

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΚΟΡΙΝΘΟΣ
 ΑΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 55901
 ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 9/9/2014
 ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ.

ΚΡΙΤΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΣΤΡΙΩΤΟΥ

ΤΟΥ ΣΚΕΝΔΕΡΜΠΗ

ΥΠΟ

ΜΑΡΓΑΡΙΤΟΥ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑ.

Καθηγητοῦ καὶ Διευθυντοῦ τοῦ Ἑλλ. Ἑκπαιδευτηρίου.

ΔΙΣ ΠΡΟΣΗΡΤΗΤΑΙ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΟΥ
 ΥΠΟ ΚΕΙΜΕΝΟΥ ΕΚΔΟΘΕΝΤΟΣ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ
 ΠΙΝΑΚΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ.

ΑΘΗΝΗΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΒΙΛΛΑΡΑ

1877.

• ΣΥΛΛΟΓΗ •
 ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΕΡΓΟΥ
 ΔΟΥΛΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ
 ΚΑΣΤΑΝΙΑΝΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

ΕΙΣ Α
 ΚΝΕ

ΜΕΡΟΣ Α'

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ ΤΟΥΤΟ ΓΕΓΡΑΜΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ.

Ούτε τὸ ἱστορικὸν δόγμα τῆς ἀδιαφορίας τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κ. Κ. Παπαρρηγοπούλου, πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ ἐξέλεγχον τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ περιωνύμου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη, ὀρθὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ὑπολαμβάνων, ὅπερ λίαν τολμηρῶς διετυπώθη ἐν τῷ τελευταίῳ τόμῳ αὐτῆς αὐτολεξεῖ οὕτως ἔχον. «Ἀδιάφορον λοιπὸν εἶναι εἰς ἡμᾶς ἐὰν ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦτο Ἀλβανὸς ἢ Σλαῦος τὴν καταγωγὴν, καθὼς ἐπίσης ἀδιάφορον ἐὰν ἦτο καθολικὸς ἢ ὀρθόδοξος» οὔτε τὴν μικρὸν παραλλάσσουσαν ἀπόφασιν τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη «ὅτι ἡ ἔρευνα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἱστορικὴν· ὁ ἀνὴρ ἐγεννήθη ἐν Ἀλβανίᾳ, ὑπὲρ αὐτῆς εἰργάσθη καὶ ἠγωνίσθη, εἶναι ἥρωος ἐθνικὸς αὐτῆς, ἢ δὲ καταγωγὴ αὐτοῦ οὐδεμίαν ἔσχε δρᾶσιν ἐπὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ἀλλὰ μόνον ἡ ἰκανό-

της καὶ ἡ ἀνδρεία», ἦν καὶ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἡμῶν
 συνωδὰ τῷ διατυπωθέντι δόγματι πληρέστατα ἐπε-
 δοκίμασεν, ἀξιόζηλον καὶ καλῶς ἔχουσαν θεωρῶν,
 προθύμως, οὕτως ἀνακινηθέντος τοῦ ζητήματος,
 δράττομαι τῆς εὐκαιρίας, τὸ μὲν νὰ σημειώσω τὰ
 μέρη, ἐν οἷς κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας ἐγένετο
 λόγος καὶ συνεζητήθη αὐτὸ, πρὸς εὐχερεστέραν γνῶ-
 σιν τοῦ μέλλοντος θᾶπτον ἢ βράδιον νὰ ἐρευνήσῃ
 συντονώτερον αὐτὸ καὶ ἔχη πρόχειρα πάντα τὰ μέ-
 χρι τοῦδε παρ' ἡμῖν εἰρημένα τε καὶ γεγραμμένα πε-
 ρὶ αὐτοῦ ἵνα δυνηθῇ ἀσφαλῶς νὰ κρίνῃ περὶ αὐτῶν,
 τὸ δὲ, ἀποδεχόμενος μὲν ὅσα τῶν γεγραμμένων ὀρ-
 θῶς ἔχοντα φαίνονται μοι, ἀποδοκιμάζων δὲ τὰναν-
 τία τούτων, καὶ νὰ προσθέσω τινὰ ὅπωςδῆποτε εἰς
 τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος νὰ συντελέσωσι κατὰ τι
 δυνάμενα. Ὅτι μὲν ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὑπῆρξεν
 εἰς τῶν μεγάλων ἀνδρῶν καὶ μάλιστα ὁ μέγιστος
 τῆς συγχρόνου ἐποχῆς, τοῦτο παρὰ πάντων ὁμολο-
 γεῖται· ὁ δὲ Φαλλμεράυερ ἐξαίρων τὰ μεγάλα τοῦ
 ἀνδρὸς φυσικά τε καὶ ἐπίκτητα πλεονεκτήματα καὶ
 θεωρῶν αὐτὸν ὑπέρτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ Πύρρου τοῦ
 Μολοσσοῦ λέγει· «Georg Kastrioto gilt, wie jedermann
 weiss, für einen der vollendetsten, glücklichsten und grös-
 sten Kriegsmeister aller Zeiten.»

Ὅτι δὲ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν πάντα ἐξεταστέα εἰ-
 σὶ καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα τὰ οἴανδῆποτε σχέσιν πρὸς
 αὐτοὺς ἔχοντα, καὶ τοῦτο φαίνεται μοι ἀναντίρρητον,
 ὅπερ ἄνδρες ἔγκριτοι καὶ σοφοὶ πᾶσι τοῖς ἐρευνηταῖς
 τῆς ἀληθείας συνιστῶσιν, ὧν τις καὶ διαρρήδη ἀπο-
 φαίνεται, «von einem grossen Mann ist jeder, selbst der
 scheinbar geringfügigste Umstand der mit seinem Leben in
 Beziehung steht.» Ἐν ὀλιγωρίᾳ δὲ περὶ τὴν ζήτησιν

τῆς ἀληθείας καὶ ἐν ἀδιαφορίᾳ περὶ τὴν εὕρεσιν αὐ-
τῆς δὲν δύναται νὰ ζήσῃ οὔτε ἡ ἐπιστήμη, οὔτε ἡ
ἱστορία ὡς τοιαύτη. Ὅθεν ἡ μὲν ἱερὰ Γραφή ἐντέλλε-
ται ἡμῖν «ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς,» ἡ δὲ σοφὴ διδάσκα-
λος ἱστορία ἐπιτάσσει πᾶσι τοῖς περὶ αὐτὴν ἀσχο-
λουμένοις «ἐρευνᾶτε τὰς πηγάς».

Ἐκ τούτων τοίνυν τῶν ὀλίγων λέξεων ἐξάγεται ὅτι
οὐ μόνον δὲν εἶναι ἀδιάφορον εἰς τὴν ἱστορίαν νὰ εὕρῃ
ἂν ὁ ἥρωας τῆς Ἀλβανίας ἦν Σλαῦος ἢ Ἀλβανός, καὶ
εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν ἦν καθολικὸς ἢ
ὀρθόδοξος, ἀλλὰ καὶ τὰ μάλιστα ἐνδιαφέρει ἀμφοτέ-
ραις νὰ ὀρισθῇ τί ἦν αὐτός· παρ' αὐτῆς γὰρ καὶ μό-
νης τῆς ἱστορίας οἱ ἄνθρωποι ζητοῦσι νὰ μάθωσι τὸ
ὀριστικὸν καὶ βέβαιον, καὶ τοῦτο οὐχὶ χάριν ἀπλῆς
περιεργείας, ὡς κολάζων τὸ τῆς ἀδιαφορίας τολμη-
ρὸν δόγμα ὁ σοφὸς τῆς ἱστορίας πατὴρ λέγει ἐν τῇ
ἐπικρίσει τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη γεγραμμέ-
νων, ἀλλὰ χάριν ἀκριβοῦς γνώσεως, ἐν ἣ φύσει ἡ-
δύνεται καὶ τέρπεται ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ, καὶ δι'
ἧς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον προσεγγίζει τῷ Θεῷ, ὃς
ἡ ἀλήθειά ἐστὶν αὐτή.

Δὲν εἶναι δὲ ἀδιάφορον φέρ' εἰπεῖν ἂν παραδε-
χθῶμεν ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ἀλέξανδρος, οἱ δύο
οὔτοι φαεινοὶ ἀστέρες τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ Ἑλ-
ληνισμοῦ, ἦσαν Σλαῦοι καὶ οὐχὶ Μακεδόνες Ἑλληνας,
ὡς διατείνονται οἱ παραχαράκται τῆς ἱστορίας καὶ
διαστροφεῖς τῆς ἀληθείας ἀρχηγέται τοῦ Βουλγαρι-
σμοῦ καὶ Πανσλαβισμοῦ, ἀλλὰ παμπόλλην ἔχει τὴν
διαφορὰν· διότι ἐὰν πρὸς στιγμὴν κατὰ τὸ ἱστορικὸν
τῆς ἀδιαφορίας δόγμα ἀφαιρέσωμεν ἐκ τῆς Μακεδο-
νίας καὶ τοῦ Μακεδονικοῦ ἔθνους τοὺς δύο μεγάλους
ἥρωας αὐτῶν καὶ ἀμαχητὶ παραδώσωμεν εἰς τοὺς

παντοιοτρόπως τὰλλότρια σπουδάζοντας νὰ σφετε-
ρισθῶσι Βουλγαριστὰς, τότε ἡ μὲν Μακεδονία καὶ τὸ
Μακεδονικὸν ἔθνος μένει ὡς σῶμα πελώριον καὶ γι-
γαντιαῖον ἄνευ ψυχῆς πάντῃ ἀκατανόμαστα ἐν τῇ
παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Τὸ δὲ ἐκ τῶν ἔργων καὶ κατορ-
θωμάτων τῶν δύο ἐκείνων ἀνδρῶν περιχυθὲι παντα-
χοῦ τῆς οἰκουμένης κλέος περιτίθεται καὶ περιάπτε-
ται τῇ Βουλγαρίᾳ καὶ τῷ Βουλγαρικῷ ἔθνει, ὅπερ
ἀτοπώτατον πάντων ἂν εἴη· ἐνὸς γὰρ ἀτόπου δο-
θέντος μυρία ἔπονται.

Αὐτὸ δὲ τοῦτο συμβῆσεται καὶ τῇ Ἀλβανίᾳ καὶ
τῷ Ἀλβανικῷ ἔθνει, ἐὰν ἀδιαφόρως καὶ ἀβασανίστως
θεωρήσωμεν Σλαῦον τὸν Σκενρδέρμπεην. Διότι πράγ-
ματι ψυχὴ αὐτῶν ὑπῆρξεν ὁ Καστριώτης, τοῦ ὁποί-
ου ἐκλιπόντος, συνεξέλιπε καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἔθνους
ἐκείνου, ὅπερ πάραυτα ὑπέκυψεν εἰς τὸν τουρκικὸν
ζυγὸν, ὡς καὶ πρὸ αὐτοῦ ἐστέναζεν ὑπὸ τὸν Σλαυϊ-
κόν. Τοιαῦτά εἰσι τὰ ἀτοπήματα, εἰς τὰ ὁποῖα δύ-
ναται νὰ φέρῃ ἡμᾶς τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀδιαφορίας
δόγμα καὶ ἡ μὴ σύντονος ἐξερεύνησις τῶν πηγῶν
καὶ βοηθημάτων πρὸς ἐξακρίβωσιν καὶ ἀνακάλυψιν
τῆς ἀληθείας, τὴν ὁποῖαν μόνη ἡ ἱστορία καὶ οὐδεὶς
ἄλλος ὀφείλει νὰ εὔρη καὶ παραδώσῃ ἡμῖν τοῖς ἀν-
θρώποις ὡς κτῆμα αἰώνιον. Ἐὰν δὲ ἡ ἱστορία ἀδια-
φορήσῃ, τίς ἄλλος μεριμνήσῃ περὶ τούτου;

Πρὸς ἐπιβεβαίωσιν δὲ καὶ ἐπικύρωσιν τῶν λεγο-
μένων μοι καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἐκ μὲν τῆς πολ-
λῆς ἐρεύνης καὶ βασάνου τῶν ἐνουσῶν πηγῶν καὶ βο-
ηθημάτων πάντοτε δύναται νὰ προκύψῃ τι καλόν,
εἰς τὸν σκοπὸν συντελοῦν, ἐκ τῆς ἀδιαφορίας ὅμως
καὶ ἀποκλειστικῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὸ «αὐτὸς ἔφα»,
ἦτοι εἰς τὴν κρίσιν ἐνὸς ἀνδρός, οἵανδῆποτε ἔχοντος

Ἐπόληψιν ἐπὶ τισιν ἐργασίαις, πᾶν τούναντίον συμβαίνει, καθόσον γνωστὸν ἔστιν ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ μεγάλοι, ὡς ἄνθρωποι, περιπίπτουσιν εἰς ἁμαρτήματα πολλάκις, ἀναγκάζομαι νὰ παρεμβάλω ἐνταῦθα ἐν καὶ μόνον ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων ὁμοιότατον καὶ προσφυέστατον εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα τὸ ἐξῆς.

Πρὸ τινων ἐτῶν ἐν Γερμανίᾳ καὶ Πολωνίᾳ ἠγέρθη ἕρις, καὶ ἕρις δεινὴ, ἐθνολογικὴ τε καὶ φιλολογικὴ μεταξὺ τῶν λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἀνδρῶν ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ διασημοτάτου ἀστρονόμου Νικολάου Κοπερνίκου, τοῦ κινήσαντος τὴν γῆν καὶ ἀκίνητον κηρύξαντος τὸν ἥλιον καὶ τὸν οὐρανόν. Διότι οἱ Σλαῦοι τῆς Ῥωσικῆς Πολωνίας Σλαῦον Πολωνὸν ὑπολαμβάνοντες τὸν ἥρωα τῆς ἐπιστήμης καὶ ἰδρυτὴν τῆς ἀστρονομίας, μέγαν παρεσκεύασαν χαλκοῦν ἀνδριάντα, παριστῶντα αὐτὸν καθήμενον, καὶ ἐν μὲν τῇ ἀριστερᾷ τὸν ἀστρολόγον τοῦ Ἀρχιμήδους κρατοῦντα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς διδάκοντα καὶ τὴν μηχανὴν ταύτην δεικνύοντα, ἐπιγράψαντες αὐτῷ τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν «Nicolò Copernico grata patria». Θέλοντες δὲ νὰ νομιμοποιήσωσι τρόπον τινὰ τὰς ἐθνικὰς αὐτῶν ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ ἀνδρός καὶ νὰ καταστήσωσιν ὅσον οἶόν τε ἐπισημοτέραν τὴν τοῦ μνημείου ἀποκάλυψιν, μετὰ πολλοῦ τοῦ κόπου κατώρθωσαν μὲν νὰ λάβωσι τὴν ἐπὶ τούτῳ ἄδειανπαρὰ τοῦ τότε ἐν Βαρσοβίᾳ ἐδρεύοντος μεγάλου δουκὸς Κωνσταντίνου ἵνα ἐν ἐκκλησίᾳ γίνῃ ἡ προσήκουσα τελετὴ, οἱ προσκληθέντες ὅμως δυτικοὶ ἱερεῖς καὶ ὁ κληρὸς ἀπειποιήθησαν νὰ προσέλθωσι καὶ δεηθῶσιν ὑπὲρ ἀνδρός, τοῦ ὁποίου ἡ βίβλος ἀφωρισμένη ἦν ἐκ τοῦ παπικοῦ

καταλόγου καὶ οὕτως ἄνευ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱερωτελεστίας ὑπὸ ἀπαισίους οἰωνοὺς ἰδρύθη τὸ μνημεῖον τοῦ ἀνδρὸς ἐν Βαρσοβία τῇ 11 μαΐου 1830(1).

Οἱ Γερμανοὶ μὴ ἀνεχόμενοι τὴν αὐθαιρεσίαν ταύτην τῶν Πολωνῶν καὶ ἀπαλλοτριώσιν τοῦ ὁμοφύλου, μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν τροπαῖον ἀντέστησαν κατὰ τὸν Θουκυδίδην καὶ κολοσσιαῖον ἀνήγειραν μνημεῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ἀθανάτου Κοπερνίκου τῇ 25 ὀκτωβρίου τοῦ 1853 ἔτους ἐν τῇ μικρᾷ πόλει τῆς Πρωσσίας Thoῖη, ἐνθα ἐγεννήθη ὁ ἀνὴρ, ἐπεὶ τοῦ ὁποίου ἐπέγραψαν τὴν ἐπομένην ἀξιομνημόνευτον καὶ χαρακτηριστικωτάτην ἐπιγραφὴν «Nicolaus copernicensis Thoguensis Terrae motor Solis caelique Stator». Καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ ἐπαξίως δύο ἀντὶ ἐνὸς ἠξιώθη μνημείων ἕνεκα τῆς ἀμφισβητουμένης καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος. Ἡ δὲ Γερμανικὴ αὕτη ἀντιδρασις καὶ ἐπίδειξις ἔτι μᾶλλον παρώξυνε τὴν ἐθνικὴν τῶν Πολωνῶν φιλοτιμίαν, οἷτινες ἔκτοτε ἵνα προκαταλάβωσι τὴν κοινὴν γνώμην καὶ τὸν κόσμον πείσωσι ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν ἀξιώσεων ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀκαταπαύσως ἐξακολουθοῦσι καὶ μέχρι τοῦ νῦν γράφοντες καὶ δημοσιεύοντες ἐν γαλλικοῖς βιβλίοις καὶ ἐφημερίσιν, ἐξ ὧν καὶ πάλιν προσκληθέντες καὶ ἐξαφθέντες οἱ Γερμανοὶ, μετὰ ζήλου θερμοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἀνεπέωσαν τὸν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους ἀγῶνα κραυγάζοντες «Nein Nikolaus Copernicus war kein Pole, er war ein Deutscher; es gibt weder äussere noch innere stichhaltige Gründe dafür dass er Pole gewesen sei, sich als solchen betrachtet wissen wollte.»

1) Πρὸς τιμὴν τοῦ ἀνδρὸς εἶχεν ἰδρῦσαι πρὸ τούτου ὁ κόμης Sierakowski πολῦτιμον μνημεῖον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς ἁγίας Ἄννης ἐν τῇ αὐτῇ πόλει μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς ἁγίας Γραφῆς «Sta sol, ne moveare!».

Λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες ἄνδρες τῆς ἀνατολικῆς Ἡρωσσίας ὡς οἱ ProWe, Hipler, Curtze καὶ ἄλλοι πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀνασχευὴν τῶν Πολωνικῶν ἀξιώσεων καὶ εἰς τὴν σύνταξιν πληρεστάτης καὶ τελειοτάτης τοῦ ἀνδρὸς βιογραφίας καταγίνεται ὁ πρῶτος αὐτῶν. Κατὰ δὲ τὴν κρίσιν τοῦ ἀρτίως καὶ εἰδικῶς πραγματευθέντος τὸ ζήτημα τοῦτο κ. Moriz Cantor, « über die Nationalität des Copernicus » αἱ ἀξιώσεις τῶν Πολωνῶν κατὰ πολὺ ἀπολείπονται τῶν Γερμανικῶν καὶ οἱ κυριώτεροι λόγοι, οὓς ἐν μέσῳ προβάλλουσιν οἱ Πολωνοὶ εἰσιν οἱ ἀκόλουθοι ὁκτώ.

1) ὅτι τὸ ὄνομα Κοπέρνικος ἀρχαῖον Σλαυϊκόν ἐστι.

2) ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν Πολωνός.

3) ὅτι ἡ πατρίς αὐτοῦ ἀπετέλεσέ ποτε μέρος τοῦ Πολωνικοῦ βασιλείου.

4) ὅτι ἐσπούδασεν ἐν Κρακοβίᾳ.

5) ὅτι τὰς ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ Κρακοβίας.

6) ὅτι κατὰ τῆς νομισματικῆς μεταρρυθμίσεως τῆς πατρίδος του ἐξανέστη.

7) ὅτι ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ τάγματος Frauentag συνηγόρησε κατὰ τοῦ γερμανικοῦ.

8) ὅτι αὐτὸς ἐν Παδούῃ τῆς Ἰταλίας σπουδάζων ἐνεγράφετο εἰς τὸ μητρώον τοῦ Πανεπιστημίου ὡς Πολωνός.

Πρὸς ἀνασχευὴν πάντων τούτων οἱ σοφοὶ Γερμανοὶ μετεχειρίσθησαν πάσας τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα ἤτοι βιβλία, χειρόγραφα, ἐπιγραφὰς καὶ ἄλλα διάφορα ἔγγραφα, οἵανδήποτε σχέσιν ἔχοντα πρὸς αὐτὸν, ὑπέβαλον πάντα εἰς τὴν βάσανον

τῆς κριτικῆς, παρηκολούθησαν τὸν ἄνδρα εἰς πάσας τὰς τύχας καὶ περιπετείας τοῦ βίου ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου, ἐξηρεύνησαν τὰ ἀρχεῖα τοῦ ἐν Παδοῦῃ πανεπιστημίου, ὅπου ἐσπούδασε καὶ ἐν γένει γῆν καὶ θάλασσαν ἐκίνησαν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Τῶν ὀκτὼ προμνημονευθέντων λόγων ὑπὲρ τῆς Σλαυικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Κοπερνίκου τεσσάρων μόνον τῶν ἐπισημοτέρων ἦτοι τῶν τριῶν πρώτων καὶ τοῦ τελευταίου τὴν ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἀνασκευὴν νομίζω ἐπάναγκες ἐν περιλήψει νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ἵνα ἐκ τῶν σκέψεων καὶ κρίσεων αὐτῶν ὀδηγηθῶμεν εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λόγων τοῦ ἡμετέρου τοῦ ζητήματος ἦτοι τοῦ Ἀλβανο-Σλαυικοῦ, ὅπερ μεγίστην ὁμοιότητα καὶ ταυτότητα σχεδὸν ἔχει πρὸς τὸ Γερμανο-Σλαυικόν.

1 καὶ 2). Ἐν πρώτοις σημειωτέον ὅτι ὁ τε πατήρ καὶ υἱὸς τὸ αὐτὸ ἔφερον ὄνομα καὶ ἐπώνυμον ἦτοι Νικόλαος Κοπέρνικος ἐκαλεῖτο ὁ πατήρ καὶ πάλιν Νικόλαος Κοπέρνικος ἐκαλεῖτο ὁ υἱὸς, ὡς καὶ παρ' ἡμῖν εἴθισται τοῦτο, ὣν τὸ μὲν κύριον ὄνομα Νικόλαος κατέλιπον ἀνεξέταστον, ὡς μηδεμίαν ἔχον σημασίαν εἰς τὸ ζήτημα, οἱ τὰ πάντα βασανίζοντες κριτικοὶ Γερμανοί. Τὸ δὲ ἐπώνυμον Κοπέρνικος ἀνέταμον διὰ τῆς διστόμου καὶ ὀξείας κριτικῆς μαχαίρας οὐ μόνον κατὰ συλλαβὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ γράμμα, καὶ κατὰ τὸν τονισμόν καὶ κατὰ τὴν προφορὰν αὐτοῦ ἐν τε τῇ Γερμανικῇ καὶ ἐν τῇ Πολωνικῇ γλώσσῃ καὶ εὔρον ὅτι τὸ ὄνομα Κοπερνίκ καὶ Κορνικ ἀρχικῶς τόπου ὄνομα ἦν, ὅπερ τῶν κατοίκων τις αὐτοῦ ἔλαβεν, καὶ ὅτι ὁ Νικόλαος Κοπέρνικος, καίπερ Σλαυικὸν ἴσως φέρων ὄνομα καὶ ἐν Κραχοβίᾳ

κατοικῶν, οὐκ ἦν ὁμῶς Πολωνός, ἀλλὰ Γερμανός. Διότι ἡ πόλις Κρακοβία εἰ καὶ ἀρχικῶς ὑπὸ Πολωνῶν ἰδρύθη, ἀπὸ τοῦ 16'. ὁμῶς αἰῶνος ὑπὸ Γερμανῶν ἀπωκίσθη, οἵτινες τὴν πάτριον ἔχοντες γλῶσσαν καὶ τὸ πάτριον δίκαιον μίαν ἀπετέλουν κοινότητα, μέλος τῆς ὁποίας ἦν καὶ ὁ μεγαλέμπορος Νικόλαος Κοπέρνικος ὁ πατήρ, ὃς μετώκησεν ἀκολουθῶς εἰς τὸ Thorn πόλιν Πρωσικὴν γενομένην, ἐν ἣ ἔγεννήθη ὁ υἱὸς Κοπέρνικος.

Πλὴν δὲ τούτου, ἐπειδὴ τὸ ἐπώνυμον Κοπέρνικος τριάκοντα φέρει διαφόρους γραφὰς, πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ὀρθῆς οἱ κριτικοὶ Γερμανοὶ πρῶτον μὲν ἀνέδραμον εἰς τὰ οἰκόσημα πρὸς εὔρεσιν τοῦ ὀρθοῦ ὀνόματος, καὶ ἐπειδὴ τοιαῦτα δὲν εὔρον, διότι ὁ Κοπέρνικος ἐσφράγιζε πάντοτε διὰ δακτυλίου φέροντος τὴν προτομὴν τοῦ Ἀπόλλωνος μετὰ τῆς λύρας, κατέφυγον ἔπειτα εἰς τὸν τονισμόν τοῦ ὀνόματος, καθ' ὅσον οἱ μὲν Πολωνοὶ Κοπέρνικ προφέρουσιν αὐτὸ τονίζοντες εἰς τὴν παραλήγουσαν, οἱ δὲ Γερμανοὶ εἰς τὴν προπαραλήγουσαν Kópernik καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ καὶ ἀμηχανία ἐπίκουρος πρὸς λύσιν τῆς ἀπορίας, ὡς θεὸς τις ἐκ μηχανῆς, ἐπῆλθεν ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα· διότι οἱ ὀξυδερκέστατοι κριτικοὶ ἐπὶ τινος τῶν βιβλίων τοῦ Κοπερνίκου, ὅπερ καὶ νῦν ἔτι διατηρεῖται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Οὐψάλης, ἀνεκάλυψαν τὴν ἀκόλουθον ἑλληνικὴν ἐπιγραφὴν « βιβλίον Νικολάου τοῦ Κόπερνικου » μετὰ τοῦ τόνου ἐν τῇ πρὸ τῆς προπαραληγούσης ἀρχτικῇ συλλαβῇ Κο, ἣτις ὅσον μὲν ἐξ ἑνὸς μαρτυρεῖ ὅτι ὁ γράφων ἠγνόει τὴν ὀρθογραφίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐξ ἑτέρου ὁμῶς αὕτη ἀπέβη τοῖς Γερμανοῖς πολυτιμότερον

εὔρημα ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν, τρανότατα μαρτυροῦν ὅτι ὁ Κοπέρνικος προῦφερε τὸ ὄνομά του Γερμανιστὶ μετὰ τοῦ τόνου ἐν τῇ ἀρχούσῃ συλλαβῇ εὐδὸ καὶ οὐχὶ Πολωνιστὶ μετὰ τοῦ τόνου ἐν τῇ ἐπομένῃ δευτέρᾳ συλλαβῇ *reg*, καὶ ἐντεῦθεν ἐξήγαγον τὸ ἀσφαλές συμπέρασμα ὅτι ὁ Κοπέρνικος πάντοτε Γερμανιστὶ διανοούμενος καὶ τὰ πάντα Λατινιστὶ καὶ Γερμανιστὶ γράφας καὶ οὐδὲν Σλαυιστὶ, Γερμανὸς ἦν καὶ οὐχὶ Σλαῦος Πολωνός.

3) Ἡ δὲ τρίτη ἐνστάσις τῶν Πολωνῶν, ὅτι ἡ πατὴρ τοῦ Κοπερνίκου *Thorn* ἀπετέλει μέρος τοῦ Πολωνικοῦ βασιλείου, εἰ καὶ οὕτω διατυπωθεῖσα ἐκ πρώτης ἀρχῆς φαίνεται ἰσχυρὰ, κατ' οὐσίαν ὅμως ἐξεταζομένη ἀσθενεστέρα τῶν ἄλλων ἐστίν· διότι ἡ πόλις *Thorn* ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τῶν Πρώσσων τῷ 1231 ἐν τῷ νομῷ τῆς ἀρχαίας Πρωσσίας *Culm*, ἀπωκίσθη ὑπὸ Γερμανῶν τῆς Βεσφαλίας, καὶ μετὰ παρέλευσιν δύο περίπου ἑκατονταετηρίδων τῷ 1454 ἀποσπαθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ τάγματος καὶ καταφυγοῦσα εἰς τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῶν Πολωνῶν, μετ' οὐ πολὺ πάλιν περιῆλθεν εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς Πρωσσίας, ὑφ' ἣν διηνεκῶς μέχρι τοῦδε διατελεῖ. Εἰς ταύτην τὴν πόλιν, προερχόμενος, ὡς προεῖρηται, ἐκ τῆς Ἀνσεατικῆς πόλεως Κρακοβίας, ὁ πατὴρ Κοπέρνικος μετώκησε καὶ ἐνυμφεύθη τὴν Βαρβάραν θυγατέρα τοῦ Λουκᾶ *Watzelrode* καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ τέως ἐπισκόπου τῆς Ἑρμελάνδης, ἣτις κατὰ τινα πιθανότητα ἦν Πολωνικῆς καταγωγῆς. Ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἐγεννήθη ὁ υἱὸς Κοπέρνικος τῷ 1473 ἤτοι 5 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου ἥρωος Σκενδέρμπεη, νεώτατος τῶν τριῶν ὀπολοίπων ἀδελφῶν, ὡς ὁ Καστριώτης. Πάντα δὲ

ταῦτα ἐπιβεβαιοῦνται ἐκ διαφόρων δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν ἐγγράφων, ἐντύπων τε καὶ χειρογράφων, οὐδὲν τῶν ὁποίων κατέλιπεν ἀνερεύνητον, ἀνεξέταστον καὶ ἀνεξέλεγκτον ἢ κριτικῆ τῶν Γερμανῶν ὀξυδέρκεια, καὶ ἐκ τοῦ κύρους τῶν ὁποίων ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ἡ πατρὶς τοῦ διασημοτάτου ἀστρονόμου Νικολάου Κοπερνίκου Θόρνη Γερμανικὴ πόλις ἐστὶ καὶ οὐχὶ Σλαυικὴ.

Καὶ 4) καὶ τελευταῖον ἔπεται ἡ ὀγδόη τῶν Πολωνῶν ἀξιῶσις καὶ ἐνστασις ὅτι ὁ Κοπέρνικος εὗρέθη ἐγγεγραμμένος ἐν τῷ μητρώῳ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Παδούης μεταξὺ τῶν Πολωνῶν ὡς Πολωνός. Τὸ γραπτὸν τοῦτο τεκμήριον τῆς ὁμολογίας τοῦ ἰδίου κατὰ τὴν μονομερῆ καὶ ἐσφαλμένην διαβεβαίωσιν τῶν Πολωνῶν πρότερον μὲν διεφημίζετο ὡς ἡ μείζων τῆς ἀποδείξεως πρότασις πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ὅμως χρόνου ἐγένοντο σύντονοι ἐπιτόπια καὶ εἰδικαὶ ἔρευναι περὶ τοῦ πράγματος, ἐξεμηδενίσθη σχεδὸν καὶ τοῦτο, περὶ τὸ ὁποῖον, ὡς περὶ κέντρον, περιστρέφοντο αἰλοῖπαι τῶν Πολωνῶν ἀξιῶσεις.

Πρὸς ἀναίρεσιν δὲ ταύτης τῆς ἀναμφισβητήτου ἐκ πρώτης ὄψεως φαινομένης ἀξιῶσεως ἀνέδραμον οἱ Γερμανοὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν ὀργανισμῶν τῶν ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ ὑφισταμένων κατὰ τὴν ἰ.ε. ἐκατονταετηρίδα πανεπιστημίων καὶ εὔρον ὅτι ὡς περ οἱ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῶν Παρισίων φοιτῶντες ἦσαν εἰς σωματεῖα κατ' ἐθνικότητας διηρημένοι, ὧν τὰ ἐπισημότερα ἦσαν τὸ τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους, περιλαμβάνον τοὺς Ἰταλοὺς, τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τοὺς Ἑλληνας ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ, περιλαμβάνον τοὺς Γερμανοὺς, τοὺς Οὐγγρους καὶ τοὺς

Πολωνούς, ούτως εἶχον καὶ ἐν Ἰταλίᾳ τὰ πράγματα, ὅπου ἀνεκάλυψαν ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἐσπούδασεν ἀπὸ τοῦ 1496—1500 οὐχὶ ἐν Παδούῃ ὡς διατείνονται οἱ Πολωνοὶ ἀλλ' ἐν Βονωνίᾳ, καὶ οὐχὶ ἰατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλὰ νομικὴν, δι' ἣν ἐπὶ τοσοῦτον ἐφημίζετο ἡ πόλις ὥστε παροιμιῶδες κατέστη τὸ ὄνομα αὐτῆς « *Bononia docet* ». καὶ ὅτι εὐρέθη ἐγγεγραμμένος ὁ Κοπέρνικος ἐν τῷ μητρώῳ ταύτης οὐχὶ μεταξὺ τῶν Πολωνῶν ἀλλὰ μεταξὺ τῶν Γερμανῶν.

Ἐκ πάντων τοίνυν τούτων ἐξάγεται ὅτι οὔτε ἔξωτερικοὶ οὔτε ἐσωτερικοὶ λόγοι ὑπάρχουσι πείθοντες ὅτι ὁ Κοπέρνικος ἀνήκει εἰς ἄλλο παρὰ τὸ γερμανικὸν ἔθνος. Ὅθεν δικαίως κραυγάζουσιν οἱ Γερμανοὶ. « Ἄς ἐνωθῶμεν μετὰ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως Θόρνῆς ὅταν πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνδόξου τέκνου τῆς πατρίδος ἐορτάζωσι καὶ πανηγυρίζωσιν, ἅς ἐνωθῶμεν μετὰ τῶν πανταχοῦ φίλων τῆς προόδου, ὅπου τὸν Κοπέρνικον καλοῦσι κόσμημα τῆς ἀνθρωπότητος, δὲν πρέπει ὅμως σὺν τούτῳ νὰ παύσωμεν καταλογιζόμενοι τὸν αὐτὸν Κοπέρνικον μεταξὺ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἐφ' οἷς δικαίως σεμνύνεται ἡ Γερμανία.

Τοιοῦτον ἐννοῶν τὸν σκοπὸν καὶ προορισμὸν τῆς ἱστορίας ὡς ἐπιστήμης κριτικῆς τε καὶ συνεκτικῆς πασῶν τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὴν ἀπέραντον δικαιοδοσίαν τῆς ὁποίας ὑπάγονται πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐν ὄλον συμπαγές καὶ ἁρμονικὸν ἀποτελοῦσαι, μετὰ τὴν γενομένην ἤδη παρέκβασιν, ἣτις, ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ῥηθήσεται, χρήσιμος θὰ ἀποβῆ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τοῦ ἡμετέρου ζητήματος, μεταβαίνω εἰς τὸ πρῶτον τῶν προμνημονευθέντων μερῶν.

Ἐν ᾧ πρὸ ὀλίγων ἔτι μηνῶν σχεδὸν παρὰ πᾶσιν ἡμῖν ἀνυπόπτως καὶ ἀδιστακτως ἐπιστεύετο ὅτι ὁ πασίγνωστος τῆς Ἀλβανίας ἥρωος Γεώργιος Καστριώτης ἦν Ἀλβανὸς ὁμόφυλος ὑπὲρ ὁμοφύλων καὶ τῆς γενετείας πατρίδος τὸν κάλλιστον ἀγωνισάμενος ἀγῶνα, αἴφνης καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ σοφὸς καθηγητῆς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου κ. Παπαρηγόπουλος ἀφελὼν τὸν πέπλον τοῦ ἐπὶ πέντε περίπου αἰῶνας ἐπικρατήσαντος ἐν τῇ ἐθνικῇ συνειδήσει ἡμῶν ψεύδους καὶ γυμνῆν ἀποκαλύψας τὴν ἀλήθειαν, μεθ' ἡρωϊκοῦ θάρρους ἐδημοσίευσεν πρῶτον μὲν ἐν τῷ τελευταίῳ τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους τόμῳ (σελ. 379) ὅτι ὁ περίπυστος Γεώργιος ἦν καθαρὸς Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανὸς οὐδ' Ἕλληνας, εἶτα δὲ, ἵνα μὴ περαιτέρω μένη κεκρυμμένη ἡ ἱστορικὴ αὕτη ἀποκάλυψις καὶ περιωρισμένη ἐντὸς τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἀναγνωστῶν τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὑγιῆς τροφή ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, σκιαγραφήσας τὴν βιογραφίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐπὶ τὸ ἐπαγωγότερον, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ πρώτῳ « τῆς Ἑστίας » ἀριθμῷ ἐκδοθέντι τῇ 4 Ἰανουαρίου 1876 καὶ ἐμφατικώτερον ἀνέπτυξε τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν περὶ τῆς Σλαυικῆς τοῦ Καστριώτου καταγωγῆς, ἐνθα ῥητῶς μὲν λέγεται « Καὶ πρῶτον ἐδιδάχθημεν ὅτι ὁ Σκερδέρμπεης οὔτε Ἕλληνας ἦτο, οὔτε καὶ Ἀλβανὸς, ἀλλὰ Σλαῦος » παραδόξως δὲ διατυποῦται ἐξ ἐνὸς μὲν ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ Σκερδέρμπεη, ἀφ' οὗ ὁ Χάμμερ ἀφήρυσεν ἐν μέρει τὸν μυθικὸν τοῦτον κόσμον, καὶ ὁ Χόπφ ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ ἀκριβῆ τοῦ ἀνδρὸς ἱστορίαν, κατήντησεν ἐντελῶς ἀψυχοῦς καθὸ ἀπεστερημένη τῶν λεπτομερειῶν ἐκείνων, αἵτινες ἐμφυσῶσιν εἰς τοὺς πρωταγωνι-

στάς πνοήν καὶ ζωήν, ἐξ ἑτέρου δὲ ὅτι, ἀφ' οὗ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἀφήρесе τὰς δημηγορίας, τὰς μονομαχίας, τὰ διηγημάτια, τὰ ἀποφθεγμάτια καὶ τὰ ἄλλα ποικίλα καὶ δυσαρίθμητα στολίδια, ἤγειρεν ἀνδριάντα, ἀλλ' ἀνδριάντα χάλκινον, μήτε σάρκας ἔχοντα μήτε λόγον, μήτε κίνησιν, μήτε συγκίνησιν. Ταῦτα τὰ δόγματα καὶ διδάγματα τῆς νεωστὶ ἀνακαλυφθείσης κριτικῆς ἱστορίας μετὰ προσοχῆς ἀναγινώσκων τις δικαίως ἐκπλήσσεται ἐπὶ τῇ ἀδυσωπήτῳ, ἀμειλίχτῳ καὶ δυσμενεστάτῃ κρίσει καὶ ἀποφάσει, ἣτις τὴν μὲν ἑνδοξὸν τοῦ ἥρωος ἱστορίαν μεταβάλλει εἰς ἑντελῶς ἀψυχον, τὸν δὲ χάλκινον ἀνδριάντα αὐτοῦ παρίστησιν ἄσαρκον, ἄλογον, ἀκίνητον καὶ ἀσυγκίνητον! Τοιαύτη δυστυχῶς ἐστὶν ἡ εἰκὼν τοῦ Σκενδέρμπεη, ἣν ἐκαλλιτέχνησε ἡ νέα ἀληθῆς ἱστορία καὶ ἱστορικὴ ἐπιστήμη, οὐχὶ ὁμως καὶ ἡ κριτικὴ, ἣτις ὑπεράνω τῆς τοιαύτης ἱστορίας καὶ ἱστορικῆς ἐπιστήμης ἰσταμένη, ἐξ ὑψηλοτέρας περιωπῆς τὰ πάντα ἐποπτεύουσα καὶ τὰ οὐσιώδη τῶν ἐπουσιωδῶν διαστέλλουσα, διδάσκει ὅτι τὰ ἔργα, αἱ πράξεις καὶ τὰ μεγάλα τῶν ἀνδρῶν κατορθώματα ἀπεργάζονται τὴν εἰκόνα αὐτῶν ἑμψυχον, ζῶσαν, ῥωμαλέαν, ἥρωϊκὴν, λαλοῦσαν, κινουσαν καὶ συγκινοῦσαν, καὶ ἀποχωρίζει τὰ λεπτὰ ἐκεῖνα περικοσμήματα, δι' ὧν πάντες σχεδὸν οἱ μεγάλοι ἄνδρες καὶ ἥρωες ἐπικοσμοῦνται καὶ τὰ ὁποῖα οὐδόλως δύναται γὰρ ἐπιδράσωσιν ἐπὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ περικοσμουμένου ἀνδρός, καὶ μετὰ τοιούτων χαρακτήρων ὀφείλει ἡ πραγματικὴ ἱστορία τὴν εἰκόνα τοῦ ἑνδοξοῦ καὶ ἀθανάτου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας γὰρ καλλιτεχνήσῃ, οὐχὶ δὲ κρίνουσα τὸν ἄνδρα ἐκ τῶν περικοσμημάτων καὶ μυθευμάτων γὰρ ὑποτιμᾷ καὶ ὑποβι-

εάζη τὴν ἀληθῆ ἀξίαν αὐτοῦ.

Ἐκ δὲ τῶν οὕτω γεγραμμένων καὶ δημοσιευθέντων ἐν τε τῇ ἱστορίᾳ καὶ ἐν τῇ « Ἐστία », κλονισθείσης, ὡς ἦν ἐπόμενον, τῆς κατὰ πατροπαράδοτον καὶ ἱστορικὴν παράδοσιν σχηματισθείσης πεποιθήσεως καὶ ἐμπεδοθείσης πίστεως, ταραχθεὶς ὁ φιλίστωρ καὶ φιλάρχαιος σχολάρχης Καλαμῶν Α. Πετρίδης, εὐκαίρως ἔσπευσε μετὰ τοῦ προσήκοντος σεβασμοῦ δι' ἐπιστολῆς ἀπευθυνθείσης πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς « Ἐστίας » καὶ δημοσιευθείσης ἐν τῇ « Ὠρα » τῆς 9 Φεβρουαρίου νὰ παρακαλέσῃ τὸν σοφὸν καθηγητὴν, ἵνα ὑποδείξῃ τὰς πηγὰς, ἐφ' ὧν ἐρειδόμενοι ὁ Χάμμερ καὶ ὁ Χόπφ ὀριστικῶς ἀπεφάνθησαν περὶ τῆς Σλαυϊκῆς τοῦ Καστριώτου καταγωγῆς, καὶ, εἰ δυνατόν, ὑποβάλῃ εἰς τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς τὰ χαρτιὰ ἐκεῖνα, ἐξ ὧν ἠρύσθησαν οἱ σοφοὶ Γερμανοὶ τὰς περὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος πληροφορίας καὶ μὴ, ὡς Ἕλληνα καθηγητῆς, ἀνεπιφυλάκτως ἀποδεχθῆ τὸ κῦρος αὐτῶν ὡς ἀλάνθαστον καὶ ἀνέκκλητον παπικὸν δόγμα.

Λίαν ἄπορον φαίνεται μοι ὅτι ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας ἡμῶν μετὰ πολλῆς εὐγενείας καὶ φιλοφροσύνης τοῖς πᾶσι προσφερόμενος ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐξαίρεσιν ἐποίησε· διότι παρεξηγήσας τὸ πνεῦμα καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς ἐρωτήσεως τοῦ κ. Πετρίδου ἐπὶ τοσοῦτον ἀδίκως ἐξήφθη ὥστε οὐδὲ ἀπαντήσεως ἔκρινεν ἄξιον αὐτόν. Ἀλλὰ τῇ παρεμβάσει τοῦ διευθυντοῦ τῆς « Ἐστίας » καὶ τοῦ τῆς « Ἐφημερίδος » ἐνδούς, μετ' ἀναρμόστου περιφρονήσεως καὶ ἀγανακτήσεως ἐν μὲν τῷ προμνημονευθέντι φύλλῳ τῆς « Ὠρας » ὑπέδειξε τὰς ζητηθείσας πηγὰς

ἐπανελημμένως ἀποκαλέσας τὸν Πετρίδην ἀδιὰ -
 κριτον καὶ ἄκριτον καὶ ἐσφαλμένως παρα-
 πέμφας αὐτὸν εἰς τὴν σελ. 308 τῆς ἱστορίας, ἐνθα
 οὐδεὶς λόγος γίνεται περὶ τοῦ ζητήματος, ἐν δὲ
 τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς 14 Φεβρουαρίου καὶ πάλιν δυσ-
 φορῶν καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενος τὸν κ. Πετρίδην,
 ἀλλὰ πλεῖον τοῦ δέοντος θωπεύων τὸν τε διευθυν-
 τὴν καὶ τὸν συντάκτην τῆς «Ἐφημερίδος» καὶ
 πάλιν ὑπονοίας ἐκφράζων περὶ τοῦ πνεύματος
 τῆς ἐρωτήσεως, χάριν τῶν ἀρχαίων καὶ δεδοκιμα-
 σμένων φίλων καὶ οὐχὶ χάριν τοῦ περιφρονηθέντος
 διδασκάλου Πετρίδου, ἐξαίρει τὴν χρονογραφίαν
 τοῦ I. Μουσακῆ, περὶ ἧς ἐν οἰκείῳ τόπῳ, καὶ ἐ-
 ξυμνεῖ τὸν Νικόλαον Χαλκοκονδύλην ὡς ἄλλον
 Θουκυδίδην, διότι ὀνομάζει τὸν Ἰωάννην Καστρι-
 ώτην Ἰβάνην, περὶ οὗ ὡσαύτως ἐν οἰκείῳ τόπῳ. Ἐν-
 ταῦθα ὁμως γενομένου τοῦ λόγου, ἡ δικαιοσύνη ἐ-
 πιβάλλει νὰ ὁμολογήσῃ τις, ὅτι ὁ ἀξιοσέβαστος κα-
 θηγητῆς ἀντὶ νὰ χαρῆ ὅτι εὐρέθη τέλος πάντων
 καὶ εἰς ἑλληνοδιδάσκαλος (Schulmann) φιλίστωρ καὶ
 φιλόρχαιος ἀσχολούμενος εἰς τοιαῦτα παλαιὰ πράγ-
 ματα, εἰς τὰ ὅποια δυστυχῶς καὶ τῶν καθηγητῶν
 ὀλίγιστοι ἴσως καταγίνονται, καὶ ὡς ἐθνικὸς ἱστορι-
 κὸς καὶ διδάσκαλος μετὰ χαρᾶς καὶ προθυμίας λύ-
 ση τὰς ἀπορίας καὶ ἐπαινέσῃ αὐτὸν διὰ τὸν ζῆλον
 καὶ τὴν φιλομάθειαν, ἀδίκως κατηνέχθη καὶ περιε-
 φρόνησεν, ἀπρεπῶς ἀποκαλέσας αὐτὸν ἄκριτον
 καὶ ἀδιὰκριτον καὶ τοῦτο παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς
 τὴν ἀνάρμοστον τραχύτητα τῶν μετὰ ταῦτα ἐπιστα-
 λῶν τοῦ κ. Πετρίδου.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «Ἔρα» καὶ
 ἐν τῇ «Ἐφημερίδι», τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἦται τὴν

15 φεβρουαριου. ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Ἀθηνῶν, μικρὸν ἄρθρον ἐπιγραφόμενον «Γενεαλογικὸν ζήτημα ἐν ᾧ ὁ κ. Δήμιτσας κατακρίνων τὸ πρόωρον, κατεσπευσμένον καὶ βεβιασμένον τῆς τοιαύτης δὲ τοῦ ζητήματος λύσεως, ῥητῶς ἀποφαίνεται ὅτι μεθ' ὅλας τὰς νέας ἀποκαλύψεις τοῦ Χόπφ ἡ κριτικὴ θεωρεῖ εἰσέτι ἄλυτον αὐτὸ καὶ πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἀποφάνσεως αὐτοῦ ἐπάγεται τὴν κρίσιν εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου ἔχουσαν οὕτως «Ueber die Abstammung des berühmten Vertheidigers von Kroja gewähren auch Hopf's Funde keine Aufklärung».

Εἰς τὸ τελευταῖον καὶ νεώτατον τοῦτο συμπέρασμα τῆς κριτικῆς, ὅπερ ἄρδην ἀνατρέπει τὸ τοσοῦτον πομπῶδες ἐξυμνηθὲν κῆρος τοῦ χρονικοῦ χειρογράφου, τὸ ὅποιον, ὡς ὁ Κολόμβος τὴν Ἀμερικὴν, ἀνεκάλυψεν ὁ Χόπφ καὶ ἀνεκήρυξεν ὡς πολυτιμότερον θησαυρὸν, ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου, ὁ ὑπερμέτρως καὶ ἀποχλειστικῶς ἀφοσιωθείς εἰς τὴν μονομερῆ κρίσιν τοῦ ἐπὶ τοιαύτης σαθρᾶς βάσειως ἐρειδομένου Χόπφ, οὐδὲν πλέον ἀπήντησε δημοσίᾳ εἴτε ἐκ μετριοφροσύνης, εἴτε ἐκ περιφρονήσεως πρὸς τοὺς ἀντιτάσσοντάς τι εἰς τὴν σοφὴν κρίσιν αὐτοῦ, εἴτε ἐξ ἀπορίας ἰσχυροῦ τινος ἐπιχειρήματος κατὰ τῆς αὐστηροτάτης ταύτης κριτικῆς, ἥτις οὐδ' εἰς τὸ χρονικὸν συναξάριον τοῦ Χόπφ ἤξιώσε νὰ κύψῃ τὸν αὐχένα καὶ ὑπακούτῃ ἢ ἀπειθεστάτῃ καὶ ἀναιδεστάτῃ, ὡς προθυμότεα καὶ ῥᾶστα ἐπραξάν ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὅστις οἶονεὶ ἐκδικούμενος αὐτὴν ἤρκισθη καὶ πάλιν τὸ τρίτον ἤδη νὰ ἀναπτύξῃ τὸ περὶ τῆς Σλαυικῆς καταγωγῆς τοῦ Σκλερίμπεη προσφιλέως θέμα ἐκ τῆς διδακτικῆς ἑδρας τοῦ πανεπιστημίου ἐνώπιον τῶν ὁμιλητῶν καὶ νὰ ἄρῃ πᾶσαν ὑπόνοιαν περὶ τῆς νειωστῆ

ἀνακαλυφθείσης ἀληθείας ἐξαίρων τὸν ἀνακαλύψαν-
τα αὐτὴν καὶ εὐχαριστῶν, ὅτι παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς
μίαν ἱστορικὴν καινοτομίαν.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν ὁ κ. Πετρίδης
λαβὼν γνῶσιν τῆς γενομένης αὐτῷ ἀδίκου μομφῆς,
περιφρονήσεως καὶ προσβολῆς ὑπὸ τοῦ κ. Παπαῤῥη
γοπούλου καὶ λησμονήσας τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφικὴν
παραγγελίαν «ὅτι δεῖ τὸν γράφειν τι πειρώμενον μὴ
ἀστοχεῖν τοῦ προσώπου, ἀλλὰ οἰκείως αὐτῷ τε καὶ
τοῖς πράγμασι τοὺς λόγους θεῖναι» ἐδημοσίευσεν ἐν
τῷ «Λαῶ τῆς 28 φεβρουαρίου μακρὰν διατριβὴν ἐπι-
γραφομένην «ὁ Σκενδέρβης» καὶ διηρημένην εἰς δύο
τμήματα, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων καθ' ὑπέρβασιν
τῶν ὀρίων τῆς σεμνοπρεπείας καὶ σεμναλογίας ἐπιτί-
θεται κατὰ τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ οἶονεὶ τὰ ἴσα
αὐτῷ ἀποδίδων· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἐπαγόμενος μαρ-
τυρίας τινὰς περὶ τῆς μὴ Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ
Καστριώτου κατακρίνει τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας τοῦ
ἐλληνικοῦ ἔθνους ὡς μόνον ἐπὶ τοῦ Χόπφ στηριζό-
μενον καὶ ὡς προώρως κηρύξαντα λελυμένον τὸ εἰσέ-
τι ἄλυτον διαμένον ζήτημα.

Εἶτα δὲ ὁ κ. Μηλιαράκης μετὰ ζήλου ἐπιστημονι-
κοῦ ἐπιληφθεὶς τοῦ ζητήματος, εἰδικώτερον, βασι-
μώτερον καὶ ἐκτενέστερον ἐπραγματεύθη αὐτὰ ἐν
ιδιαιτέρῳ φυλλαδίῳ 16 σελίδων ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν
«ὀλίγαι λέξεις περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμ-
πεη» ὁ κ. Μηλιαράκης ἀρχόμενος τῆς ἐρεύνης τοῦ
ζητήματος ἐπικρίνει τὰς περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ
πατρίδος τοῦ Σκενδέρμπεη δοξασίας τοῦ Φαλλμερά-
υερ, Χόπφ καὶ Χάν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀνασκευάσῃ
αὐτάς, συνηγορῶν ὑπὲρ τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Βαρλε-
τίου, ὑπολαμβάνοντος τοὺς προγόνους τοῦ Καστριώ

του Μακεδόνας. Προχωρῶν δὲ περαιτέρω εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ χειρογράφου διαμφισβητεῖ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν αὐθεντίαν αὐτοῦ ὡς ἀντιγράφου ὄντος νέου ἐκ παλαιοῦ χειρογράφου μὴ ὑπάρχοντος νῦν καὶ κατωτέρω ἀνασκευάζει τὰς ἐτυμολογικὰς εἰκοτολογίας τοῦ Χάν περὶ τοῦ ὀνόματος Καστριώτης, καὶ τὴν περὶ τῶν ὀνομάτων Βρανίλου, Ἰβάνεω καὶ Βοϊσαύας κρίσιν τοῦ Κ. Παπαρρήγοπούλου ἐπικρίνει, διατεινόμενος ὅτι καὶ ἂν ὑποθεθῶσι ταῦτα Σλαυικὰ, δὲν ἔπεται λογικῶς ὅτι καὶ οἱ φέροντες αὐτὰ ἦσαν Σλαῦοι. Καὶ τελευταῖον καταλήγει εἰς τὸ ποικίλον συμπέρασμα ὅτι ἡ ἔρευνα περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρπεη οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν ἱστορικὴν, περὶ τῆς μὴ ὀρθότητος τοῦ ὁποίου ἀρχόμενος εἶπον τὰδέοντα, ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦτο οὐπω ἐλύθη, ὅπερ προηγουμένως διετύπωσεν ὁ γράφων ταῦτα ἐν τῇ περὶ τοῦ γενηαλογικοῦ ζητήματος διατριβῇ ὅτι οἱ Καστριῶται ἦσαν γένος ἑλληνικόν καὶ ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρπεης εἶναι Ἀλβανός.

Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι εἰ μὲν ἐν πολλοῖς ἐπιτυχῶς ἐπραγματεύθη τὸ ζήτημα, ἐν τισιν ὅμως κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ἥτις ἐνδέχεται καὶ ἐσφαλμένη νὰ φανῇ, ἠστόχησε τοῦ ὀρθοῦ καὶ ἀληθοῦς. Δὲν θέλω νὰ ἐπικρίνω τὸν κ. Μηλιαράκην εἰς πράγματα ἐπουσιώδη, ὡς ἔπραξεν ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐπὶ τῆς ἐσφαλμένης παραπομπῆς τοῦ κ. Μηλιαράκη εἰς Φαλλμεράϋερ, κατὰ παραδρομὴν βεβαίως σημειώσαντος τὸ *Das Slavische Element in Griechenland* » ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ « *Das Albanesische Element in griechenland* » Ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν δὲν ὀφείλει ἄρα γε νὰ ἀκούσῃ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν ἢ ἐπικρίσιν κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστον ἐφαρμοζομέ-

νην ἐπ' αὐτοῦ ; « Ἡὐστόχησεν ἄρα γε ἐξίσου περὶ τὴν εὐρεσιν καὶ τὴν ἐκτίμισιν τῶν μαρτυριῶν ; » πολλοῦ γε καὶ δεῖ διότι ἐν σελ. 20 τοῦ *Albanesische Element in Griechenland*, III Abtheilung ὅπου παραπέμπει οὐδὲ τὸ ὄνομα τῶν Καστριωτῶν μνημονεύεται, ἀλλὰ μόνον περὶ Ἰωαννίνων καὶ Ζαγορίου γίνεται λόγος, ὅπερ δύναται νὰ ἴδῃ τις εἰς ἀναδράμη εἰς τὴν εἰρημένην σελίδα.

Πρὸς τούτῳ δὲ σημειωτέον ὅτι οὔτε ὁ κ. Μηλιαράκης ἀποφανθεὶς « ὅτι τὴν ἐλληνικὴν καταγωγὴν τῶν Καστριωτῶν διημφισβήτησε, νομίζω, πρῶτος ὁ Φαλλμεράϋερ » οὔτε ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας τὰς αὐτὰς ἐπαναλαβὼν λέξεις ἠὐστόχησε· διότι ὁ Φαλλμεράϋερ οὐχὶ βεβαίως ἐν τῇ 20 σελίδι, ἀλλ' ἄλλαχοῦ, ὅπου λόγον ποιεῖται, ὁμιλεῖ μόνον περὶ τῆς μητρὸς Βοῖσαύας καὶ τοῦ Γ. Καστριώτου, ὡς κατωτέρω δηλωθήσεται, καὶ οὐχὶ περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ὡς κολαστικῶς πως βεβαιῶν ἐπιφέρει ὁ ἡμέτερος καθηγητὴς « ὁ Φαλλμεράϋερ εἶπε μὲν τοιοῦτο, ἀλλ' εἰς ἄλλην πραγματείαν » (1) Ἐἶτα δὲ προῖων ἀμέσως ἐπιπροσθέτει « Καὶ ταύτης μὲν τῆς μικρᾶς περὶ τὴν ἀκρίβειαν ἐλλείψεως ἀκροθιγῶς μόνον ἀπτόμεθα, διότι ἐπὶ τέλους πολλοῦ λόγου ἄξιον δὲν εἶναι τί ἐπρέσβευσεν ὁ Φαλλμεράϋερ καὶ ποῦ τοῦτο ἐπρέσβευσεν ». Ἐνταῦθα ὁμολογῶ εὐλιχρινῶς ὅτι δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω διὰ τί ὁ κ.

(1) Περίεργόν ἐστὶ ὅτε οὔτε ὁ Χάν γράφας τῷ 1867 οὔτε ὁ Χόπφ πρὸ τοῦ 1870, προσάπτοντες τὴν εἰκασίαν ταύτην τῷ Φαλλμεράϋερ παραπέμπουσιν ὠρισμένως, ἀλλὰ μόνον ἀορίστως ἀναφέρουσι τὸ « *Albanesische Element in Griechenland* ».

Παπαρρηγόπουλος ἐπὶ τοσοῦτον ὑποτιμᾷ καὶ ὑποβιάζει τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνδρὸς, ὅστις εἰδικώτερα καὶ κριτικώτερα ἐρευνήσας τὰ περὶ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη τρεῖς ὀλοκλήρους ἔγραψε πραγματείας περὶ αὐτῶν, ἰδιαιτέρως τε καὶ ἐν ταῖς πραγματεῖαις τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Μονάχου δημοσιεύσας. Ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν κατωτέρω γενήσεται λόγος· μετὰ δὲ τὴν μικρὰν ταύτην παρέκβασιν ἐπανάγων τὸν λόγον εἰς τὴν πραγματείαν τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἐπισφαλεστάτην νομίζω τὴν περὶ τῆς Ἡμαθίας δοξασίαν αὐτοῦ καὶ ἀδικωτάτην τὴν κατάκρισιν τοῦ Φαλλμεράυερ καὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτῷ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, «Καὶ ἀπεφῆνατο (ὁ Φαλλμεράυερ δηλ.), λέγει, αὐθεντικῶς πως σὺν ἄλλοις ὅτι ἡ Ἡμαθία τοῦ Βαρλετίου, ἐξ ἧς κατήγοντο οἱ πρόγονοι τοῦ Σκενδέρμπεη εἶναι ἡ ἐν Ἀλβανίᾳ χώρα τοῦ Μάτι, ἐκλατινισθέντος τοῦ ὀνόματος εἰς Aemathiam· εἰργάσθη δηλ. νὰ μετατοπίσῃ τὴν πατρίδα τῶν Καστριωτῶν. Τὴν γνώμην ταύτην πολλοὶ ἐπίστευσαν, πλανηθέντες κατ' ἐμέ». Ἐπειδὴ δὲ εἰς τῶν παραγόντων τοῦ ὑπὸ συζήτησιν ζητήματος ἐστὶν ἡ γενέτειρα τοῦ ἥρωος καὶ τῆς οἰκογενείας, ἀνάγκη νὰ ἐξετασθῇ τὸ μέρος τοῦτο βασιμώτερον καὶ νὰ διασαφηνισθῇ καθ' ὅσον πολλοῖς παραίτιον πλάνης καὶ ἀπάτης ἐγένετο, προελθούσης, ἐκ παρεννοήσεως καὶ παρεξηγήσεως τοῦ Βαρλετίου, παρακολουθοῦντος τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν καὶ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ ἥρωος φιλοτιμηθέντος νὰ κοσμήσῃ αὐτὴν δι' ἀρχαίων καὶ ἐνδόξων ὀνομάτων. Ὅτι μὲν οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας ἐπεξέτειναν τὰ ὅρια τοῦ κράτους μέχρι Λισσοῦ καὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους, ὅτι σύμ-

πασα ἡ Μακεδονία ἐκλήθη ποτὲ καὶ Ἡμαθία ἐκ τῆς πρώτης καὶ ἀρχικῆς ἐπαρχίας τοῦ ὅλου κράτους καὶ ὅτι ἐπομένως καὶ ἡ Ἀλβανία συμπεριλήφθη ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, τοῦτο ἱστορικῶς μεμαρτυρημένον ἐστίν. Ὅτι δὲ ὁ Βαρλέτιος ταύτην τὴν διπλὴν Ἡμαθίαν ὑπ' ὄψιν ἔχων ἀναφερομένην, εἰς τὸ ὅλον καὶ εἰς τὸ μέρος καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν, ὡς πολλοὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λόγιοι καὶ Βυζαντινοὶ πολλὰς χώρας καὶ πόλεις δι' ἀρχαίων ὀνομάτων ἐκάλουν, ἀρχαίζειν σπεύδων, ἐξ ἑτέρου δὲ ὅσον οἶόν τε ἐπισημοτέραν τὴν πατρίδα τοῦ βιογραφομένου θέλων νὰ ἀναδείξῃ ἀντὶ τοῦ τέως ἀδόξου ὀνόματος τῆς Ἀλβανίας μετεχειρίσθη τὸ τῆς Ἡμαθίας πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς χώρας καὶ ἀντὶ τοῦ ἔτι ἀδοξοτέρου ὀνόματος τῆς περιοχῆς τοῦ Μάτι ἢ τῆς Ματίας τὸ αὐτὸ πάλιν τῆς Ἡμαθίας, ἀπαραλλάκτως ὡς ὅλη ἡ Μακεδονία ἐκαλεῖτο Ἡμαθία καὶ μία ἐπαρχία αὐτῆς ἡ πρώτη διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ὠνομάζετο Ἡμαθία.

Πλὴν δὲ τούτου γνωστόν ἐστίν ἐκ τῆς ἱστορίας ὅτι τὸ μέρος τοῦτο τῆς νῦν Ἀλβανίας μετὰ τὴν ἑπὶ τῶν Μακεδόνων κατάκτησιν ἐκλήθη Μακεδονικὴ Ἰλλυρία καὶ ἔνεκα τῶν ἐν τῇ παραλίᾳ ἐλληνικῶν ἀποικιῶν καὶ πόλεων ἐλληνικῆ, ἀπὸ δὲ τοῦ γ'—δ' αἰῶνος μ. χ. ὠνομάσθη νέα Ἡπειρος. Ὡστε ἐκ τούτων εὐεξήγητον ἀποβαίνει ὅτι ὁ Βαρλέτιος κατὰ παράδοσιν ἱστορικὴν μετεχειρίσθη τὸ ὄνομα τῆς Ἡμαθίας, Μακεδονίας, Ἡπείρου (νέας) καὶ Ἀλβανίας ἐπὶ τῆς χώρας, τὸ δὲ πρῶτον καὶ ἐπὶ τῆς περιοχῆς τῆς πατρίδος τοῦ ἥρωος· ταῦτα μὲν ἐν γένει νομίζω ἱκανὰ πρὸς διάλυσιν πάσης συγχύσεως, περὶ ἧς λόγον ποιεῖται ὁ τῆς ἱστορίας

πατήρ « ἐν τῷ τμήματι ὅμως ἐν ᾧ κεῖνται, τοσαύτη ἐπικρατεῖ σύγχυσις μεταξὺ Μακεδονίας, Ἀλβανίας, Ἠπείρου καὶ Ἠμαθίας, ὥστε ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως καὶ συγκρίσεως τῶν διαφόρων τούτων γεωγραφικῶν ὀνομάτων ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐξαγάγη τις ἰδέαν ὁπωσοῦν εὐκρινῆ τοῦ τί ἐνόει δι' αὐτῶν ὁ συγγραφεύς ».

Περὶ δὲ τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας καὶ πλάνης τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἐπιμόνως διίσχυριζομένου ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν κατήγετο ἐκ τῆς Μακεδονικῆς ἐπαρχίας Ἠμαθίας, ἱκανὴν ἀπόδειξιν νομίζω τὸ γνωστὸν τοῦ Βαρλετίου χωρίον, δι' οὗ σαφῶς χαρακτηρίζει καὶ ὀρίζει τὴν περιοχὴν Ἠμαθίαν μετὰ τῶν τεσσάρων αὐτῆς πόλεων Κροίας, Πετρέλλας, ἣν οἱ Βυζαντινοὶ καλοῦσι Πετρούλαν καὶ Ηετρόβαν, Πετράλβας καὶ Στελλουσίου, ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ 15. « *Oppidum hoc in Aemathia est in sublimi montis cacumini situm* » περὶ Κροίας τοῦ λόγου ὄντος. Εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην περιέπεσαν καὶ πολλοὶ λόγιοι μεταγενεστέρας ἐποχῆς, περὶ ὧν ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ ὀξυδερκέστατος Φαλμεράϋερ « *Dieses Aemathia des Barletius war für die Gelehrten der späteren Zeiten eine Quelle geographischer Irrthümer der störendsten Art, weil das Wort an die mythische Landschaft Emathia (später Macedonien) denken liess* » καὶ αὐτὸς ὁ νεώτατος βιογράφος τοῦ Σκενδέρμπεη Camille Paganel ἐν ἀρχῇ διατεινόμενος ὅτι πατρίς τοῦ ἥρωος ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονικῆς Ἠμαθίας Ἐδεσσα (Βοδενά), ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ὅτι ἐξηπατήθη καὶ ὁ κ. Μηλιαράκης. Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστὶν ὅτι καὶ τὰ εἰκόνια τῆς Πέλλης εὐρέθησαν ἀπεικονισμένα ἐν τινι μεγάλῳ χάρτῃ τῆς Ἀλβανίας ἐν τῷ μέσῳ τῆς

Ματίας (Μάτι) κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χάν «Cousul Baleriu besitzt eine grosse Karte dieser Gegend, auf welcher die Ruinen» von Pella als geburtsorts Alexanders des Grossen «mitten in Matja verzeichnet sind» ὥστε καὶ ἐνταῦθα ἐπαληθεύει τὸ εἰρημένον « ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος μυρία ἔπονται ».

Ἀκολουθῶν δὲ μεταβαίνει ὁ κ. Μηλιαράκης εἰς τὴν περιληπτικὴν ἐξιστόρησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Χόπφ ἀνακαλυφθέντων χειρογράφων καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξαχθέντων συμπερασμάτων αὐτοῦ τε καὶ τοῦ αὐτῷ ἐπομένου Χάν περὶ τῆς Σλαυικῆς καταγωγῆς τῶν Καστριωτῶν, ὅτε καὶ πάλιν ἀδίκως ἐντείνει τὰ βέλη κατὰ τοῦ Φαλλμεράυερ, ὅστις ἀναντιρρήτως ἐν ὀρθοφροσύνῃ πραγματευθεὶς τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα διαμένει ἄτρωτος. Ἐντεῦθεν δὲ προβαίνων εἰς τὴν ἐξέλεγχσιν τῶν χειρογράφων καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ Βαρλετίου καὶ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ σαθροῦ περὶ Ἡμαθίας ἐπιχειρήματος καὶ πάλιν ὑπολαμβάνει σφαλλόμενον τὸν Φαλλμεράυερ καὶ ἐπιμόνως διισχυρίζεται ὅτι ὁ Βαρλέτιος οὔτε ἐκλατινίζει οὔτε ἐξελληνίζει τὰ τοπικὰ ὀνόματα, ἀλλ' ὀρθῶς γεωγραφεῖ καὶ ἐρμηνεύει αὐτὰ ἐνιαχοῦ. Ἀπροκαλύπτως ὁμολογῶ ὅτι τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τοῦ κ. Μηλιαράκη φαίνεται μοι ἀστοχώτατον καὶ ἀσθενέστατον πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ κατὰ πολὺ ἐλαττοῦν τὴν ἀξίαν τῶν λοιπῶν τῆς πραγματείας μερῶν, ὅπως ἐλαττοῦται ἐν μέρει ἡ ἀξιολογία τοῦ Βαρλετίου ἕνεκα τῶν πολλῶν περικοσμήσεων καὶ ὑπερβολῶν, δι' ὧν περικοσμεῖται ὁ ἥρωας αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ὁμοίως ὁ Βαρλέτιος, ὃν νομίζει ἀδικούμενον ὁ κ. Μηλιαράκης, ἱστορικὴν καὶ γεωγραφικὴν παράδοσιν ἀκολουθῶν ἵνα ἔτι μᾶλλον ἐξάρῃ τὸν βί

σγραφούμενον ἥρωα, οὐδόλως ἀξιοκατάκριτός ἐστιν
 οὐδὲ ἀδικούμενος πρέπει νὰ ὑποληφθῆ καθ' ὅσον ἐν ἐ-
 πομένῳ χωρίῳ, ὅπερ προηγουμένως παρέθηκα καὶ ὅπερ
 ὁ κ. Μηλιαράκης καθ' ὀλοκληρίαν ἀποσιωπᾷ, αἶρει πᾶ-
 σαν ἀμφιβολίαν ὅτι ὁ Βαρλέτιος Ἑμμαθίαν καλεῖ τὸ
 σχεδὸν ὁμώνυμον Μάτι κατὰ μίμησιν τῆς Μακεδονικῆς
 ἐπαρχίας Ἑμμαθίας, ὡς ἐν τῷ προηγουμένῳ χωρίῳ τὴν
 ὅλην χώραν ἐκάλεσεν Ἑμμαθίαν, ὅπως ἀρχῆθεν ἐκα-
 λεῖτο καὶ ἡ Μακεδονία, μέρος τῆς ὁποίας ἀπετέλει καὶ
 ἡ Ἰλλυρία, ἐν ἣ κεῖται ἡ Ἀλβανία περιλαμβάνουσα
 τὸ Μάτι καὶ ἐπικληθεῖσα νέα Ἑπειρος, ἐξ ἧς καλεῖται
 πολλαχοῦ καὶ ὁ Σκενδέρμπεης ἡγεμῶν τῆς Ἑπείρου
 ταύτης καὶ οὐχὶ τῆς ἀρχαίας. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐν τούτῳ ἀ-
 πέτυχεν ὁ κ. Μηλιαράκης κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην καὶ
 κρίσιν, ἐν τοῖς ἐπομένοις ὅμως πραγματικῶς ἀπέδειξεν
 ὅτι ὁ Χὰν ὑπολαμβάνων ὅτι τὸ ὄνομα Καστριώτης
 Σλαυικόν ἐστιν, ἀναντιρρήτως πλανᾶται ἐν ταῖς ἐτυ-
 μολογικαῖς εἰκοτολογίαις καὶ θεωρίαις, καὶ συνάμα
 κατέδειξε τὴν ἀσυμφωνίαν καὶ διαφωνίαν τῶν γενεα-
 λογικῶν πινάκων τῶν χειρογράφων ὡς πρὸς τοὺς προ-
 πάτορας τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, ὅπερ οὐκ ὀλίγον
 κλονίζει τὴν ἀξιοπιστίαν αὐτῶν, τὴν ὁποίαν ἔτι μᾶλ-
 λον ἐλαττοῖ ἢ διαβεβαίωσις τοῦ ἀνακαλύψαντος σὺ-
 τὰ Χόπφ ὅτι τὸ θρυλλούμενον χειρόγραφον δὲν εἶ-
 ναι πρωτότυπον, ἀλλὰ νέον ἀντίγραφον ἐκ τοῦ ὁποί-
 ου ὁ Χόπφ ἔλαβεν ἄλλο νέον ἀντίγραφον ὁμολογῶν
 ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς παρέλειψε δῆθεν νὰ ἐπισυνάψῃ καὶ
 τοὺς γενεαλογικοὺς καταλόγους. Πλὴν δὲ τούτου
 ἀνασκευάζει ὁ κ. Μηλιαράκης καὶ δεύτερον τὴν ἐ-
 σφαλμένην δοξασίαν τοῦ Χὰν, θεωροῦντος ἀνεπαρ-
 κῆ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Σπανδουγίνοῦ περὶ τῆς ἐθνι-
 κότητος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ πειρωμένῳ νὰ ἐκσλα-

βίση τὴν ἑλληνικὴν λέξιν Καστριώτης ἵνα διὰ τοῦ σαθοῦ τούτου ἐπιχειρήματος ἀναπληρώσῃ τὴν ἑλλειψιν τῆς ἐκείνου μαρτυρίας, καὶ τελευταῖον ἀποποιούμενος ὅτι τὰ ὀνόματα Βρανίλος, Βοϊσαύα καὶ Ἰβάνης, ἅπερ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς Σλαυικῆς καταγωγῆς τῶν Καστριωτῶν προβάλλει ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας, ἀρκοῦντά εἰσι πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Σκενδέρμπεη Καστριῶται ἐπὶ τῇ ἰσχυρίσει τῆς μαρτυρίας τοῦ Βαρλετίου κατήγοντο ἐξ ἑλληνικῶν χωρῶν, ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Ἀλβανὸς καταγόμενος ἐξ Ἑλληνικοῦ γένους ἐξαλβανισθέντος καὶ διατηρήσαντος μέχρι τέλους τὸ ἑλληνικὸν οἰκογενειακὸν ἐπώνυμον.

Τοιαύτη μὲν ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ συγγραφέως τῶν Κυκλαδικῶν Α. Μηλιαράκη ἐπὶ τοῦ ἀπροσδοκῆτου ἀναφυέντος ζητήματος περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ ἀειμνήστου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας. Ὁ δὲ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας ἐπωφελοῦμενος ἐκ τῶν τρωτῶν τῆς πραγματείας μερῶν τρίστηλον ἐδημοσίευσεν ἐπικριτικὴν διατριβὴν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς 21 μαρτίου ἐπιγραφομένην «Ἱστορικὰ» ἐκ μετριοφροσύνης βεβαίως ἀντὶ νὰ ἐπιγράψῃ αὐτὴν «Κριτικὰ» διότι κρίσιν, ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ἐπίκρισιν περιέχει καὶ οὐχὶ ἀφήγησιν ἱστορικὴν, ἐν ἣ ἀρχόμενος ὁ ἱστορικὸς ἡμῶν δικαίως μὲν ἐπαινεῖ τὸν κ. Μηλιαράκην ὅτι εὗρε μόνος καὶ ἐμελέτησε, δὲν ἐζήτησε δὲ ὡς ὁ κ. Πετρίδης παρ' αὐτοῦ τὰς μαρτυρίας, συνάμα δὲ ἐπιδοκιμάζει τὴν σύμφωνον πρὸς τὸ νέον ἱστορικὸν δόγμα τῆς ἀδιαφορίας ἀπόφανσιν τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἣν ὅμως ὡς εἶπον ἀρχόμενος κολάζει ἐν μέρει ἐνταῦθα. Εἶτα δὲ προῖων ἐπικρίγει τὸν κ.

Μηλιαράκην ὡς σφαλέντα ἐν παραπομπῇ τινὶ εἰς Φαλλμεράϋερ, κατὰ παραδρομὴν βεβαίως γενομένην καὶ ἀναξίαν τοιαύτης ἐπικρίσεως, ἐν ἧ ὅμως ὡς προεῖπον δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος ὁ ἡμέτερος καθηγητῆς παραπέμψας εἰς σελίδα, ἐν ἧ οὐδεὶς λόγος περὶ τοῦ παραπεμπομένου γίνεται. Ἀλλὰ τὸ παράπτωμα τοῦτο συγγνωστόον θεωρῶν ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν Φαλλμεράϋερ τοῦ ὁποίου τὴν κρίσιν ἀ ν α ξ ί α ν λό γου ὑπολαμβάνει, πικρῶς ἐλεγχει τὸν κ. Μηλιαράκην ὡς ἀποσιωπήσαντα χωρίον τοῦ Σπανδουγίνου καὶ ἐπομένως μὴ εἰλικρινῆ κατὰ τὴν κακῶς διατυπωθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ ὁμολογίαν. « Ἄν ποῦ ἐσφάλαμεν τοῦτο εἶναι πλάνη καὶ ἄγνοια, ἀποτέλεσμα ἀπειρίας, οὐδέποτε ὅμως μὴ ὑποληφθῆ διαστροφή τῶν γεγονότων » καὶ ἐξαίρων τὴν ἀλάνθαστον τοῦ Χόπφ κρίσιν ἀπαιτεῖ ἐνδείξεις ἰσχυρὰς παρὰ τοῦ κ. Μηλιαράκη πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ γνησιότητος τοῦ χειρογράφου. Ἀλλ' ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἠδύνατο νὰ φανῆ λογικὴ καὶ ὀρθή, ἐὰν πρότερον ὁ σοφὸς καθηγητῆς παρουσίαζε λόγους πειστικούς ἤτοι ἐσωτερικούς καὶ ἐξωτερικούς περὶ τε τῆς γνησιότητος καὶ τῆς ἀξιοπιστίας αὐτοῦ καὶ μὴ τὰ πάντα ἀνέθετεν εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Χόπφ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὡς Ἕλληνα ἱστορικὸς καὶ ἐπιστήμων ἐβασάνιζεν αὐτὸ, ὡς πάνυ σοφῶς ἐπραξεν ὁ Χάν, ὃς δημοσιεύσας περίληψιν τοῦ χειρογράφου, προσέθηκεν ἰδίας κρίσεις καὶ παρατηρήσεις ἐπ' αὐτοῦ ἀνασκευάζων μὲν τὰ μὴ ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦντα αὐτῷ, ἐπιδοκιμάζων δὲ τὰ καλῶς ἔχοντα καὶ μὴ ἀναρτῶν ἑαυτὸν ἐκ μόνης τῆς κρίσεως τοῦ Χόπφ. Ἀκολούθως δὲ εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ περὶ Ἡμαθίας ζητήματος ἀνασκευάζει τὴν ἐσφαλμένην τοῦ κ. Μηλιαράκη δοξασίαν διὰ τῆς προσαγω-

γῆς χωρίου τοῦ Βαρλετίου, ἐξ' οὗ ὡς προεῖπον, ἀναντίρρητον καθίσταται ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὐδὲν ἄλλο ἐννοεῖ ἐνταῦθα διὰ τῆς λέξεως Ἑμμαθίας, εἰμὴ μόνον αὐτὸ τὸ Μάτι. Ἄν δὲ ἡ λέξις αὕτη ἐστὶν ἐλληνικὴ ἢ Ἀλβανικὴ ἢ καὶ Σλαυικὴ οὐδ' αὐτὸς ὁ Χάν ἐτόλμησε νὰ ἀποφανθῆ ὀριστικῶς ἢ ἂν ἐκ τῆς λέξεως Ἑμμαθίας ἐσχηματίσθῃ ἡ λέξις Μάτι καὶ Μάθι ἢ πανάπαλιν ἐκ τῆς τελευταίας ὁ Βαρλέτιος ἐσχημάτισε τὴν πρώτην ἐπὶ τὸ ἀρχαιώτερον, μένει ἀδηλον ἐπὶ τοῦ παρόντος,

Μετὰ τὴν ἐπίκρισιν ταύτην τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ τῆς ἱστορίας ἐσίγησε μὲν ὁ τῶν Κυκλαδικῶν συγγραφεὺς κ. Μηλιαράκης ἐπιφυλασσόμενος ἴσως βραδύτερον νὰ ἀποδυθῆ εἰς τὸν οὕτω προχωρήσαντα ἤδη ἐθνολογικὸν ἀγῶνα, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἀποβῆ αἰσιώτερος, ἐὰν καὶ ἄλλοι τοῦ ἔθνους λογάδας ἐξερχόμενοι τοῦ στενοῦ κύκλου τῶν ἰδίων ἐργασιῶν, μετὰ θάρρους καὶ ζήλου ἐπιστημονικοῦ ὡς γενναῖοι ἀγωνισταὶ καὶ ἀθληταὶ ἀπεδύοντο εἰς αὐτὸν, ἰδίως δὲ οἱ ἱστορικοὶ καθηγηταὶ τοῦ πανεπιστημίου καὶ τῶν γυμνασίων καὶ οἱ εἰδικοὶ Ἀλβανολόγοι, ἐπωφελοῦμενοι ἐκ τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ὤφειλον νὰ κατέλθωσιν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ μὴ μένωσιν ἄφωνοι τῶν διαγωνιζομένων θεαταί, ἀνεφθέξατο δὲ ὁ πολύγνωτος καὶ ἀκούραστος τῶν Καλαμῶν σχολάρχης κ. Πετρίδης, ὃς βαρέως φέρων τὴν ἀδίκως ἐπιρριφθεῖσαν αὐτῷ μομφὴν καὶ μὴ ἀνεχόμενος τὴν γενομένην αὐτῷ προσβολὴν ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ «Λαῶ» τῆς 29 Μαρτίου τρίστηλον διατριβὴν ἐπιγραφομένην «ὁ Σκενδέρμπεϋς» καὶ «Ἀπάντησις εἰς τὴν Β'. ἐπιστολὴν τοῦ κ. Παπαρρηγοπούλου περὶ τῆς μὴ Σλαυικῆς καταγωγῆς τοῦ

Σκενδέρμπεϋ». Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ κ. Πετρίδης ἐπιτυχῶς ἀνασκευάζει καὶ διὰ παραδειγμάτων ἀποδεικνύει πρῶτον μὲν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγέτου τῶν Καστριωτῶν Βρανίλος (Branilo) δὲν εἶναι ὡς διατείνεται ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, Σερβικόν, ἀλλὰ Ἑλληνικόν, ὑποκοριστικόν τοῦ Βρανᾶς καὶ Βράνος, δεύτερον δὲ ὅτι τὸ ὄνομα τῆς χώρας Μουσακῆ δὲν ἐδόθη αὐτῇ ὑπὸ τῆς ὁμωνύμου οἰκογενείας, ὡς ἱστορεῖ ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος, ἀλλ' αὕτη ἔλαβεν αὐτὸ παρὰ τῆς χώρας, ἐν ἣ ἐγεννήθη τῶν Μουσακιδῶν ἡ οἰκογένεια καὶ τρίτον ὅτι, ἐπειδὴ τὸ πατρικόν τοῦ Σκενδέρμπεη ὄνομα Ἰβάνης, ὅπερ ἀναφέρει ὁ Χαλκοκονδύλης, ἔχει κατάληξιν Σλαυϊκὴν, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι καὶ ὁ φέρων αὐτὸ ἦν Σλαῦος, ὡς ἐπιμόνως ὑποστηρίζει ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος. Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ Κ. Πετρίδης ἐν ἐπιστημονικῇ συζητήσει εὐρισκόμενος καὶ τὸ πρόσωπον πρὸς ὃ ἡ συζήτησις γίνεται πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων, ἔπρεπε νὰ ἀποφύγῃ καὶ τὴν ἐλαχίστην παρεκτροπὴν, οἷα ἡ «trop ras de zèle» κύριε Παπαρρηγόπουλε καὶ πᾶσαν ἀπειλήν οἷα ἡ ἐν τέλει ἐπισειομένη «Ἄλ' ἤξευρε· Ἀρκαδίην αἰτεῖς, οὐ σοι δοθήσεται. Πολλοὶ γὰρ βαλανοφάγοι ἄνδρες ἔασιν, οἷσ' ἀποκωλύσουσιν».

Καὶ περὶ μὲν τοῦ Βρανίλου ἀλλαχοῦ δοθήσεται ἀφορμὴ νὰ λεχθῶσι τὰ δέοντα καθὼς καὶ περὶ τοῦ Ἰβάνεω τοῦ Χαλκοκονδύλου· ὑπολείπεται δὲ νὰ προσθέσω πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας τοῦ Χάμμερ (τ. 1. σ. 459.) διατεινομένου ὅτι ἡ χώρα Μουσακιά ἔλαβε τὸ ὄνομα παρὰ τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ «Musaehi's, dessen Nahmen der

noch heute nach Ihm genannte Albanesische . District vewigt» καὶ τοῦ κατὰ παράδοξον συγχυρίαν καὶ σύμπτωσιν ταῦτὰ σχεδὸν λέγοντος κ. Παπαρρηγοπούλου «τοσοῦτον δὲ ἐπίσημος καὶ πασίγνωστος ἦτο ὁ οἶκος οὗτος ἐν τῇ 15ῃ ἑκατονταετηρίδι ὥστε μέχρι τῆς σήμερον μία τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος φέρει τὸ ὄνομα Μουσακῆ» ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἔφερε τὸ ὄνομα οὐχὶ μόνον πρὸ τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐσφαλμένως λέγει ὁ Χάμμερ ὅτι ἐκλήθη οὕτως ἡ χώρα, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς δυναστείας τῶν Μουσακιδῶν, καὶ ἦν τὸ πάλαι χώρα τῶν Ἀπολλωνιατῶν φημιζομένη παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Στράβωνι καὶ Ἀριστοτέλει διὰ τὴν μεγάλην εὐφορίαν αὐτῆς, δι' ἣν καὶ νῦν ἔτι παροιμιώδης ἐστὶ παράγουσα ἑκατὸν ἕως ἑκατονπεντηκονταπλασίονα καρπὸν τοῦ σπειρομένου ἰδίως ἀραβοσίτου· τὸ δὲ ὄνομα αὐτῆς, εἴτε ἐκ τῆς Ἀλβανικῆς εἴτε ἐξ οἴασδῆποτε ἄλλης γλώσσης ληφθὲν, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει εἰμὴ τὴν μεγάλην καὶ παροιμιώδη εὐφορίαν αὐτῆς. Ὁ δὲ Χάν, ὅστις πάντοτε ἐνασμενίζει εἰς ἐτυμολογικὰς παραδοξολογίας, διίσχυρίζεται ὅτι τὸ τῆς χώρας ὄνομα Μουσακιά ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ συνηθεστάτου παρὰ τοῖς εὐγενέσι τῶν Ἀλβανῶν ὀνόματος Μωῦσῆς καὶ τῆς ὑποκοριστικῆς ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ καταλήξεως ακι (διότι, λέγει, καὶ νῦν ἔτι μέγα μέρος τῶν κατοίκων τοῦ Βερατίου, πρωτευούσης πόλεως τῆς χώρας, ἑλληνιστὶ ὀμιλεῖ) προσλαμβανούσης καὶ τὴν τόπον δηλοῦσαν κατάληξιν ἰά ὡς Ἀρβανιτιὰ, Βλαχιά κτλ. Ὅθεν Μουσακιά οὐδὲν ἄλλο σημενεῖ εἰμὴ χώραν τοῦ νέου ἢ μικροῦ Μωῦσέως (ἀλλὰ τίνος Μωῦσέως χώρα δὲν λέγει) ἀπαραλλάκτως ὡς τὸ Βογδανιά χώρα

τοῦ Βογδάνου καὶ Καρλιλι (ὄνομα τουρκικὸν τῆς Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας) χώρα τοῦ Καρόλου Τόκκου. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς τὰς τοιαύτας εἰκοτολογίας; Ἔτι παραδοξοτέρα φαίνεται μοι ἡ πλάνη καὶ ψευδολογία τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, περὶ οὗ ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὡς καὶ περὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, μετὰ πρωτοτύπου θαυμασμοῦ λέγει ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς, ὁ γράψας τὴν ἱστορίαν καὶ γενεαλογίαν τοῦ οἴκου τῶν Μουσακιδῶν, δὲν εἶναι ἄνθρωπος ἄσημος καὶ ἄγνωστος, ὅπως ἀποκαλεῖ αὐτὸν τὸ εἰρημένον ἀρθρίδιον ἀλλὰ πρῶτον υἱὸς τοῦ περιωνύμου Γκίν Β' Μουσακῆ, ἡγεμόνος τῆς μέσης Ἀλβανίας διατελέσαντος καὶ συναθλητοῦ περιφανεστάτου τοῦ Σκενδέρμπεῦ· δεύτερον δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς ὑπῆρξεν ἡγεμὼν τῆς μέσης Ἀλβανίας μετὰ τὸν πατέρα του καὶ συναγωνιστῆς ὡσαύτως τοῦ ἥρωος· τοσοῦτον δ' ἐπίσημος καὶ πασίγνωστος ἦτο ὁ οἶκος οὗτος Ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς λοιπὸν ἦτο ἄνθρωπος κάλλιστα δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα, ἢ δὲ μαρτυρία αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν εἰμὴ νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλεστάτη καὶ ὁμολογουμένως ἀσφαλεστέρα τῆς τοῦ Βαρλετίου». Καὶ ὅμως ὁ οὕτως ἐξυμνούμενος ἱστορικὸς μετὰ τῆς συγγραφῆς του ψευδολογεῖ ταυτίζων τὴν Μουσακίαν τῆς Ἰλλυρίας μετὰ τῆς ἐν μέσῳ τῆς Ἠπείρου κειμένης περιωνύμου Μολοσσίδος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Auerbach «Uermuthlich war diese Landschaft der Stammsitz der Familie des Despoten, welcher sie jedoch für eins mit dem alten Molossia hält » καὶ τοῦ Χάν «Dass der Despot den Namen Musakia von der alten Molossia ableitet, ist oben erwähnt worden» ὥστε ὀρθῶς καὶ δικαίως ἡ σύνταξις τῆς « Ἐφημε-

ρίδος » ὑπεσημείωσεν « Τὸν ἀπεκαλέσαμεν ἄσημον καὶ ἄγνωστον ὡς ἱστορικὸν, ὄχι ὡς Μουσακῆ ». Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἀκρίβεια τοῦ κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικὸν ἡμῶν κάλλιστα δυναμένου νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα, ἀφ' οὗ ἄγνοεῖ καὶ αὐτὸν τὸν τόπον τῆς γεννήσεως καὶ δυναστείας αὐτοῦ νὰ ὀνομάσῃ τῷ καταλλήλῳ ὀνόματι τῆς ἀρχαιότητος, ὅπως ἐπραξεν ὁ ἀδίκως κατηγορούμενος κατὰ γε τοῦτο Βαρλέτιος. Ἀλλὰ περὶ τῆς ποιότητος τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ ὡς ἱστορικοῦ! καὶ περὶ τῆς ἀκριβείας καὶ ἀξιοπιστίας τῆς χρονογραφίας αὐτοῦ ὡς ἱστορίας! κατὰ τὴν ἀλάνθαστον διαβεβαίωσιν τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας, ἀπλῶς ἐνταῦθα ἐκ τῆς δοθείσης μοι ἀφορμῆς λόγον ποιητάμενος καὶ ὡς ἱστορικὸν ὑπόδειγμα τὸ προμνημονευθὲν προσαγαγῶν, ἐπιφυλάσσομαι ἀκολούθως ἐν οἰκείῳ τόπῳ νὰ ἐπισυνάψω τὰ δεόντα.

Ὁ κ. Πετρίδης μὴ δυνηθεὶς ἐν τῇ προηγουμένῃ διατριβῇ νὰ ἀνασκευάσῃ πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ καὶ ὑπὸ διαπύρου ζήλου φλεγόμενος πρὸς ὀρθὴν τοῦ ζητήματος ἐπίλυσιν, ματὰ παρέλευσιν ἐνός περίπου μηνός καὶ δευτέραν ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ « Λαῶ » τῆς 23 Ἀπριλίου ἐξάστηλον διατριβὴν ἐπιγραφομένην εὐό σοφός Λαόνικος ὁ Χαλκοκονδύλης περὶ Σκενδέρπευ, διὰ τῆς ὁποίας προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ, ὀρμώμενος ἐκ τῆς περὶ αὐτοῦ ὡς ἱστορικοῦ ἀκριβεστάτου κρίσεως τοῦ Κ. Παπαβῆρηγόπουλου ὅτι ὁ σοφός Λαόνικος, ὅστις καλεῖ τὸν πατέρα τοῦ Σκενδέρπευ οὐχὶ Ἰωάννην, ὡς οἱ λοιποὶ, ἀλλὰ Ἰβάνην, δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀκριβής, ὅσον ὑπολαμβάνει ὁ Κ. Παπαβῆρηγόπουλος, καὶ πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τῶν λεγομένων προσάγει δύο χωρία αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἐν οἷς προκειμένου λόγου περὶ ἄλλων ζητημάτων ἐπι

φέρει, τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας Ἡρόδοτον ἀγωνιζόμενος νὰ ἀπομιμηθῆ «Οὐκ ἔχω ὅπῃ συμβάλλομαι ἀσφαλῶς» (1, 16—17), καὶ ἀλλαχοῦ «καὶ πολλῶν δὴ ἀκήκοα». καὶ ταῦτα μὲν καλῶς ζητήσας εὔρεν ὁ κ. Πετρίδης σχετιζόμενα πρὸς τὸ ζήτημα· ἃ δὲ λέγει ἀκολούθως περὶ τῶν σχέσεων τῶν Ἰλλυριῶν, Τριβαλλῶν καὶ Ἰλλυριῶν καὶ περὶ τῆς ἐκτάσεως τῶν τελευταίων οὐ μόνον ἐκτὸς τοῦ προκειμένου εἰσὶν, ἀλλὰ καὶ ὡς τοιαῦτα οὐχ ὑγιαίνουσι, περὶ ὧν ἀπέχων νὰ κάμω λόγον ἐνταῦθα, περιορίζομαι ἐν μόνον παράδειγμα νὰ ὑποδείξω ἐπισυνάπτων τοὺς λόγους αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ῥητῶς λέγοντος «ἐν ᾧ τούναντίον ἅπας ὁ πεπαιδευμένος κόσμος γινώσκει ὅτι τὸ πάλαι ἢ Ἰλλυρία ἐξετείνετο ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς παλαιᾶς Ἡπειροῦ ἕως τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης». Ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόφανσις τοῦ Κ. Πετρίδου φαίνεται μοι ἐντελῶς ἀνυπόστατος· διότι Ἰλλυρία μετὰ τοιούτων ὀρίων ἦτοι ἀπὸ τῶν ὀρίων τῆς παλαιᾶς Ἡπειροῦ, ἀρχομένης ὡς γνωστὸν ἀπὸ τῶν Ἀκροκεραυνίων ὀρέων, μέχρι τῶν ὁποίων ἐξετείνετο ἢ Ἰλλυρία πρὸς νότον, καὶ ἐκτεινομένης μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἐντὸς τῆς ὁποίας κεῖνται τὰ Ἀκροκεραύνια, οὐδέποτε ὑπῆρξεν, οὐδ' ἦν δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ ποτέ. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς Ἰλλυρίας καὶ ἰδίως τῆς Μακεδονικῆς καὶ Ἑλληνικῆς ἐν ἐκτάσει ἐπραγματεύθην εἰδικῶς ἐν τοῖς Μακεδονικοῖς μου ἀπὸ τῆς σελ. 588—848, πάντα λόγον περιττὸν ὑπολαμβάνω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας τοῦ κ. Πετρίδου καθ' ὅσον μάλιστα δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τούτου. Ἄλλως δὲ γνωστὸν ἐστὶν ἐπιστημονικῶς ὅτι αἱ γεωγραφικαὶ καὶ ἐθνολογικαὶ γνώσεις τοῦ Χαλκοκονδύλου ἀτελέ-

σταται καὶ ἐπισφαλέσταταί εἰσιν καὶ ἐπομένως ἀνάξια τοῦ κόπου τῆς ἐξελέγξεως αὐτῶν. Ἐντεῦθεν δὲ δικαιούται ἐν μέρει ὁ κ. Πετρίδης νὰ σχηματίσῃ τὴν πεποίθησιν καὶ νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι παραπλήσιαί εἰσιν αἱ πληροφορίες τοῦ Χαλκοκονδύλου καὶ περὶ τῶν οἰκογενιακῶν πραγμάτων τοῦ Σκενδέμπεη.

Εἶτα δὲ προσάγων καὶ μαρτυρίαν τινὰ ἰταλοῦ συγγραφέως περὶ τῆς Ἑπειρωτικῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέμπεη, εὐλόγως διατείνεται ὅτι εἰ πραγματικῶς ἦν Σέρβος ὁ ἥρως, οὐδὲ ὡς ἠθέλην ἀποκρύψει τοῦτο, οὐδὲ δυνατόν ἦν τοσαύτην νὰ ἐξασκήσῃ ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν ὑπερηφάνων Ἀλβανῶν καὶ Ἑπειρωτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολυάριθμοι ὑπῆρχον ἐπίσημοι οἰκογένειαι καὶ ἰσχυραὶ, καὶ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέμπεης δὲν ἦτο Σέρβος, οὐδ' ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Χαλκοκονδύλου μαρτυρεῖται ὡς τοιοῦτος, τοῦ ὁποίου καὶ χωρίον προσάγει μαρτυροῦν ἐμμέσως πῶς τὴν Ἑλληνικὴν καταγωγὴν τοῦ Σκενδέμπεη «Ἑλληνικοὶ μὲν παῖδες ἀπὸ Βυζαντίου παρ' αὐτῷ τῷ βασιλεῖ εἰς μέγα ἐχώρησαν δυνάμει. Τούτων δὲ, . . . Ἀλίης δὲ τὸν Ἥλιαν ἑλληνιστὶ λέγοιτ' ἂν καὶ Ἐσὲς τὸν Ἰησοῦν, . . . - Σκενδέρην δὲ Ἀλέξανδρον βούλονται λέγειν» (8, σελ, 289).

Τοιαῦταί εἰσιν αἱ σκέψεις καὶ κρίσεις τοῦ κ. Πετρίδου πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Γεωργίου Καστριώτου καὶ πρὸς ἀνασκευὴν τῶν περὶ τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ἐπιχειρημάτων τοῦ κ. Παπαρρηγοπούλου, ὅστις ἔκτοτε αὐτός τε ἐσίγησε καὶ οὐδεὶς ἄλλος ἐπεχείρησε νὰ γράψῃ τι ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος, ἢ ἀληθῆς λύσις τοῦ ὁποίου ἐνδιαφέρει τὰ μέγιστα οὐ μόνον ἡμῖν τοῖς στενῶτατα

συνδεδεμένοις μετὰ τοῦ ἔθνους, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ὁποίου ἐφ' ὀλόκληρον σχεδὸν εἰκοσιπενταετηρίδα εὐκλεῶς τε καὶ ἐνδόξως ἀγωνησάμενος ἐπρωταγωνίστησεν ὁ ἀθάνατος τῆς Ἀλβανίας ἥρωας, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀθανάτῳ διδασκάλῳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἱστορία, ἀμερολήπτως τε καὶ ὀριστικῶς ὀφειλούσῃ νὰ ἐγγράψῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἀνηκούσῃ φυλῇ. Δὲν εἶναι δὲ λίαν ἀπορον καὶ λυπηρὸν ἐνταυτῷ ὅτι οὐδεὶς πλὴν τῶν προμνημονευθέντων, τῶν ἡμετέρων λογίων τῶν ἐντὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ἐπεχείρησε νὰ πραγματευθῇ ὅπωςδὴποτε τὸ ζήτημα καὶ κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν λύσιν αὐτοῦ; ἐν ἄλλῃ ἐποχῇ, ὅτε ὀλιγώτεροι ἦσαν οἱ λόγοι ἡμῶν, ἅμα ἀνεφύοντο ἐν τῇ δημοσιότητι τοιαῦτα σπουδαῖα ζητήματα, αὐτόκλητοι ἔσπευδον ἐκ ζήλου ἐπιστημονικοῦ ὀρμώμενοι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ συζήτησιν αὐτῶν πρὸς εὕρεσιν καὶ ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, διὰ τῆς ὁποίας ὅλον ἐφώτιζον τὸ ἔθνος ὡς ἀληθεῖς πατριῶται καὶ σοφοὶ διδάσκαλοι περὶ πλείστου ποιούμενοι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα καὶ δεύτερα τιθέμενοι τὰ ἴδια.

Ταῦτα τοίνυν, ἐν περιλήψει ἐκτεθέντα καὶ ἐξετασθέντα, ἐγράφησαν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας περὶ τοῦ ἀπροσδοκῆτως ἀναφυσθέντος ζητήματος, τοῦ ὁποίου πατὴρ ἐγένετο, ὡς γνωστόν, ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ὅστις ἐν ἄλλοις μὲν ἤττονος λόγου ἀξίοις καὶ ἐπουσιώδεσι ζητήμασι μακρὸν ποιεῖται λόγον, πάσας ἐξαντλεῖ τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα καὶ ἐν γένει οὐδὲν ἀνεξέταστον καταλείπει ὡς ἀληθῶς ἐμπρέπει ἑλληνικῆς καὶ ἠθνητικῆς, τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ μονογραφοῦντι τε καὶ μεγαλογραφοῦντι, ἐν

ταῦθα ὁμως ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος οὐκ οἶδα τί παθῶν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς προφανῆ ἐποίησεν ἐξαίρεσιν, καθιέρωσε τὸ νέον ἱστορικὸν δόγμα τῆς ἀδιαφορίας περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος, κατεφρόνησε τὰς συγχρόνους πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα ὡς παίδων μυθάρια περιέχοντα, ἀπεκήρυξε τὴν πατροπαράδοτον παράδοσιν περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἀνδρός, καὶ ἐπὶ τέλους ἀποκλειστικῶς ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς κρίσεως τοῦ Χόπφ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντος χειρογράφου τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου πομπωδῶς ἀνεκήρυξεν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἕλληνας ἢ Ἀλβανός.

Ἐν ᾧ δὲ, ἀποπερατώσας τὸ πρῶτον τῆς πραγματείας μέρος ἦτοι τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας γραφέντων περὶ τοῦ ζητήματος, παρεσκευαζόμενος γὰρ μεταβῶ εἰς τὸ δεύτερον μέρος αὐτῆς, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ σοφὸς τῆς ἱστορίας καθηγητῆς ἐξ ἑνὸς μὲν ἐπιλαθόμενος τοῦ σοφοῦ τῆς ἀρχαιότητος γνωμικοῦ «σπεῦδε βραδέως», ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ τὴν καθιερωμένην ἐπιστημονικὴν ἀρχὴν «ὅτι γράφοντός τινος καὶ ἀγγέλλοντος ὅτι ἔπεται συνέχεια τῶν γραφομένων ἀπαγορεύεται πᾶσα παρέμβασις πρὸ τοῦ τέλους αὐτῶν» παραγνωρίσας, ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ «Παλιγγενεσίᾳ» τῆς 18 Ἰβρίου μικρὸν μὲν, ἀλλὰ σοφὸν ἄρθρον, ἐν ᾧ προοιμιαζόμενος μὲν ἐκφράζει τὴν λύπην ὅτι ἐν τοῖς ἐκδοθεῖσι πέντε μέρεσιν οὐδὲν νέον εὔρεν, ἀλλὰ μόνον τὸ ἱστορικὸν τῆς συζητήσεως μέρος καὶ μακρὰν περὶ Κοπερνίκου παρέκβασιν, οὐδὲν ὁμως καὶ περὶ τῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐὰν ὁ σοφὸς καθηγητῆς ἀναγινώσκων, ὡς λέγει, μετὰ προ-

σοχῆς, διετήρει ἐν τῇ εὐρείᾳ μνήμῃ αὐτοῦ ὅτι ὁ γράφων προανήγγειλεν ἀπ' ἀρχῆς πρὸς ἀποφυγὴν πάσης τοιαύτης παρεξηγήσεως ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ τῶν δύο μερῶν τῆς ὅλης πραγματείας προτίθεται νὰ κάμῃ ἐπιθεώρησιν τῶν δημοσίᾳ συζητηθέντων καὶ νὰ ἐξελέγξῃ τὰ μὴ ὀρθῶς ἔχειν δοκοῦντα καὶ ὅτι ἡ περὶ τῆς ἀμφισβητηθείσης ἐθνικότητος τοῦ Κοπερνίκου παρέκβασις λίαν εὐκαίρως ἐγένετο οὐχὶ ἵνα μάθῃ πολλά καὶ σοφὰ, ὡς λέγει, διότι ὁ σοφὸς οὐδεμιᾶς δεῖται διδασκαλίας καὶ μαθήσεως ἀλλ' ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα ἐθνολογικῆς ἐρεῦνης ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητήματι, ὁμοιοτάτῳ πρὸς ἐκεῖνο ὄντι, ἐὰν, ἐπαναλαμβάνω, ταῦτα εἶχεν ὑπ' ὄψιν, ἤθελε βεβαίως ἀπαλλαχθῆ τοῦ κόπου νὰ ζητῇ νέαν τινὰ ἀνακάλυψιν παρ' ἐμοῦ τοῦ μὴ ὑποσχεθέντος τοιαύτην.

Εἶτα δὲ προβαίνων εἰς τὴν δικαιολογίαν τῆς ἀκαίρου σπουδῆς καὶ παρεμβάσεως καὶ μετὰ πικρίας κατειρωνευόμενος τοῦ γράφοντος δύο προτείνει ἐλαττήρια κινήσαντα τὸν σοφὸν αὐτοῦ κάλαμον εἰς τὴν σύνταξιν καὶ δημοσίευσιν τοῦ ἄρθρου, ὧν τὸ μὲν ἵνα καὶ πάλιν ὡς σοφὸς διδάσκαλος καὶ ἱστορικὸς διδάξῃ τὸν γράφοντα περὶ τίνος πρόκειται ἵνα μὴ παρασυρθῆ εἰς νέα ἄκαιρα καὶ ἄσκοπα πράγματα· ὄντως σοφὸν ἢ πρόνοια· ἀλλὰ τίς ἠρώτησεν ἐνταῦθα τὸν διδάσκαλον ἵνα προνοήσῃ περὶ τῆς αὐθαιρέτου ἀποκρίσεως καὶ προφυλάξεως; ὁ δυστυχῆς Πετρίδης πρὸ μηνῶν εὐσεβάστως ἠρώτησε καὶ οὐ μόνον οὐδεμιᾶς ἀπ' εὐθείας ἠξιώθη ἀποκρίσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς παρεμβάσεως φίλων ἀποτόμως ἐπεκλήθη ἄκριτος καὶ ἀδιάκριτος, διότι ἐτόλμησε νὰ ἀποτείνῃ ἐρώτησεν πρὸς τὸν σοφὸν

διδάσκαλον. Ἐν δὲ τῇ προκειμένῃ περιπτώσει αὐτόκλητος καὶ ῥαγδαῖος ἐπῆλθε προώρως τὸ μὲν ἵνα κωλύσῃ τὴν περαιτέρω συζήτησιν, τὸ δὲ καὶ ἵνα ἀποδείξῃ ὅτι πρὸς τῇ σοφίᾳ καὶ εἰρωνείαν κέκτηται ὁ πατὴρ τῆς ἱστορίας μεταχειριζόμενος ἀντί τῶν τραχέων καὶ ἀποτόμων ἄκριτος καὶ ἀδιάκριτος τὰ «ὁ πολυμαθῆς ἐπικριτῆς καὶ ὁ δεινὸς ἐπικριτῆς» κατὰ τοῦ γράφοντος, ὅστις οὐδεμίαν ἔχων ἀξίωσιν οὔτε πολυμαθείας οὔτε δεινότητος, ἀλλ' ὡς ἀπλοῦς τῶν γραμμάτων στρατιώτης ἰδὼν ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τὸ ζήτημα κακῶς ἐτέθη καὶ ἐρρίφθη ἐν τῇ δημοσιότητι, κάκιον δὲ συνεζητήθη καὶ κάκιστα ἐθεωρήθη ὡς λυθὲν, κατάλληλον ἐνόμισε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιληφθῇ αὐτοῦ ἀνερευνῶν καὶ κρίνων πάντα τὰ ἀναγόμενα εἰς αὐτὸ καὶ ἐλάχιστα φροντίζων ἂν ὁ τρόπος οὗτος ἀπαρέσκη τῷ σοφῷ ἱστορικῷ καὶ οἰωδῆποτε ἄλλω ὁμοφρονοῦντι αὐτῷ· διότι ἢ ἔρευνα, ἢ κρίσις καὶ ἐπιστημονικὴ συζήτησις μένει ἐλευθέρᾳ παντὶ τῷ βουλομένῳ ν' ἀποδυθῇ εἰς τοιοῦτον ἐθνολογικὸν ἀγῶνα, καθὼς καὶ τὸ στάδιον τῆς ἐξελέγξεως καὶ ἐπικρίσεως τῶν μὴ καλῶς καὶ ὀρθῶς ἐχόντων ἐστὶν ἐλεύθερον τῷ συναισθανομένῳ δυνάμιν τινα πρὸς ἐπανόρθωσιν αὐτῶν χάριν τῆς ἀληθείας καὶ ἐπιστήμης, ὀφείλοντι νὰ μὴ παρεκτραπῇ οὔτε εἰς προσβολὴν τινα οὔτε εἰς εἰρωνείαν τοῦ ἐλεγχομένου καὶ ἐπικρινομένου, τοῦτό ἐστιν ἐπιστημονικόν.

Ὁ πατὴρ ὅμως τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας μὴ ἀρεσκόμενος εἰς τοιαύτας μακρὰς ἐρεῦνας καὶ συζητήσεις πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἀπλῶς τῇ κρίσει τοῦ Χόπφ ἐπερειδόμενος καὶ ἐπαναπαυόμενος, περὶ οὗ ῥητῶς λέγει ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς

6 Φεβρουαρίου. «Πρῶτος δὲ τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν ὑπεστήριξε τὴν Σλαυϊκὴν τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καταγωγὴν ὁ Χόπφ » καὶ εἰς οὐδὲν λογιζόμενος καὶ τὸν Βαρλέτιον καὶ τὸν Χάμμερ καὶ τὸν Φαλλμεράυερ καὶ τὸν Χὰν, θεωροῦντας Ἑλληνα ἢ Ἀλβανὸν τὸν Σκενδέρμπεην, καὶ πάντα ἐν γένει ἄλλον μὴ ἀποδεχόμενον ὡς Σλαῦον αὐτὸν, αὐθεντικώτατα ἀποφαίνεται ὅτι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀληθείας ἦτοι τὸ «*de natura Serviano*» καὶ τὸ «*de natione Serviano*» ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Μουσακῆς καὶ ὁ Βυζαντινὸς πρωτοσύγγελλος Σπονδουγῖνος ὁ Καντακουζηνὸς ἔγραψαν καὶ ἐπομένως αὐτοὺς ὀφείλομεν νὰ προσκυνήσωμεν, πάντας δὲ τοὺς ἄλλους συγχρόνους τε καὶ μεταγενεστέρους γράψαντας καὶ ἐρευνήσαντας περὶ τοῦ ἥρωος καθὼς καὶ τὴν πατροπαράδοτον παράδοσιν τὴν ἐπὶ τέσσαρας ὁλοκλήρους ἑκατονταετηρίδας ἐπικρατήσασαν παρ' ἡμῖν τε καὶ αὐτοῖς τοῖς μωαμεθανοῖς Ἀλβανοῖς νὰ ἀπολακτίσωμεν δι' ἑνὸς καὶ μόνου λακτίσματος καὶ νὰ ἀποκηρύξωμεν ὡς ὅλως ἀνυπάρχτους. Ἀλλὰ τοιαύτη λογικὴ καὶ ἀρνητικὴ κριτικὴ φαίνεται μοι πρωτότυπος καὶ μοναδικὴ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐπιστήμῃ, τὴν ὁποίαν ἐξαιρετικῶς μόνον ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ καθιέρωσεν ὁ σοφὸς τῆς ἱστορίας καθηγητῆς σὺν τῷ νέῳ ἱστορικῷ δόγματι τῆς ἀδιαφορίας περὶ αὐτοῦ. Τὸ δὲ παράδοξόν ἐστίν ὅτι αὐτὸς οὕτω θεωρήσας τὸ ζήτημα μονομερῶς καὶ ἀποκλειστικῶς, προβάλλει εἰς τὸ μέσον ὅτι καὶ πάντες οἱ ἄλλοι ὀφείλουσι νὰ ἀπομιμηθῶσιν αὐτὸν καὶ πάντα τὰ γεγραμμένα ἢ ὡς ἀνύπαρκτα ἢ ὡς μυθώδη ἀποδεχόμενοι νὰ ἀσχοληθῶσιν εἰς τὴν ζήτησιν μαρτυριῶν δυναμένων νὰ ἀναιρέσωσι τὰς τοῦ Μουσακῆ καὶ

Σπανδουγίνου· παράδοξος ἐπιστημονικὴ ἀξίωσις! προερχομένη οὐχὶ βεβαίως ἐξ ἀγνοίας, ἀλλ' ἐξ ἀνεξηγήτου ἰδιοτροπίας· διότι ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι ὡς ἐν παντὶ ἐπιστημονικῷ ζητήματι λύσεως δεομένῳ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖόν ἐστιν νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα, νὰ βασανισθῶσι ταῦτα προσηκόντως καὶ εἶτα νὰ ἐξαχθῇ τὸ ἀπαιτούμενον συμπέρασμα πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας, οὕτω καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ πρέπει νὰ τεθῶσιν ἐν τῇ πλάστιγγι τῆς κριτικῆς οὐχὶ μόνον τὰ εὐρεθέντα ὑπὸ τοῦ Χόπφ χειρόγραφα τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου, ὡς ἐπιμόνως ἀξιοῖ ὁ σοφὸς καθηγητῆς, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ λοιπὰ, ἐν οἷς οἴοσθ' ἄποτε γίνεται λόγος περὶ τοῦ ὑποκειμένου ζητήματος.

Τὶ δὲ νὰ εἶπη τις καὶ περὶ τοῦ δευτέρου ἐλατηρίου τῆς ἀκαίρου ἐπιδρομῆς καὶ πάλιν ἐσφαλμένης ἐπανορθώσεως; ἐπιτρέπεται ἄρα γε νὰ ὑποθέσῃ τις, ὅτι ὁ πολυμνήμων καθηγητῆς τῆς ἱστορίας ἐλησμόνησεν ὅτι ἀρχόμενος τῆς ἐπικρίσεως τῆς πραγματείας τοῦ κ. Μηλιαράκη ἐπελήφθη σπουδαίως τῆς διορθώσεως παραπομπῆς τινος εἰς Φαλλμεράϋερ, κατὰ παραδρομὴν σφαλείσης καὶ ὅτι ἐπανορθῶν ταύτην παρέπεμψεν εἰς τὴν 20 σελίδα τῆς πραγματείας, ἐνθα οὐδεὶς περὶ τοῦ παραπεμπομένου λόγος γίνεται; οὐχὶ βεβαίως. Πρὸς ἐξέλέγξιν δὲ ὅτι ἐν τῷ σοφῷ ἄρθρῳ τῷ πρὸς ἐπονόρθωσίν μου δημοσιευθέντι ἐν τῷ φύλλῳ τῆς Παλλιγενεσίας τῆς 18 Σεπτεμβρίου ἐκπροθέσεως, οὐχὶ ἀξιοζήλου βεβαίως πρὸς κάλυψιν τοῦ ἡμαρτημένου, ἀφήρεσε τὸ οὐσιῶδες τῆς περικοπῆς μου ἤτοι τὴν 20 σελίδα, παραθέτω ἐνταῦθα καὶ τὰς τρεῖς περικοπὰς κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἵνα

φανῆ ἢ εἰλικρίνεια, μεθ' ἧς ἐπῆλθε κατεσπευσμένως πρὸς ἐπανόρθωσίν μου ὁ σοφὸς καθηγητῆς, τούτων δὲ ἡ μὲν πρώτη, ἣτις παρέσχε μοι τὴν ἀφορμὴν νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ ἐπικριτῆς τοῦ κ. Μηλιαράκη ἐσφαλμένως παρέπεμψεν εἰς τὴν 20 σελίδα ἔχει ὡς ἔξῃς. «Ὁ Φαλλμεράυερ εἶπεν μὲν τοιοῦτό τι, ἀλλὰ εἰς ἄλλην πραγματείαν *Das Albanesische Element in Griechenland* (III Abtheilung σελ. 20) » ἐν τῇ «Ἐφημερίδι» τῆς 11 μαρτίου. Ἡ δὲ δευτέρα, ἣν παρενέβαλον ἐν τῇ Παλεγγενεσίᾳ τῆς 17 Σεπτεμβρίου ἐστὶν αὕτη «, Ἀλλὰ τοῦτο ποιήσας ὁ ἱστορικὸς ὑμῶν δὲν ὀφείλει ἄρα γε νὰ ἀκούσῃ τὴν ἑαυτοῦ κρίσιν ἢ ἐπίκρισιν κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστον ἐφαρμοζομένην ἐπ' αὐτοῦ; «ἄρα γε ἐξίσου ἠυστόχησε περὶ τὴν εὔρεσιν καὶ ἐκτίμησιν τῶν μαρτυριῶν; » πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι ἐν σελ. 20 τοῦ *Albanesische Element in Griechenland*, III Abtheilung ὅπου παραπέμπει οὐδὲ τὸ ὄνομα τῶν Καστριωτῶν μνημονεύεται, ἀλλὰ μόνον περὶ Ἰωαννίνων καὶ Ζαγορίου γίνεται λόγος, ὅπερ δύναται νὰ ἴδῃ τις ἐὰν ἀναδράμῃ εἰς τὴν εἰρημένην σελίδα». Καὶ ἡ τρίτη δὲ, ἐξ ἧς τὴν ἀφορμὴν ἔλαβεν ὁ σοφὸς καθηγητῆς πρὸς ἐπανόρθωσίν μου οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰμὴ τὸ ἥμισυ τελευταῖον μέρος τῆς δευτέρας τὸ πρῶτον μέρος τῆς ὁποίας «πολλοῦ γε καὶ δεῖ, διότι ἐν 20 τοῦ *Alban. Elem. in Griech.* III Abth. ὅπου παραπέμπει» ἐκ προθέσεως ἀφελῶν ἵνα καλύψῃ τὸ ἡμαρτημένον καὶ ἐλέγξῃ με ὡς σφαλλόμενον, λίαν τεχνηέντως ἐπιλέγει «Ἀλλὰ παρακαλοῦμεν πρῶτον αὐτὸν τὸν δεινὸν ἐπικριτὴν νὰ ἀναδράμῃ εἰς τὴν εἰρημένην σελίδα καὶ θέλει ἴδει ὅτι οὐδεὶς λόγος ἐν αὐτῇ περὶ Ἰωαννίνων καὶ Ζαγορίου, ἀλλὰ μόνον καὶ μόνον περὶ Καστριωτῶν καὶ Σκενδέρμπεη, ὧν τὰ ὀνόματα ἰδίως εὕρισκον-

ται ἐν στίχοις 4,7,15». Ἐν τῇ ἐπιμονῇ ταύτῃ τοῦ σεβαστοῦ καθηγητοῦ οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται μοι εἰμὴ νὰ παραθέσω ἐνταῦθα ἐκ τῆς 20 σελίδος, εἰς ἣν παραπέμπει, κατὰ γράμμα τοὺς στίχους 4.7.15. τῶν ὁποίων ὁ μὲν 4 περιέχει τάδε· σελ. 20 στιχ. 4. « Von den Serbengränze herbeiehenden Prätendenten Symeon aus». σελ. 20 στιχ. 7. « abgerufenen Schutzherrn in raschem glückswechsel doch den » σελ. 20 στιχ. 15. « Häuptling Gjinov Wajas, die nördliche mit der Stadt Arta dem» Μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν στίχων τούτων τῆς 20 σελίδος κατὰ τὴν παραπομπὴν του, ἐνθα πράγματι βλέπει ὁ ἀναγνώστης ὅτι οὐδεὶς λόγος γίνεται Καστριωτῶν καὶ Σκενδέρμπεη, πάντα ἄλλον λόγον περιττὸν ὑπολαμβάνω

Καὶ τοῦτο μὲν τὸ παράπτωμα, δυνάμενον ὡς *larpus memoriae* » νὰ θεωρηθῇ, ἀναντιρρήτως μικρὸν καὶ ἀσήμαντόν ἐστιν· καὶ ὡς τοιοῦτον οὐδόλως ἐπεθύμουν νὰ μνημονεύσω, εἰ μὴ ὁ σοφὸς καθηγητῆς, ὡς προεῖπον, ἀρχόμενος τῆς τοῦ κ. Μηλιαράκη ἐπικρίσεως παράδειγμα διδακτικὸν παρεῖχε τοῖς ἄλλοις. Ἡ ἐπιμονὴ ὅμως αὐτοῦ πρὸς ἀποφυγὴν ὁμολογίας τοῦ ἐσφαλμένου καὶ ἢ ἄδικος πρόθεσις αὐτοῦ νὰ μὲ ἐνοχοποιήσῃ ὡς ἀμαρτόντα ἐν τῇ παραπομπῇ, ἠνάγκασάν με νὰ ἐντείνω τὸν περὶ τούτου λόγον καὶ διασαφηνίσω τὸ πρᾶγμα. Ἐνταῦθα τελευτᾷ τὸ πρῶτον τῆς πραγματείας μέρος, ἀπλῆν περιέχον ἐπιθεώρησιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γεγραμμένων περὶ τοῦ παρ' ἡμῖν ἀναφυέντος ζητήματος.

ΜΕΡΟΣ Β΄.

Μετὰ δὲ τοῦτο εἰς τὸ δεῦτερον μεταβαίνων μέρος αὐτῆς ἦτοι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τῶν πρότερον γεγραμμένων περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ ἐνδόξου ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς ἐπικρατούσης πατροπαραδότου παραδόσεως παρ' ἡμῖν τε καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ὁμοφύλοις ἀπογόνοις αὐτοῦ θὰ καταλήξω εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ καὶ τοῦ Θεοδώρου Σπανδουγίνου Καντακουζηνοῦ καὶ εἰς τὴν ἐξέλεγχσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν μὲν γραφέντων, ὑπὸ δὲ Χόπφ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀνακαλυφθέντων χειρογράφων, ἅπερ ἀποποιούμενα τὴν Ἀλβανικὴν αὐτοῦ καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα μεταβάλλουσιν εἰς καθαρὸν Σέρβον ἀγωνισθέντα ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν. Τοῦτο δὲ ποιήσω, διότι οὐ μόνον οὐδόλως ἀπεδέχομαι πρὸς τῷ τῆς ἀδιαφορίας δόγματι καὶ τὴν νέαν ἱστορικὴν ἀρχὴν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ἣν ἐν τῇ «ᾠρᾷ» τῆς 9 Φεβρουαρίου διετύπωσεν «Ἐν ὄσω δὲ ὁ κ. Ἀθ. Πετρίδης δὲν εὖρη πηγὰς ἀντιθέτους, ἐχούσας τὴν αὐτὴν ἀν οὐχὶ κρείττονα ἀξίαν, ἠθέλομεν γίνεαι καταγέλαστοι εἰς τὸ νὰ λέγωμεν τὸν Σκενδέρπεῦν Ἀλβανὸν ἢ Ἑλληνα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μυθαρῶν τοῦ Βαρλετίου καὶ ὄλων ὅσοι τὸν ἀντέγραψαν,» ἀλλὰ καὶ ἀδιστάκτως πιστεύω ὅτι πράγ-

ματι καταγέλαστοί ἐσμεν ἐπιστημονικῶς τε καὶ ἔθ-
 νικῶς, διότι ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀντεθνικῶς χω-
 ρὶς νὰ ὑποβάλωμεν εἰς τὴν ἐλαχίστην βάσανον καὶ
 τὰς συγχρόνους πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα καὶ τὴν
 παράδοσιν καὶ αὐτὰ τὰ πολυθρύλητα χειρόγραφα,
 παρεδέχθημεν κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς εἰς τὴν μο-
 νομερῆ κρίσιν τοῦ Χόπφ πεισθέντες ὅτι ὁ Σκενδέρ-
 μπεης ἦν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανός καὶ πέραν τοῦ
 μετρίου καὶ δέοντος ἐλατρεύσαμεν τὸ *de natura Ser-
 viano* καὶ τὸ *de natione Serviano* τῶν δύο εἰρημένων
 χρονογράφων ὡς τὸ τῆς ἀληθείας εὐαγγέλιον καὶ
 ἀνεξετάστως ἀπεκηρύξαμεν πάντα τὰ λοιπὰ ὡς μυ-
 θάρια. Εἰ δὲ, ὡς τὸ καθήκον τῆς ἱστορικῆς ἐπιστή-
 μης ἀπήτει καὶ τὸ τῆς ἐθνικῆς φιλοτιμίας αἴσθημα
 ἐπέβαλεν, συντόνως ἠρευνῶμεν καὶ ἐξητάζομεν τὰ
 πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως γεγραμ-
 μένα ἀμερολήπτως καὶ ἀπροκαταλήπτως καὶ εἰ ἐκ τῆς
 τοιαύτης ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως προῦκυπτεν ὡς ἀ-
 ναμφισβήτητον συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν
 Σλαῦος, τότε καὶ μόνον ὠφείλομεν οὐχὶ διότι ὡς
 λέγει ὁ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, τὸ ἑλληνικὸν
 ἔθνος εὐτυχῶς κέκτηται τοσοῦτους καὶ τηλικού-
 τους προμάχους τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, ἀλ-
 λά χάριν τῆς ἐπιστήμης ἔπρεπε νὰ ὁμολογήσωμεν
 γυμνῆν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἂν οὐδένα εἴχομεν μέγαν
 ἄνδρα. Τούτου ὅμως μὴ γενομένου παρ' ἡμῖν μέ-
 χρι τοῦδε, πραγματικῶς καταγέλαστοι γινόμεθα ἐ-
 πιστημονικῶς τε καὶ ἔθνικῶς καὶ ἀμαχητὶ οὕτως
 εἰπεῖν παραδίδοντες τὸν ἥρωα τοῖς πολεμίοις ἡμῶν
 ἵνα τὸν βεγιστράρωσιν (*register*) ἐν τοῖς πτωχοῖς ἀρ-
 χείοις τῆς ὁμοφυλίας αὐτῶν, ἐμπράκτως ἀποδει-
 κνύομεν ὅτι ἀνάξιοί ἐσμεν νὰ ὑπερσπισθῶμεν τὰ ἐπι-

στημονικά καὶ ἔθνικὰ δικαιώματα ἡμῶν ὡς μέχρι τοῦδε ἀνάξιοι ἐφάνημεν νὰ ὑπερασπισθῶμεν καὶ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης.

Ὅτι δὲ ἐξ ἐπιπληρώσαμεν ἐπιστημονικὸν καὶ ἔθνικὸν καθήκον ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος ἵνα καὶ ἀνάλογα ἀποκτήσωμεν δικαιώματα ἐπὶ τῆς προσηκούσης λύσεως αὐτοῦ, εἰλικρινῶς ὁμολογεῖ ὁ σεβαστὸς καθηγητῆς λόγον ποιούμενος περὶ τοῦ ἥρωος «Ταῦτα δὲ θέλομεν διεξέλθει ἐν συνόψει, συμβουλευόμενοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅπως ἐπράξαμεν καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις τοῦ παρόντος βιβλίου, τὸν νεώτερον τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος ἱστορικὸν, τὸν τοσοῦτον προῶρως πέρυσι θανόντα Χόπφ· τῶντι ὁ Χόπφ, ἐπερειδόμενος ἐπὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἱστορίας τῶν Μουσακὶ καὶ ἐπὶ ἐνετικῶν ἐγγράφων, περιέλαβεν ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ συγγραφῇ τὰς θετικωτέρας καὶ μᾶλλον ἀξιοπίστους περὶ τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας εἰδήσεις, περὶ οὓ πολλὰ μυθώδη πρότερον ἐθρυλήθησαν ὑπὸ δυτικῶν χρονογράφων», ἐξ ὧν ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ἡμεῖς ἀβασανίστως, ἀνεξετάστως καὶ ἀνεξελέγκτως παρεδέχθημεν ἔτοιμον καὶ λελυμένον ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Χόπφ τὸ ζήτημα, χωρὶς ὡς ὠφείλομεν νὰ μοχθήσωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰ πάντα ἂν ὡς ὁ Χόπφ ἀπεφάνθη, αὐτὰ εἰσι μυθάρια, καίπερ τινὰ αὐτῶν καὶ σύγχρονα καὶ μὴ δυνάμενα μετὰ τοσαύτης εὐκολίας νὰ ἀποκλειθῶσι τοῦ ζητήματος ὡς τοιαῦτα, τὰ δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθέντα χρονικὰ περιέχουσιν ἀληθείας καὶ μόνον ἀληθείας. Ἐν τῇ ὑπερβολικῇ καὶ μεροληπτικῇ ταύτῃ κρίσει καὶ περιπτώσει, ἣν οὐδόλως δύναμαι νὰ συμμερισθῶ καὶ ἀ-

ποδεχθῶ καθ' ὀλοκληρίαν ὡς ἀληθῆ, ἀναγκάζομαι νὰ προσθέσω ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Χόπφ, τοῦ ὁποίου τὴν ἀξίαν τῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τῆς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος πληρέστατα ἀναγνωρίζω καὶ οὐδόλως θέλω νὰ ἐλαττώσω, ἱστορικὴν ὕλην πρὸς συγγραφὴν αὐτῆς ζητῶν νὰ εὕρη ἐν ταῖς δημοσίαις καὶ ἰδιωτικαῖς βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας, κατὰ τύχην εὔρε καὶ τὰ προμνημονευθέντα χρονικὰ χειρόγραφα τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγίνου, ἀφορῶντα ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀλβανίας, καὶ δόξαν εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ χρήσεως τούτων βουλόμενος νὰ ἀποκτήσῃ, ἐξαίρει μὲν τὸ εὕρημα αὐτοῦ, καταδικάζει δὲ εἰς θάνατον αἰώνιον πάντα τὰ ἀπειράριθμα μνημεῖα ἵνα καινοτομήσῃ ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀλβανῶν ἱστορίᾳ. Συναισθανόμενος ὅμως ὅτι αὐτὸς ἐν τῇ μεσαιωνικῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλάδος ἀποκλειστικῶς ἐνασχολούμενος, ἐντελῶς ἀπειρὸς ἐστὶν τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἐν οἷς εἰδικῶς ἠσχολήθησαν ὁ Χὰν καὶ ὁ Φαλλμεράϋερ, πρὸς τοὺς ὁποίους παραβαλλόμενος οὐδὲ μαθητοῦ θέσιν δύναται νὰ καθέξῃ, παρέδωκε τὰ χειρόγραφα τῷ Χὰν ἵνα ἐπεξεργασθῇ καὶ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰ ἐν ταῖς ἐργασίαις· οὗτος δὲ ἐν πολλοῖς ζητήμασι μὴ δυνάμενος νὰ ἀποφανθῇ ὀριστικῶς, μετεβίβασε τῷ φίλῳ αὐτοῦ Auerbach, πρὸ 24 ἐτῶν διατελοῦντι ἰατρῷ τοῦ ὑγειονομίου τῆς Αὐλῶνος καὶ κρεῖττον παντὸς ἄλλου γινώσκοντι νὰ λύσῃ πολλὰ γεωγραφικὰ καὶ ἱστορικὰ ζητήματα. Καὶ ὁ μὲν Χὰν ἀκολούθως περίληψιν καὶ ἐπιτομὴν τῶν χειρογράφων προσήρτησεν ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ, συνοδεύσας αὐτὴν μετὰ κρίσεων ἰδίων καὶ τοῦ φίλου Auerbach, μίαν τῶν

ἁποίων προηγουμένως περὶ τῆς Μουσαχίας, ἣν ὁ Ἰωάννης Μουσαχῆς ἐτάυτισε τῇ περιωνύμῳ Μολοσσίδι, ἀνέφερα· ὁ δὲ Χόπφ ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ ἰ. ἐκατονταετηρίδι, ὑπὸ τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων καὶ γεγονότων ἠναγκάσθη νὰ παρεμβάλλῃ ἐλάχιστα καὶ περὶ τῶν τότε ἀκμαζόντων Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ δὴ καὶ περὶ τοῦ περιπέστου καταστάντος ἥρωος, τοῦ ὁποίου τοὺς ἄθλους ἐν δυσὶν ἢ τρισὶ μόλις σελίσιν μετὰ τινος ψυχρότητος σκιαγραφεῖ, ἐν ᾧ ὁ Φαλλμεράϋερ δύο ὀλοκλήρους ἀφιέρωσεν ἰδίας πραγματείας καὶ μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ὡς ἄλλον Ἀλέξανδρον ἢ Πύρρον ἢ καὶ Καίσαρα ἐξύμνησεν αὐτὸν, καὶ ὁ Χάν δὲ πλεῖστα ὄσα ἔγραψε περὶ αὐτοῦ.

Τοιοῦτός ἐστιν ὁ Χόπφ ὡς Ἀλβανολόγος ἀκροθιγῶς πως τῶν Ἀλβανικῶν ἀπτόμενος πραγμάτων καὶ ἐπομένως τοιαύτη ἐστὶν ἡ βᾶσις, ἐφ' ἧς ἐρειδόμενος ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἐστήριξε τὸ περὶ τῆς Σλαυικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος νέον οἰκοδόμημα, ἐν ᾧ τούναντίον ὡς Ἑλληνα καθηγητῆς καὶ εἰδικὸς ἱστορικὸς διακρίνων τὸν Χόπφ ὡς συγγραφέα τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἀπὸ τοῦ Χόπφ ὡς κριτικοῦ Ἀλβανολόγου, ἐντελῶς ἀπείρου τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ὥφειλε νὰ ἀναλάβῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἐθνολογικῆς ταύτης καινοτομίας τοῦ Χόπφ, νὰ ἀνασκευάσῃ αὐτὴν ὑποστηρίζων τὸ κῦρος τῶν συγχρόνων πηγῶν κατὰ γε τοῦτο τοῦλάχιστον, καὶ νὰ καταγγείλῃ αὐτὴν ὡς ἀντιστρατευομένην εἰς τὴν ἐπὶ τέσσαρας ὀλοκλήρους αἰῶνας ἐπικρατήσασαν παράδοσιν παρ' ἡμῖν τε καὶ παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς· διότι αὐτὸ τοῦτο ἤθελε πράξει καὶ ὁ Χόπφ, ὡς ἐπραξαν οἱ ὁμόφυλοι αὐτοῦ

ἐν τῇ διαμφισβητήσει τῆς ἐθνικότητος τοῦ Κοπερ-
 νίκου, καὶ πᾶς ἄλλος, εἰάν ἐπρόκειτο περὶ μεγάλου
 τινὸς ἀνδρός, τοῦ ὁποίου οἱ Γάλλοι ἢ οἱ Ἄγγλοι
 ἤθελον διαφιλονικῆσαι τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ. Ἡ
 τούτου μὴ γενομένου, ἔπρεπεν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς
 νὰ μιμηθῆ τὸν πεπειραμένον Ἀλβανολόγον Χάν, ὅ-
 στις δημοσιεύσας περίληψιν τῶν χειρογράφων καὶ
 βασανίσας αὐτὰ, περιῆλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτε
 τὰ εὐρήματα τοῦ Χόπφ δὲν παρέχουσιν ἀποχρώσας
 ἀποδείξεις περὶ τῆς Σλαυϊκῆς ἐθνικότητος τοῦ ἀ-
 θανάτου προμάχου τῆς Κροΐας, καὶ νὰ μὴ παρακο-
 λουθήσῃ κατὰ πόδας τὸν Χόπφ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ
 το, ἀλλὰ νὰ τὸν καταπολεμήσῃ καὶ νὰ δείξῃ ὅτι ἐ-
 ξεπλήρωσε καθῆκον ἐπιστημονικὸν καὶ ἐθνικόν. Ἵνα
 ὑποδείξω δὲ τοῖς ἀναγνώσταις πόσον παράτολ-
 μοι καὶ ὑπερβολικαί εἰσιν αἱ τοῦ Χόπφ κρίσεις ἢ ἄ-
 μεινον εἰπεῖν κατακρίσεις τῶν συγχρόνων καὶ με-
 ταγενεστέρων πηγῶν, κατὰ λέξιν μεταφράζων αὐ-
 τὰς παραθέτω ἐνταῦθα «Ἐχομεν πολλὰς βιογρα-
 φίας τούτου τοῦ ἐθνικοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας,
 αἵτινες ὅμως πᾶσαι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἐρεί-
 δονται ἐπὶ τῆς μυθώδους ἱστορίας αὐτοῦ, συγγρα-
 φείσης ὑπὸ τοῦ ἐκ Σκόδρας Μαρίνου Βαρλετίου. Αἱ
 εἰδήσεις τοῦ Δημητρίου Φράγγου καίπερ συγχρό-
 νου τοῦ ἥρωος, κριτικώτεραι μὲν εἰσιν, οὐχὶ ὅμως
 ἄνευ ἀνακρίβειας καὶ ὑπερβολῶν, αἱ τοῦ Παύλου
 Ἀγγέλου ἐκ Δριβάστου, ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου
 δὲν περιεσώθησαν μὲν ἡμῖν πλήρεις, χρησιν ὅμως
 αὐτῶν ἐποίησατο ὁ Λούκαρις ἐν τοῖς χρονικοῖς
 τῆς Ραγούζης· κριτικὴ δὲ ἀντιπαράθεσις πασῶν τῶν
 προκειμένων ἡμῖν ἐπεξεργασιῶν τῆς ἱστορίας τοῦ
 Σκενδέρμπεη ἀπὸ τοῦ Ποντάνου μέχρι τοῦ νεωτά-

τοῦ Ἀνδρέου Παπαδοπούλου Βρετοῦ καὶ Παγανέ-
 λη (ἐλληνιστὶ ὑπὸ Ν. Δραγούμη 1861. 4.) προφα-
 νῶς δεικνύει ὅτι πάντες ἐστεροῦντο χειρογράφων
 πηγῶν καὶ ὅτι ἐπομένως μυθιστορίαν ἔγραψαν μᾶλ-
 λον ἢ ἱστορίαν (ἐνταῦθα παραπέμπει εἰς τὸ ἄρ-
 θρον Kastrioto τῆς ἐγκυκλοπαιδείας τοῦ Ersch καὶ
 Gruber, ὅπερ ὅμως καὶ μετὰ παρέλευσιν 7 περίπου
 ἐτῶν εἰσέτι δὲν εἶδε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, μένει δὲ
 ἄδηλον καὶ ἂν ἐγράφη). Τὴν ἐλείψιν ταύτην πρὸ
 πολλοῦ ἤδη χρόνου παρετήρησεν ὁ Φαλλμεράυερ,
 ὅτε ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ τοῦ ἐν Ἑλλάδι
 Ἀλβανικοῦ στοιχείου ἐπεχείρησε μὲν νὰ ἀφαιρέσῃ
 τὸ μυθῶδες ἀπὸ τῆς ἱστορίας τοῦ ἥρωος, δυστυ-
 χῶς ὅμως καὶ αὐτὸς ἐστερεῖτο πλὴν τῶν Βυζαντι-
 νῶν καὶ ἰδίως τοῦ Χαλκοκονδύλου, θετικῆς ὕλης ἵ-
 να πληρώσῃ τὰ κενὰ, ἅπερ ἐν τῇ κριτικῇ ἐρευνῇ
 τοῦ Βαρλετίου φαίνονται. Εὐτυχῶς ὅμως δυνάμε-
 θα τῇ βοηθείᾳ τῆς οἰκογενειακῆς ἱστορίας τοῦ Μου-
 σακῆ καὶ ἐνετικῶν χειρογράφων νὰ σκιαγραφήσω-
 μεν ἐνταῦθα ἀξιοπιστοτέραν βιογραφίαν τοῦ μεγά-
 λου ἥρωος. Ἐν πρώτοις θετικόν ἐστὶν ὅτι, ὡς μέ-
 χρι τοῦδε ἐπιστεύετο, οἱ Καστριῶται δὲν ἦσαν ἀρ-
 χαῖον ἰδιαίτερον γένος τῆς Ἀλβανίας, ἀλλ' ὡς λέ-
 γει ὁ Σπανδουγῖνος, ὁ ἐθνικὸς ἥρωος τῆς χώρας ἦν
 Σλαυικῆς καταγωγῆς. Τοιαύτη μὲν ἡ κρίσις τοῦ
 Χόπφ· κατωτέρω δὲ γενήσεται λόγος περὶ τῆς ἱστο-
 ρίας τοῦ Μουσακῆ καὶ περὶ τοῦ Σπανδουγίνου.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν λόγον τρέπων ἐπὶ τὴν ἐρευ-
 ναν τῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων, ἅπερ ὁ μὲν Χόπφ
 ὡς μὴ συμφωνοῦντα πρὸς τὴν παράδοξον δοξασίαν
 αὐτοῦ ἀλόγως πάντα καλεῖ μυθεύματα καὶ μυθο-
 λογήματα (Fabelhafte, Romane), ὁ δὲ κατὰ πόδας παρα-

κολουθῶν αὐτὸν ἐθνικὸς ἱστορικὸς ἡμῶν ὀνομά-
 ζει μυθῶρια. Ἄλλ' ἡ σοφὴ αὕτη κρίσις ἀμφο-
 τέρων τῶν οὕτως ὁμοφρονούντων καὶ ὁμοδοξούν-
 των ἱστορικῶν ἀληθῆς ἐστὶν ἄρα γε καθ' ὀλοκλη-
 ρίαν; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Εἰ γὰρ πράγματι τοιοῦτα
 ἦσαν, τότε κατ' ἀνάγκην καὶ ἀκολουθίαν πρέπει
 νὰ ἐκδεχθῶμεν κατὰ ταύτην τὴν κριτικὴν ὅτι ὁ ἦ-
 ρως οὐδὲν ἄλλο ἦν εἰ μὴ πρόσωπον μυθολογικὸν καὶ
 οὐδὲν πλέον, καὶ νὰ διαγράψωμεν αὐτὸν ἐκ τῶν δι-
 πτύχων τῆς ἱστορίας, ὅτε περιττὴ ἀποβαίνει καὶ
 πᾶσα συζήτησις περὶ τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ. Ἡ
 δικαιοσύνη ὅμως καὶ ἀλήθεια ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογή-
 σῃ τις ὅτι αὕτη ἄδικός ἐστιν, τραχεῖα καὶ ὑπερβο-
 λικὴ, ὡς ἐν τοῖς ἐπομένοις δηλωθήσεται καὶ δειχθή-
 σεται· διότι ὁ οὕτω μυθολογούμενος ἦρως διὰ τῶν
 πολυχρονίων ἀγώνων καὶ ἄθλων κατὰ τῶν ἀσπόν-
 δων τοῦ χριστιανισμοῦ ἐχθρῶν, Τούρκων, ὡς πραγ-
 ματικὸς ἦρως καὶ ὡς ὁ δεινότατος πολεμιστὴς τῆς
 + **ΙΕ'**. ἑκατονταετηρίδος κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Γίββω-
 νος ἀνεχαίτισεν ἐπὶ τινὰ ἔτη τὴν κατάλυσιν τῆς
 Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ
William Temple συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν ἑπταρίθ-
 μων ἐκείνων ἀνδρῶν τῶν μετὰ τῆς ἐ—ιέ ἑκατον-
 ταετηρίδος διαπρεψάντων, οἵτινες πράγματι μὲν
 ἀνεδείχθησαν ἄξιοι νὰ φέρωσι τὸ βασιλικὸν διάδη-
 μα καὶ νὰ ὀνομασθῶσι βασιλεῖς, δὲν ἠξιώθησαν ὅμως
 τῆς δικαίας καὶ πρεπούσης ταύτης τιμῆς. Ἀντὶ δὲ
 τούτου ἐκαλεῖτο ὑπὸ πῶν Παπῶν καὶ τῶν ἡγεμό-
 νων ἀθλητῆς ἀνίκητος, γενναῖος ὑ-
 περασπιστῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ, προ-
 μαχῶν τῆς θρησκείας καὶ νέος Ἀλέξανδρος
 καὶ ὡς τοιοῦτος, εἰ μείζονας δυνάμεις εἶχεν, ἀγαν-

τιρρήτως ἤθελε φανῆ ἀντάξιος τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὃν ἀπομιμούμενος ἐκράτει τὸ ξίφος ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον, ὅπερ καὶ νῦν ἔτι διατηρεῖται κατὰ μὲν τὸν ἀνώνυμον (le grand Castrioto d' Albanie, Histoire, Paris 1779 ·) ἐν τῷ αὐτοκρατορικῷ θησαυροφυλακίῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ δὲ τὸν Ami Boué ἐν Βιέννῃ, ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ συλλογῇ, καὶ κατὰ τὴν ἀπόφανσιν τοῦ Μωάμεθ Β' ἤθελε κατακτήσει, ὡς ὁ Μακεδὼν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. Καὶ ὁ Χάν δικαίως παρατηρεῖ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἀνεδείχθη ἐν τῷ κόσμῳ ἐν σπανιώτατον φαινόμενον, ὅμοιον τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα νὰ εὔρωμεν ἐν ὅλῃ τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Ἀλλὰ περὶ τούτου μὲν ἀλλαχοῦ.

Περὶ δὲ τῶν πηγῶν τοῦ πραγματικοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καὶ οὐχὶ τοῦ μυθολογουμένου, σημειωτέον ἐν πρώτοις ὅτι εἰ καὶ πάντες οἱ ἀπὸ τῆς ἡ' ἑκατονταετηρίδος ὅπωςδῆποτε περὶ τοῦ ἀνδρός γράψαντες ὡς μόνην πηγὴν τῆς βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη ἀναφέρουσι τὸν Βαρλέτιον, οὐχ ἤττον ὅμως ἱστορικῶς βεβαιωμένον ἐστὶν ὅτι ὑπάρχουσι καὶ πηγαὶ προγενέστεραι αὐτοῦ, πρωτίστη τῶν ὁποίων μνημονεύεται ἡ ὑπὸ ἀνωνύμου τινὸς Ἀλβανοῦ ἐξ Ἀντιβάρεως ἱστορία τοῦ Σκενδέρμπεη τυπωθεῖσα τῷ 1480 ἤτοι 13 ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἥρωος καὶ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν « Historia Scanderbegi edita per quendam Albanensem. Venetiis impressa, . anno Domini 1480 die mensis Aprilis. » Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἐξ ἑνὸς μὲν ἦν ἐλλιπὴς κατὰ τὴν ἀρχὴν καὶ κατὰ τὸ τέλος ἐξ ἑτέρου δὲ ἦν γεγραμμένη εἰς γλῶσσαν Λατινικὴν ἀπλῆν καὶ βαρβαρίζουσαν, εἶχεν ἐντελῶς παραμεληθῆ καὶ καταφρονηθῆ μέχρι τῶν μέσων τῆς ἡ' ἑκατονταετηρίδος ὅτε κατὰ τὸ 1742 ὁ Ἴταλὸς ἱε-

ρεὺς Βιέμμης εὐρῶν ἐν ἀντίτυπον καὶ δεόντως ἐκτιμήσας τὰ πολλὰ καὶ ποικίλα πλεονεκτήματα αὐτοῦ ἦτοι τὸ ὁμόφυλον τοῦ συγγραφέως, τὴν σύγχρονον ἡλικίαν αὐτοῦ, τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἀναφερομένων γεγονότων, τὴν ἀπαθῆ κρίσιν, τὴν λαμπρὰν χρονολογικὴν τάξιν καὶ τὴν συμφωνίαν πρὸς τὰ ἀξιόπιστα συμβάντα, συνεπλήρωσε τὰ ἐλλείποντα μέρη ἐκ τοῦ Βαρλετίου καὶ ἀνετύπωσε αὐτὸ οὕτω συμπεπληρωμένον καὶ ἐπιδιωρθωμένον, πάντοτε ἐλπίζων ὅτι ἤθελεν εὖρη καὶ δεύτερον πλήρες ἀντίτυπον τοῦ Ἀντιβαρινοῦ βιογράφου τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἀλλὰ δυστυχῶς μὴ εὑρεθέντος τοιοῦτου ἀντιτύπου, ἐξεδόθη μετὰ παρέλευσιν 10 μὲν ἐτῶν τῷ 1752 καὶ δεύτερον τὸ εἰρημένον πρῶτον ἀντίτυπον, μετὰ ἕξ ἔτη δὲ τῷ 1756 καὶ τρίτον.

Ὁ Χόπφ ἀκροθιγῶς, ὡς προεῖρηται, ἀπτόμενος τοῦ ζητήματος ὡς πάντῃ ἀλλοτρίου αὐτῷ, ἐπιπολαίως ἐν ὀλίγαις μόνον λέξεσιν, ἅς παρέθηκα προηγουμένως, ἐπιτρέχει ἀστραπηδὸν τὰ περὶ τῶν πηγῶν τοῦ ἡμετέρου ἥρωος καὶ ἐπομένως πάντῃ ἀμνημόνευτον καταλείπει τὴν πρωτίστην ταύτην πηγὴν τοῦ Ἀντιβαρινοῦ βιογράφου τοῦ Σκενδέρμπεη εἴτε ἐξ ἀγνοίας εἴτε καὶ ἐξ ὀλιγωρίας ὡς μικρὸν ἐνδιαφερόμενος ἐκ τῆς τοιαύτης τοῦ ζητήματος λύσεως ἐν ᾧ, ἐὰν ὁ σοφὸς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς, μὴ ἀφοσιούμενος καὶ ἐπερειδόμενος τῷ Χόπφ καθ' ὀλοκληρίαν, συντόμως ἠρεῦνα μετὰ τῆς ἰδιαζούσης αὐτῷ κριτικῆς ὀξυνοίας, ὡς ἐν πολλοῖς ἄλλοις ζητήμασι ποιεῖ, τὰ περὶ τῶν πηγῶν, ἀνατιρρήτως πρὸς τῆ ἐλλείψει ταύτη τοῦ Χόπφ πλεῖστα ὅσα ἄλλα ἤθελεν ἀνακαλύψει δυνάμενα νὰ ἀντιταχθῶσι κατὰ τοῦ εὐρήματος αὐτοῦ ἢ τουλάχιστον σπουδαίας καὶ ἰσχυρὰς ἐνστάσεις νὰ

ἀποτελέσῃσι κατὰ τῆς τοσοῦτον θρυληθείσης αὐθεν-
 τίας τοῦ χειρογράφου ἐκείνου ὡς ἐν μέρει ἔπραξεν ὁ
 Χάν καὶ ὁ κ. Μηλιαράκης. Ἡ δὲ ἐνστασις τοῦ σοφοῦ
 καθηγητοῦ ὅτι ἀνάγκη νὰ ἀνακαλύψωμεν ἄλλα χει-
 ρόγραφα, ἀναιροῦντα τὴν περὶ Σλαυϊκῆς καταγωγῆς
 τοῦ Σκενδέρμπεη δοξασίαν τῶν ἄρτι εὑρεθέντων, δὲν
 εἶναι αὐτάρκης καὶ ἀποχρῶσα πρὸς τελείαν ἀπόφασιν
 τῆς ὀριστικῆς τοῦ ζητήματος λύσεως καὶ πρὸς ἐκ-
 μηδένισιν πασῶν τῶν πηγῶν, βοηθημάτων καὶ τῆς
 πατροπαραδότου παραδόσεως. Βραδύτερον ἐνδέχεται
 νὰ εὑρεθῶσι καὶ τοιαῦτα, ὡς εὑρέθησαν τὰ μνημονευ-
 ὄμενα, ἀλλὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡμεῖς οἱ ἐν-
 διαφερόμενοι ὀφείλομεν νὰ μένωμεν σταθεροὶ καὶ ἀ-
 κλόνητοι εἰς τὰ πρὸ τῆς εὑρέσεως αὐτῶν ὑπάρχον-
 τα, καταλείποντες τῷ Χόπφ καὶ ἄλλοις ἀλλογενέσι
 νὰ σπεύδωσι τοσοῦτον ταχέως πρὸς βλάβην ἡμῶν αὐ-
 τῶν, ἐν ᾧ εἶδομεν ἤδη ὅτι ἐν τῷ περὶ ἐθνικότητος
 τοῦ Κοπερνίκου ζητήματι γῆν καὶ θάλασσαν ἐκίνη-
 σαν οἱ Γερμανοὶ καὶ ἐκ τοῦ συστάδην ἐμάχεσαντο
 πρὸς τοὺς ἀντιποιοιμένους αὐτὸν Πολωνοὺς ἵνα μὴ
 ἀπαλλοτριωθῶσι τοῦ περιπέστου καὶ ἐνδόξου ὁμο-
 φύλου αὐτῶν καίπερ ἔχοντες νὰ ἐπιδείξωσιν εἰς τὸν
 ἐπιστημονικὸν κόσμον τοσοῦτους καὶ τηλικούτους
 ἥρωας ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῶν ἐπιστημῶν καὶ τε-
 χνῶν διαπρέψαντας καὶ διαπρέποντας.

Ὡς δευτέρα πηγὴ σύγχρονος καὶ σπουδαιοτάτη
 ἱστορεῖται ἡ βιογραφία τοῦ Σκενδέρμπεη ὑπὸ ἐτέρου
 ἱερέως Ἀλβανοῦ, Δημητρίου τοῦ Φράγκου, ὃς πα-
 ραστὰς ἐν πάσαις ταῖς μάχαις ἔγραψε Λατινιστί τὸν
 βίον τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ δὲν ἐτύπωσεν αὐτόν. Ἡ βιο-
 γραφία αὕτη, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ Χόπφ μνημο-
 νεύων ἐν δυσὶ λέξεσι θεωρεῖ κριτικωτέραν μὲν τῆς

τοῦ Βαρλετίου, μὴ ἀπηλλαγμένην ὅμως ὑπερβολῶν, μετεφράσθη ἐκ τῆς Λατινικῆς εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ πολλάκις ἐτυπώθη ἐν Βενετία ἤτοι τῷ 1541 μετὰ ὑπομνημάτων περὶ τῶν Τουρκικῶν πραγμάτων ὑπὸ Π. Γιοβίου καὶ Ἀνδρέου Γαμβίου, τῷ 1545 ὑπὸ Βεραρδίνου, μετὰ τοῦ Λατινικοῦ κειμένου, τῷ 1577 ὁπὸ Σανσοβίνου μετὰ τῆς γενικῆς ἱστορίας τῶν Τούρκων καὶ τῷ 1654 ἐπετμήθη ὑπὸ τοῦ I. M. Μονάρδου καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὰ λαμπρὰ καὶ ἐνδοξα κατορθώματα καὶ νικητήρια ἐπιχειρήματα κατὰ τῶν Τούρκων παρὰ Γεωργίου τοῦ Καστριώτου τοῦ ἐπονομασθέντος Σκεντέρμπεη» μετὰ τῆς εἰκόνης τοῦ ἥρωος, ἐν διαστήματι δὲ μιᾶς περίπου ἑκατονταετηρίδος ἤτοι ἀπὸ τοῦ 1584—1679 ἀνετυπώθη ἑξάκις, τῷ 1591, 1610, 1629, 1630, 1646 καὶ τῷ 1679, καὶ ἡ πολλαπλῆ αὕτη ἀνατύπωσις τῆς ἐπιτομῆς ἀποχρώντως μαρτυρεῖ περὶ τῆς ἀξίας καὶ σπουδαιότητος τῆς συγχρόνου ταύτης πηγῆς. Τινὲς δὲ διατείνονται ὅτι ἡ βιογραφία αὕτη ἐστὶν ἔργον ἀνωνύμου τινὸς καὶ ὡς ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Βαρλετίου ὑπὸ τοῦ περιωνύμου Σπονδάνου γενομένη.

Τρίτη δὲ ἀξιοπιστοτάτη καὶ σπουδοιοτάτη πηγὴ περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Σκεντέρμπεῆ ἐστὶν ἡ βιογραφία τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου Παύλου Ἀγγέλου Ἀλβανοῦ ἐκ Δριβάστου, ἣν καὶ ὁ Χόπφ ἀναφέρει ὡς ἐλλιπῆ μὲν περισωθεῖσαν, ὑπ' ὅψιν δὲ ὑπάρχουσαν τοῦ Ῥαγουσαίου Λουκάρεως (1602), ὅστις ἐποιήσατο χρῆσιν αὐτῆς ἐν τῇ συγγραφῇ τῶν χρονικῶν τῆς πατρίδος Ῥαγούσης· διότι ὁ Παῦλος, μυστικοσύμβουλος καὶ γραμματεὺς τοῦ Σκεντέρμπεη

χρηματίσας, παρηκολούθησεν αὐτὸν ἐν ταῖς ἐκστρα-
τεῖαις, διεύθυνε τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, συνέταξε
πάντα τὰ διπλωματικὰ ἔγγραφα πρὸς τὴν Πύλην,
πρὸς τοὺς Πάπας καὶ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς ἡγε-
μόνας τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπομένως ὡς μάρτυς αὐ-
τόπτης κάλλιστα ἐγίνωσκε τὰ κατὰ τὸν Σκενδέρ-
μπεην. Ὅθεν δικαίως ἐπαινῶν αὐτὸν ὁ Βαρλέτιος ὀ-
νομάζει «*Omniū laborum, periculorum, atque consili-
orum socius, atque particeps velut Aeneae alius Achates
Skan derbegi*» καὶ εὐλόγως ὁ Φαλλμεράϋερ ἐπὶ τοῦ
Βαρλετίου ἐρειδόμενος ἱστορεῖ ὅτι τούτῳ τῷ ἀν-
δρὶ ὀφείλει ὁ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας πάντα ὅσα περὶ
τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἐδιδάχθη τε καὶ ἔμαθεν,
ἐκ Μωαμεθανοῦ Χριστιανὸς γενόμενος, ἅπερ ὅμως
ὁ Γίββων, κατὰ τὴν συνήθειάν του, λίαν ὑποβιβά-
ζων ὡς μικροῦ λόγου ἄξια ὑπολαμβάνει. Τὰ ἀπο-
μνημονεύματα ταῦτα τοῦ Παύλου Ἀγγέλου, λέγει
ὁ Φαλλμεράϋερ, νῦν ἄγνωστα καὶ λησμονηθέντα κεῖν-
ται τεθαμμένα ὑπὸ τὴν κόριν Δαλματικῶν καὶ Ἰτα-
λικῶν βιβλιοθηκῶν. Πρωτότυπα δὲ τῶν Ἀλβανικῶν
πολιτικῶν ἐγγράφων εὔρηνται καὶ νῦν ἐν τοῖς ἀρ-
χείοις τοῦ ἀρχιδουκὸς τῆς Βουργουνδίας τῶν βασι-
λέων τῆς Νεαπόλεως καὶ Οὐγγαρίας, τῶν δημο-
κρατιῶν τῆς Φλωρεντίας, Ραγούσης καὶ Βενετίας,
ιδίως ὅμως ἐν τῷ Βατικανῷ, ἐν τῶν ὁποίων κατὰ
τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ami-Boué ἐκ Ραγούσης προερχό-
μενον ἀρτίως ἐπωλήθη εἰς Πετρούπολιν.

Ὅθεν δικαίως ἢ τοῦ Λουκάρεως συγγραφή, ἐν
πολλοῖς γενομένη ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τοῦ Παύλου
Ἀγγέλου, πολλαχοῦ ἐπαινεῖται ὑπὸ τοῦ Φαλλμερά-
ϋερ διὰ τὴν ἀκρίβειαν καὶ ἀξιοπιστίαν αὐτῆς.

Τετάρτη δὲ πηγὴ περὶ τοῦ βίου τοῦ ἥρωος τῆς

Ἰαλβανίας ἐστὶν ἡ πολυθρύλητος καταστᾶσα βιογραφία τοῦ Μαρίνου Βαρλετίου Λατινιστὶ γεγραμμένη καὶ ἐπιγραφὴν φέρουσα «*De vita et laudibus Scanderbegii, sive Georgii Castriotae Epirotarum principis, libri XIII Argentorati 1573*». Ὁ Βαρλέτιος γεννηθεὶς ἐν Σκόδρα τῆς Ἰαλβανίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἱερεὺς γενόμενος ὑπῆρξε μὲν νεώτερος τοῦ προμνημονευθέντος Παύλου Ἀγγέλου, ἐγίνωσκεν ὅμως κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ πολλοὺς τῶν συναγωνιστῶν τοῦ ἥρωος, κατεῖχε πολλὰς συγχρόνους περιγραφὰς τῶν Ἰαλβανικῶν πραγμάτων, κατὰ δὲ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ Φαλμεράυερ, ἐπεσκέφθη, ὡς ὁ Θιέρσος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, τὰ κυριώτερα πεδία τῶν μαχῶν καὶ νικῶν τοῦ ἥρωος αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ἠγωνίσθη ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῆς πατρίδος του κατὰ τὸ 1478, μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς ὁποίας κατὰ μὲν τὸν Φαλμεράυερ καταφυγὼν εἰς τὴν Βενετίαν συνέγραψε κατὰ μίμησιν τοῦ Κοίντου Κουρτίου τὸ περιώνυμον σύγγραμμά του περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν κατορθωμάτων τοῦ Σκενδέρμπεη ἐν τρισικαίδεκα βιβλίοις, κατὰ δὲ τὸν Σάθαν εἰς Νεάπολιν καὶ Ῥώμην.

Τοιοῦτος μὲν ἐν γένει ὁ βιογράφος τοῦ ἥρωος τῆς Ἰαλβανίας, ὅστις καὶ δύο ἕτερα συνέγραψε συγγράμματα, τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐπιγράφεται «*De expugnatione Scodrensi a Turcis libritres. Venetiis 1504.*» Τὸ δὲ δεύτερον «*Chronicum Turcicum. Francoforti 1578.*» Αἱ δὲ περὶ αὐτοῦ κρίσεις τῶν μεταγενεστέρων καὶ νεωτέρων εἰσὶ διάφοροι. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν ὡς ὁ Σπονδάνος καὶ Γίββων καὶ ἡ πολλάκις προμνημονευθεῖσα ὁμόφρων καὶ ὁμοδοξος ξυνωρίς, ὁ Ηορτί καὶ κ. Παπαρηγόποπλος εἰς τὴν ἐξύμνησιν τῶν κατορθωμάτων

καὶ ἄθλων τοῦ ἥρωος, εἰς τὴν ἐξόγκωσιν πολλῶν γεγονότων καὶ εἰς τὸ ἐπικὸν ὕφος τοῦ συγγραφέως ἀφορῶντες, καὶ ἐκ τούτων δυσμενῶς προδιατεθέντες καὶ προκαταληφθέντες, τὸν μὲν ἐγκωμιαστὴν συγγραφέα εἰς τὴν ἐσχάτην περιπεσόντες ἀκρότητα μυθολόγον ἐκάλεσαν, τὰ δὲ ἄθλα καὶ κατορθώματα τοῦ ἥρωος μυθεύματα καὶ μυθάρια καὶ τὸν ἥρωα αὐτὸν πρόσωπον μυθολογικόν· κατὰ πόσον δὲ ὀρθὴ καὶ δικαία ἐστὶν ἢ ἀμείλικτος, ἀδυσώπητος καὶ ὑπερβολικὴ αὕτη κρίσις, πᾶς τις ὁ μὴ νοὸς καὶ κρίσεως ἐστερημένος δύναται νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἀποφανθῇ ὅτι δὲν κρίνονται οὕτως οὔτε οἱ ἄνθρωποι, οὔτε τὰ ἔργα, οὔτε αἱ πράξεις, ἀλλὰ πάντα τὰ εἰς αὐτοὺς ἀναγόμενα καλῶς σταθμίζονται εἰς τὴν πλάστιγγα τῆς κριτικῆς καὶ ἐντεῦθεν ἐξάγεται τὸ προσῆκον συμπέρασμα ἐπὶ τοῦ κρινομένου. Οἱ δὲ, ἐν οἷς κυρίως διαπρέπουσιν οἱ εἰδικοί Ἀλβανολόγοι, ὁ Φαλλμεράϋερ καὶ ὁ Χὰν, κρεῖτον παντὸς ἄλλου μελετήσαντες τὴν ἱστορίαν τῶν Ἀλβανῶν καὶ πλεῖον βασανίσαντες τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα, οὔτε τὰ ἐλαττώματα τῆς συγγραφῆς τοῦ Βαρλετίου ἀποκρύπτουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐξελέγχουσι πολλαχοῦ καὶ ἐπανορθοῦσιν αὐτὰ, οὐδ' αὖ πάλιν ἀποποιοῦνται τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ δεόντως ἐκτιμῶσιν αὐτὰ καὶ τὴν πρέπουσαν ἀξίαν ἀπονέμουσι τῇ τε συγγραφῇ καὶ τῷ συγγραφεῖ καὶ πολυτιμωτάτην θεωροῦσι πηγὴν τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος, ὡς πληρεστάτην περισωθεῖσαν ἡμῖν, ἄνευ τῆς ὁποίας ἐλάχιστα ἂν ἐγινώσκομεν περὶ τε τῶν κατορθωμάτων τοῦ ἥρωος καὶ περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καθόλου· αὕτη δὲ ἡ κρίσις φαίνεται μοι ἀπροκατάληπτος δικαία καὶ ἀληθής, διότι ἐὰν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν ἐποχὴν τῆς ἀμαθείας καὶ

βαρβαρότητος, καθ' ἣν ἐβίωσε καὶ ἔγραψε τὴν βιογραφίαν τοῦ ἥρωος ὁ Βαρλέτιος, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ τὸν τοῦ χριστιανισμοῦ κίνδυνον ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν Μωαμεθανῶν, ὅτε ἡ κοινὴ γνώμη ἐπὶ τοσοῦτον εἶχε θερμανθῆ ἐκ τῆς ἀπροσδοκῆτος ἐμφανίσεως τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ εἶχεν ἐξεγερθῆ ὑπὲρ αὐτοῦ, ὥστε δικαίως ἐπιστεύετο ἐν Ἀλβανίᾳ ὅτι ὁ ἐμφανισθεὶς οὔτε υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, οὔτε τῶν θνητῶν τις ἦν, ἀλλ' ἐν ἔξοχον φαινόμενον, σωτὴρ καὶ λυτρωτὴς τῆς χώρας, ἐὰν λέγω ταῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν λάβῃ τις οὐδόλως πρέπει νὰ φαίνεται θαυμαστὸν καὶ παράδοξον ὅτι οἱ σύγχρονοι τοῦ ἥρωος παρέβαλον αὐτὸν πρὸς τὸν Νουμᾶν καὶ Ρωμύλον καὶ ἀνεκῆρυξαν ὡς τὸν μέγιστον τῆς οἰκουμένης πολεμιστὴν. Ἐκτὸς δὲ τούτων ἡ πίστις εἰς τὰ θαυμάσια καὶ παράδοξα καὶ εἰς μίαν προσωπικὴν ἀντίληψιν τοῦ θεοῦ ἐν τῇ πορείᾳ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ὑπῆρξεν ἀναπόφευκτος ἀνάγκη τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀδυναμίᾳ οὐ μόνον κατὰ τὸν ἰε' αἰῶνα, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας ὑφίσταται καὶ ὑπάρχει. Ὅθεν ἐκ ταύτης τῆς ἐπόψεως κρίνων τις τὰ πράγματα, τοσοῦτον εὐκολώτερον δύναται νὰ θεωρήσῃ τὴν ἀποθέωσιν ταύτην τοῦ ἥρωος συγγνωστέαν τοῖς συγχρόνοις, καθ' ὅσον οὐ μόνον οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι, ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς περιεχόσμου τοὺς ἥρωας αὐτῶν καὶ μεγάλους ἀνδρας μετὰ τὰ παντοίων μυθευμάτων καὶ κοσμημάτων, περὶ ὧν ἀρτίως τις τῶν νεωτέρων καὶ ἰδιαίτερον ὀγκῶδες ἐφιλοπόνησε σύγγραμμα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μέγας τῆς 18' ἑκατονταετηρίδος πολεμιστῆς ἡξίου ὅτι ἦν ἄμεσον τῆς θείας προνοίας ὄργανον!

Κατὰ ταῦτα τοίνυν ὁ Βαρλέτιος κρινόμενος πρῶτον μὲν ὡς ὁμόφυλος τοῦ βιογραφουμένου ἥρωος, τοῦ

ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος ἐφ' ὀλόκληρον σχεδὸν εἰκοσιπενταετηρίδα γενναίως ἀγωνισθέντος καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ θυσιάσαντος, δεύτερον δὲ ὡς ἱερεὺς τοῦ ὑψίστου ἐνθους' γενόμενος ἐκ τῶν ἡρωϊκῶν ἄθλων τοῦ ὁμοφύλου, ὁμοθρήσκου καὶ ὁμοδόξου θεωρεῖται συγγνωστός καὶ δεδικαιολογημένος ἐπὶ ταῖς ὑπερβολαῖς, ὧν χρῆσιν ἐποιήσατο ἐν τῇ ἀφηγήσει καὶ ἀναγραφῇ τῶν κατορθωμάτων τοῦ ὁμοφύλου καὶ ὁμοδόξου ἥρωος αὐτοῦ, περὶ ὧν δικαίως καὶ ἀμερολήπτως παρατηρεῖ ὁ Φαλμεράϋερ «Dass diese und ähnliche Angaben als blosse Legende, nicht als kritisch erprobte Thatsache zu betrachten seien, braucht man dem verständigen Leser nicht zu bemerken.»

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν γενικᾶ πρὸς χαρακτηρισμὸν τῆς βιογραφίας τοῦ Βαρλετίου, ὃν τινες ἀδίκως καὶ μετὰ πλείονος τῆς δεούσης πικρίας τε καὶ αὐστηρότητος κατέκριναν ὡς μυθολόγον καὶ μυθιστοριογράφον· περὶ δὲ τῶν ἀναγομένων ἀποκλειστικῶς ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητήματι κατωτέρω ρηθήσονται τὰ δέοντα. Ἄν δὲ ἡ προμνημονευθεῖσα βιογραφία τοῦ Σκενδέρμπεη κατὰ πρῶτον ἐτυπώθη ἐν Ῥώμῃ τὰρὰ Β. V. (Berardino Vita) ὡς τινες διατείνονται τῷ 1506 μένει μοι ἄδηλον· μετὰ δὲ τὴν ἐν Φραγκοφορτίῳ τυπωθεῖσαν ἀνετυπώθη καὶ μετὰ ταῦτα τῷ 1578 μετὰ τῶν χρονικῶν τῶν Τούρκων κεκοσμημένη μετ' εἰκονογραφιῶν, παριστωσῶν τὰ κατορθώματα τοῦ ἥρωος ὑπὸ τὴν ἀκόλουθον λίαν χαρακτηριστικὴν ἐπιγραφὴν «Philippi Loniceri Chronicorum Turcicorum. in quibus vita, indoles et adversas Turcas res gestae Ceorgii Castrioti Epirotarum Principis' qui propter egregie et praecelera faeinora Scanderbegius h. e. Alexander magnus cognominatus fuit (Libris XIII) describuntur a Marine Barleti,

Scodrensi Sacerdote tomus III. Francofurti ad Maenum 1578 eum figuris». ἐπιτομὴ ταύτης καὶ τῆς «περὶ πολιορκίας τῆς Σκόδρας» σογγραφῆς Λατινιστὶ συνστάχθη ὑπὸ τοῦ Γ. Β. Πονδάνου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φαβρικίου καὶ ἐτυπώθη τῷ 1609, ἥτις μετετυπώθη τῷ 1684.

Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι πλὴν τούτων τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ὁ Φαλμεράϋερ ἀφηγούμενος τὰ κατὰ τὸν Σκενδέρμπεην, ἀναφέρει χειρόγραφον Βαυαρικὸν ὑπ' ἀριθμὸν 2624 ὑποσημειῶν ὅτι ἐπὶ τούτου τοῦ σπουδαίου χειρογράφου ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Μ. Θωμᾶς, εἰς τὸ ὁποῖον πολλάκις παραπέμπει, καθὼς καὶ ἄλλο ἀνωνύμου de le Cose, ἐξ οὗ πολλάκις χωρία ἐρανιζόμενος παραθέτει. Προσέτι δὲ ὁ μὲν Φαρλάτιος ἀναφέρει μίαν βιογραφίαν τοῦ Σκενδέρμπεη συνταχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Βλάγγου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Georgius Castriotus etc' suis et patriae restitutus ἐκδοθεῖσαν τῷ 1836 ἐν Βενετίᾳ. Ὁ δὲ κ. Ν. Δραγούμης ἱστορεῖ ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ ἥρωος ἀρυόμενος ἐκ τῆς γενικῆς ἱστορίας τοῦ Καίσαρος Καντού (τ.12, ἐνθα ὁμοίως δὲν ἠδυνήθη νὰ εὔρω τὸ ἱστορούμενον) ὅτι ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ δουκὸς τῆς Βεϊμάρης εὐρίσκεται περιεργότατον χειρόγραφον «βιβλίον τοῦ Σκενδέρμπεη» ἐπιγραφόμενον, ἐπὶ περγαμινῆς τριακόσια καὶ εἴκοσι πέντε φύλλα περιέχον καὶ ζωγραφίας γεγραμμένας μέλανι συρικῷ. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος ἀναγόμενον εἰς τὴν ἰε' ἑκατονταετηρίδα παριστᾷ μηχανάς πολεμικάς, γεφύρας, μύλους, συμπλοκάς καὶ τὰ τοιαῦτα. Τὸ δ' ἄλλο μεταγενέστερον ὡς φαίνεται παριστᾷ σκηνάς τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου βίου, παίγνια, ἐργαλεῖα, ἐορτάς, νόμους κτλ. Λέγεται δὲ ὅτι τὸ

χειρόγραφον τοῦτο ἐδόθη τῷ Ἰωάννῃ Καστριώτῃ ὑπὸ Φερδινάνδου τοῦ ἐξ Ἀραγονίας. Ἄλλ' ὅπως δῆποτε, λέγει ὁ Κ. Δραγούμης, χρησιμώτατον εἶναι διὰ τὴν γνῶσιν τῶν ἐθίμων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Αὗται μὲν εἰσιν αἱ ἀρχαιότεραι, ἀξιοπιστότεραι καὶ ἄμεσοι πηγαὶ ἐν τῇ Λατινικῇ γλώσσῃ γεγραμμέναι περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ κλέος καὶ ἡ δόξα τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας διετηρεῖτο ζωηρὰ καὶ ἀνεξίτηλος ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων καθ' ὅλους τοὺς μεταγενεστέρους αἰῶνας, πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ἄνδρες καὶ γυναῖκες λόγιοι καὶ πεπαιδευμένοι ἐπεδόθησαν εἰς τὴν σύνταξιν ὕμνων, ἀσμάτων, ποιημάτων, μυθιστορημάτων καὶ βιογραφιῶν ἐν πάσαις σχεδὸν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἵνα τοῖς πᾶσι γνωστὰ καταστήσωσιν τὰ μεγάλα τοῦ ἀνδρὸς κατορθώματα καὶ ἵνα διαιωνίσωσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις.

Τούτων δὲ ἐπισημότερά εἰσι, κατὰ χρονολογικὴν τάξιν ἐκτιθέμενα, ἡ Σκενδερμπεῖς (la Scenderbeide) ποίημα ἐπικόν, ὅπερ λογία καὶ πεπαιδευμένη κυρία ἡ Μαργαρίτα Σαρρόκη Νεαπολίτις ἐποίησεν ἐν εἴδει ἀσμάτων ἵνα ἐξυμνήσῃ τοὺς πολυχρονίους ἀγῶνας τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας καὶ ἐτύπωσεν αὐτὸ ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὸ 1626. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ποίημα τοῦτο εἶχε μεγάλην ποιητικὴν ἀξίαν, καταταχθὲν μεταξὺ τῶν ἐγκρίτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μετετυπώθη καὶ συνετυπώθη ἐν τῇ συλλογῇ τῇ ἐπιγραφομένῃ «Rime di 50 Poetesse illustri» ἐκδοθείσῃ κατὰ τὸ 1701. Πρὸς τοῦτῳ δὲ ἐγράφησαν καὶ ἄσματα ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ὑπὸ Β. Σκαρμέλλη, τὰ ὅποια ἐτυπώθησαν τῷ 1589, καὶ ἐν δεύτερον ποίημα Λατινιστὶ ποιηθὲν ὑπὸ I. Βουσιέρου καὶ τυπωθὲν ἐν Λυῶνι τῷ 1675.

Ἐντοῖς ἄλλοις τοῦ Σκενδέρμπεη εὖρον ὕλην ἀφθο-

νον οὐ μόνον οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ οἱ μυθιστοριογράφοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ πλάσωσιν ἔρωτας ὑποθετικούς καὶ διὰ τούτων νὰ ἀπεικονίσωσι τὸν μέγαν καὶ ὑψηλὸν τοῦ ἥρωος χαρακτῆρα. Ἐν τοιούτον μυθιστόρημα Γαλλιστὶ συνταχθὲν ἐτυπώθη ἐν Ἀμστελοδάμῳ τῷ 1686 ὑπὸ τὴν ψευδώνυμον ἐπιγραφὴν «Le Grand Scanderbég. Nouvelle, par Millea καὶ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἐτῶν ἀνετυπώθη ἐν Χάγῃ τῷ 1711. Πόσῃν δὲ μεγάλῃ ἐπιρροῇ ἐξήσκησε τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ἥρωος καὶ ἐπὶ τῶν ἐγκόνων αὐτοῦ, ἀποχρώντως μαρτυρεῖ μεταγενέστερόν τι μυθιστόρημα Γαλλιστὶ συνταχθὲν ὑπὲρ τοῦ ὁμωνύμου υἱοῦ ἀνεψιοῦ τινος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἐπιγραφόμενον «Histoire Negra Pontique contenant la vie et les amours d' Alexandre Castriote et d'olympre, la belle Grecque de la maison des Paleologues». Εἰς ταύτην τὴν κατηγορίαν πρέπει νὰ ἀναχθῇ καὶ τὸ ἐν Παρισίοις ἐκδοθὲν κατὰ τὸ 1732 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Scanderbey ou les Aventures du Prince d' Albanie». Πρὸς τούτοις δὲ τῶν λογίων τῶν δύο τελευταίων ἑκατονταετηρίδων βουλομένων νὰ διαδοθῶσι τὰ περὶ τῶν ἄθλων τοῦ ἥρωος ἐν πάσαις τῆς κοινωνίας ταῖς τάξεσι καὶ πρὸς τοῦτο ἀμιλλωμένων, οἱ μὲν ἰδίας συνέταττον βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη ἐραυιζόμενοι τὰς περὶ τούτου εἰδήσεις καὶ πληροφορίας ἐκ τῶν ὑφισταμένων ἀρχαίων πηγῶν καὶ μάλιστα ἐκ τῆς συγγραφῆς τοῦ Βαρλετίου, ἐπισημότερα: τῶν ὁποίων εἰς κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Δουκαγγίου ἢ ὑπὸ τοῦ Γάλλου Ἰακώβου Λαβαρδίνου συγγραφεῖσα, ἣν ἀναφέρει καὶ ὁ Rouquerville ἐν τῇ περιηγήσει εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ τυπωθεῖσα τῷ 1596, ἥτις μετ' οὐ πολὺ καὶ ἐν τῇ Ἀγγλικῇ γλώσσῃ μετεφράσθη, καὶ δευτέρα ἢ ὑπὸ τοῦ

Γάλλου Ἰησοῦίτου Δουπονσέτ συγγραφεῖσα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Histoire de Scanderbey Roi d'Albanie par le R. P Duponcet (de la compagnie de Jesus) à Paris 1709*» ἐκδοθεῖσα ἐν Παρισαίῳ, αἷς προσθετέον καὶ τρίτου ἀνώνυμον ἐπιγραφομένην «*Le grand Castrioto d'Albanie Histoire Paris 1779*».

Οἱ δὲ καὶ ἀπλᾶς μεταφράσεις ἐπεχείρησαν νὰ κάμωσιν ἐν πολλαῖς Εὐρωπαϊκαῖς γλώσσαις ἤτοι ἐν τῇ Ἀγγλικῇ, ἐν τῇ Πορτογαλικῇ, ἐν τῇ Γερμανικῇ, ἐν τῇ Ἰταλικῇ, ἐν τῇ Γαλλικῇ, καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, κυριώτεραι τῶν ὁποίων εἰσὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Γριφίδου Ἰταλιστί, ἐκδοθεῖσα τῷ 1554, ἡ ὑπὸ Πέτρου Roshae ἐν Βενετία δημοσιευθεῖσα τῷ 1568 ὡσαύτως Ἰταλιστί, ἡ προμνημονευθεῖσα Ἀγγλικῇ μετάφρασις ἐκ τῆς τοῦ Λαβαρδίνου Γαλλικῆς βιογραφίας, ἡ Γερμανικὴ ἀνώνυμος, ἐπιγραφομένη «*Georg Scanderbey glücklicher Vorgänger des Ali Pacha von Jannina von r. e*» καὶ τυπωθεῖσα ἐν Λειψία τῷ 1813 καὶ ἀκολούθως μετατυπωθεῖσα τῷ 1821 ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡπειρώτου Ἰωάννου Μπαίλα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφρασθεῖσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τυπωθεῖσα ἐν Μόσχᾳ τῷ 1812 ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας τοῦ Σκενδέρμπεη, ἐπιγραφομένη «*Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας Γεωργίου τοῦ Καστριώτου, τοῦ ἐπονομασθέντος Σκενδέρμπεη, βασιλέως τῆς Ἀλβανίας, μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετὰ προσθήκης γενεαλογικοῦ καταλόγου τῶν Ὀθωμανῶν Σουλτάνων συνεραμισθέντος παρὰ τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιεπισκόπου τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρως.*»

Νεώταται δὲ πασῶν τούτων εἰσὶν ἡ ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου Βρετοῦ γενομένη μετάφρασις ἐκ τοῦ

Ἰταλικοῦ μετὰ προσθήκης ἐπιτομῆς περὶ τῶν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρμπεη ἐπισημοτέρων γεγονότων καὶ περὶ τῶν μεταναστεύσεων τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τῷ 1848 ἐν Ἀθήναις τυπωθεῖσα δαπάνη τοῦ Α. Γκαρπολά, ἢ ὑπὸ τοῦ Γάλλου Παγανέλ ἐκδοθεῖσα τῷ 1855 ἐν Παρισίοις ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Camille Paganel Histoire de Scanderbey Paris. 1855» καὶ τελευταῖον ἢ κατὰ ταύτην φιλοπονηθεῖσα ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Δραγούμη καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἱστορία Γεωργίου Καστριώτου τοῦ ἐπιλεγομένου Σκενδέρμπεη ἐπεξεργασθεῖσα, κατὰ Παγανέλ ὑπὸ Ν. Δραγούμη ἐν Ἀθήναις 1861» δημοσιευθεῖσα. Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ὁ Κ. Ν. Δραγούμης ἐν τῇ πρώτῃ σελίδι ἀναφέρει ὅτι, κατὰ τὸν Χάμμερ, σώζεται ἐν τῇ αὐτοκρατορικῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης χρονικὸν περὶ τοῦ Γ. Καστριώτου μεταφρασθὲν Ἰσπανιστὶ ἐκ τῆς Πορτογαλικῆς γλώσσης καὶ ἐκδοθὲν τῷ 1592· ἔτι ἐν Μαδρίτῃ καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ βιβλιοθήκῃ ὑπάρχει καὶ ἄλλη Ἰταλικὴ ἱστορία, ἐπιγραφομένη «Il Flagello de Turchi» ἣν ὁμως ἀδύνατον ὑπῆρξε νὰ ἴδῃ ἕνεκα τῆς ἐπικρατούσης τάξεως ἐν τῇ ἐθνικῇ βιβλιοθήκῃ, δι' ἣν καὶ ὁ γράφων δύναται νὰ κάμῃ χρῆσιν ὀλιγίστων βιβλίων, καθ' ὅτι πολλὰ μὲν δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῇ οὐδὲ λαμβάνεται πρόνοιά τις πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῶν ἢ τινῶν ἐξ αὐτῶν τῶν ἐπισημοτέρων, πολλὰ δὲ κατὰ τὴν σοφὴν τοῦ κανονισμοῦ διάταξιν δὲν δανείζονται εἰ μὴ εἰς καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ μένουσιν ἄχρηστα, ὡς λίθοι ἀνωφελεῖς, τοῖς ζητοῦσι νὰ κάμωσι χρῆσιν αὐτῶν καὶ οὕτω γιγαντιαίοις βήμασι προάγεται ἡ ἐπιστήμη παρ' ἡμῖν!

Ταῦτα τὰ εἰδικὰ περὶ τοῦ Γεωργίου Καστριώτου,

τοῦ ἀξίου διαδόχου τοῦ Πύρρου καὶ τοῦ ἐπωνύμου Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα, εἰσὶ μοι γνωστὰ, δυνάμει ναὶ πηγαί ναὶ χρησιμεύσωσι τῷ βουλομένῳ ὀρθῶς καὶ ἀσφαλῶς ναὶ κρίνη περὶ τοῦ ἀνδρός καὶ ἀποχρώντως μαρτυροῦντα περὶ τῆς εὐκλείας καὶ εὐδοξίας, ἧτις μετεδίδοτο ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν καὶ οὕτως ἐπεκράτει καθ' ὅλους τοὺς τέσσαρας παρελθόντας αἰῶνας ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ὑπονοίας ὅτι ὁ περιελάμβανος ἦρως ἦν κατὰ τὴν νεωστὶ γενομένην ἀνακάλυψιν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανὸς ἢ Ἡπειρώτης. Εἰ δὲ καὶ ἄλλαι πλὴν τῶν ἀναγραφεισῶν ὑπάρχουσι πηγαί ἀγνωστοί μοι, καὶ ταύτας ἄλλος τις ἀναγραφάτω πρὸς συμπλήρωσιν τῆς περὶ Σκενδέρμπεη φιλολογίας, ἣν οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων λογίων μέχρι τοῦδε ἐπιχείρησε ναὶ ἐρευνήσῃ καὶ ἐξετάσῃ.

Μετὰ δὲ τὴν ἐκθεσιν τῶν εἰδικῶν καὶ ἀμέσων τούτων πηγῶν, αἷς κατωτέρω προστεθήσεται καὶ ἡ ἐρευνητικὴ ποιότητος τῶν ἀρτίως ἀνακαλυφθέντων χρονικῶν πρόσφορον ἦν ναὶ προσαρτησθῆ καὶ ἡ ἀναγραφή τῶν γενικῶν καὶ ἐμμέσων, τῶν ὅπωςδὴποτε καὶ ὅσονδὴποτε μνείαν ποιουμένων περὶ τοῦ ἀνδρός καὶ τῶν ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἐξ ὧν καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος ἠδύνατό τις ναὶ λάβῃ ἐπικουρίαν τινά· διότι πάντες σχεδὸν οἱ περὶ τῶν Βυζαντινῶν, Ἰταλικῶν, Βενετικῶν καὶ Τουρκικῶν πραγμάτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης πραγματευόμενοι συγγράφεισ σποραδικῶς καὶ ἀκροθιγῶς ἀπτονται τοῦ ἡμετέρου ζητήματος. Ἐπειδὴ ὅμως ἐξ ἐνός μὲν πολυάσχολος ὢν στεροῦμαι τοῦ πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένου χρόνου καὶ τὰ ὅρια τῆς πραγματείας δὲν ἐπιτρέπουσι πλείονα ἑκτασιν, ἐξ ἑτέρου δὲ γνωστὸν ἐστὶν ὅτι πάντες σχεδὸν ἐπὶ τῶν προμνημονευθεισῶν ἀρχαίων πηγῶν ἐρειδόμενοι συνέγραψαν τὰς ἰ-

ιστορίας αὐτῶν μηδεμίαν προαίσθησιν καὶ πρόγνωσιν
 ἔχοντες ὅτι ὁ Χόπφ ἔμελλέ ποτε νὰ ἀνακαλύψῃ νέα
 χρονικά ἵνα δι' αὐτῶν καὶ μόνων μεταποιήσῃ τὸν
 Σκενδέρμπεην εἰς Σλαῦον καὶ εὖρη διαπρύσιον κή-
 ρυκα τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ ἥρωος τὸν σο-
 φὸν καθηγητὴν καὶ ἐθνικὸν ἱστορικὸν, ἔνεκα τούτων
 λέγω ἀπέχων τῆς τοιαύτης ἐπιθεωρήσεως, περιορί-
 ζομαι νὰ μνημονεύσω μόνον τῶν συγχρόνων Βυζαν-
 τινῶν. Ὅτι μὲν κατὰ δεύτερον λόγον πᾶς τις ἐδικαι-
 οὔτο ἐκ τῶν προτέρων νὰ προσδοκᾷ παρὰ τῶν συγχρό-
 νων Βυζαντινῶν θετικὰς πληροφορίας περὶ τοῦ Σκεν-
 δέρμπεη ἰδίᾳ, καὶ περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων
 καθόλου, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὑπάρχει περὶ τούτου.
 Ὅτι ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων ἦτοι ἐκ τῆς ἐρεῦνης, ἐξε-
 τάσεως καὶ ἀντιπαραθέσεως αὐτῶν πρὸς τὰς ἀρχαίας
 καὶ συγχρόνους πηγὰς ἀναμφισβητήτως ἐξάγεται
 ὅτι αὗτοι ἢ οὐδόλως ἢ καὶ ἐπ' ἐλάχιστον ἀνταποκρί-
 νονται εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ μάτην ζητοῦντος θε-
 θετικωτέρας εἰδήσεις καὶ ἀκριβεστέρας πληροφορίας
 παρ' αὐτῶν καὶ τοῦτο τοῖς μὲν πειραθεῖσι γνωστόν
 ἐστὶν ἤδη, τοῖς δὲ μὴ τοιούτοις γνωσθήσεται ἐκ
 τῶν ὀλίγων, ἅπερ κατ' ἀνάγκην ὀφείλω νὰ ἐπισυνάψω
 ἐνταῦθα περιοριζόμενος εἰς τὰ ἀποκλειστικῶς ἀφορῶν-
 τα εἰς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, πρὸς λύσιν τοῦ ὀποίου
 οὐδόλως ὠκνησεν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς νὰ ἐπικαλεσθῇ
 τὴν συνδρομὴν καὶ ἐπικουρίαν αὐτῶν ὡς σπουδαίας
 καὶ ἀναμφισβήτητους ἀποδεξάμενος τὰς μαρτυρίας
 αὐτῶν ἐν τῇ γενομένῃ συζητήσῃ περὶ τῆς ἐθνικότη-
 τος τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ ὡς πανοπλίαν ἀκαταμά-
 χητον καὶ ἀπρόσβλητον ὑπολαβὼν αὐτάς. Διότι οἱ
 Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ καὶ χρονογράφοι ὅσον ἐξ ἑνὸς
 συγτελοῦσιν εἰς τὴν ἀναπλήρωσιν ἱστορικῶν ἐλλεί-

ψεων τῆς ἐποχῆς αὐτῶν, τοσοῦτον ἐξ ἑτέρου στεροῦνται τῆς ἀπαιτουμένης ἀκριβείας περὶ τὴν ἱστορίαν, περὶ τὴν ἐθνογραφίαν, περὶ τὴν γεωγραφίαν καὶ περὶ τὴν χρονολογίαν, καὶ ὡς ἐκ τούτου μεγάλη ἀπαιτεῖται προσοχὴ καὶ κρίσις εἰς τὴν χρῆσιν αὐτῶν πρὸς ἀποφυγὴν ἀτοπημάτων καὶ ἀμαρτημάτων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ προκειμένῃ ὑποθέσει δύο κυρίως ἀναγράφοντες τὴν ἱστορίαν τῶν Παλαιολόγων, τὴν πτῶσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν αὐτῆς συμβάντα, ἀκροθιγῶς ἄπτονται καὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἐν οἷς καὶ τὸ ἡμέτερον περιέχεται ζήτημα, τούτων καὶ μόνων μνεῖα γενήσεται ἐνταῦθα. Οὗτοι δ' εἰσὶν Νικόλαος, ὃς κατ' ἀναγραμματισμὸν ἐκλήθη Λαόνικος, Χαλκοκονδύλης ὁ Ἀθηναῖος καὶ ὁ πρωτοβεστιάριος Γεώργιος Φραντζῆς ὁ Κωνσταντινοπολίτης, ἀμφότεροι λόγιοι πολιτικοὶ ἄνδρες, πρέσβεις καὶ ὑπουργοὶ, ἐν ταύτῳ δὲ σύγχρονοι τοῦ Παύλου Ἀγγέλου καὶ Μαρίνου Βαρλετίου διατελέσαντες, κατέλιπον ἡμῖν χρονικὰ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ αὐξήσεως τῆς πῶν Τούρκων δυνάμεως, ἐν οἷς ὅμως μετὰ μεγάλης ἀδιαφορίας καὶ ψυχρότητος δογματικὸν ὑποκρυπτούσης μῖσος ὡς περὶ ἐπουσιῶδους τινὸς πράγματος, λόγον ποιοῦνται περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ μάλιστα περὶ τοῦ καθολικοῦ ἡγεμόνος αὐτῶν Γεωργίου Καστριώτου καὶ τῶν μεγάλων κατορθωμάτων αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ ὀρμώμενος ὁ Φαλλμεράϋερ, τὸ τολμηρὸν ἐξάγει συμπέρασμα ὅτι ἐκεῖνοι προὔτιμων νὰ ἴδωσιν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν τιάραν τοῦ Μουφτῆ μᾶλλον ἢ τὴν μίτραν τοῦ Ποντίφηκος, ὅπερ δυστυχῶς καὶ ἐπραγματοποιήθη. Ἐκ τούτων γίνεται πρόδηλον ὅτι οὐ μόνον ὄσα ἐκ τῆς θέσεως ἠγγύουν κατὰ φυσικὸν λόγον ἀδύ-

νατον ἦν νὰ ἱστορήσωσιν, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐγίνωσκον ἐκ λόγων εἴτε δογματικῶν εἴτε οἰωνδῆποτε ἄλλων ἐναντίον τῆς ἱστορικῆς ἀπαιτήσεως πρὸς παράστασιν τῆς ἀληθείας ἐντελῶς ἀπεσιώπησαν.

Διότι ὁ μὲν Φραντζῆς καὶ περ γινώσκων καλῶς, ὅτε τὴν χρονογραφίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκενδέρμπεη ἐγραφεν ἐν Κερκύρα, μοναχὸς γενόμενος καὶ Γρηγόριος μετονομασθεὶς ὅτι ὁ ἥρωας τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεης εἰκοσιπέντε ὀλόκληρα ἔτη ἔχων εἰς χεῖρας τὴν τύχην τῆς Ἰλλυρίας, ἥρωϊκῶς ἠγωνίσθη ὑπὲρ αὐτῆς, οὐχ ἡττονόμως ἐν γνώσει περὶ ὅλης τῆς ἐνδόξου ταύτης ἐποχῆς τῶν Ἀλβανῶν καὶ τοῦ μεγάλου ἀρχηγέτου αὐτῶν Σκενδέρμπεη δύο μόνον βραχείας σημειώσεις ποιεῖται, ὧν ἡ μὲν μία παριστῶσα τὸν ἥρωα νικηθέντα τῷ 1466 ὑπὸ τοῦ Ἀμουράτου Β' καὶ αἰχμαλωτισθέντα, εἴτε ἐξ ἀγνοίας καὶ ἐκ προθέσεως στρεβλὴ καὶ ψευδὴς κατὰ τὸ ἡμισὺ ἐστίν, ἡ δὲ ἄλλη ἀναφερομένη εἰς τὸν ὄρισμόν τοῦ χρόνου τοῦ θανάτου κατὰ τύχην καὶ ἐξαίρεσιν ὀρθὴ ἐστίν ὥστε ὁ φιλαλήθης Φραντζῆς ἐξ ὅλων τῶν ἄθλων τοῦ Σκενδέμπεη μόνον τὸν θάνατον αὐτοῦ ἱστορεῖ καὶ τοῦτον οὐχὶ ὀρθῶς, ἀπομιμούμενος τοὺς Τούρκους χρονογράφους ἐν τῷ ἐπομένῳ χωρίῳ «Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἡμεῖς, λέγει, ὁ Φραντζῆς, εἰς τὰ περὶ τὴν Ῥώμην διετρίβομεν, ὁ τῶν ἀσεβῶν ἐξάρχων Ἀμηνράς ἐλθὼν παρὰ τῆς Ἀλβανίας καὶ διώξας τὸν Ἀυθέντην αὐτῆς τὸν Σκαντέρινον καὶ αἰχμαλωτίσας καὶ ἀφανίσας τὸν τόπον καὶ κτίσας ἄστνυ πλησίον τοῦ καθολικοῦ ἄστεως αὐτῆς, Κρούας ὀνομαζόμενον, πρὸς τὸ ἀντιμάχεσθαι αὐτῷ, ἐπανέστρεψεν εἰς τὰ περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν»· ἐν ᾧ δύο τινὰ ἐξελεγκτέα φαίνονται μοι, πρῶτον μὲν τὸ «αἰχμαλωτίσας» ἀντιστρατεύεται εἰς τὴν παρὰ πάντων παραδεδεγμέ-

νην ἀλήθειαν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἠχμάλωτίσθη, ἀλλ' ὑπὸ πυρετοῦ ἀπέθανεν ἐν Λισσῶ, δεύτερον δὲ τὸ διαστρεβλωθὲν τουρκικὸν ὄνομα τοῦ ἥρωος «Σκαντέρινον» ὧπερ οὐδεὶς καλεῖ αὐτόν· παράδοξον δὲ φαίνεται καὶ ἀνεξήγητον ὅτι ὀλίγον κατωτέρω, ἐπιλήσμων ἑαυτοῦ γενόμενος ὁ Φραντζῆς, οὐχὶ πλέον Σκαντέρινον, ἀλλὰ Σκαντάριν καλεῖ τὸν Σκενδέρμπεην «Καὶ τῷ Ἰανουαρίῳ μηνὶ τοῦ αὐτοῦ ἔτους 6796 (ἤτοι 1468) καὶ ὁ τῆς Ἀλβανιτίας αὐθέντης ὀνόματι Σκαντάρης τέθνηκε φυσικῶ θανάτῳ». Τοιοῦτος ὁ Βυζαντινὸς Θουκυδίδης Γεώργιος μὲν τὸ πρῶτον, Γρηγόριος δ' ἔπειτα, Φραντζῆς ὁ Κωνσταντινουπολίτης ἐπὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος, ὅς ἐν τέλει τοῦ προοιμίου τῆς χρονογραφίας ὀρθὴν διατυπώσας ἀρχὴν «Οὔτε γοῦν πρὸς χάριν, οὐ πρὸς φθόνον, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς μῖσος, ἢ καὶ πρὸς εὖνοιαν συγγράφειν χρεῶν ἐστὶ τὸν συγγράφοντα· ἀλλ' ἱστορίας μόνον χάριν καὶ τοῦ μὴ λήθης βυθῶ παραδοθῆναι, ἣν ὁ χρόνος οἶδε γεννᾶν.» Ἡ δὲ ἱστορία ζῶσα τε φωνὴ καὶ λαλοῦσα ἐμψυχος καὶ διαπρύσιος κῆρυξ διαπερᾶ τὸν αἰῶνα» αὐτὸς πρῶτος ἠθέτησεν αὐτὴν τέλεον ἀποσιωπήσας τὰ περὶ Σκενδέρμπεη, ἅπερ εἰς θέσιν ἦν καλλίστην γὰ γινώσκη αὐτὰ κρεῖττον πολλῶν ἄλλων-

Ὁ δὲ ἀναγραμματισθεὶς Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ὃν ὁ κ. Α. Πετρίδης σοφὸν ὠνόμασε, ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Τούρκων γράφων, ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ προοιμίου τὸν Θουκυδίδην ἀπομιμεῖται «Λαόνικῳ Ἀθηναίῳ τῶν κατὰ τὸν βίον» πολλαχῇ δὲ τῇ Ἰωνικῇ χρῆται διαλέκτῳ καὶ ὅσον μὲν πολύτιμός ἐστιν διὰ τὴν συλλογὴν καὶ ἀποθησαύρισιν ὕλης περὶ τῆς ὑπὸ τῶν

Τούρκων κατακτήσεως της Ελλάδος καὶ ἰδίᾳ τῆς Πελοποννήσου, τοσοῦτον ὅμως ἐλλιπής, ψυχρὸς, φιλότουρκος καὶ μερολήπτης δείκνυται ἐν τῇ παρεμβολῇ καὶ βραχεία ἀφηγήσει τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ ἰδίᾳ τοῦ Σκενδέρμπεη, περὶ τοῦ ὁποίου ἔως περὶ τυχαίου τινὸς καὶ ἐντελῶς ἀσημάντου ἀνθρώπου ὁμιλεῖ. Ἡ δὲ ἀποσιώπησις αὕτη, ὑποτίμησις καὶ περιφρόνησις τοῦ μεγίστου τῆς ἐποχῆς του ἥρωος ἐξ οἵαςδὴποτε προερχομένη αἰτίας καὶ οἷονδὴποτε ἔχουσα ἐλαττήριον ἀφαιρεῖ πᾶσαν ἀξίωσιν ἱστορικῆς σημασίας καὶ πίστεως. Ἀλλ' ὅμως ὁ σοφὸς καθηγητῆς τῆς ἱστορίας καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς, καὶ περὶ ὀφθαλμοφανῶς βλέπων ὅτι ὁ νέος Θουκυδίδης καὶ Ἡρόδοτος τὸν μὲν πατέρα τοῦ ἥρωος σλαυίζων καὶ σῦτως ἐκφραυλίζων οὐχὶ ὡς Ἕλληνα Ἀθηναῖος, Ἰωάννην καλεῖ, ἀλλὰ ὡς Σκύθη, Ἰβάνην, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ, τὸν ἥρωα Γεώργιον τουρκίζων Σκενδέρην καὶ ἐξευτελίζων αὐτὸν ἀπλῶς παῖδα Ἰβάνεω, λέξεις δὲν εὐρίσκει ἵνα θαυμάσῃ καὶ τὸν Ἕλλητισμὸν! τοῦ Ἀθηναίου ἀνδρὸς καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν! τοῦ νέου Θουκυδίδου καὶ Ἡροδότου, ἐν οἷς λέγει (ἐν τῇ «Ὠρα» τῆς 14 Φεβρουαρίου) «ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Σκενδέρμπεη ὠνομάζετο Ἰβάν. Τοῦτο δὲν τὸ λέγουσιν οὔτε ὁ Μουσακῆς οὔτε ὁ Χάμμερ, οὔτε ὁ Χόπφ, οἷτινες πάντοτε ἀποκαλοῦσι τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος Ἰωάννην Καστριώτην. Τὸ λέγει ὅμως ἐπανειλημμένως ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὸν Ἕλλητισμὸν καὶ τὴν ἀκρίβειαν ΟΥΔΕΙΣ βεβαίως θέλει ἀμφισβητήσῃ, ὁ Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.» Ὅντως πρωτότυπον δεῖγμα (modèle originale) ὑγειαινούσης ἱστορικῆς κρίσεως καὶ ἀξίον παν-

τὸς θαυμασμῶ! καὶ ἐν ὅλῃ τῇ σοφίᾳ του ἐπίστευσε ν
 ὅτι καὶ τοῦτο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὁμοίοις ἠδύνατο νὰ
 χρησημεύσῃ ὡς ἰσχυρὰ ἀπόδειξις πρὸς ἐκσλαυισμόν
 τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας. Ἐὰν δὲ πράγματι τοιοῦ-
 τος ἦν ὁ Χαλκοκονδύλης, οἷον παρέστησεν ἡμῖν ὁ
 σοφὸς ἱστορικὸς, ἐπὶ τούτου τοῦ ἡμετέρου Ἀλβανικοῦ
 ζητήματος, δὲν ἔπρεπεν ἄρά γε, ὁ Ἀθηναῖος ἱστο-
 ρικὸς ἐλληνιστὶ γράφων ὡς ὄντως Ἑλληὴν νὰ μετα-
 χειρισθῇ ἀντὶ τοῦ Σκυθικοῦ Ἰβάνης τὸ ἐλληνικὸν
 Ἰωάννης καὶ ἂν καθ' ὑπόθεσιν ὑπὸ τῶν ὁμόρων
 Σλαύων ἐκαλεῖτο Ἰβάνης, καὶ ἀντὶ τοῦ τουρκικοῦ
 Σκενδέρης, τὸ ἐλληνικὸν Ἀλέξανδρος, ὅπερ καὶ λε-
 ληθότως πως ἀποδεικνύεται ὅτι καλῶς ἐγίνωσκεν
 κ' Ἀλίας δὲ τὸν Ἡλίαν ἐλληνιστὶ λέγοιτ' ἂν καὶ Ἐσὲς
 τὸν Ἰησοῦν, καὶ Ἰμπραίμης τὸν Ἀβραάμ, καὶ Σου-
 λειμάνης τὸν Σολομῶντα καὶ Ἰακούπης τὸν Ἰωσήφ
 Σκενδέρην δὲ τὸν Ἀλέξανδρον βούλονται λέγειν· καὶ
 ταῦτα μὲν δὴ ἐλληνικῶς λέγοιτ' ἂν οὕτω» ἢ τοῦλά-
 χιστον τὸ ἐλληνικὸν καὶ χριστιανικὸν Γεώργιος μετὰ
 τοῦ εἰκογενιακοῦ ἐπωνύμου Καστριώτης;

Ἀλλὰ μήπως Σκυθικῶς καὶ Τουρκικῶς ἔγραψεν ὁ
 τὸν Θουκυδίδην καὶ Ἡρόδοτον ἀπομιμούμενος Ἀθη-
 ναῖος, ἢ ἄμεινον εἰπεῖν, ἀγωνιζόμενος νὰ ἀπομιμηθῇ
 αὐτοῦς, Ἰωνικῇ μὲν χλαμύδι ἀναξίως περιβάλλων
 τὸ Σκυθικὸν ὄνομα, Τουρκικῇ δὲ τιάρα ἀπρεπῶς
 τὸν ἥρωα; μῖσος καὶ Τουρκισμὸς ἢ ὀρθότερον εἰ-
 πεῖν φιλοτουρκισμὸς ἐκίνει τὸν κάλαμον τοῦ κατὰ
 μὲν τὸν κ. Πετρίδην σοφοῦ Λασνίκου, κατὰ δὲ τὸν
 σοφὸν καθηγητὴν τῆς ἱστορίας δεινοῦ Ἑλληνιστοῦ
 καὶ ἀκριβεστάτου ἱστορικοῦ Χαλκοκονδύλου. Διότι,
 ἐν ᾧ τὸν τύραννον Μουράτην Β' καὶ τὰς Γιαννιτσα-
 ρικὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐξάγει μέχρι τρίτου οὐρανοῦ ὁ

φιλότουρκος Ἀθηναῖος, ἀπαξιοί καὶ τὸ κύριον ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ὅτε νικητῆς τῆς Βάρνης καὶ τοῦ Κοσσυφοπεδίου καὶ οἱ ἀκαταμάχητοι Γιαννίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἡ δὲ Δύσις πάσας τὰς ἐλπίδας ἀνήρτησεν ἐπ' αὐτοῦ, ἐν τοῖς στόμασι πάντων ἐφέρετο τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ ἀεὶ αὐλαὶ τῆς Νεαπόλεως, τῆς Ρώμης, τῆς Βούδας καὶ τῆς Βουργουνδίας ἐνθουσιαστικὰ συγχαρητήρια ἔπεμπον αὐτῷ ἐπὶ ταῖς ἀλληλοδιαδόχοις νίκαις καὶ θριάμβοις τοῦ σταυροῦ κατὰ τῆς ἡμισελήνου, τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοῦ Ἰσλαμισμού, τῆς πίστεως κατὰ τῆς ἀπιστίας, τῆς πατρίδος κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς τυραννίας, ἀνθ' ὧν πάντων μόνον Σκεντέρην καὶ Ἰβάνεω παῖδα ηὐδόκησε νὰ ἐνομάσῃ τὸν ἥρωα. Τοιοῦτος καὶ τοσοῦτος ἐστὶν ὁ Ἑλληνισμὸς καὶ ἡ ἱστορικὴ ἀκρίβεια τοῦ Χαλκοκονδύλου, περὶ ὧν κατὰ τὴν ἀλάνθαστον κρίσιν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ οὐδεὶς πλέον δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ, καὶ τοῦτο οὐχὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον εἰμὴ διότι τὸ Σκυθικὸν Ἰβάνεω, ὅπερ ὁ Φαλλμεράϋερ ἀσμένως μὲν ἀφήρπασε καὶ γηθοσύνως πάντοτε δι' αὐτοῦ ὀνομάζει τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος, οὐδέποτε ὅμως ἐφαντάσθη ὅτι αὐτὸ δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις τις, ἐθεωρήθη ὡς μία τῶν ἀποδείξεων πρὸς ἐκσλαυϊσμὸν οὐχὶ μόνον τοῦ φέροντος αὐτὸ πατρὸς, ἀλλὰ τοῦ υἱοῦ καὶ πάσης τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν!

Ὅθεν δικαίως ὁ Φαλλμεράϋερ παρατηρεῖ καὶ εἰλικρινῶς ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Χαλκοκονδύλης ὁ λίγῳ μὲν κριτικώτερος τοῦ Φραντζῆ ἐστὶ περὶ τὰ γεγονότα, διπλωματικῶς ὅμως λίαν ψυχρὸς καὶ συνηθέστατα πλημμελὴς ἐν τοῖς κυρίοις ὀνόμασι καθάπερ καὶ ἐν τῇ χρονολογίᾳ ἡμαρτημένος· διότι ὡς ἐν θ ο ψ

σιῶν θαυμαστῆς τῶν Τούρκων ὁμιλεῖ μετὰ παραδόξου τόνου ὑποτιμήσεως μόνον περὶ τινος ἀσημάντου Σκεντέρη παιδὸς τοῦ Ἰβάνεω Καστριώτου «Als enthusiastischer Bewunderer der Türken redet er in Ton auffallend er geringschätzung nur von einem» gewissen Skenteris «Iwan Kastrioti's Sohn.» Πολαχοῦ δὲ ἐλέγχει αὐτὸν ἐπὶ ἀποσιωπήσει καὶ διαστροφῇ τῆς ἀληθείας τῶν γεγονότων καὶ ἐπὶ γεωγραφικῇ ἀγνοίᾳ καὶ ἐνταῦθεν πρόδηλον γίνεται ὅτι αἱ Βυζαντιναὶ αὗται πηγαι, καὶ περ σύγχρονοι τῶν προαναγραφεισῶν, ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ὑποδεέστεραι, ἐλλιπέστεραι καὶ πολλῶ ἀπιστότεραί εἰσιν ἐκείνων, καὶ ἐπομένως ὡς τοιαῦται εὐλόγως δυνάμεναι νὰ ἀποκλεισθῶσιν ἐντελῶς τῆς συζητήσεως.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

ΕΚ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΞΑΓΟΜΕΝΟΝ.

Ὅσῳ συντονώτερον ἐρευνητῶν τις πλειότερον ἐξετάζει καὶ ἀμερολήπτως κρίνει τὰς προμνημονευθείσας συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρας πηγὰς, ἐν αἷς τὸ ἡμέτερον περιέχεται ζήτημα περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, τοσοῦτῳ μᾶλλον πείθεται ὅτι οὐ μόνον οὐδεμία ἐνδείξις καὶ οὐδὲν τεκμήριον, ἀλλὰ καὶ οὐδεμία ὑπόνοια ἐλαχίστη ὑπάρχει ἐν αὐταῖς περὶ τῆς ἀλόγως ἀποδιδραμένης Σλαυικῆς καταγωγῆς αὐτοῦ. Πανταχοῦ δὲ παρίσταται παρὰ τοῖς συγχρόνοις ὡς Ἡπειρώτης, ἐνδοξος τοῦ Πύρρου ἀπόγονος καὶ ἀπώτατος Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνα συγγενῆς καὶ ἐν μικροτέρῳ κύκλῳ ἀπομιμητῆς ἐκείνων, ὡς ἤ-

ρως Ἀλβανός, γεννηθείς καὶ τραφεὶς ἐν Ἀλβανίᾳ
 καὶ ὡς μέγιστος πατριώτης, καθ' ὅλην τῆς ζωῆς του
 τὴν ἀκμὴν μετὰ μοναδικῆς αὐταπαρνῆσεως καὶ κάρ-
 περίας γενναϊότατα ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας
 τῶν ὁμοφύλων καὶ τῆς φυσάσης καὶ θρεψάσης αὐ-
 τὸν πατρίδος κατὰ τῆς ἀφορήτου τυραννίας δύο ἰσχυ-
 ροτάτων καὶ κραταιοτάτων Σουλτάνων, ἀσπόνδων
 τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας πολεμίων
 ὑπὲρ τῶν ὁποίων καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν προσήνεγκεν
 ὀλοκαύτωμα ἐν τῷ ἱερωτάτῳ τῆς πατρίδος καὶ πί-
 στεως βωμῷ, περὶ οὗ εὐκαιρον ὑπολαμβάνω νὰ ἐπι-
 συνάψω δύο περικοπὰς τοῦ λαμπροῦ προοιμίου τῆς
 ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Δραγούμη κατὰ Παγανὲλ φιλοπονη-
 θείσης βιογραφίας τοῦ ἀνδρός. « ὁ δὲ Γεώργιος Κασ-
 τριώτης ἐσχατιάν τινα τῆς Ἑλλάδος κυβερνῶν καὶ
 εὐαρίθμους ὁδηγῶν στρατιώτας ἐναντίον τοῦ ἀκα-
 θέκτου ἐκείνου χειμάρρου, ὅστις ὑπὸ Μουράτην καὶ
 Μωάμεθ παρ' ὀλίγον κατέκλυε σύμπασαν τὴν Εὐ-
 ρώπην, ἀποδεικνύει ἐπὶ ὀλόκληρον καὶ ἐπέκεινα τρι-
 ακονταετηρίδα (κατὰ τὰς νεωτέρας καὶ ἀκριβεστέρας
 ἐρεῦνας «ὡς ἐγγιστα εἰκοσιπενταετηρίδα») ὅτι ἀκα-
 ταγώνιστος ἢ ὁμονοοῦσα φιλορατρία. Ὁ Γ. Καστρι-
 ώτης ἀπέδειξε πρὸς τούτοις ὅτι ὁ Φιλοποίμην δὲν
 ἔητο πῶν Ἑλλήνων ὁ ἐσχατος, καὶ ὅτι ὡς ὀρθῶς
 λέγει καὶ ὁ ἱστορικὸς, οὔτινος πὰ ἔχνη πατῶ κατὰ
 τὴν ἀφήγησίν μου, ὁ Ἑλληὴν στρατηγὸς τῆς ΙΕ' ἐ-
 κατονταετηρίδος ὑπῆρξε «τελευταῖος μὲν ἀντιπρό-
 σωπος τῶν ἡμιθέων τῆς ἀρχαίας, ἔξοχος δὲ πρόδρο-
 μος τῶν ἡρώων τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος», καὶ κατω-
 τέρω «ὁ Γ. Καστριώτης δὲν περιῆλθε μὲν Εὐρώπην
 καὶ Ἀσίαν ἔνεκα κατακτήσεων, ἐνδοξότερόν τι ὅμως
 ἐπραξεν ἀφιερῶσας ὅλον αὐτοῦ τὸν βίον καὶ ὅλας αὐτῆς

τοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὴν ὑπεράσπισιν. Ἀναγκασθεὶς
 και λατρευόμενος ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὑπὸ τοῦ
 στρατοῦ, κατεφρόνησε πάντα ταῦτα, προτιμήσας
 νὰ ζήσῃ και νὰ ἀποθάνῃ στρατιώτης τῆς ἐλευθερίας
 (κατὰ δὲ τὸν Βρετὸν και στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ
 ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης). Καὶ πότε
 τοῦτο;

Τότε ἐπανελθὼν εἰς τὴν Ἡπειρον ἄνευ χρημάτων
 και ἄνευ στρατοῦ, ἀήττητον ὅμως περιβεβλημένος
 πανοπλίαν, διακαῆ λέγω ἔρωτα πρὸς τὴν πατρίδα,
 ἀνεδείχθη ἐπὶ μακρὰν σειρὰν χρόνου μέχρι τοῦ θά-
 νάτου αὐτοῦ ὁ τρομερώτατος ἀντίπαλος τῶν δύο
 τρομερωτέρων ἡγεμόνων τῆς Τουρκίας. Τοιοῦτος ὑ-
 πῆρξε ὁ Γ. Καστριώτης και τοιαῦτα ἐνδοξα παρα-
 δείγματα κατέλιπε πρὸς τοὺς μεταγενεστέρους· ναὶ
 μὲν τὰ παραδείγματα ταῦτα συνεκαρποφόρησαν μετ'
 ἄλλων, και ἔκτοτε ἐπὶ τετρακόσια και ἐπέκεινα ἔτη
 οὐδέποτε ἑκατονταετηρὶς παρῆλθε χωρὶς νὰ διακη-
 ρύξωσι και ἐμπράκτως οἱ πατέρες ἡμῶν ὅτι.

Ἐ λ λ η ν ο ς τ ρ ά χ η λ ο ς ζ υ γ ὸ ν δ ἔ ν
 ὑ π ο φ ἔ ρ ε ι .

Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἔργον ἐτι και νῦν μένει κατὰ
 τὸ πλεῖστον ἀτελές· ἀπεδείχθη δὲ σήμερον ὅτι εἰς ἡ-
 μᾶς και μόνους ἀπόκειται ἡ συμπλήρωσις αὐτοῦ· δι-
 ὅτι καθὼς τὴν ΙΕ' ἑκατονταετηρίδα οὐ μόνον ἀνάλγη-
 τος, ἀλλὰ και χαίρουσα ἴσως εἶδεν ἡ Δύσις καταπε-
 σὸν τὸ κράτος τῶν κατ' αὐτὴν αἰρετικῶν Ἑλλήνων,
 οὕτω και κατὰ τὴν ΙΘ' ὅτε ἀνακηρύσσεται ἡ ἱερότης
 τῆς ὑπάρξεως και τῶν δικαιωμάτων τῶν ἐθνῶν, τὰ σι-
 δηρὰ ἡμῶν δεσμὰ, κατ' ἀντίφασιν ἐπονείδιστον ἀναξίαν
 αὐτῆς ταύτης τῆς ἑκατονταετηρίδος σφυρηλατοῦνται
 ἀσυμπαθέστερον και ἐμποδοῦνται» λόγοι προφητικοί.

Ἄλλ' ὁμῶς τοῦτον τὸν ἄνδρα ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἡμῶν, μὴ καταδεξάμενος ἐν βλέμμα καὶ νὰ ρίψῃ εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἀντλησάντων ἐκ τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἐντελῶς ἀπηξίωσεν οὐ μόνον Ἕλληνα, ἀλλὰ καὶ Ἀλβανὸν τοῦλάχιστον νὰ ἀναγνωρίσῃ, στεντορεία δὲ τῆ φωνῆ ἀνεκῆρυξεν εἰς τὸ Πανελλήνιον «Σλαῦος, Σλαῦος ὁ Σκενδέρμπεης» μὴ πιστεύετε εἰς τὰ ἀρχαῖα μυθάρια· διότι ἡ ὑψηλὴ σοφία ἐξ ὑψηλοτέρας ἀπόψεως καὶ περιωπῆς κατοπτεύουσα τὰ πράγματα νέας ἀνεκάλυψε πηγὰς καὶ τὸ ὕδωρ τούτων πάντῃ διάφορον τοῦ τῶν ἀρχαίων ἀνεγνώρισεν ὡς γνήσιον καὶ ζωοποιὸν πᾶσι τοῖς διψῶσι καὶ πιεῖν ὀρεγομένοις πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν.

Ὅτι μὲν ἡ μονομερῆς μεροληπτικὴ καὶ ἀρνητικὴ αὕτη κριτικὴ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, πᾶν τὸ παρελθὸν ἀπαρνούμενη καὶ ἐπὶ σαθρᾶς βάσεως καινοτομίας ἐρειδομένη ὅλως ἀντεπιστημονικὴ ἐστὶ, καὶ ὡς τοιαύτη ἀντεθνικὴν ἐπήνεγκε τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος, τοῦτο ἐν μέρει μὲν ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθειμένων κατάδηλον ἐγένετο, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τῶν ὑπολειπομένων νὰ ἐκτεθῶσι δηλωθήσεται πρὸς ἱκανοποίησιν τοῦ ἀλόγως παροξυνθέντος καὶ ἀλογώτερον πρὸ τοῦ τέλους παρεμβάντος καὶ ραγδαίως ἐπιτεθέντος κατὰ τοῦ γράφοντος σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ, διὰ τοῦ ἀντεπιστημονικοῦ τούτου τρόπου μάτην ἀποπειραθέντος νὰ φέρῃ σύγχυσιν ἐν τῇ πορείᾳ τῶν γραφομένων καὶ ἐμπνεύσῃ φόβον καὶ τρόμον τῷ γράφοντι διὰ τῆς ἀμφιλαφοῦς σοφίας καὶ κριτικῆς δεινότητος αὐτοῦ.

Προηγουμένως ἐν ἰδιαιτέρῳ ἄρθρῳ γενικῶς χαρακτηρίσας τὴν βιογραφίαν τοῦ Βαρλετίου καὶ κατὰ τὴν πραγματικὴν ἀξίαν ἐκτιμήσας αὐτήν, ἐνταῦθα

προτίθεται να προσθέσω ὅσα ἀποκλειστικῶς ἀναφέ-
 ρονται εἰς τὸ περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη
 ζήτημα πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ ἐξ αὐτῶν προκύπτοντος
 συμπεράσματος. Εἰ μὲν ὁ Βαρλέτιος, ὁ πανηγυριστῆς
 καὶ ἐγκωμιστῆς τοῦ Σκενδέρμπεη, γράψας τὴν βιο-
 γραφίαν αὐτοῦ πρὸ 4 περίπου αἰῶνων ἐν ἐποχῇ τῆς
 ἀμαθείας καὶ βαρβαρότητος καὶ ἐν χώρα βαρβάρῳ καὶ
 κρινόμενος ὑπὸ τῆς αὐστηροτάτης κριτικῆς τῆς καθ'
 ἡμᾶς ἐποχῆς, πικρῶς καὶ ὑπερβολικῶς ὑπὸ τινῶν
 νεωτέρων, ὧν μνεῖα προηγουμένως ἐγένετο, διὰ πολ-
 λὰς ἐλλείψεις καὶ ὑπερβολὰς κατηγορεῖται καὶ ὡς
 μυθογράφος καταδικάζεται εἰς θάνατον ἱστορικόν,
 οὐχ ἦτον ὅμως ὑπάρχουσι καὶ ἄνδρες οἵτινες ἀπαθῶς
 καὶ ἀπροκαταλήπτως κρίνοντες τὴν βιογραφίαν τοῦ
 Βαρλετίου, ἀνομολογοῦσι μὲν ὅτι πράγματι ὑπάρχου-
 σιν ὑπερβολαὶ ἐν τῇ ἐκθέσει γεγονότων τινῶν, ὧν
 τινὰς καὶ ἐπανορθοῦσι καὶ ἐξελέγχουσιν, οὐχ ἦττον
 ὅμως λέγουσιν ὅτι ἀφαιρουμένων τούτων καὶ πάν-
 των τῶν περικοσμημάτων, μεθ' ὧν ὁ φιλόπονος συγ-
 γραφεὺς περιεκόσμησε τὸν ὁμόφυλον καὶ ὁμόδοξον
 ἥρωα, ἡ οὐσία τῆς συγγραφῆς μένει πολύτιμον μνη-
 μεῖον ἱστορικόν περὶ τῶν πράξεων καὶ κατορθωμάτων
 τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου, καὶ οὐ μόνον κατακρίνουσι τοὺς
 ἐπιπολαίως, ἀκρίτως καὶ ἀβασανίστως ἀνακηρύξαν-
 τας ὡς μυθεύματα καὶ μυθάρια τὰ ἱστορούμενα ὑπ'
 αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιχειρήσαντας νὰ ἐξελέγξω-
 σί τινα τῶν μὴ καλῶς καὶ ὀρθῶς ἔχειν δοκούντων
 ἀποδεικνύουσι σφαλλομένους αὐτοὺς μᾶλλον ἢ ἐπα-
 νορθοῦντάς τι τῶν φαινομένων. Ἴνα δὲ μὴ κενοὶ λό-
 γοι φαίνωνται τὰ λεγόμενά μοι, ἐν μόνον παράδει-
 γμα ἀναγκάζομαι νὰ προσαγάγω ἐνταῦθα, εἰς αὐτὸν
 τὸν πατριάρχην τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων ἀναφε

ρόμενον, λέγω δὲ τὸν Φαλλμεράϋερ, τοῦ ἐποίου τὴν κρίσιν ἐπὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος πάντες ἐσεβάσθησαν πλὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις, ὡς ὁ Χαλκοκονδύλης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη ὡς περὶ τινος ἀνωνύμου καὶ πάντῃ ἀκατονομάστου Σκεντέρη καὶ ὁ Φραντζῆς περὶ τινος μηδαμινοῦ Σκανταρίνου ἢ Σκαντάρη, οὕτω καὶ αὐτὸς περὶ τοῦ Φαλλμεράϋερ λέγει περιφρονητικῶς «διότι ἐπὶ τέλους πολλοῦ λόγου ἄξιον δὲν εἶναι τί ἐπρέσβευεν ὁ Φαλλμεράϋερ καὶ ποῦ ἐπρέσβευσεν.» Οὗτος τοίνυν ὁ οὕτω περιφρονηθεὶς καὶ ὑποτιμηθεὶς βλέπων ὅτι ὁ Βαρλέτιος ἀδίκως κατηγορεῖται ὑπὸ ἀνδρὸς περιωνύμου, τοῦ Ἄγγλου Γίββωνος, χάριν τῆς ἀληθείας ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἀδικουμένου καὶ ἀνεσκεύασε τὸν κατήγορον ἐπὶ τοῦ ἐπομένου γεγονότος.

Ὁ Γίββων ἱστορεῖ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἐξαντλήσας πάντα τὰ μέσα, ὡς ἀπηλπισμένος καὶ ἀπεγνωσμένος ὡς φυγὰς καταφυγῶν εἰς τὴν Λισσὸν ἐπὶ Βενετικοῦ ἐδάφους ἀπέθανε, καὶ πρὸς τούτῳ ἐπὶ τοῦ Φραντζῆ (4, 28.) ἐρειδόμενος κατηγορεῖ τὸν Ἀλβανὸν βιογράφον ὡς ἀνοήτως προσπαθοῦντα νὰ ἀποκρύψῃ τὴν ἐσχάτην ἀπορίαν καὶ ἀμηχανίαν τοῦ ἥρωος αὐτοῦ. Τὴν γνώμην δὲ ταύτην, ἐπιφέρει, φαίνεται συμμεριζόμενος καὶ ὁ Sismondi, ὅστις μετ' ἄλλων χρονογράφων εἰκάζων ἐκ τῆς ἐγκαταστάσεως Βενετοῦ φρουράρχου ἐν Κροΐα ἐξάγει τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης κατὰ συνθήκην παρεχώρησε τῇ συμμάχῳ Βενετίᾳ τὴν πρωτεύουσάν του ἵνα ὡς ἄπατρις καὶ ἀνέστιος μισθοφόρος λαφυραγωγὸς ἐξακολουθήσῃ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων ἀγῶνα. Κατὰ ταύτης τῆς βαρείας μομφῆς καὶ κατηγορίας λέγει ὁ Φαλλμεράϋερ ὅτι ἡ μὲν τῶν δοξασιῶν τούτων ἐντελῶς ἀγυπόστατός

ἔστιν, ἢ δὲ, μετὰ τινος περιορισμοῦ ἀποδεκτέα· διότι ὁ Βαρλέτιος τὴν ἀπορίαν καὶ ἀνάγκην τοῦ Σκενδέρμπεη μετὰ τὴν δευτέραν ἐκπόρθησιν τῆς Κροίας ἀρκούντως περιγράφει· ὅτι ὁμως ὁ Σκενδέρμπεης ἐντελῶς ἀπεγνωσμένος κατέφυγεν εἰς Βενετικὸν ἔδαφος τοῦτο ὁ Βαρλέτιος δὲν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, διότι δὲν εἶναι ἀληθές, ὡς διὰ μακρῶν ἀποδεικνύει κατωτέρω. Ἄλλως τε δὲ τὸν φιλοσκώμμονα Ἄγγλον ἐπικρίνει καὶ ὁ κ. Ν. Δραγούμης ἐν τοῖς ἐπομένοις «Βιάζεται τις νὰ μειδιάσῃ, λέγει ὁ Γίββων διὰ τὴν πανουργίαν ἢ τὴν εὐπιστίαν τοῦ ἱστορικοῦ (Μαρίνου Βαρλετίου), λέγοντος ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἐφείδετο τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὰς μάχας, ἐν ᾧ ἐπέπιπτεν ὡς κεραυνὸς κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Μουσουλμάνων.» Τὸ μειδιάμα ὁμως τοῦτο, ἐπιφέρει ὁ κ. Ν. Δραγούμης, τοῦ Γίββωνος προκαλεῖ ἄλλο, μᾶλλον ἠτιολογημένον, διότι ὁ Ἄγγλος ἱστορικός δογματίζει μετ' ἀλαζονείας περὶ ζητήματος, εἰς ὃ ἢ ὀλίγον ἐνέκυψεν ἢ δὲν ἐπίστευεν ἔνεκα τῆς σκεπτικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας.» Ὁμολογητέον δὲ ὅτι ὁ Γίββων, τοῦ ὁποίου τὰς ὑπερβολικὰς κρίσεις ἐν πολλοῖς ἐξήλεγξαν οἱ νεώτεροι, ὡς ἱστορικός μὲν μέγας καὶ πολὺς ἔστιν, ἐν τοῖς Ἄλβανικοῖς ὁμως πράγμασιν, τὰ ὁποῖα διὰ βραχυτάτων ἐπιτρέχει ἵνα σκώψῃ τὸν Βαρλέτιον, μικρὸς καὶ ὀλίγος ἐστὶν παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς εἰδικοὺς Ἄλβανολόγους καὶ ἰδίᾳ τὸν Φαλλμεράϋερ, καὶ ἐπομένως ἢ κρίσις αὐτοῦ ἢ μικρὰν ἢ μηδεμίαν δύναται νὰ ἔχη βαρύτητα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος.

Ἐν γένει δὲ ἡ συγγραφή τοῦ Βαρλετίου ὡς πρὸς τὸν βιογραφούμενον ἤρωι δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς μέγα οἰκοδόμημα, πολλὰ καὶ περὶ ἴλα ἔχον κο-

αμήματα καὶ συνάμα ἑλλείμματα ἐν αὐτοῖς, ὧν ἀφαιρουμένων ἐντέχνως, μένει αὐτὸ ἐδραῖον, ἀκλόνητον, καὶ χρησιμώτατον πᾶσι τοῖς χρήσασθαι βουλομένοις καὶ οὐδόλως ἀνατρέπεται ἐκ βάθρων καὶ θεμελίων ὡς κακῶς ὑπέλαβον οἱ ἐπὶ μόνων τῶν περικοσμημάτων καὶ ἑλλειμμάτων ἐρεισθέντες σοφοί, ὧν ἡ κρίσις ἐνεκα ταύτης τῆς κακῆς διαγνώσεως ἐπισφαλεστάτη ἐστίν. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀξίας τῆς βιογραφίας τοῦ Σκενδέρμπεη πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ πέρα παντὸς ὁρίου κατακρινομένου Βαρλετίου, πρὸς ὃν εὐγνωμοσύνην μᾶλλον ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ἢ τὴν καταδίκην αὐτοῦ νὰ ἀπαγγέλλωμεν, διότι κατέλιπεν ἡμῖν μνημεῖον εὐτυχῶς περισωθὲν καὶ μὴ ὡς τὰ λοιπὰ ἀπολεσθὲν ἢ ἀκρωτηριασθὲν, ἐξ οὗ μανθάνομεν τί πραγματικῶς ἦν ὁ περιαδόμενος τῆς Ἀλβανίας ἥρωας καὶ ὁμόφυλος αὐτοῦ.

Τούτων δὲ οὕτω τεθέντων καὶ ἐχόντων κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ὑπολείπεται νὰ ἐπισυνάψω ὅτι, εἰ μὲν τινα τῶν κατορθωμάτων τοῦ Σκενδέρμπεη ὁ Βαρλέτιος ἐκ πατριωτικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ζήλου ὀρμώμενος ἐξώγκωσε καὶ ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον παρέστησεν, ἐφ' ᾧ καὶ κατακρίσεως ἀφορμὴν παρέσχεν, ἐν τῷ ἐθνολογικῷ ὅμως ζητήματι, πρῶτον μέρος τῆς βάσεως τοῦ ὅλου οἰκοδομήματος ἀποτελοῦντι, οὐδεμίαν ἀναντιρρήτως μετεχειρίσθη ὑπερβολὴν οὐδὲ σύγχυσίν τινα ἐπήνεγκεν ἐν τῷ προσδιορισμῷ τῆς ἐθνικότητος, καταγωγῆς καὶ πατρίδος τοῦ ἥρωος ὡς τινες μὴ δυνηθέντες νὰ ἐρμηνεύσωσθαι τὴν πρὸς τὸ ἀρχαίσειν σπουδὴν αὐτοῦ, ἠθέλησαν νὰ διίσχυρισθῶσι. Διότι ὁ Βαρλέτιος λόγιος ἀνὴρ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καλῶς γινώσκων τὴν Λατινικὴν καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν πρὸς τὴν πατρίω Ἀλβανικῇ καὶ τὴν ἀρ-

χαίαν ἱστορίαν καὶ γεωγραφίαν ἐπιστάμενος λέγει ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐξ εὐγενοῦς γένους τῆς Ἡμαθίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ὄνομα ἔκπαλαι ἀπεδόθη πρῶτον μὲν ὅλη τῇ Μακεδονίᾳ, εἶτα δὲ καὶ τῇ πρώτῃ καὶ ἀρχικῇ αὐτῆς ἐπαρχίᾳ, ἐξ ἧς οἱ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῶν παρακειμένων χωρῶν καὶ ἐπαρχιῶν καὶ πανταχόθεν ἐπέξετειναν τὸ Μακεδονικὸν κράτος, εὐλόγως ἢ ἀρχαϊκῇ αὕτῃ ὀνομασίᾳ τῆς Ἀλβανίας παρέσχευ ἀφορμὴν πολλοῖς νὰ συμπεράνωσιν ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐκ τῆς Μακεδονικῆς Ἡμαθίας καὶ νὰ περιπέσωσι εἰς ἄτοπα συμπεράσματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, ἅπερ βεβαίως ἠδύναντο εὐκόλως νὰ ἀποφύγωσιν εἰ πρὸ ὀφθαλμῶν ἐλάμβανον ὅτι ἡ Μακεδονία ἐπὶ τῶν τελευταίων βασιλέων ἐξετάθη μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους ἀπὸ Λισσοῦ μέχρις Ὠρικοῦ πόλεως καὶ ὅτι κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν εὐλόγως Μακεδονία ἐκαλεῖτο καὶ ἡ Ἀλβανία καὶ ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία καὶ Ἡμαθία ὠνομάζετο, ὁ Βαρλέτιος διὰ τοῦτο λέγει «*Hi quoque ex Aemathiae seu Macedoniae expulsi sunt*» καὶ ἀλλαχοῦ «*Aemathia seu Macedonia*» ταυτίζων τῇ Ἡμαθίᾳ τὴν Μακεδονίαν. Ἐν ἄλλῳ δὲ χωρίῳ καταλιπὼν τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα Aemathia διετήρησε μὲν τὸ δεύτερον καὶ νεώτερον Macedonia, προσέθηκεν ὁμως ὅτι ἡ ἐκεῖ Μακεδονία ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς καθόλου Μακεδονίας καλεῖται Ἀλβανία «*Macedoniam quae nunc vernaculo sermone Albania dicitur*». Ἐπειδὴ τὸ ὄνομα Ἀλβανία ἦν ἄγνωστον σχεδόν, ἐν ἄλλῳ χωρίῳ πάλιν μεταχειρίζεται τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα Aemathia ἀντὶ τοῦ νέου καὶ ἀσημάντου Albania «*Oppidum (Croja) hoc in Aemathia est, in sublimi*

montis caeumini situm» ἐξ οὗ ἀναμφισβήτητον πλέον καθίσταται ὅτι οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐξ εὐγενοῦς γένους τῆς Ἀλβανίας καὶ οὐχὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἡμαθίας, πολὺ δὲ περισσότερον τὸ ἐνδοξότατον βλάστημα αὐτῶν ὁ Γεώργιος Καστριώτης. Λίαν δὲ παράδοξον καὶ ἐντελῶς ἀνεξήγητον μυστήριον φαίνεται μοι ὅτι ἐν ᾧ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἀναγνωρίζει καὶ ἀποδέχεται ὅτι ὁ Βαρλέτιος ταυτίζει τὴν Ἡμαθίαν, Μακεδονίαν καὶ Ἀλβανίαν, ἀποποιεῖται νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι οἱ Καστριῶται, ἐπομένως καὶ ὁ Σκενδέρμπεης ἦσαν Ἰαλβανικῆς καταγωγῆς γνήσιοι Ἀλβανοὶ γέννημα καὶ θρέμμα καὶ οὐχὶ Σλαῦοι. Παράδοξος ἱστορικὴ ἰδιοτροποία καὶ λογικὴ! Τέλος δὲ προσθετέον ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Ἀλβανία ἢ ἡ Μακεδονικὴ Ἰλλυρία ἐκλήθη βραδύτερον κατὰ τὸν δ' αἰῶνα καὶ νέα Ἡπειρος, ἔνεκα τούτου ὁ Γ. Καστριώτης ἐνιαχοῦ καλεῖται Ἡπειρώτης, ὥστε ἐκ πάντων τούτων πρόδηλον γίνεται ὅτι μόνη ἡ ὀρθὴ ἀντίληψις τῆς ἐκδοχῆς τοῦ Βαρλετίου δύναται νὰ πείσῃ καὶ τὸν δυσπιστότερον, πλὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπεης ἦν καθαρὸς Ἀλβανὸς Γέγας ἢ τοι Γίγας κατὰ τὸ εἰσέτι ἀνέκδοτον δυστυχῶς διαμένον Ἑλληναλβανικὸν καὶ Ἀλβανελληνικὸν Ἐτυμολογικὸν καὶ *Uocabularium* τοῦ κ. Β. Βενδεβῆ, ὡς ὄντως ἀνεδείχθη

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΟΠΑΡΑΔΟΥ
ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Τοιοῦτος μὲν ὁ Σκενδέρμπεης κατὰ τὰς συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρας πηγὰς, τὰς ὁποίας πᾶσαι ἀνεξαιρέτως δι' ἑνὸς καὶ μόνου λακτίσματος ὡς μυθάρια ἀπελάκτισεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς καὶ τὰς ὁποίας πλεῖον παντὸς ἄλλου ὠφείλε νὰ σεβασθῆ, ἐξελέγχων μὲν τὰ περικοσμήματα καὶ ἐλλείμματα, ὡς ὀρθῶς καὶ δικαίως καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀμερολήπτως ἔπραξαν οἱ ἄλλογενεῖς ἱστορικοὶ καὶ Ἀλβανολόγοι, ὑποστηρίζων δὲ τὸ κύριον καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ ὑπολειπομένου ἱστορικοῦ οἰκοδομήματος καὶ μάλιστα ἀντιτάσων αὐτὰ ὡς ἰσχυρὰ καὶ ἀκράδαντα προπύργια κατὰ πάσης ἀντιθινικῆς προσβολῆς καὶ ἀντεπιστημονικῆς καινοτομίας ἐν τῇ λύσει τοῦ ζητήματος. Ἐπραξεν ἄρα γε τὸ ἱστορικὸν τοῦτο καθῆκον ὁ σοφὸς τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καθηγητὴς καὶ πατὴρ τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι ἐὰν ἔπραττε τοῦτο καὶ μὴ κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς παρηκολούθει τὸν Χόπφ ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ τούτῳ ζητήματι, ὡς ἐν τῇ μεσαιωνικῇ τῆς Ἑλλάδος ἱστορίᾳ, ὅπερ ἐκ παρέργου καὶ ἀκροθιγῶς μόνον ἤψατο ἐκεῖνος, τότε καὶ μόνον ἀναντιρρήτως οὐδενὶ ἤθελε παρῶσχη ἀφορμὴν δυσπιστίας καὶ ὑπονοίας καὶ ἐλέγχου, καὶ ἂν ἐπὶ τέλος ἐλάμβανε ὑπὲρ ὅσιν τὴν ὑπὸ τῆς νέας χρονογραφίας πομπωδέστατα ἐξαγγελθεῖσαν ἡμῖν καινοτομίαν, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον δικαίως ἤθελεν ἐπαυ-

ξήσει τὸ κλέος καὶ τὴν δόξαν τῆς ἱστορικῆς σοφίας
παρὰ τῷ Πανελληνίῳ.

Ἐνόσω δὲ ἀντεπιστημονικῶς ἐπιμένει καὶ δὲν ὁμολο-
γεῖ ὅτι πλεῖον τοῦ δέοντος ἔσπευσεν, ὅτι προκατελή-
φθη ὑπὸ τῆς κρίσεως τοῦ μὴ τοσοῦτον ἀρμοδίου ἐν τῷ
ζητήματι τούτῳ Χόπρ καὶ ὅτι ἐξηπατήθη ὡς ἄνθρωπος
καὶ αὐτὸς, τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατόν ἐστι νὰ πείσῃ τὸν
κόσμον καὶ ἑαυτὸν ὅτι δὴ ποτε καὶ ὅσα δὴ ποτε καὶ ἂν
γράφῃ πρὸς ὑπεκφυγὴν καὶ ἀποφυγὴν μιᾶς τοιαύτης
ὁμολογίας ὅτι ἐξεπλήρωσε τὸ ὑπὸ τῆς θεωρίας αὐτοῦ
ἐπιβαλλόμενον καθήκον· ἐν δὲ τῇ τοιαύτῃ ὁμολογίᾳ
δείκνυται, οὐχὶ ὑποχώρησις τις ἢ παλινωδία, ἀλλ'
ἀληθῆς ἐπιστημονικὴ ἀξία καὶ φιλοσοφικὴ ἀλήθεια,
ἧς οὐδὲν θειότερον καὶ πολυτιμότερον παρὰ τοῖς ἀν-
θρώποις. Ἐκ δὲ τῶν πηγῶν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς πα-
τροπαραδότου παραδόσεως μεταβαίνων, ἧτις ἀρχο-
μένη ἐκ τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τοῦ ζητήματος καὶ
ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδιδόμενη προφορικῶς καὶ
μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἀνεξίτηλος καὶ ζῶσα
διατηρουμένη ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἀνθρώπων, μεγίστην
ἔχει βαρύτητα ἐν τῇ λύσει τοῦ ἡμετέρου ζητήματος,
νομίζω ὅτι οὐδεμίαν ὑπερβολὴν λέγω διατεινόμενος
ὅτι αὕτη πιστότατον ἀπεικόνισμα τῆς ἀληθείας ἐστίν
ὡς πρὸς τὸ περὶ καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ
Γεωργίου Καστριώτου ζήτημα, ἐξ ἑνὸς μὲν πιστο-
ποιούσα τὸ κῦρος τῶν ἀρχαίων πηγῶν, ἐξ ἑτέρου
δὲ ἐκ τῶν προτέρων ἐντόνως ἀποκρῦουσα οὐ μόνον
τοῦ ἀρτίως ἀνακαλυφθέντος χειρογράφου τὴν νέαν
δοξασίαν καὶ εἰκασίαν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἀνακαλυ-
φθησομένου πᾶσαν ἄλλην καινότητιαν, ἐνδεχομένου
νὰ μεταποιήσῃ τὸν ἥρωα τῆς Ἀλβανίας οὐ μόνον
εἰς Σλαῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς Ἴταλὸν ἢ Τοῦρκον ἢ Βλά-

χον καὶ εἰς ἄλλην οἰανδήποτε ἐθνικότητα νὰ μετα-
βιβάσῃ αὐτὸν, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἀποβαίνει πάν-
τη περιττὸν νὰ ζητῶμεν λόγους ἄλλους πειστικωτέ-
ρους πρὸς ἀνασκευὴν τῆς δοξασίας τοῦ ἀνακαλυ-
φθέντος χειρογράφου καὶ νὰ ἀναμένωμεν τὴν ἀνακά-
λυψιν ἄλλων χειρογράφων εἴτε πρὸς πιστοποίησιν εἴ-
τε πρὸς ἀναίρεσιν τῆς ἐπικρατούσης ἤδη δοξασίας κα-
τὰ τὴν παράδοξον ἀξιῶσιν καὶ ἐπιμονὴν τοῦ σοφοῦ ἱ-
στορικοῦ, ἣν πρῶτον μὲν διετύπωσεν ἐν τῷ ἀριθμῷ
45 τῆς ἀπὸ 14 Φεβρουαρίου «Ἐφημερίδος». «Πι-
στεύσατε δὲ, κ. συντάκτα, ὅτι ἐὰν ἀνακαλυφθῶσι μαρ-
τυρία ἕτερα ἀναιροῦνται ἀποχρῶντως τὰς προμνη-
μονευθείσας οὐδεὶς προθυμότερον ἐμοῦ θέλει τείνει
τὴν χεῖρά του εἰς τὸν πρόμαχον ἐκεῖνον τῆς χριστια-
νοσύνης (πρόσθεσ καὶ τῆς «Ἐλευθερίας») ἵνα καλέσῃ
αὐτὸν νὰ καταλάβῃ τὴν προσήκουσαν θέσιν ἐν τῷ πο-
λυωνύμῳ ἡρώῳ τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας· εἶτα δὲ ἐν
τῷ φύλλῳ τῆς Παλιγγενεσίας 5 ὀκτωβρίου 1876)
«Ἐὰν ὅμως ἐν τῇ διατριβῇ του παραθέσῃ τελευταῖόν
τι τὸ δυνάμενον νὰ θεωρηθῇ εὐλόγως ὡς αὐξάνον τὰς
περὶ καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεῦ ὑφισταμένας εἰδή-
σεις, προθύμως θέλω ὁμολογήσει τοῦτο ἐν καιρῷ».

Ἄλλ' αὗται μὲν αἰ ἐπιδεικτικαὶ ὑποσχέσεις καὶ
ἐπαγγελίαι τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ἡμῶν οὐδὲν ἄλλο
εἰσὶν εἰ μὴ τεχνήεσσα προσποιήσεις καὶ ἀνωφελῆς
παραμυθία πρὸς ματαίαν συγκάλυψιν τῆς ἐνδομύχου
δυσθυμίας, τῆς προσγενομένης ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῆς
ἀποτυχίας καὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου ναυαγίου.
Ἡ δὲ φύσις τοῦ ζητήματος τοιαύτη ἐστὶν κατὰ τὰς
ἐλλόγους ἀξιῶσεις τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τῆς
πολυχρονίου παραδόσεως ὥστε οὐδεμίαν μεταβολὴν
καὶ τροποποίησιν ἐπιδέχεται αὐτὸ οὔτε ἐκ τοῦ πα-

ρελθόντος οὔτε ἐκ τοῦ μέλλοντος ὡς προεῖρηται ἀλλ' ἐμμένει, σταθερόν καὶ ἀκλόνητον εἰς τὸ «*la in quo ante bellum*» κατὰ τὴν γλῶσσαν τῆς ἀστάτου διπλωματίας. Ὅτι μὲν ἐν γένει τὰ ἔργα, αἱ πράξεις καὶ τὰ κατορθώματα μεγάλου τινὸς ἀνδρὸς μεγάλην ἰσχὺν καὶ δύναμιν ἔχουσι καὶ μεγάλην ἐξασκουσιν ἐπιρροὴν ἐπὶ τε τῶν συγχρόνων καὶ μεταγετεστέρων ἀλληλοδιαδόχως, ἀψευδῆς μάρτυς τούτου ἐστὶν ἡ ἱστορία πάντων τῶν ἐθνῶν. Ὅτι δὲ ἡ δόξα τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πολυχρονίων καὶ αἵματηροτάτων ἀγῶνων τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος ζῶσα διετηρήθη τε καὶ νῦν ἔτι διατηρεῖται κατὰ πατροπαράδοτον παράδοσιν παρὰ τῷ ἔθνει, ἐκ τῶν κόλπων τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη, καὶ ὅτι ἡ παράδοσις αὕτη πιστοτάτη ἀπεικόνισις τῆς ἀληθείας ἐστὶν περὶ τῆς Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκεντέρμπεη, ἀναμφισβήτητον καθίσταται ἐκ τῶν ἐπομένων· διότι ὁ μὲν Φαρλάτιος ἐν ἑπτὰ μεγάλοις καὶ ὀγκωδεστάτοις τόμοις περιγράψας τὴν Ἰλλυρίαν μυθολογικῶς, γεωγραφικῶς, ἐθνογραφικῶς, ἱστορικῶς καὶ ἐκκλησιαστικῶς ἱστορεῖ, ἐκ τῆς τοῦ Φραγκίσκου Βλάγγου βιογραφίας τοῦ Σκεντέρμπεη, ἐκδοθείσης ἐν Βενετία τῷ 1636, ἀρυσθεὶς, ὅτι προκειμένου λόγου περὶ μεγάλων καὶ ἀξιομνημονεύτων ἔργων εὐκολό· ἐστὶ ὅσα παρὰ τῶν πατέρων καὶ προγόνων παρελάβομεν τοῖς μεταγενεστέροις νὰ μεταδώσωμεν καθ' ὅσον μάλιστα δὲν παρῆλθε πολὺς χρόνος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σκεντέρμπεη μέχρις ἡμῶν ὥστε ἡ μνήμη καὶ καταγωγὴ αὐτοῦ νὰ λησμονηθῆ καὶ ἐξαλειφθῆ ἀφ' ἡμῶν, οἵτινες κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἀρχαίων ἐν τοῖς συμποσίοις καὶ ἐορταῖς καὶ πανηγύρεσιν οὐδέποτε ἐπαύσαμεν ἐξυμνοῦντες τὴν καταγωγὴν καὶ τὰ μεγάλα ἔργα τῶν ἐν-

ὀξέων ἀνδρῶν καὶ ἀκολούθως ἐπιφέρει «*Ei sicut paucos falli in vetustissimis antiquitatis rebus facillimum est, ita integrum amplissimae provinciae, ne dicam vastissimi regni populum errasse, et in re non adeo antiqua sicut incredibile, ita ridiculum est asserere*» τὴν γνώμην ταύτην τοῦ σοφοῦ Φαρλατίου καὶ τοῦ Βλάχου ἀποδεχόμενος ἐπικυροῖ καὶ ὁ ἐπὶ τριακονταετίαν Γάλλος πρόξενος διατελέσας ἐν Σκόδρα καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς σπουδᾶσας τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα Ὑάκινθος Herquard ἐν τῇ περιγραφῇ τῆς ἄνω Ἀλβανίας, ὅστις ἐν τινὶ ἠρωϊκῷ ἄσματι ἀδομένῳ ὑπὲρ νέου τινὸς Ἀλβανοῦ ἀκμάσαντος περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἀναβοᾷ «*C'est un des rameaux de l'illustre race de Scanderbeg, qui quoique éteinte laisse ses racines dans cette terre où plus que partout ailleurs, survit la bravoure albanaise Schalla, Baba, et Jubani sont les foyers où s'est conservé le feu héroïque, qui distingue cette race, et qui s'épandant dans trois familles*» Ἐτερος δὲ ἐμβριθέστατος ἱστορικός ὁ Μ. Σαβελλίκος, τοῦ ὁποίου ὁ πατὴρ ἠγωνίσθη μετὰ τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας, ἀφηγεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ, ἐκδοθείσῃ τῷ 1570 ἐν Βασιλείᾳ, ὅτι ἡ μεγάλη παρόρμησις καὶ ὁ ἰσχυρὸς παροξυσμὸς, ὃν ὁ Σκενδέρμπεης, ὡς τις τῶν ἀποθεωθέντων ἠρώων τῆς ἀρχαιότητος ἐνέπνευσε τοῖς ὁμοφύλοις καὶ συναγωνισταῖς αὐτοῦ, πολὺν ἔτι χρόνον μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπενήργησε καὶ διήρκει. διότι Ἀλβανίδων παρθένων χοροὶ ἐν καιρῷ πολεμικῶν ἀγώνων καὶ ταραχῶν συναθροιζόμενοι καὶ ὑπὸ βαρβαρικοῦ θορύβου συνοδευόμενοι τακτικῶς κατὰ πᾶσαν ὀγδόην ἡμέραν ἐπὶ τῶν θέσεων τῶν εἰς τὴν ἠγειρονίαν ἀνηκουσῶν πόλεων ἤδον ὕμνους πρὸς τιμὴν καὶ μνήμην τοῦ ἀποθανόντος ὁμοφύλου ἥρωος

αὐτῶν «Post ejus mortem eximia viri admiratione populi-
imbuti, quasi in illo aliquid vidissent quod humanum exce-
deret fastigium, grati principis memoriam solemnibus con-
servarint carminibus. Retulerunt mihi fide digni viri vel me-
dio arbore belli, puellarum coctus in his urbibus, qui-
bus ille imperavit, octavo quoque die mediis triviis coire
solitos, ac defuncti principis (ut veteres magnorum heroim
in conviviiis solebant) laudes decantare». Οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ νῦν ἔτι ἑναυλος ἡ μνήμη τοῦ ἥρωος ὡς ὁμο-
φύλου διατηρεῖται οὐ μόνον παρὰ τοῖς χριστιανοῖς
διαμείνασι Μιρδίταις, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς μω-
αμεθανοῖς Ἀλβανοῖς, παρὰ τοῖς ὁποίοις τοσοῦτον
ἀνεπτυγμένον ἐστὶ τὸ ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἐθνικό-
τητος αἶσθημα καὶ τοσαύτη ἐστὶν ἡ πεποίθησις αὐ-
τῶν ὑπὲρ τοῦ ἐνδόξου ἥρωος ὡς ὁμοφύλου καὶ προ-
πάτορος, ὥστε καίπερ ἑτερόθρησκον καὶ ἐφ' ὀλό-
κληρον εἰκοσιπενταετίαν ἀγωνισθέντα κατὰ τῆς ἡ-
μισελήνου καὶ τῶν ὁμοθρήσκων Μωαμεθανῶν, σε-
μνυνόμενοι καὶ κομποῤῥημονοῦντες θεωροῦσιν αὐτὸν
ὡς γνήσιον πρόγονον καὶ προπάτορα, ἐν ᾧ οἱ Βυ-
ζαντινοὶ χρονογράφοι Χαλκοκονδύλης καὶ Φραντζῆς
καίπερ χριστιανοὶ Ἕλληνες ἑτερόδοξοὶ ἀπηξίωσαν
καὶ τὸ ἐλληνικὸν αὐτοῦ ὄνομα Γεώργιος Καστριώ-
της νὰ μνημονεύσωσιν, ἀρκεσθέντες περιφρονητικῶς
μόνον Σκεντέρην καὶ Σκαντάρινόν τινα ἄσημον καὶ
ἄγνωστον νὰ ἀποκαλέσωσι τὸν κατὰ τὴν ἑκατον-
ταετηρίδα πρωταγωνιστήσαντα ὑπὲρ πίστεως, πα-
τρίδος καὶ ἐλευθερίας Γεώργιον Καστριώτην. Τὸ
δὲ ἐθνικὸν αὐτῶν αἶσθημα τοσοῦτον ἐρρίζωμένον
καὶ οἶονεὶ συμπεφυκὸς ἐστὶ μετὰ τοῦ ἐν ταῖς φλέ-
γαις αὐτῶν κυκλοφοροῦντος καθαροῦ Ἀλβανικοῦ
αἵματος, ὥστε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χάν οἱ νῦν

μεθοες τῆς Ἀλβανίας ἀπομνημονεύουσι μεθ' ὑπερηφανίας, εἰ καὶ ἀτελῶς, ὡς εἰκὸς, γενεαλογικοὺς πίνακας, ἀρχηγέτην ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν τὸν Σκενδέρμπεην, ἓνα τῶν ὁποίων περιεργίας χάριν παρατίθεται ἐνταῦθα τὸν ἐξῆς 1. Σκενδέρμπεης, 2, Ταρχίρμπεης, 3. Σαλήμπεης, 4. Ἀρδήμπεης, 5. Ζεϊνέλμπεης, 6. Σαλήμπεης, 7. Ἀρσλάμπεης καὶ οἱ δύο νεώτεροι ἀδελφοὶ αὐτοῦ Χασάμπεης καὶ Ἀλαμάνμπεης, ἐνθα παρατηρεῖ ὁ Χὰν ὅτι ἐξαιρουμένου τοῦ Σκενδέρμπεη ἐξ γενεαλογικαῖ διαδοχαὶ ἔπονται, κατὰ μέσον ὄρον 180 ἔτι δυνάμεναι νὰ συμπεριλάβωσιν. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς γνωστὸν, ὁ Σκενδέρμπεης ἀπέθανε τῷ 1468 ἤτοι πρὸ 400 περίπου ἐτῶν, πρόδηλόν ἐστὶν ὅτι τέσσαρα ἔτι γενεαλογικὰ μέλη χρειάζονται πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ γενεαλογικοῦ τούτου πίνακος τοῦ Ἀρσλάμπεη, τὸ πρῶτον τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας τοῦ ἥρωος τῆς Κροίας καθ' ὅσον ἐζῆ ἐν καιρῷ καθ' ὃν πρόσφατος ἔτι ἦν ἡ μνήμη τοῦ ἥρωος. Πρὸς τούτοις δὲ ὁ Χὰν ἀποσταλεὶς ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς κυβερνήσεως νὰ ἐξερευνήσῃ τὸν Δρεῖλωνα παταμόν, κατάλληλον ὑπέλαβε τὴν εὐκαιρίαν νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Ἡμαθίας (Ματίας) τοῦ Βαρλετίου πρὸς εὔρεσιν καὶ ἀνακάλυψιν τοῦ γενεθλίου τόπου τοῦ Σκενδέρμπεη, ἀλλ' ἐπειδὴ, ὡσπερ τὸ πάλαι ἐπτὰ ἡριζον πόλεις περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἐν πολλοῖς τόποις οἰκειοποιούμενοι οἱ κάτοικοι τὸν ἀθάνατον ἥρωα πολλοὺς ἐπιδείκνυον τόπους τῆς γενήσεως αὐτοῦ, στερούμενος τοῦ ἀπαιτουμένου χρόνου πρὸς ἐπίσκεψιν καὶ ἐξερεύνησιν αὐτῶν παρητήθη διαρρήδην λέγων. Der Leser dürfte es daher nicht anfallend finden wenn ich unter diesen Verhältnissen auch den Besuch von Skanderbegs geburtsort meinen nachfolgern überliessen

ἤτοι οὐδόλως παράδοξον πρέπει νὰ φανῆ τῷ ἀναγνώ-
στη, εἰ ἐγὼ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ τὴν ἐπίσκεψιν
τοῦ γενεθλίου τόπου κατέλιπον τοῖς διαδόχοις μου.

Ὁ Χάν κατὰ τὴν δίοδον τῆς Ἡμαθίας τοῦ Βαρλετίου
καὶ τῆς γενεθλίας χώρας τοῦ Γεωργίου Καστριώτου
καὶ ἐν τῇ βραχυτάτῃ τριημέρῳ διαμονῇ ἐν αὐτῇ
ἤκουσε παρὰ τῶν ἀτογόνων τοῦ ἤρωος ὅτι πολλαχοῦ
ὑπάρχουσιν ἐρείπια τειχῶν καὶ πύργων καταστραφει-
σῶν πόλεων, ὧν τινὰ καὶ νῦν ἔτι φέρουσι τὸ τοῦ ἤρωος
ὄνομα καλούμενα *Skinlerbegui*. Λίαν δὲ παράδοξος ἐ-
φάνη αὐτῷ ἡ διήγησις τῶν κατοίκων περιένος πύργου,
καθ' ἣν ποτε μὴ δυνηθεὶς ὁ Σκενδέμπεης νὰ ἀντιστῇ
περαιτέρω τοῖς πολεμίοις ἐπήδησεν ἐκ τοῦ μεγάλου
παραθύρου, ὅθεν καὶ νῦν ἔτι δεικνύουσιν οἱ κάτοικοι.
διότι ἡ ἔκφυξις τοῦ ἤρωος ἀγνοεῖ μίαν τοιαύτην φυ-
γὴν τὴν ἐκ τῶν πολεμίων ἐκ τῆς πατρίδος.

Ἡ παράδοσις αὕτη ἀφαιρῆτι ἐκ τῆς
ἱστορίας τοῦ Σκενδέμπεη, οὐχ ἤττον ὁμως
τοῦσα παρὰ τοῖς κατοίκοις ἀρκούντως
ἵκοντον παριστῶσα οὐ μόνον ὡς μέγαν πο-
λεμικὸν ἤρωα ὁμόφυλον, ἀλλὰ καὶ ὡς νομο-
τάκτον τὸ πατροπαράδοτον δίκαιον τοῦ ὁποίου
οἱ κάτοικοι τῆς Ἡμαθίας (Ματίας) καὶ
Δίβρας διοικοῦνται ἀποκαλοῦντες αὐτὸ
lerlegu, καθὼς καὶ παρὰ τοῖς Μαλισόροις.
Ὁ κάτοικος τῆς Δουκατζίνης ἰσχύει τὸ δὶ
Δουκατζίν *Kanuni Dukadzeini* ἐφ' οὗ
ἔχει τὸν Χάν τὴν προσοχὴν τῶν νομομαθῶν ἐφι-
λοποιοῦν καὶ προκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τῆς
ἀγνώστου τεύτης Χώρας (*tertas inoognitae*) καὶ εἰς
τὴν σπουδὴν καὶ μελέτην τοῦ αὐτόθι ἐν χρήσει ὄν-
τος δικαίου, τὰ μάλιστα συντελοῦντος εἰς τὴν γνῶ-

σιν τοῦ παναρχαίου Ἰνδογερμανικοῦ δικαίου καθ' ὅσον οἱ Ἀλβανοὶ κατὰ τὰς νεωτάτας ἐρεύνας τῶν περιωνύμων γλωσσολόγων Boyp καὶ Stier αὐτοτελεῖ καὶ ἄμικτον ἀποτελοῦσι κλάδον τῆς Ἰνδογερμανικῆς φυλῆς ἀναβοᾷ « Welche fruchtbare Aufgabe für einen Rechtsgelehrten der die Mühen nicht scheute, welche die Erhebung der Albanesischen Sprache und ein mehrtmonatlicher Aufenthalt in diesen Ländern mit sich brachte. »

Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ὅσα ἄλλα παροδικῶς τὴν χώραν διερχόμενος ἤκουσε ὁ Χάν πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενος περιῆλθεν εἰς τὸ παράδοξον καὶ ἀντιφατικόν ἐν μέρει συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐγγώριος αὕτη παράδοσις ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Βαρλετίου καὶ ἀνήκει εἰς ἐκείνην τῶν παραδόσεων τὴν τάξιν, ἣν ὁ Beufey ἐν τῇ rantschatantara χαρακτηρίζει ὡς τὴν ἐκ τῆς φιλολογίας εἰς τὸν λαὸν εἰσδύσασαν καὶ τούτου ἕνεκα φαίνεται ἀξία ἰδιαιτέρου συμφέροντος. Πάντα μὲν γὰρ τὰ ὑπὸ τοῦ Βαρλετίου ἱστορούμενα, λέγει, εὐρίσκομεν ἐν ταύτῃ, μόνον δὲ τὰ κενὰ, ἅπερ αὐτὸς καταλείπει, φαίνονται ὅτι ἐξαιρέσει τοῦ τόπου τῆς κατοικίας τῆς οἰχογενείας τοῦ Σκενδέρμπεη, ληφθέντος ἐκ τῆς τοπικῆς παραδόσεως, ἀνεπληρώθησαν διὰ μυθικῆς ὕλης διότι ὁ Βαρλέτιος πολλὰ ἐξ αὐτῶν τέλεον ἀγνοεῖ. Ἡ δὲ διαφορὰ αὕτη ἐστὶν ἀξία ἰδιαιτέρας προσοχῆς ὡς δεικνύουσα τὴν ὁδόν, καθ' ἣν ἡ ἐκ τῆς φιλολογίας ληφθεῖσα προφορικὴ παράδοσις καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς ἐπὶ πολὺ ἐπαυξηθεῖσα ὕλη ἐν τῇ πολυχροنیότητι ἠδύναντο νὰ λάβωσι τὰς διαστραφὰς καὶ προσθήκας, μεθ' ὧν πάλιν βραδύτερον εἰσδύει εἰς τὴν φιλολογίαν.

Ἄν μὲν θεωρία αὕτη τοῦ περιωνύμου Ἀλβανολόγου δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ ἀλλαχοῦ ποι, οὐ τοῦ παρ

ρόντος χώρου τε καὶ χρόνου. Ἐν τῇ προκειμένῃ ὁμως περιπτώσει καὶ ἐν τῇ γνωστῇ καταστάσει τῆς τε χώρας καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἀποβαίνει ἀδυνατος ἡ ἐφαρμογὴ τῆς γενικῆς ταύτης θεωρίας τοῦ Χάν διὰ τὴν μεγάλην καὶ παροιμιώδη τῶν κατοίκων ἀμάθειαν καὶ βρβάρότητα, διαβιούντων ἐν ἡμιαγρία καταστάσει· διότι ἡ γωνία αὕτη τῆς ἀπεράντου Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας ἴσως ἡ μόνη ἐστίν, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδ' ἡ ἐλάχιστη ἀκτίς καὶ τῆς στοιχειωδেষτάτης παιδεύσεως εἰσέδουσε μέχρι τοῦδε διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι οὔτε ἡ Κυβέρνησις ἐσκέφθη ποτὲ περὶ τούτου, οὐδὲ οἱ κάτοικοι αὐτοὶ ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην παιδεύσεως ἐν ᾧ ἐν τοῖς λοιποῖς τῆς Ἀλβανίας μέρεσιν ἔνθεν κακεῖσε πνευματικαὶ τινες δάσεις εὐρίσκονται. Ἐν τοιαύτῃ τοίνυν καταστάσει πραγμάτων ἦν ποτε δυνατόν νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ νὰ γνωσθῇ ἡ Λατινιστὴ γεγραμμένη ὑπὸ τοῦ Βαρλετίου βιογραφία τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἐξ αὐτῆς νὰ σχηματισθῇ ἐγγώριος καὶ ἐπιτόπιος παράδοσις; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Καὶ κατὰ τοσοῦτον ἐλάχιστα, καθ' ὅσον οἱ ἀρειμάνιοι κάτοικοι τῆς χώρας πρὸ πολλῶν ἤδη γειεῶν ἠσπάρθησαν τὸν Ἰσλαμισμόν. Τὸ δὲ ἀνυπόστατον καὶ ἀντιφατικόν τοῦ συμπεράσματος μέρος ἐξελέγχεται καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ὁμολογίας τοῦ Χάν ἀφηγουμένου ὅτι πρῶτον μὲν γενομένου λόγου περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη, ὁ ξεναγωγὸς ἱερεὺς Don Angelo Bianchi παρακληθεὶς νὰ διηγηθῇ αὐτῷ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἥρωος ῥητῶς ὡμολόγησεν ὅτι αὐτὸς οὐδέποτε ἀνέγνωσεν αὐτὴν ἐν βιβλίοις, οὐδὲ πάλιν ἐνθυμεῖτο τί νι ὠφείλε τὴν γνώσιν αὐτῆς Er kenne dessen Geschichte obgleich er sie niemals gelesen habe, und sich auch nicht erinnere, wenn er diese Kenntniss verdanke. δεύτερον δὲ

ὅτι ἡ ἐγγχώριος παράδοσις γινώσκει πολλά περιστα-
 τικά καὶ τὸ κυριώτερον τούτων τὸν τόπον τῆς γε-
 νήσεως τοῦ Σκενδέρμπεη, ὅπερ ὁ Βαρλέτιος ἄγνοῶν
 ἀποσιωπᾶ. Καὶ ὅμως ὁ Χάν ἀντιφάσκων πρὸς τὴν
 εἰλικρινῆ ὁμολογίαν τοῦ ἱερέως Don Angelo, χ ε ί λ η
 δ ἔ ἱ ε ρ έ ω ς ο ὐ ψ ε ὑ δ ο ν τ α ι λέγει ὅτι πηγὴ
 τῆς διηγήσεως αὐτοῦ ἦν ὁ Βαρλέτιος. «*Seinem Beric-
 hte lag offenbar Barletius als Quelle zu Grunde, doch ka-
 nen folgende Varianten von demselbe zum Vorscheine.*»
 Καὶ ὅσα μὲν συμφωνοῦσι τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βαρλετίου
 ἐπιβεβαιοῦσι τὸ κῦρος αὐτοῦ, τὰ δὲ διάφορα συμπλη-
 ροῦσι τὸ κενὸν καὶ τὴν ἔλλειψιν αὐτοῦ. ἐντεῦθεν ἀ-
 ναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι ἡ ἱστορία καὶ φιλο-
 λογία ἐν Ἀλβανίᾳ, χώρα ἀπεστερημένη καὶ τῆς
 στοιχειωδেষτάτης, παιδεύσεως οὐδεμίαν ἔσχεν ἐπί-
 δρασιν ἐπὶ τῆς ἐγγχωρίου παραδόσεως καὶ ὅτι αὕτη
 ἐστὶ καθαρώτατον προῖόν τῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενε-
 ᾶν καὶ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα μεταδόσεως τῶν
 περὶ τοῦ ἐγγχωρίου ἥρωος ἐπιτοπίων εἰδήσεων καὶ
 πιστότατον ἀπεικόνισμα τῆς ἀληθείας αὐτῶν ἀπὸ τῆς
 ἐποχῆς αὐτοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν. Καὶ εἰ μὲν
 τι τῆς πατροπαραδότου ταύτης παραδόσεως ἔχει νὰ ἐ-
 λέγξῃ τις, τὸ περὶ τῆς ἐθνικότητος ὅμως ζήτημα οὐδὲ
 νὰ θίξῃ δύναται· διότι τὸ ὑπὲρ τοῦ Σκενδέρμπεη ὡς
 ὁμοφύλου, ὡς ὁμογενοῦς, ὡς ὁστοῦ ἐκ τῶν ὀστέων
 καὶ ὡς σαρκὸς ἐκ τῆς σαρκὸς αἴσθημα τῶν κατοίκων
 οὐ μόνον χριστιανῶν ἀλλὰ καὶ Μωαμεθανῶν, ὡς
 προαπεδείχθη, τοσοῦτον ζωηρὸν διατηρεῖται καὶ νῦν
 ἔτι ἐν τῇ γενεθλίῳ χώρα ὥστε ἂν ξένος τις ἤθελεν
 ἀποτολμήσει οὐχὶ νὰ διακηρύξῃ πομπωδέστατα, ὡς
 ἔπραξεν ὁ σοφὸς καθηγητῆς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς ἐν
 μέσαις Ἀθήναις πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἱστορίας, εἶτα

δὲ διὰ τῆς «Ἐστίας» καὶ τελευταῖον ἐκ τῆς διδακτικῆς ἑδρας τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἔλλ' ἀπλῶς μόνον νὰ ὑποκρούσῃ παρὰ τοῖς ὄρεινοῖς κατοίκοις τῆς Ἡμαθίας τοῦ Βαρλετίου ὅτι ὁ ἥρωας αὐτῶν ἦν Σλαῦος, πάραυτα ἤθελε κινδυνεύσει νὰ λιθοβοληθῆ καὶ μαρτυρικὸν νὰ ὑποστῆ θάνατον. Ἄν δὲ ἡ παρ ἡμῖν ἐπικρατοῦσα παράδοσις περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ φιλολογίας κατὰ τὴν προμνημονευθεῖσαν θεωρίαν τοῦ Χάν, ἢ ἂν αὕτη μετεκομίσθη καὶ μετηνάστευσε διὰ τῆς μεταναστεύσεως τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐγκατασταθέντων Ἀλβανῶν ἐκ τῆς ἀρχικῆς χώρας ἢ καὶ ἂν ἀμφότερα συνετέλεσαν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἐμπέδοσιν τῆς ἐγχωρίου παραδόσεως, τοῦτο μένει μοι ἄγνωστον καὶ χρήζει ἰδιαιτέρας ἐρεύνης πρὸς εὔρεσιν καὶ ἀπόδειξιν.

Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τῶν περὶ τῆς πατροπαραδότου παραδόσεως εἰρημένων προσθετέον ὅτι κατὰ τὴν ἐπανειλημμένην διὰ τῆς Τεργέστης διάβασιν ἐν τῇ τελευταίᾳ εἰς τὴν Γερμανίαν περιοδείᾳ μου ἐμπόρους Ἀλβανούς ἐρωτήσας ἂν ὑπόνοιά τις ἢ δισταγμὸς ποι ὑπάρχει παρ' αὐτοῖς περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος, ἄσμενος ἤκουσα αὐτοὺς μετ' ἐκπλήξεως λέγοντάς μοι περὶ τῆς παραδόξου ταύτης ἐρωτήσεως αθεὸς φυλάξει νὰ ἐκστομίσῃ τις τοιοῦτον λόγον παρ' ἡμῖν». Εἶτα δὲ πλείονας ζητήσας πληροφορίας περὶ τοῦ πράγματος, ἔλαβον ἀπόκρισιν σύμφωνον τοῖς εἰρημένοις μοι «ὅτι οὐ μόνον ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἀδιστακτικῶς πιστεύομεν ὡς ἥρωα ἐθνικὸν καὶ ὁμόφυλον ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοί». Πρὸς τούτοις δὲ ὀφείλω νὰ ἐπισυνάψω ὅτι πρὸ μηνὸς γράφων περὶ ἄλλης ὑποθέσεως πρὸς φίλον μου Ἀλβανὸν λόγιον ἄγδρα ἀποδημοῦντα γῦν καὶ ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς

μου προσθέτων νὰ μοὶ μεταδώσῃ ὅ,τι θετικῶς γινώσκει περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, εἰς ἀπάντησιν τῆς τυχαίας ἐρωτήσεως ἔλαβον τὰ ἀκόλουθα «Περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη θὰ σᾶς δώσω ἀρκούσας πληροφορίας ἀναφερομένας εἰς παραδόσεις καὶ ἄσματα ἐπιτόπια, ὅταν σὺν θεῷ ἐπιστρέψω, καὶ ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων ἐκ τῶν προτέρων σᾶς βεβαιῶ ὅτι θὰ ἐξάξῃτε τὸ ἀδιαφιλονείκητον συμπέρασμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦτον Ἀλβανός» Πανταχόθεν τοιαύτη φωνὴ ἀκούεται περὶ τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος. Ἐν τοῖς τελευταίοις φύλλοις τῆς Αὐγουσταίας Ἐφημερίδος κατεχωρίσθη ἀνταπόκρισις τις ἐκ Βιτωλίων τῆς Μακεδονίας παραληφθεῖσα ἐκ τῆς «Πολιτικῆς Ἀνταποκρίσεως» ἐν ἣ λέγει ὁ γερμανός ἀνταποκριτὴς πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι μυστικὰ κομιτάτα διανέμουσι τοῖς ἐξ Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Ἀλβανῶν συνιστασταμένοις κατοίκοις τῆς πόλεως προκηρύξεις Ἑλληνιστὶ Βουλγαριστὶ καὶ Ἀλβανιστὶ γεγραμμένας, διῶν πάντα τὰ τέχνα τῆς πατρίδος προσκαλοῦνται νὰ παρασκευασθῶσι πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς κοινῆς πατρίδος, τὰ ὑψίστα συμφέροντα τῆς ὁποίας ἀπαιτοῦσιν ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ Σκενδέρμπεη (οἱ Ἀλβανοὶ) τείνωσι χεῖρα φιλίαν τοῖς Σλαύοις καὶ Ἑλλησι πρὸς καταπολέμησιν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ κτλ. «Die höchsten Interessen des Landes erheischen dass die Kinder Skenderbegs (die Albanesen) den Slaven und Griechen die Hand reichen, um den gemeinsamen Feind wirksam bekämpfen zu können».

Καὶ τελευταῖον ὡς ἐπίμετρον τῶν ὀλίγων τούτων ἐκ τῶν πολλῶν, ἅπερ ἠδύνατό τις νὰ ἀναγράψῃ, ἀρμο-

διώτατον ὑπολαμβάνω νὰ ἐπιπροσθέσω ὅτι ἐν τῇ κατὰ τὴν 8 ὀκτωβρίου γειομένη συνεδριάσει τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνατσοῦ, τοῦ ὁποίου ἐπίτιμος πρόεδρος διατελεῖ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, ὁ κ. Π. Ματράγκας λαμπρὸν ἀπαγγέλλων ἀρειμάνιον ποίημα πρὸς τοὺς Ἑπειρώτας ἀπὸ τοῦ ἀθανάτου τῆς Ἀλβανίας ἥρωος Γ. Καστριώτου ἠρξάτο προοιμιάζόμενος καὶ υἱοὺς τοῦ Σκενδέρμπεη ἀποκαλῶν τοὺς γενναίους Ἑπειρώτας, τοῦ ὁποίου τὸ πρῶτον τετράστιχον ἔχει ὡς ἑξῆς.

Ἐγερθῆτε, Τουρκομάχοι τοῦ Σκενδέρμπεη υἱοί!

Ἐλληνόπαιδες τοῦ Πίνδου, ἐγερθῆτε, ἐγερθῆτε!

Ἐως πότε ἡ ἀθλία καὶ κτηνώδης σας ζωὴ,

Ἐως πότε τὰς ἀλύσεις τῆς αἰσχύνης θὰ φορῆτε;

Ἄγνοῶν ἂν ὁ σοφὸς καθηγητῆς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς προίστατο ἐν τῷ ἐπιτίμῳ προεδρικῷ θρόνῳ καθήμενος ἵνα ἰδίῳ ὡσὶν ἀκούσῃ τὴν ἐθνολογικὴν ταύτην βλασφημίαν ἀπαγγελλομένην ὑπὸ αὐθάδους μέλους τοῦ ὁποίου αὐτὸς προίσταται σωματείου, ἀδιστάκτως πιστεύω ὅτι ἐκ τῆς τολμηρᾶς ταύτης διαμαρτυρήσεως ὀρμώμενος θέλει σπεύσῃ καὶ συντάξῃ εὐγλωττοὶ καὶ ῥητορικὴν ὁμιλίαν θέμα ἔχουσαν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἦτο ὡς μέχρι τοῦδε ἐπιστεύετο οὔτε Ἕλληνας οὔτε Ἀλβανός, ἀλλὰ καθαρὸς Σλαῦος καὶ ἀπαγγείλῃ αὐτὴν ἐκ τῆς ὑψηλῆς προεδρικῆς ἑδρας, ὡς ἔπραξεν ἐπιτυχῶς καὶ ἐκ τῆς διδακτικῆς ἑδρας τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου, ἵνα κατηχήσῃ καὶ τὸ σωματεῖον ὡς τὸ πανεπιστήμιον εἰς τὰ νέα τῆς ἱστορίας δόγματα καὶ πάντας τοὺς μὴ πειθομένους αὐτοῖς καὶ ἀντιφρονοῦντας κατακεραυνώσῃ διὰ τῆς

εὐγλωττίας καὶ στωμυλίας τοῦλάχιστον, εἰ μὴ διὰ τῆς ἀληθείας.

Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά εἰσι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἐγ-
χωρίου καὶ ἐπιτοπίου πατροπαραδότου παραδόσεως
ἐξαγόμενα συμπεράσματα περὶ τῆς καταγωγῆς
καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, συμφωνότατα μὲν
πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν ἀρχαίων συγχρόνων τε καὶ ἐγχο-
ρίων πηγῶν προεκτεθέντα, πληρέστατα δὲ καὶ ἐμφαν-
τικώτερα ἐκείνων ὡς εἰσέτι ζῶντα ἐν τοῖς στόμασι
τῶν γνησίων τοῦ ἥρωος ἀπογόνων. Νῦν δὲ, ἐὰν ἀπὸ
τῆς διὰ τῶν ἐσωτερικῶν τούτων λόγων ἀποδείξεως
τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος μεταβῶμεν εἰς τὴν διὰ
τοῦ εἰς ἀτοπον ἀπαγωγῆς συλλογισμοῦ ἔρευναν καὶ
κρίσιν πρὸς ἐξαγωγήν τοῦ ἐντεῦθεν προκύπτοντος
συμπεράσματος, οὐδεμία ὑπάρχει οὐδ' ἐλάχιστη ἀμ-
φιβολία ὅτι καὶ τοῦτο ἔσται οὐ μόνον σύμφωνον καὶ
συνάδον πρὸς τὰ ἐκ τῶν πηγῶν καὶ τῆς παραδόσεως
ἐξαχθέντα ἀλλὰ καὶ ἰσχυρότερον καὶ ἐρρώμενέστερον
ἐκείνων, ὡς ἐκ τῶν ὀλίγων ἐπομένων καταδηλότα-
τον γενήσεται. Οὐ μόνον πράγματι ἂν ἦν Σλαῦος ὁ
Γ. Καστριώτης κατὰ τὴν αὐθαίρετον ἀνεπιστημονι-
κὴν καὶ ἀντεθνικὴν διακήρυξιν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ
καὶ εἰδικοῦ ἱστορικοῦ κ. Παπαρρήγοπούλου, ἀλλὰ
καὶ ἴχνη ἀμυδρὰ ἂν ἐφαίνοντο καὶ εὐρίσκοντό ποι δυ-
νάμενα κατὰ τινὰ τρόπον νὰ χρησιμεύσωσι λογικῶς
πρὸς ὑποστήριξιν τῆς σλαυικῆς ἐθνικότητος τοῦ
Σκενδέρμπεη, πρωτομάρτυς καὶ διαπρύσιος κῆρυξ τοῦ
Σλαυισμοῦ τοῦ ἥρωος ἀναντιρρήτως ἤθελεν ἀνακη-
ρυχθῆ ὁ μετ' ὄμματος Ἄργου τοῦ πανόπτου παντα-
χοῦ ἴχνη Σλαυισμοῦ ζητῶν νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ εὕρη
πασίγνωστος κατὰ τοῦτο, Ἀλβανολόγος Πατριάρχης

ἡς φαλλμεράϋερ καὶ δὲν ἤθελε καταλίπη τὴν ἀξιό-
 ζήλον δόξαν τῆς τοιαύτης ἀνακαλύψεως εἰς τὸν σο-
 φὸν καθηγητὴν τοῦ ἐθνικοῦ Πατεπιστημίου κ. Πα-
 παρρήγόπουλον, ἀλλ' αὐτὸς πρῶτος ὁ πάντων ὀξυ-
 δερκέστατος ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἤθελεν διακη-
 ρύξει εὐαγγέλια χαρᾶς εἰς τὸν κόσμον, ἰδίᾳ δὲ τὸν
 σλαυοσερβοβουλγαρικόν, ὡς ἀντιποιηθεὶς τὴν δόξαν
 ταύτην ἔπραξεν ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς ὅτι ὁ Σκεν-
 δέρμπεης δὲν εἶναι ὡς μέχρι τοῦδε παρὰ πάντων
 πιστεύεται οὔτε Ἑλληὴν οὔδ' Ἀλβανὸς ἀλλ' ἀγνότα-
 τος Σλαῦος, καὶ τοῦτο ποιήσας ἤθελεν ἀναστατώσει
 τὴν Ἀλβανικὴν ἱστορίαν ὡς ἀπεπειράθη καὶ τὴν με-
 σαιωνικὴν Ἑλληνικὴν νὰ διαστρέψη πραγματευόμε-
 νος αὐτὴν οὐχὶ ὡς ἔπραξεν ὑπὸ Ἀλβανικὴν ἔποψιν
 ἀλλ' ὅλως ὑπὸ Σλαυικὴν ἵνα δρέψη νίκας καὶ θριάμ-
 βους καὶ ἐπὶ τούτων παράσημα, διπλώματα καὶ ἄλλα
 συμπαρομαρτοῦντα ἀγαθὰ παρὰ τῶν κραταιοτάτων
 τοῦ Πανσλαυισμοῦ ἀρχηγετῶν ἐκ Πετροπόλεως,
 Μόσχας, Ὁδησσοῦ καὶ πάσης Ῥωσσίας.

Ἀλλὰ μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀνακαλύψη ἔρεισμα τι ἐν
 ταῖς πηγαῖς καὶ ἐν τῇ παραδόσει, τοῦ δὲ χειρογράφου
 τῆς χρονογραφίας τοῦ Μουσακῆ ^{μοῦ} Σπανδουγίνου ἀ-
 γνώστου ἔτι ὄντος αὐτῷ, οὐ μόνον ἐκθύμως ὑποστη-
 ρίζων διακηρύττει τὴν Ἀλβανικὴν καταγωγὴν καὶ
 ἐθνικότητα τοῦ Σκενδέρμπεη, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχει τοὺς
 ἔκτινος τυχαίου περιστατικοῦ θέλοντας νὰ διαμφισβη-
 τήσωσιν αὐτήν. Οὕτω π.χ. ἐπειδὴ ὁ Σκενδέρμπεης πρὸς
 τῇ Ἀλβανικῇ, Τουρκικῇ καὶ Ἑλληνικῇ γλώσσει ἐγί-
 νωσκε καὶ τὴν Σλαυικὴν ὡς ἐκ τῆς μητρὸς τοῦ Βαϊ-
 σαύας λαλουμένην ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ τῶν Καστριωτῶν

πρὸς τῇ ἐγχωρίῳ Ἀλβανικῇ, ἐκ τούτου καὶ μόνου τοῦ περιστατικοῦ ὑπέλαβον οἱ Σέρβοι ὅτι δικαιοῦνται νὰ ἀντιποιηθῶσι τὸν ἥρωα καὶ νὰ θεωρήσωσιν αὐτὸν ὡς ἐθνικὸν ἥρωα ἀνήκοντα εἰς τὴν ὁμοφυλίαν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ λέγει ὁ Φαλμεράϋερ ὡς ὑπὸ τῶν Σέρβων προβαλλόμενον ἵνα ἐλέγξῃ τὸ ἀνυπόστατον τῆς δοξασίας. Ὅτι δὲ οὔτε οἱ Σλαῦοι, οὔτε οἱ Σέρβοι, οὔτε οἱ Βούλγαροι πιστεύουσι καὶ ἀποδέχονται τοιοῦτόν τι, τρανότατον καὶ ἀναφισβήτητον τούτου μαρτύριόν ἐστιν ὅτι ἐν τῇ πατροπαραδότῳ ἐθνικῇ παραδόσει καὶ συνειδήσει αὐτῶν ἐντελῶς ἄγνωστον μένει τὸ ὄνομα τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος Σκενδέρμπεη. Πρῶτον μὲν γὰρ οἱ πολυμήχανοι ἀρχηγέται τοῦ Πανσλαβισμοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα διὰ παντοίων μέσων καὶ τρόπων ἀποπειραθέντες νὰ ἐμπνεύσωσι τὸν Σλαβισμόν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ ἐκδιώξωσι τὸν Ἑλληνισμόν τῆς χώρας, ἀναισχύντως ἐν βιβλιαρίοις διανεμηθεῖσιν ἔγραψαν ὅτι ἡ Μακεδονία Βουλγαρία ἐστὶ καὶ διεκήρυξαν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος καὶ Ἀριστοτέλης Βούλγαροι ἦσαν, καθὼς καὶ οἱ Βουλγαροκήρυκες Θεσσαλονικεῖς Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, περὶ τοῦ Γ. Καστριώτου ὅμως οὐδέποτε οὔτε ἔγραψαν, οὔτε εἶπον ὅτι ὑπῆρξεν Σλαῦος, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ποτε ἀνέφερον ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ. Εἶτα δὲ οἱ Σέρβοι ἐν τῷ τελευταίῳ ἀτυχεῖ πολέμῳ αὐτῶν κατὰ τῶν Τούρκων συντάξαντες ὕμνους πολεμικοὺς μεταφρασθέντας καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἀναφέρουσι τοὺς ἥρωας ἐν αὐτοῖς Δεκιανούς, Ζούζ, Μιλόσχ Κομπίλιτζ καὶ ἄλλους, τοῦ Σκενδέρμπεη ὅμως τὸ ὄνομα ὅπερ ἔ-

πρεπε να προτάξωσιν και επί κεφαλῆς πάντων να θέσωσιν, εάν εἶχον συνείδησιν ἐθνικὴν ὅτι ὁμόφυλος αὐτῶν ὑπῆρξεν, οὐδόλως ἀναφέρουσιν ἐν αὐτοῖς καὶ ἢ ἐντελῆς αὕτη ἀποσιώπησις τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας ἐν τῇ ἐθνικῇ παραδόσει αὐτῶν πρέπει να θεωρηθῆ ὡς προεῖπον ὡς τὸ ἀσφαλέστατον και πάντῃ ἀλάνθαστον τεκμήριον ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Σλαυισμόν και ἐπομένως μένει καθαρὸς Ἀλβανὸς ἥρωος.

Εἰ δ' ὅλως ἀντιστρόφως εἶχον τὰ πράγματα ἦτοι εἰ Σλαῦος ἦν, και οὐκ Ἀλβανὸς, ὁ Στενδέρμπεης συμφώνως πρὸς τὸ *per natura Serviano* και *per natione Serviano* τοῦ χρονικοῦ χειρογράφου τοῦ Μουσακῆ και Σπανδουγίνου, τότε ἀντίστροφα ἔπρεπε να προκύψωσι και τὰ ἐκ τῆς πατροπαραδότου ἐθνικῆς παραδόσεως τῶν Σέρβων και τῶν Ἀλβανῶν, ἦτοι ἐν μὲν τῇ τῶν πρώτων να θρυλῆται, να ἐγκωμιάζῃται και να προβάλλῃται ὡς ὁ μέγιστος πολεμιστῆς και στρατηγὸς τῆς ἐ'. ἑκατονταετηρίδος και ὡς μοναδικὸν ἡρωϊκῆς ἀνδρείας και καρτερίας παράδειγμα τοῖς ἀπογόνοις ἐκείνου ἐν πᾶσι τοῖς πολεμικοῖς ἀγῶσιν, ἐν δὲ τῇ τῶν δευτέρων ἢ ἐντελῶς να ἀποσιωπᾶται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἢ να παρίσταται ὡς ἔπηλύς τις και ἑτερόφυλος τυραννίσκος, διὰ δόλου και ἀπάτης καταλαβὼν τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα και ἐφ' ὀλόκληρον εἰκοσιπενταετηρίδα τυραννικῶς πρωταγωνιστήσας αὐτῶν, ὅπερ ἀτοπώτατον πάντων ἂν ἦν και να φαντασθῆ τις περὶ τῶν ὑπερηφάνων και ἀνδρείων Ἀλβανῶν.

Οὕτω τοίνυν ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀποδείκνυ-

ται ὅτι οὐ μόνον τοῦ προμνημονευθέντος χειρογράφου ἢ ἀξιοπιστία ὡς πρὸς τὴν ἐθνικότητα τοῦ Σκενδέρμπεη τοῦλάχιστον καταπίπτει, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἄλλου εὐρεθησομένου ποτὲ καὶ μεταποιοῦντος τὸν Ἄλβανὸν ἤρωα εἰς Σλαῦον ἢ Ἀθίγγανον ἢ Ἰουδαῖον ἢ Ἰταλὸν Γάλλον ἢ Γερμανὸν ἢ καὶ Ἀγγλον ἢ ἀξία τοιαύτη ἔσται, καὶ μηδεμίαν μεταβολὴν ἢ τροποποίησιν δυνηθήσεται νὰ ἐπιφέρῃ ἢ καινοτομία τοῦ εὐρεθησομένου ἐπὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου ζητήματος· διότι ὡς προεῖπον ἢ φύσις αὐτοῦ ἀνεπίδεκτός ἐστι πάσης ἄλλης διεξόδου καὶ λογικῆς λύσεως, ἀντιστρατευομένης εἰς τὴν αὐθεντίαν τῶν συγχρόνων πηγῶν, ἄρδην ἀνατρεπούσης τὸ κῦρος τῆς πατροπαραδόσεως τεσσάρων ἑκατονταετηρίδων καὶ δυναμένης ὡς ἐκ θαύματος νὰ μεταποιήσῃ τὸ ισόχρονον παρελθὸν τῆς ἐθνικῆς παραδόσεως τῶν Σέρβων ἐμφυσῶσα εἰς τὰ σπλάγχνα αὐτῆς στοιχεῖον ἑτερογενές καὶ ἑτερόφυλον, ὅπερ κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀδύνατόν ἐστι νὰ συμβῇ· διότι εἰς, δύο καὶ τρεῖς ἢ περισσότεροι ἄνθρωποι ἐχόντες ἢ ἄκοντες δύνανται νὰ περιπέσωσιν εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην, πολλαὶ ὅμως γενεαὶ ἀλληλοδιαδόχως, φυλὴ καὶ ἔθνος ὀλόκληρον ἀδύνατόν ἐστι νὰ διαμένωσιν ἐν ἀπάτῃ ἐπὶ τέσσαρας ὀλοκλήρους αἰῶνας περὶ ἐνὸς τοιούτου ἐθνολογικοῦ ζητήματος. Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχουσι καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐθνικῇ τῶν Σλαύων Βουλγάρων καὶ Σέρβων πατροπαραδότῳ παραδόσει ἐλλείπει καὶ ἡ ἐλάχιστη συναίσθησις καὶ συνείδησις ὅτι ὁ ἤρωας τῆς Ἀλβανίας ἦν Σλαῦος, μαρτυρεῖ ὁ ἀρτίως ἐκδοὺς τὴν ἑστορίαν τῶν Βουλγάρων

ρων Βοεμὸς Κωνσταντίνος I. Jireiek, ὅστις ἀγνοῶν τὴν διακήρυξιν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ἐρειδόμενος δὲ ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Χόπφ καὶ ληληθότως πως δι' ὀλίγων λέξεων παρεμβάλλων ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαυϊκῆς καταγωγῆς, ἀνεκάλυψεν ὅτι εἰς ἓν χωρίον τῆς Δίβρας παρακείμενον τῇ Ἡμαθίᾳ (Ματία) τοῦ Βαρλετίου, οἱ Βούλγαροι κάτοικοι μετ' ἀριστοκρατικῆς ὑπερηφανείας πιστεύουσιν ὅτι εἰσὶν ἀπόγονοι τοῦ Σκενδέρμπεη «*Noch jetzt hält sich der Bulgarenstamm der Mijaki im Radikathale uuter dem Korab mit aristokratischem Stolz für Skenderbeg's Nachkommenschaft.*» αὐταὶ εἰσι αἱ μόναι λέξεις τοῦ συγγραφέως τῆς τῶν Βουλγάρων ἱστορίας, αἵτινες ἐξ ἑνὸς μὲν τρανότατα μαρτυροῦσιν ὅτι παρὰ τοῖς ὁμοφύλοις αὐτοῦ Σλαύοις, Βουλγάροις καὶ Σέρβοις οὐδεμία συναίσθησις καὶ συνήδεις ὑπάρχει περὶ τοῦ Σλαυϊσμοῦ τοῦ Σκενδέρμπεη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν, ἐξ ἑτέρου δὲ ἀρκούντως ὑποδεικνύουσι τὴν ἀπληστον τάσιν τῶν πανσλαυϊστῶν πρὸς ἐκσλαυϊσμόν παντὸς μὴ σλαυϊκοῦ, ζητούντων καὶ ἐκ τῆς ἐλαχίστης ἀφορμῆς καὶ λαβῆς νὰ ἐπωφεληθῶσιν πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ὁμολογητέον ὅμως ὁ σλαῦος συγγραφεὺς περιεσταλμένως ἀναφέρων ἐν τρισὶ λέξεσιν ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν ἦν Σλαυϊκῆς καταγωγῆς κατὰ τὸν Ηορβ, εἰς ὃν καὶ παραπέμπει, δεικνυται ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἐπιφυλακτικώτερος, μετριοφρονέστερος, καὶ κριτικώτερος οὐμόνον τοῦ ἀλλογενοῦς Ηορβ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἑλλήνος σοφοῦ ἱστορικοῦ καὶ τοῦτο δι' ἔλλειψιν λογικῶν ἐρεισμάτων καὶ ἀποδείξεων ἵνα στηρίξη τὸ νέον οἰκοδόμημα. Ἄλλως

γὰρ ἔνθους καὶ κορυβαντιῶν ἤθελεν ἀναπτύξει τὸ προσφιλέστατον τοῦτο θέμα ἐπ' ἄπειρον καὶ ἤθελε διασαλπίζει τὸν σλαυισμόν τοῦ Σκενδέρμπεη εἰς τὰ περατα τοῦ σλαυικοῦ κόσμου, ὡς ἔπραξεν ὁ ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἱστορίας, δεύτερον δὲ διὰ τῆς «Ἐστίας» τρίτον δὲ ἐκ τῆς διδακτικῆς τοῦ πανεπιστημίου ἑδρας καὶ τέταρτον διὰ τῶν ἐφημερίδων, νῦν δὲ ὑπολείπεται νὰ ἀναπτύξῃ τὸ θέμα του ἐν τινι πρυτανικῷ καὶ ἀκαδημαϊκῷ λόγῳ ἵνα ἐξ ἑνὸς μὲν φωτισθῇ ἡ γεραρὰ τοῦ πανεπιστημίου σύγκλητος καὶ ἡ σεμνὴ τῶν καθηγητῶν χορεία ἐξ ἑτέρου δὲ οὕτω πανεπιστημονικῶς καὶ ἀκαδημαϊκῶς ἐπισημοποιηθῇ ὁ ἐκλαυισμὸς τοῦ Σκενδέρμπεη, συγχρόνως δὲ καὶ ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἐν Ἑλλάδι προαχθῇ κατὰ ἓν βῆμα τοῦλάχιστον παραιτέρω καὶ μὴ μένη πλέον στάσιμος ὡς μέχρι τοῦδε. Ταῦτά εἰσι καὶ τὰ ἐξ ἐξωτερικῶν λόγων καὶ τοῦ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγῆς συλλογισμοῦ ἐξαγόμενα συμπεράσματα περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη.

Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν καὶ παράθεσιν τῶν ἐξαγομένων συμπερασμάτων ἐκ τῶν ἀρχαίων καὶ μεταγενεστέρων πηγῶν καὶ ἐκ τῆς προπαραδότου παραδόσεως τῶν τε ἐγγχωρίων Ἀλβανῶν καὶ τῶν Σλαύων Βουλγάρων καὶ Σέρβων ἀπάναγκες ὑπολαμβάνω νὰ προσαφτηθῶσι κατὰ φυσικὴν καὶ λογικὴν τάξιν καὶ τὰ ἐκ τῶν βοηθημάτων δυνάμενα νὰ προκύψωσι συμπεράσματα, ἐπισημότερα τῶν ὁποίων φαίνονται μεαί κρίσεις τοῦ Χάμμερ, τοῦ Χάν καὶ τοῦ Φαΐλμερά-ϋερ. Τούτων δὲ ὁ μὲν πρῶτος τοῖς ἀρχαίοις ἐπόμε-

νος πηγαῖς ἀφηγεῖται ὅτι ὁ Γ. Καστριώτης ἔνεκα τῆς
 μεγάλης ἀνδρείας, ἣν ἀπέδειξεν ἐν πολλαῖς μάχαις
 καὶ ἀγῶσιν, εὐνοηθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ἐκλήθη
 Ἰσκενδέρμπεης ἤτοι ἡγεμῶν Ἀλέξανδρος, ἐπώνυμον
 καταλληλότατον οὐ μόνον ἔνεκα τῆς ἡρωϊκῆς ἀν-
 δρείας καὶ τοῦ ἐπιχειρηματικοῦ πνεύματος τοῦ ὀ-
 κτωκαιδεκαετοῦς νεανίου, ὅστις ὡς Ἀλέξανδρος ὁ
 Μακεδῶν ὀκτωκαιδεκαετῆς ἐπεχείρησε νὰ κατακτή-
 σῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα τῆς πα-
 τριδος τοῦ Ἡπειροῦ. Ἐκ τούτων δὲ καὶ τῶν
 προηγουμένων καὶ μεθεπομένων ὅσα περὶ αὐτοῦ ἱ-
 στορεῖ ἀναμφίσβητόν ἐστιν ὅτι ὁ Χάμμερ θεωρεῖ Ἡ-
 πειρώτην τὸν ἥρωα, καὶ οὐχὶ Σλαῦον, υἷον Ἰωάν-
 νου τοῦ Καστριώτου ἡγεμόνος τῆς Ἡμαθίας τοῦ
 Βαρλετίου, τῆς ἐν τῇ ἐπικληθείσῃ νέᾳ Ἡπεύρω πε-
 ριεχομένης. Ὁ δὲ σοφὸς ἱστορικὸς βλέπων ὅτι τῷ
 Hoff ἐπόμενος μόνος ἐξ ὑπαρβαλλούσης Σλαυοφι-
 λίας ἐπιμόνως ὑποστηρίζει τὸν Σλαυισμόν τοῦ
 Σκενδέρμπεη ἐναντίον τῶν πηγῶν καὶ τῶν παραδό-
 σεων δυσχεραίνει, ἀγανακτεῖ καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν
 ἀμερόληπτον καὶ ἀπαθῆ τῷ Χάμμερ κρίσιν ἐν τῇ
 πρὸς τὸν κ. Πετρίδην ἀπαντήσῃ αὐτοῦ δημοσιευθεί-
 σῃ ἐν τῇ «Ὠρᾷ» τῆς 9 φεβρουαρίου 1876 καὶ λε-
 γούσῃ. «Ἐν τούτοις πρὸς πλείονα πληροφορίαν τοῦ
 κ. Ἀθ. Πετρίδου προστίθημι ὅτι ὁ Χάμμερ ὑπελάμ-
 βανεν ἔτι τὸν Σκενδέρμπεην ὡς Ἕλληνα καὶ ὡς υἷον
 τοῦ ἡγεμόνος τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Ἡμαθίας, ἄλλους ὁ-
 μως πολλοὺς μύθους τοῦ Βαρλετίου περὶ τοῦ βίου τοῦ
 ἀνδρὸς ἀνεσχεύασε». Ἐνταῦθα ὁμῶς παρατηρῶ πρῶ-
 τον μὲν ὅτι, τὴν ἀλήθειαν διαστρέφει καὶ συκοφαντεῖ

ὡς ἐμβάλλων εἰς τὸ στόμα τοῦ λαμμερ ὅσα δὲν λέγει αὐτός· διότι ὁ Χάμμερ οὔτε τὴν λέξιν «Ἑλληνα» ἀναφέρει οὔτε τὴν λέξιν «τῆς ἐν Μακεδονία» ἀλλ' ἀπλῶς λέγει «Georg Kastriota, der jüngste Sohn Iohans' Kasriota, des Herrn von Aemathia war sondern auch wegen seines Vaterlandes, des Epirus». ἐννοῶν διὰ μὲν τῆς λέξεως «Aemathia» τὴν Ἡμαθίαν τοῦ Βαρλετίου (Ματίαν) (1) ὧπερ καὶ ἀκολουθεῖ, διὰ δὲ τῆς λέξεως «Epirus» ὀλόκληρον τὴν Ἀλβανίαν, ἣτις ἐκαλεῖτο καὶ νέα Ἑπειρος· δεύτερον δὲ ὅτι ὁ Χάμμερ ἀνασκευάσας ὑπερβολὰς τινὰς τοῦ Βαρλετίου ἐξ ἄλλων πηγῶν, περὶ τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ τῆς πατρίδος τοῦ Σκενδέρμπεη οὐδὲ διδόμενον εἶχε νὰ ἀμφιβάλλῃ καὶ οὐδεμίαν μαρτυρίαν ἠδύνατο νὰ εὔρῃ διὰ νὰ μεταποιήσῃ αὐτὸν ἐξ Ἀλβανοῦ εἰς Σλαῦον. Ἄλλως δὲ, ἂν εἶχέ ποί νὰ στηριχθῆ, ἀναντιρρήτως ἤθελε προβῆ εἰς τὴν ἀνασκευὴν καὶ διακηρύξῃ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαῦος πρὸ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ καὶ δὲν ἤθελε καταλίπει τὴν δόξαν ταύτην αὐτῷ.

Τοῦ δὲ εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου Χὰν, ὅστις ἐπ' ἄλλη ὡς προεῖρηται εὐκαιρία κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἀπρόσιτον πατρίδα τοῦ ἥρωος καὶ διαβατικῶς νὰ ἐρευνήσῃ περὶ πάντων τῶν ἀναγομένων εἰς τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα, ἣ μὲν πρὸ τῆς γνώσεως τοῦ χειρογράφου τοῦ Χόπφ δοξασία ἐξετέθη ἤδη ἐν τῷ

(1) Hahn Alban. Stud. p. 139 «Die östlich von Kroja liegende Landschaft Matt wird von Barletius in Aemathia yeredelt.

περὶ τῆς πατροπαραδότου παραδόσεως τῶν ἐγγχωρίων Ἀλβανῶν μέρει, τὸ δὲ μετὰ τὴν χρῆσιν καὶ δημοσίευσιν περιλήψεως τοῦ χειρογράφου συμπέρασμα αὐτοῦ ἀκολούθως ἐκτεθήσεται ἐν τῇ περὶ τῆς ποιότητος τοῦ χειρογράφου ἐρευνῇ, μεθ' ἧς καὶ στενῶς συνδεδεμένον ἐστίν.

Καὶ ὁ Φαλλμεράυερ τελευταῖον βαθύτατος τῆς μεσαιωνικῆς ἱστορίας ἐρευνητῆς καὶ ἐμπειρότατος τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων γνώστης, μετὰ πολλῆς ὀξυδερχείας καὶ κρίσεως περιέγραψεν αὐτὰ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐμφανίσεως τῶν Ἀλβανῶν μέχρι τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Τούρκους (1479) καὶ ἀρμοδιώτατος κριτῆς δύναται εὐλόγως νὰ θεωρηθῇ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος, ὃ, περὶ πολλαστὸν τοῦ ὅλου μέρους ἐστίν.

Οὗτος τοίνυν ἐπιβρέπῃς, ὡς γνωστὸν, πρὸς ἐκσλαυισμόν παντός, ὃ, τι Ἑλληνικὸν καὶ τὴν αὐτὴν κλίσιν δεικνύων καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Ἀλβανικῶν, ἀναντιβρέπῃτως προθυμότερον, εὐχερέστερον καὶ πομπωδέστερον τοῦ τε Χόπφ καὶ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ἤθελε σπεύσῃ νὰ ἀναγράψῃ τὸν Σκενδέρμπεην ἐν τοῖς ἀρχείοις τοῦ Σλαυισμοῦ, εἰάν ἔδύνατο νὰ ἀνακαλύψῃ ἐν ταῖς ἀρχαίαις πηγαῖς καὶ ἐν τῇ ἐθνικῇ παρκοδόσει τῶν Ἀλβανῶν καὶ Σλαύων ἰχνη τινὰ καὶ ἀσθενεῖς ἀποδείξεις πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δοξασίας αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴ δυνηθεῖς τοιαῦτα νὰ εὕρῃ μηδὲ τολμῶν ἀθαιρέτως καὶ ἀντεπιστημονικῶς ἐναντίον τῶν πηγῶν καὶ παραδόσεων νὰ καινοτομῇ ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρὸς ἐπίδειξιν σοφίας, πανταχοῦ διακηρύττει ἐν τῇ περὶ τῶν Ἀλβανῶν προγματεία αὐ-

τοῦ ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριω-
 τῶν ἦν Ἀλβανικὴ, ὅτι ἐπομένως ὁ
 Ἰωάννης Καστριώτης ἦν καθαρὸς
 Ἀλβανὸς καὶ ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γε-
 ώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπε-
 ης ἦν καθαρῶτατος Ἀλβανὸς Γέ-
 γας καὶ ἥρωας ἐθνικὸς, καὶ περ ἀφη-
 γούμενος ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Βαρλετίου ὅτι ἡ μή-
 τηρ αὐτοῦ Βοϊσαύα ἦν Σερβικῆς καταγωγῆς καὶ
 πάντοτε τὸν Ἰωάννην κατὰ τὸν Ἑλληνισμὸν
 καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν τοῦ
 Χαλκοκονδύλου ἀποκαλῶν Ἰβάνην, ὡς
 ἐκάλουν αὐτὸν οἱ Σλαῦοι καὶ Σέρβοι, οὐχὶ δὲ ὡς
 οἱ ὀμόφυλοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Φράγχοι Ἰωάν-
 νην. Διότι ταῦτα ὡς μηδεμίαν σημασίαν ἔχοντα ἐ-
 θεώρησε, μηδὲ δυνάμενα σπουδαίως νὰ προβληθῶσιν
 ὡς τεκμήρια καὶ ἀποδείξεις πρὸς ἐκσλαυισμόν τῶν
 Καστριωτῶν, ὡς ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορικῇ σοφίᾳ ἔπραξεν ὁ
 ἐθνικὸς ἡμῶν ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαρρήγόπουλος,
 σπουδαίως πιστεύσας ὅτι διὰ τοιούτων ἀλόγων ἐν-
 στάσεων καὶ ἀνυποστάτων διίσχυρισμῶν δύναται νὰ
 μεταβάλλῃ τὸν Ἀλβανὸν ἥρωα εἰς Σλαῦον. Ὅτι δὲ
 τοῦ Φαλλμεράυερ τοιαύτη ἐστὶν ἡ γνώμη καὶ κρίσις,
 ἀρκοῦμαι ὀλίγα ἐκ πολλῶν χωρία νὰ παραθέσω ἐν-
 ταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομέ-
 νων μοι.

Ὁ Φαλλμεράυερ ἱστορεῖ ὅτι ἡ τρίτη περίοδος τῶν
 Ἀλβανικῶν πραγμάτων ἀρχομένη ἀπὸ τῶν μέσων
 τῆς ιδ'. ἑκατονταετηρίδος καὶ λήγουσα εἰς τὸ δεύ-
 τερον ἡμῶσι τῆς ιε'. ἑκατονταετηρίδος, περιλαμβάνει

νει τὴν ἡρωϊκὴν ἐποχὴν τῶν Ἀλβανῶν, τὰς πολεμικὰς μεταναστεύσεις καὶ ἐποικίσεις εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα, τὰ μεγάλα κατορθώματα τῶν Ἀλβανῶν ἡγεμόνων τῆς οἰκογενείας Balsch καὶ τὰ ἔτι μείζονα τοῦ Γεωργίου Σκενδέρμπεη ἐκ τῆς ἐπίσης Ἀλβανικῆς (Γεγικῆς) οἰκογενείας τοῦ Καστριώτου «und die noch grösseren des Georg». Skander-Beg «aus dem gleichfalls Gheghischen Hause Kastrioto» (s. 11. 2te Abtheilung κατὰ τὸ ἀνά χειράς μου ἔντυπον.

Περαιτέρωδὲ παρατηρῶν ὁ Φαλλμεράϋερ ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ἐν τῷ κόσμῳ θυσιάζοντες πάντα τὰ ἀγαθὰ ὑπὲρ μιᾶς ιδέας, ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος, καὶ μεγίστους ἀγῶνας ἀναλαμβάνοντες μηδὲ τῆς ζωῆς αὐτῆς φείδονται, λέγει ὅτι καὶ τὸ Ἀλβανικὸν ἔθνος ὡς τελευταῖον ἄνθος τῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ ἐγέννησεν ἓνα τοιοῦτον ἄνδρα τὸν Γεώργιον Καστριώτην «Und doch hat das Volk der Skypetaren als letzte Blüthe seiner Nationalität in Georg Kastrioto ein hervozugtes Wesen dieser Art hervorgebracht» (s. 76. 2te Abth.) κατὰ τὸ εἰς χειράς μου ἔντυπον· καὶ ὀλίγον κατωτέρω «Hat er die Freiheit und das Ruhm Seiner Nation auch nur so lange aufrecht erhalten als er selbst hielt».

Ἐκ τούτων δὲ καὶ ἄλλων ἀναφερομένων ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς περὶ τῶν Ἀλβανῶν πραγματείας τοῦ Φαλλμεράϋερ περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τοῦ Καστριώτου πρόδηλον γίνεται ὅτι ἡ πομπώδης ἱστορικὴ ἀπόφανσις τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ἀπερισκέπτως διίσχυρισθέντος ἐν τινι τῶν ἀτόπων παρεμβά-

σεων καὶ ἀκατασχέτων ἐπιδρομῶν ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ὅλου ἔργου δὲν δύναται ποτὲ νὰ γίνῃ λόγος περὶ Σκενδέρμπεη ἢ Καστριώτου ἐξελέγχεται ψευδῆς καὶ ἐντελῶς ἀνυπόστατος· διότι οὐχὶ μόνον εἰς ἓν ἢ δύο τρία μέρη γίνεται λόγος περὶ τούτου, ἀλλὰ εἰς πλεῖστα οἷον ἐν σελ. 15. 16. 22. 23. 44. 45. 56. 57. 58. 59. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 70. 76. 77. 79. καὶ 80. Ἴδου λοιπὸν σοφολογιώτατε καθηγητά τοῦ ἐθνικοῦ πανεπιστημίου καὶ σεβασμιώτατε πάτερ τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας ὅτι καὶ ἐναντίον τῆς ὑμετέρας σοφίας γίνεται λόγος πολὺς, καὶ δὴ χρησιμώτατος πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς πραγματείας περὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ Καστριώτου καὶ ὡς ἐκ τούτου, ἐπιτρέπεται νομίζω, νὰ παρωδήσω ἐνταῦθα αὐτῷ ὅσα ἐκεῖ κατ'ἐμοῦ ψευδόμενος λέγει «Πρέπει λοιπὸν νὰ μὴ ἀνέγνωσέ τις τὴν πραγματείαν ὀλόκληρον διὰ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δύναται ποτὲ νὰ γίνῃ λόγος περὶ Σκενδέρμπεη ἢ Καστριώτου ἐν τῇ 20 σελίδι τοῦ δευτέρου τμήματος.

Τοιοῦτον θεωρεῖ τὸν ἥρωα ὁ περιώνυμος Ἀλβανολόγος Φαλλμεράυερ πρὸς μνήμην καὶ τιμὴν τοῦ ὁποίου ἀρτίως οἱ φίλοι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τῶν «Fragmente aus dem Orient» μακρὸν ἐδημοσίευσαν μνημόσυνον πανηγυρικὸν ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Λύγούστης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «die Auferstehung Fallmerayers» ἤτοι ἡ ἀνάστασις τοῦ Φαλλμεράυερ, παρορμηθέντες εἰς τοῦτο ἐκ τῶν προφητικῶν λόγων αὐτοῦ περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἐν ᾗ καὶ δικαίως προσφωνοῦσιν αὐτῷ οἱ φίλοι

«χαῖρε Ἰάκωβε Φίλιππε Φαλλμεράυερ» «Ave Jacob e Philippe Falmerayer, Superstites te salutant» ἐπιφέροντες «Μετὰ τριακονταετίαν ἀναφαίνεται ἐν ἡμῖν πάλιν ὁ Ἰαάκωβος Φίλιππος Φαλλμεράυερ ὑπὸ μάλῃς φέρων τὰ ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἀποσπάσματα του. Καὶ τὸ μὲν βιβλιοπωλεῖον τῆς Κόττας τὸν λίθον ἐκ τοῦ τάφου ἐκώλυσεν, ὁ δὲ Γ. Θωμᾶς χρησιμεύει αὐτῷ ὡς ἐρμηνευτῆς διὰ βραχέων ἀφηγούμενος αὐτῷ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ πάνθ' ὅσα συνέβησαν ἐν τῷ κόσμῳ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐσίγησεν αὐτὸς καὶ ἡσύχιος ἐγένετο.

Τοιαῦτά εἰσι καὶ τὰ ἐκ τῶν βοηθημάτων προκύπτοντα συμπεράσματα, οὐ μόνον συμφωνότατα πρὸς τὰς πηγὰς καὶ παραδόσεις, τὰς ὁποίας μετὰ πλείστης ἐμβριθείας καὶ ὀξύδερκειας ἐρευνήσας ὑπέβαλεν εἰς αὐστηροτάτην κριτικὴν ὁ πράγματι σοφὸς Ἀλβανολόγος ἐν τῇ ἀκριβεστάτῃ ἐξιστορήσει τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ ὡς ἰσχυρὰ ὑποστηρίγματα ἐκείνων εὐλόγως δυνάμενα νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρὸς τὸ ἡμέτερον ζήτημα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ κρίσις τοῦ Φαλλμεράυερ, ἀκατασχέτως φερομένου πρὸς ἐκσλαυισμόν παντὸς μὴ σλαυικοῦ, εἴθ' ἑλληνικοῦ εἴτε Ἀλβανικοῦ, κατὰ γε τὴν ἐμὴν κρίσιν σπουδαιοτάτη καὶ βαρυτάτη ἐστίν.

Ἐνταῦθά ἐστὶν ὁ ἀρμόδιος τόπος, ἐν ᾧ προκαλούμενος διὰ τὰς τελευταίας' κατ' ἐμοῦ ἐπιδρομῆς τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ Κ. Παπαρρήγοπούλου ἀναγκάζομαι καὶ πάλιν νὰ ἀπαντήσω, καί περ ἀποστρεφόμενος τὴν ματαίαν καὶ ἀνωφελῆ λογομαχίαν καὶ τοὺς σοφιστικούς ἐλιγμούς, εἰς τὰ ὁποία καταφεύγουσι συνήθως οἱ μὴ ἔχοντές τι ἐπὶ τῶν πραγμάτων

νά ἀντιτάξωσι καὶ διὰ τῶν κενῶν καὶ ἐπιδεικτικῶν λόγων μόνον ζητοῦντες νά καλύψωσι τὴν ἔλλειψιν ταύτην ἵνα τοῦλάχιστον ἐν τῷ δημοσίῳ φαίνονται ὅτι ἀλάνθαστοι καὶ ἀναμάρτητοι ὡς οἱ Πάπαι εἰσὶ καὶ ὅτι ἐξέχουσι πνευματικῶς πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν βροτῶν αὐστηρῶς καὶ δικτατορικῶς ἀπαγορεύοντες ὡς ἐκεῖνοι θρησκευτικῶς, τοῖς ἄλλοις νά ἀναμιγνύονται εἰς ἱστορικά καὶ ἐπιστημονικά πράγματα καὶ σπουδαίως πιστεύοντες ὅτι αὐτοὶ καὶ μόνοι εἰσὶν ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἱστορίας καὶ ἐπιστήμης! ἐν Ἑλλάδι καὶ ἰδίως ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτῆς. Ἄφ οὗ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαρρήγόπουλος μόνῳ τῷ Χόπφ ἐπόμενος καὶ πάντων καταφρονήσας τῶν ἄλλων ἐβάπτισε τὸν Ἄλβανὸν ἥρωα Σκενδέρμπεην ἐν τῇ Σλαυικῇ κολυμβήθρᾳ καὶ τὸ νέον τοῦτο βάπτισμα εὐηγγελίσατο τῷ Πανελληνίῳ διὰ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, τῆς «Ἐστίας,» τῆς «ᾠρας» καὶ «Ἐφημερίδος» ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ εἴρηται, ἕνεκα τοῦ ἐντεῦθεν προκύψαντος σκανδάλου ἐν τῇ συνειδήσει πάντων προὔκάλεσεν ὡς ἦν ἐπόμενον, ἐρωτήσεις, ἐνστάσεις καὶ συζητήσεις ἐν τῷ τύπῳ περὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου βαπτίσματος, καθ' ὧν ἐκῶν, ἄκων καὶ δυσφορῶν, ἀποκρινόμενος, ἐνιστάμενος καὶ ἀνασκευάζων πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προσφιλεστάτης αὐτῷ ἱστορικῆς καινοτομίας, ἐξηνάγκασε καὶ τὸν γράφοντα νά ἀποδυθῇ εἰς τὸν ἐθνολογικὸν τοῦτον ἀγῶνα καὶ νά πραγματευθῇ τὸ ζήτημα οὐχὶ αὐθαιρέτως, μεροληπτικῶς καὶ μονομερῶς ὑπὸ τὴν ἑτέραν μόνον ἐποψιν, τὴν Σλαυικὴν, ὡς ἀντεπιστημονικῶς ἐπραξεν ἐκεῖνος καὶ ἀντεθνικῶς διὰ τοῦ μονομεροῦς τούτου τρόπου ἔλυσεν αὐτὸ

πρὸς τιμὴν τῆς ἐπιστήμης καὶ πρὸς χαρὰν τοῦ ἔθνους, τοῦ ὁποίου μέρος ἀχώριστον καὶ ἀναπόσπαστον ἀποτελοῦσι καὶ οἱ ἀπόγονοι ἐκείνου, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀξίωσιν καὶ ὑπαγόρευσιν τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης ὑπ' ἀμφοτέρας τὰς ἐπόψεις ρίζηδὸν γὰρ ἐρευνήσῃ αὐτὸ καὶ κριτικῶς γὰρ βασανίσῃ πάντα ὅσα ἐγράφησαν περὶ αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ μνήμῃ καὶ συνειδήσει τῶν ἀνθρώπων διετηρήθησαν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ἵνα οὕτω καὶ μόνον κατωρθωθῇ ἡ τῆς ἀληθείας εὕρεσις καὶ ἡ τοῦ ζητήματος λύσις οἰαδήποτε καὶ ἂν ᾖ αὕτη· διότι οὕτω καὶ μόνον ποιῶν καὶ πράττων τις δύναται καὶ δικαιούται γὰρ διισχυρισθῆ ὅτι ἐξεπλήρωσε καθῆκον ἐπιστημονικόν τε καὶ ἐθνικόν.

Ἄλλ' ἐν ᾧ οὕτω πραγματευόμενος τὸ ζήτημα, μόλις πέντε ἄρθρα τῆς πραγματείας ἐδημοσίευσεν διὰ τῆς Παλιγγενεσίας, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἀπαρεσχόμενος τοῖς δημοσιευθεῖσι, κατεξανίσταται σοφιστικῶς κατὰ τοῦ γράφοντος καὶ τῶν γραφομένων, καὶ ἐν ᾧ ὡς σοφὸς, ὀφείλων γὰρ ἔχῃ πλάτος καρδίας ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, ἔπρεπεν ἐπιστημονικῶς γὰρ περιμένην μέχρι τέλους καὶ εἶτα ἢ γὰρ περιφρονήσῃ τὸν τε γράφοντα καὶ τὰ γραφόμενα ἢ γὰρ γράψῃ ὅσαδήποτε καὶ οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶχε γὰρ ἀνασκευάσῃ μετὰ τὸ τέλος ἐν ὅλῃ τῇ ἡσυχίᾳ, ἀταραξίᾳ καὶ σοφίᾳ χωρὶς καθόλου γὰρ παρεκτρέπηται τοῦ προκειμένου καὶ οὕτω γὰρ καταβιβάσῃ ἑαυτὸν ἐκ τῆς ὑψηλῆς θέσεως καὶ περιωπῆς ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ γράφοντος καὶ μονονουχὶ ἀπειλῶν καὶ διαταράττων τὴν συνέχειαν τῶν δημοσιευσα-

μένων. Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστίν, ὅτι ἐν ᾧ οὕτως αὐθαιρέτως αὐτεπαγγέλτως καὶ ἀντεπιστημονικῶς παρενέβη καὶ ἐπέδραμεν ἀπρεπῶς, ἐπιπροσθῆται καὶ τὴν εὐγένειαν μετὰ τῆς τόλμης καὶ νὰ ὄνειδίζη τὸν γράφοντα ἐν τέλει τῆς πέμπτης μέχρι τοῦδε ἐπιδρομῆς, ἐνθα λέγει, «Πρὸς τοιοῦτον ἄνθρωπον οὐδεὶς σεβόμενος ἑαυτὸν εἰμπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐπιστημονικὴν συζήτησιν.» Ἀλλὰ σοφὲ διδάσκαλε τίς προσεκάλεσεν ὑμᾶς νὰ συζητήσητε μετὰ τοιοῦτου ἀνθρώπου; τολμᾶ τις νὰ πράξῃ τοῦτο, ἀφ' οὗ ἤδη γινώσκει ὅτι ὁ δυστυχῆς Πετριδῆς παρεκάλεσεν εὐσεβάστως ὑμᾶς νὰ ὑποδείξητε τὰς πηγὰς ἐφ' ὧν στηριζόμενοι μετεβάλετε εἰς Σλαῦρον τὸν Σκενδέρμπεην, καὶ ὑβρίσατε αὐτὸν ἀποκαλέσαντες ἄκριτον καὶ ἀδιάκριτον; ἢ μήπως μετὰ τὴν ἐπιδρομὴν δὲν διεμαρτυρήθη κατὰ τῆς προώρου παρεμβάσεως καὶ ὑπέδειξα τὸ ἄτοπον ταύτης; Πάντα ταῦτα ὁμως ἀπέβησαν μάταια καὶ ἀνωφελῆ· διότι ὁ σοφὸς ἱστορικός ὑπερφρονῶν τῶν ἄλλων, ἐπεχείρησε τὴν δευτέραν ἐπιδρομὴν καὶ ἐπίθεσιν μετὰ παρέλεύουσιν ὀλίγων ἡμερῶν καὶ ταύτην οὐχὶ πρὸς ἀνασκευὴν οὐσιώδους τινὸς τῶν δημοσιευομένων, ἀλλὰ πρὸς ἐξέλεγχον παραπομπῆς εἰς Φαλλμεράϋερ, ἐλεγχομένης ὡς ἡμαρτημένης, εἰς ἣν αὐτὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν ἀρξάμενος ἐν τῇ ἐπικρίσει τοῦ κ. Μηλιαράκη ἀπὸ διορθώσεως παραπομπῆς! ὅτι δὲ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐπιμένων εἶχον δίκαιον, παραθέτω ἐνταῦθα περικοπήν τῆς ἀπαντησεῶς μου. «Ὅτι δὲ οὕτως ἔχουσι τὰ περὶ τῆς παραπομπῆς εἰς τὴν 20 σελίδα δύναται δεῦν ὑμῶν, ἂν εὐαρεστήται ὁ σεβαστὸς καθηγητὴς νὰ λα-

Ἔη ἦν ἔχω πραγματείαν καὶ ἐξ ἰδίας ἀντίληψεως νὰ
 πεισθῆ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι καὶ περὶ
 τῆς εἰλικρινείας μου, ἦν ἐκ τῶν γραφομένων μοι φαί-
 νεται παρεξηγῶν καὶ ὑποπτευόμενος τὴν πρόθεσιν
 τοῦ γράφοντος-» Ἐκ τῆς πληρεστάτης ταύτης δηλώ-
 σεως καθὼς καὶ ἐκ τῆς ταύτην παρακολουθησάσης
 διαβεβαιώσεως τῶν κ. καθηγητῶν Μ. Κουπιτώρη,
 Ν. Χαλκιοπούλου καὶ Α. Σπαθάκη οἷς ὑπέβλήθησαν
 τὰ εἰς χεῖράς μου τμήματα Β' καὶ Γ' τῆς πραγματείας
 πρὸς ἐξέτασιν, ἠδύνατο ὁ σοφὸς καθηγητῆς νὰ πει-
 σθῆ ἐντελῶς περὶ τῆς ἀναμφισβήτητου εἰλικρινείας μου
 καὶ νὰ παύσῃ πᾶσαν παραιτέρω λογομαχίαν περὶ
 μιᾶς παραπομπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν αὐτός τε ἐπιμένων
 εἶχε δίκαιον καὶ ἐγὼ δὲν εἶχον ἄδικον, οὐδεμίαν συλ-
 λαβῶν ὑπόνοιαν ὅτι ὁ Γερμανὸς βιβλιοδέτης ἠδύνα-
 νατό ποτε κατὰ παραδρομὴν νὰ μεταθέσῃ τὸ τρίτον
 φύλλον τοῦ Β'. εἰς τὴν θέσιν τοῦ τρίτου φύλλου
 τοῦ Γ' τμήματος, ἐν οἷς ἐταυτίζετο καὶ ἡ σελίδωσις
 καὶ ἡ συνέχεια τῆς προηγουμένης καὶ ἐπομένης σε-
 λίδος ἦν ἐν ἁρμονίᾳ, ἠδύνατο, ἐπιλαμβάνω, ὁ
 σοφὸς καὶ ἐπιστήμων καθηγητῆς νὰ πεισθῆ περὶ τού-
 του, ἐὰν πράγματι ἐπεθύμει νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἄλ-
 λά δυστυχῶς ἄλλως ἦν ὁ ὑπολανθάνων σκοπὸς ὡς ἐκ
 τῆς τρίτης ἐπιδρομῆς του ἐμφαίνεται, ἐν ἣ προφανῶς
 δεικνύων τὴν ἀγανάκτησιν καὶ στενοχωρίαν, διότι ἐ-
 χαρακτήρισα τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἄ ν τ ε π ι -
 σ τ η μ ο ν ι κ ἦ ν καὶ ἄ ν τ ε θ ν ι κ ἦ ν, καταφεύγει
 εἰς πάταγον λέξεων καὶ φράσεων, εἰς τὸ στόμα παν-
 τὸς ἄλλου ἢ αὐτοῦ ἁρμοζουσῶν, ἀναβοῶν «εἶπε ἡ
 δὲν εἶπε τετράκις ὅτι ἐσφαλμένως παρέπεμψα εἰς τὴν
 20 σελίδα τοῦ τρίτου τμήματος; » καὶ «τὸν ἀπέδειξα

ἢ τὸν ἀπέδειξα χθὲς ὅτι ποτέ του δὲν εἶδε τὴν 20 σελίδα τοῦ τρίτου τμήματος;» καὶ ταῦτα τὰ σχήματα τῆς ῥητορικῆς τέχνης καὶ λογοκοπίας, τοῖς παισὶν ἐδιάζοντα, γίνονται οὐχὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ ἀντεπιστημονικῆς καὶ μὴ ἀντεθνικῆς λύσεως τοῦ ζητήματος, ὅπερ ὄφειλε νὰ πράξῃ ἀντὶ νὰ λέγῃ ὅτι ταῦτά εἰσιν ὑβρεῖς καὶ προπηλακισμοὶ, ἀλλὰ πρὸς ἐπίδειξιν ὅτι αὐτὸς ἀναμάρτητός ἐστιν.

Ἐπειδὴ δὲ ἑαυτὸν μὲν τοιοῦτον θεωρεῖ, ἐμὲ δὲ ἀναγινώσκοντα τὴν ἀμαρτωλῶν σωτηρίαν καὶ ἐπειδὴ προσποιεῖται ὅτι μεγάλην ἀπονέμει σημασίαν εἰς μίαν παραπομπήν, παρακυλῶ νὰ ἀναγνώσῃ ἐν τῇ «Ἔρωτα» τῆς 9 Φεβρουαρίου, ἐνθα γράφει «Ἄλλ' ἐὰν ὁ κ. Πετρίδης ἤθελεν ἶδει ὅτι ἐν σελ. 308 καὶ ἐπ. τοῦ Ε' τόμου ἀναφέρονται αἱ πηγαι, τὰς ὁποίας ἐπιθυμοῦμαι νὰ μάθῃ, Ἴδου τὸ κείμενόν μου. «Τρώντι ὁ Χόμφ ἐρειδόμενος ἐπὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἱστορίας τοῦ Μουσακί» καὶ νὰ ἀνοίξῃ τὴν ἱστορίαν του αὐτός τε καὶ πᾶς ἄλλος περίεργος ἵνα ἴδῃ ὅτι οὐδὲν τῶν λεγομένων περιέχεται οὐ μόνον εἰς τὴν 308 σελ. ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὴν 309. 310. 311. 312, 313. 314. 315. 316 317. 318. 319. 320 321. 322. 323. 324. 325. 326 327. 328 329. 330. καὶ πολὺ, πολὺ μακρὰν ἐτι δὲν θὰ εὔρη τὸ ζητούμενον εἰς τὸ βιβλίον, ὅπερ αὐτὸς ἔγραψε, καὶ νῦν εὐλόγως ὀφείλει νὰ ἀκούσῃ ὁ σοφὸς καὶ ἀναμάρτητος παρὰ τοῦ ἀσόφου καὶ ἀμαρτωλοῦ ὅσα κατ' ἐμοῦ λέγει «Τὸν ἀπέδειξα ἢ δὲν τὸν ἀπέδειξα ὅτι δὲν εἶδε τὴν 308 σελ. τοῦ βιβλίου του»; Τοιουτοτρόπως ὁμολογεῖ ὅτι ἢ οὐδέποτε ἀνέγνωσε τὸν (Φαλλμεράϋερ) Παπαρρήγόπουλον ἢ οὐδέποτε τὸν ἐνό-

ἦσε» καὶ « Εἰς τοῦτο ὀφείλει νὰ ἀπαντήσῃ ὁμολογῶν ἄνευ περιστροφῶν τὸ σφάλμα του» καὶ τελευταῖον «μένει ἀκέραιον τὸ καθήκον τοῦ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐρωτήσεις».

Ἄλλ' ὡς εἰ μὴ ἄρκουν ταῦτα, ἐπέρχεται καὶ τετάρτη ἐπιδρομὴ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, ἧς τὰ μὲν λοιπὰ ὡς ταυτολογία τῶν προηγουμένων ὄντα παραλείπων ἐπισυνάπτω μόνον τὸν κλασικὸν ἐπιστημονικὸν ἐπίλογον. « Διὰ τί ὁ μὴ ν' ἀναμιγνύεται εἰς πράγματα ἐντελῶς αὐτῷ ἀλλότρια; » Φαίνεται ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς θεωρεῖ τὰ ἱστορικά ὡς κληρονομικὸν προνόμιόν του καὶ ὡς ἀποκλειστικῶς ἀτομικὸν μονοπώλιόν του, ὅπερ εἰάν ἐγίνωσκον ἐκ τῶν προτέρων, ὀφειλον κάγω, ὡς οἱ ἱερεῖς προκειμένου λόγου νὰ ἱερουργήσωσι, ποιῶσι τρεῖς μετανοίας τῷ ἀρχιερεῖ, ἀσπάζονται τὴν δεξιὰν αὐτοῦ καὶ οὕτω λαμβάνουσι τὴν ἄδειαν σὺν τῇ εὐχῇ, νὰ πράξω ἱεραρχικῶς ἵνα λάβω τὴν ἄδειαν παρὰ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ· τοιαῦταί εἰσιν αἱ ἐπιστημονικαὶ ἀρχαὶ αὐτοῦ ἐν τέλει τῆς ΙΘ' ἑκατονταετηρίδος !!! Καὶ τελευταῖον ἐπιπροσθέτων καὶ τῆς πέμπτης ἐπιδρομῆς μίαν περικοπὴν «καὶ δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁμολογεῖ τοιοῦτοτρόπως ὅτι ἢ οὐδέποτε ἀνέγνωσα τὸν Φαλλμεράυερ ἢ οὐδέποτε τὸν ἐνόησα» θαυμάζω τὴν μεγάλην τοῦ ἀνδρὸς σοφίαν, ὅστις μὴδὲ κόκκον σοφίας ἐπιτρέπει τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἀξιοῖ ὅτι μόνος αὐτὸς ἔχει πᾶσαν. Κατὰ πόσον δὲ ἀνέγνωσα καὶ ἐνόησα τὸν Φαλλμεράυερ, τὸν ὁποῖον αὐτὸς ὡς ἀνάξιον λόγον ἐκήρυξε καὶ πόσον ἐξετίμησα αὐτόν, περὶ τούτου ἐξ ἐνός μὲν μαρτυρεῖ ὀλόκληρον τὸ προηγού-

μενον κδ' ἄρθρον, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ ἡ χρῆσις αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ Ἀλβανίας μέρει τῶν Μακεδονικῶν μου, οἷς προσθετέον ὅτι ἐγὼ μὲν τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ἔχω ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκδόσεως ἐν τῇ πενιχρᾷ βιβλιοθήκῃ μου, αὐτὸς δὲ ἐκ τῆς ἐθνικῆς βιβλιοθήκης ἐδανείσθη αὐτὴν καὶ κατακρατεῖ ἐμπόδιον γενόμενος τοῖς ζητοῦσιν αὐτὴν νὰ ἀναγνώσωσιν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, παρὰ τῆς ὁποίας διὰ φίλου ζητήσας νὰ παραβάλω πρὸς τὴν ἐμὴν, ἔλαβον τὴν ἀπόκρισιν ὅτι ὁ κ. Κ. Παπαρρήγόπουλος ἔχει αὐτὴν. Ἐξ ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ὁμοιάζει πρὸς ἄνθρωπον, ὅστις ἀρχαῖον στερεὸν οἰκοδόμημα ἄρδην ἀνατρέψας ψευδὲς παράπηγμα καὶ νέον ἐπ' αὐτοῦ ζητῶν νὰ ἰδρύσῃ παραπονεῖται κατὰ τῶν ἄλλων ὅτι παρενοχλοῦσιν αὐτὸν εἰς τὸ ἔργον. Λυπηρὸν τὸ πάθημα. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπιμόνως ζητηθεῖσα καὶ ἐνταῦθα ἀνήκουσα ἀπάντησις.

Ἐὰν δὲ θελήσῃ τις παραιτέρω νὰ προχωρήσῃ πρὸς ζήτησιν στηριγμάτων περὶ τῆς Ἀλβανικῆς τοῦ ἤρωος καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος, πάντοτε εἰς τὸ αὐτὸ θὰ καταλήξῃ συμπέρασμα καὶ οὐδεμίαν δύναται νὰ εὔρη ἐναντίαν δοξασίαν καὶ μαρτυρίαν, δυναμένην καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ κλονίσῃ τὴν πεποίθησιν τοῦ εἰδικοῦ ἐρευνητοῦ καὶ ζηλωτοῦ τῆς ἀληθείας. Ἀλλ' εἰ καὶ ἀρκοῦντα φαίνονται μοι τὰ μέχρι τοῦδε παρατεθειμένα ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ, οὐχ ἥττον ὁμῶς χρήσιμον ὑπολαμβάνω νὰ προσθέσω τὴν κρίσιν καὶ διαβεβαίωσιν καὶ δύο ἄλλων εἰδικῶν τοῦ πράγματος κριτῶν, τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἰδιαιτέραν τοῦ Σκεν-

δέρμπεη βιογραφίαν συγγράψας ἐκδοθεῖσαν τῷ 1636 ἐν Βενετία, ἐστὶν Φραγκῖσκος ὁ Βλάγγος ἐπίσκοπος Σαππῶν τῆς Ἀλβανίας, ὃς διαφωνῶν τοῖς ἄλλοις περὶ Σκενδέρμπεη γράψασι μόνον περὶ τοῦ τόπου τῆς Ἀλβανίας, ἐξ οὗ κατάγεται ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριῶτων, πληρέστατα συμφωνεῖ ἐκείνοις ὡς πρὸς τὴν Ἀλβανικὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα αὐτῶν, ἱστορῶν ὅτι οἱ Καστριῶται κατάγονται ἔκτινος ὄρεινου καὶ ἐξόχου χωρίου, κειμένου ἐν τῇ κοινῶς καλουμένῃ περιοχῇ Ἄσ, συνορευούσῃ τοῖς Πουλάτοις καὶ Δουκατζίνοις καὶ ὀνομαζομένου ὑπὸ τῶν κατοίκων Καστράτος, ἐνθα κατῴκει φυλὴ Ἀλβανικὴ Καστράτοι καλουμένη καὶ ὑπέικουσα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁμῶνύμῳ τινὶ οἰκογενείᾳ, φημιζομένη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ πολεμικὴν ἀρετὴν καὶ διακριθεῖση ἐν τοῖς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμοις πρὸς διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας. Ἐκ ταύτης τῆς οἰκογενείας λέγει, κατήγοντο οἱ Καστριῶται καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν ζῶσα διετηρεῖτο παρὰ τοῖς κατοίκοις καθ' ἣν ἔγραφεν ἐποχὴν. Τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Βλάγγου ἀποδεχόμενος καὶ ὁ Φαρλάτιος καὶ θεωρῶν σύμφωνον τῇ τοῦ Βαρλετίου λέγει «Hactenus Blanchus, cujus sententiae non adersatur Barletius ; Is quidem Aemalham ampliori vocabuli significatione, velut natale Castriotarum solum, nominat, tum quia Castratus, et quae circum regio in veteris Macedoniae finibus continetur, tum quia Aemathiae nomine licet pars tantum Macedonici regni fuerit». τὴν δὲ ἀξιόπιστιαν τούτων ἐπιτείνει καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Φαλλμεράυερ, ὅστις ἀνασκευάζων ὅσα ἐσφαλμένα παρὰ τῷ Δουκαγγίῳ ἱστορεῖ Φλάβιος ὁ Κορ

μνηνός περὶ Καστριωτῶν ἀρξάντων ποτὲ ἐν Καστα-
 ρία τῆς Μακεδονίας, ἐπιφέρει «ὅτι μὲν μία οἰκογέν-
 νεια Καστριωτῶν ὑπῆρξεν ἐν ἀρχῇ τῆς ἰδ' ἑκατοντα-
 ετηρίδος ἐν τῇ παναρχαίᾳ Ἀλβανικῇ χώρᾳ τῶν Μιρ-
 διτῶν, τοῦτο δὲν δύναται ἢ κριτικῇ νὰ ἀπαρνηθῇ καθ'
 ὅσον ἡγεμῶν τις Ἰωάννης Καστριώτης πρὸ τοῦ 14-
 23 μεγίστην ἐξήσκησεν ἐπιρροήν ἐκεῖ» ἐπιβεβαιοῖ δὲ
 συγχρόνως ὅτι τὰ χρονικά τοῦ Ῥαγουσαίου Λουκά-
 ρεως, τὰ ὁποῖα περιέχουσι τὰς ἀξιοπιστοτάτας εἰ-
 δήσεις περὶ πάντων τῶν μεσαιωνικῶν συμβεβηκότων
 ἐκείνων τῶν χωρῶν, γινώσκουσι μόνον τὸν Ἰωάννην
 Καστριώτην, ὃν κηλοῦσι κύριον τῆς Κροΐας μετὰ τῆς
 προσθήκης ὅτι ἡ οἰκογένεια τῶν Καστριωτῶν ἔ-
 λαβε τὸ ὄνομα ἐκ τινος τόπου Καστράτι ὀνομαζο-
 μένου καὶ οὐχι μακρὰν τοῦ Δρίνου κειμένου ἐν τῇ
 καλουμένῃ περιοχῇ Ἰν Ἀς «Giovanni Castrioto, Signor
 di Crui laqual famiglia uscì da Castrati villa-nella giuris-
 ditione in As in Albania, poco discosto dal fiume Drilon».
 λέγει ὁ Λούκαρης ἐν τοῖς χρονικοῖς.

Ὁ δὲ δευτέρος ἐστὶν ὁ προμνημονευθεὶς Ἰάκιν-
 θος Herquard ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελέσας πρόξενος
 τῆς Γαλλίας ἐν Σκέδρα καὶ ὅλην τὴν ἄνω Ἀλβανίαν
 (Γεγαριάν) περιγράψας λεπτομερῶς τε καὶ ἐπιτοπίως
 ἐρευνήσας τὰ κατὰ τὴν χώραν, ἐπιβεβαιοῖ τὴν γνώ-
 μην τοῦ Βλάγγου καὶ Φαρλατίου καὶ ἀποδέχεται ὅτι
 οἱ Καστριῶται κατήγοντο ἐκ τοῦ χωρίου Καστράτι
 «La plupart des auteurs contemporains, et après eux, ceux
 qui ont écrit l'histoire de Georges Castriote, disent que
 cette famille était originaire d' Emathie Suivant lui,
 les Castriotes descendaient des montagnes de Castrati et

leur Souvenir y é'ait encore conservé lorsqu' il écrivait....
 De ce lieu sortirent les Castriotes.» Ἐν γένει δὲ τοσαύ-
 τη ἦν ἡ περὶ γνησιότητος τῆς Ἀλβανικῆς καταγω-
 γῆς καὶ ἐθνικότητος τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριω-
 τῶν πεποίθησις ἀπὸ τῆς ιε'. ἑκατονταετηρίδος καὶ
 ἐφεξῆς, ὥστε, ἐν ᾧ Φράγχοι καὶ Νεαπολίται εὐγενεῖς,
 οἵτινες ἀπὸ τῆς ιβ'. μέχρι τῆς ις'. ἑκοτονταετηρίδος
 οὐ μόνον πολλὰ τῆς ἰδίως Ἑλλάδος μέρη κατέκτη-
 σαν, ἀλλὰ καὶ διαφόρους τῆς Ἀλβανικῆς παραλίας
 πόλεις ἐκυρίευσαν καὶ στενωτάτας σχέσεις μετ' εὐ-
 γενῶν Ἀλβανικῶν οἰκογενειῶν συνῆψαν, τὰς ἐπιση-
 μοτέρας τῆς Ἀλβανίας οἰκογενείας τῶν Balseh, Μου-
 σακῆ, Τόπια, Σπάτα καὶ Σπὰν, ἀνήγαγον εἰς Κατα-
 λονικὰς καὶ Ἰταλικὰς οἰκογενείας χάριν μείζονος
 δόξης, μόνον περὶ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν
 δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσιν ἵχνος τι Φραγκικῆς κα-
 ταγωγῆς κατὰ τὴν ἀξιόπιστον διαβεβαίωσιν τοῦ Φαλ-
 λμεράϋερ « So hatman Z. B. die Balsch, die Musachi, die To-
 pia die Spata, die Span, grössern Ruhmes wegen auf Proven-
 calische, Katalonische, Süditalische, Adelsfamilien zurückgef-
 ührt. Nur von den Castrioti wusste weder Familien-Eitelke-
 it, noch fremde Schmeichelei, noch genealogische Hyperge-
 labrheit der Avenländer nirgend eine Spur Fränkischen
 Ursprunges aufzufinden.» ὅστις ἀκολούθως ἐπιφέρει ὅτι
 ἐὰν ὁ Φλάβιος Κομνηνὸς παρὰ Δουκαγγίῳ ἀναφέρῃ
 ὅτι Κωνσταντῖνός τις Καστριώτης Σερβιστὶ ἐπονο-
 μαζόμενος Meseritsch ἀπέθανεν ὡς ἡγεμῶν τῆς Κα-
 στορίας καὶ Ἡμαθίας περὶ τὸ 1399 καὶ τὴν ἡγεμο-
 νίαν κατέλιπε υἱῷ τινι Γεωργίῳ Καστριώτῃ καλουμέ-
 νῳ, τοῦτο ἀποδοτέον τῇ ἀγνίᾳ τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν

ἠρύσθη ὁ Φλάβιος Κομνηνός· διότι ἐκ τῆς ἱστορίας γνωστόν ἐστὶν ὅτι ἡ Καστορία μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῆς ἀπὸ τοῦ 1383 ἔτι κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἔκτοτε ἀδιαλείπτως διαμένει εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν καὶ ὅτι μόνον πρὸ τοῦ 1379, ὅτε ἀπέθανε Γεώργιος ὁ α΄, ἡγεμῶν ἐκ τῆς οἰκογενείας τοῦ Balseh ἡ Καστορία ὑπέϊκεν ἐπὶ τινα ἔτι χρόνον τοῖς Ἀλβανοῖς, ὧν ὁ τελευταῖος διοικητῆς αὐτῆς ἐκαλεῖτο ἴσως Κωνσταντῖνος Καστριώτης καὶ ἔνεκα τῆς δόξης, ἦν μετὰ μίαν πεντηκονταετηρίδα ὁ ἀπέγγονος αὐτοῦ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρμπεης περιποιήσατο τῇ ὁμωνύμῳ οἰκογενείᾳ, προήχθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων εἰς ἡγεμονικὴν τάξιν. Τοιαῦτα μὲν εἰσὶν καὶ τὰ ἐκ τούτων προκύπτοντα πορίσματα οὐ μόνον συνάδοντά καθ' ὅλοκληρίαν τοῖς προηγουμένοις συμπεράσμασι τῶν πηγῶν, παραδόσεων καὶ βοηθημάτων, ἀλλὰ καὶ ἔτι μᾶλλον ἐπιτείνοντα τὴν ἀξιοπιστίαν αὐτῶν περὶ τῆς Ἀλβανικῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τῶν Καστριωτῶν καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη.

Ἐὰν δὲ νῦν ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν τούτων λόγων στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν καὶ εἰς τὴν ζήτησιν ἐσωτερικῶν λόγων, ἀναντίρρητόν ἐστιν ὅτι καὶ τοιοῦτους δύναται νὰ εὔρη ὁ τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην ἐπιδιώκων νὰ ἀνακαλύψῃ καὶ μὴ προκατειλημμένος εἴτε ὑπὸ τῆς ἀδιαφορίας εἴτε ὑφ' οἵαςδήποτε ἄλλης τινὸς αἰτίας, νὰ συγκαλύψῃ αὐτὴν σπεύδων. Τοῦτο γὰρ ἀντεπιστημονικόν ἐστίν.

Ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Σκενδέρμπεη πρὸς τοὺς Πάπας καὶ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδίως τῆς Σικελίας καὶ Νεαπόλεως καὶ τούτων πάλιν πρὸς

αὐτὸν ὑπάρχουσι δύο ἐπιστολαὶ χρησιμώταται εἰς τὴν λύσιν τοῦ ἡμετέρου ἐθνολογικοῦ ζητήματος, τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρώτη ἐστὶν Ἰωάννου Ἀντωνίου Πρίγκιπος τοῦ Τάραντος πρὸς τὸν Σκενδέρμπεην, ἡ δὲ δευτέρα περιλαμβάνει τὴν ἀπόκρισιν τούτου πρὸς ἐκεῖνον. Μηδὲὼς ἀποκρύπτων ὅτι τὴν γνησιότητα τῶν ἐπιστολῶν τούτων διημφισβήτησεν εἰς τῶν βιογράφων τοῦ ἥρωος, ὁ προμνημονευθεὶς Βιέμμης, ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω συγχρόνως ὅτι ἄλλοι ἀντέκρουσαν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ ἰδίᾳ ὁ Ῥοδοτάς, ὅστις λέγει « Poichè egli (Biemmi) non adduce convincente motivo valevole a trarne l' intelletto al suo sentimento e a derogare all' autorità dello scrittore citato crediamo di dover ammettere per sincere l' una e l' altra ».

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνησιότητος ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστολῶν ἐρειδόμενος, ἦν καὶ Φαρλάτιος ἀποδεξάμενος, συμπεριέλαβεν αὐτάς ἐν τῷ πολυτίμῳ συγγράμματι αὐτοῦ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἀρυσάμενος, ἐπεθύμουν ὀλοκλήρους νὰ δημοσιεύσω αὐτάς μεταφράσας ἐκ τῆς ἐν ἧ πρωτοτύπως συνενάχθησαν Λατινικῆς γλώσσης ὅπως οἷτε ἀναγνῶσται καὶ ἀρμόδιοι κριταὶ ἀσφαλέστερον δυνηθῶσι νὰ κρίνωσι περὶ τῆς ἐν τῇ συγχρόνῳ ἐποχῇ ἐπικρατούσης πεποιθήσεως περὶ τῆς Ἀλβανικῆς τοῦ ἥρωος ἐθνικότητος, ἥτις, καὶ εἰ μηδὲν ἄλλο μαρτύριον ὑπῆρχε πρὸς ἐπιβεβαίωσιν αὐτῆς, ἤρκει μόνη ὀριστικὴν καὶ ἀναμφισβήτητον νὰ ἐπενέγκῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ὅσαδῆποτε καὶ οἰαδῆποτε χειρόγραφα ἂν ἤθελον ἀνακαλυφθῆ ἀντιμαρτυροῦντα καὶ καταμαρτυροῦντα. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ στενὰ τῆς πραγματίας ὅρια δὲν ἐπετρέπουσι τοσαύ-

την ἔκτασιν, ἀναγκάζομαι νὰ ἀποσπάσω ἐξ αὐτῶν μόνον περικοπὰς τινὰς ἀναφερομένας ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ ἐθνολογικὸν ζήτημα, προτάσσω δὺο λέξεις περὶ τῆς ἀφορμῆς καὶ ὑποθέσεως αὐτῶν.

Ὁ Σκενδέρμπεης ἀνεξίτηλον διατηρῶν ἐν τῇ μνήμῃ τὴν εὐεργεσίαν Ἀλφόνσου τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως ἐπὶ τῇ βοήθειᾳ, ἣν ἔλαβε παρ' αὐτοῦ πολεμῶν κατὰ τῶν τούρκων, προθύμως ἔσπευσε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλφόνσου νὰ βοηθήσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Φερδινάνδον καὶ ὑποστηρίξῃ ἐν τῷ πατρικῷ θρόνῳ κατὰ τῶν πολεμίων καὶ μὴ θελησάντων νὰ ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν ὡς βασιλέα, ἐν οἷς συγκατελέγειτο καὶ ὁ Ἀντώνιος πρίγκιψ τοῦ Τάραντος, ὅστις παραπονούμενος καὶ μεμφόμενος τὸν Σκενδέρμπεην ἐγράψε τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπιστολήν, ἧς ἀρχόμενος προσφωνεῖ αὐτὸν ἀποτόμως καὶ περιφρονητικῶς ὧδε «*Joannes Antonius Princeps Tarantinus Georgio A l b a n o salutem*» Ἐνταῦθα παρατηρητέον ὅτι ἐν ᾧ οἱ μὲν λοιποὶ τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνες γράφοντες πρὸς αὐτὸν προσφωνοῦσιν ὡς πρίγκιπα τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ τῶν Ἀλβανῶν «*Epirensium Principi καὶ Albanorum principi*» προσθέτοντες ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ, «*Salutem τὸ Salutem plurimam dicit*» καὶ αὐτὸς δὲ πάντοτε γράφει «*Scanderbegus Epirensium Princeps*» καὶ *Georgius, Albaniae Dominus*» οἱ δὲ Πάπαι γράφοντες αὐτῷ προσφωνοῦσι «*Georgio Castrioto Scanderbeg Albaniae Domino*», μόνος ὁ τοῦ Τάραντος πρίγκιψ παρωργισμένος κατ' αὐτοῦ προσφωνεῖ αὐτὸν διὰ τοῦ ἐθνικοῦ μόνου ὀνόματος ἀποκαλῶν αὐτὸν Γεώργιον Ἀλβανὸν καὶ οὐδὲν πλέον δηλοῦτε Καστριώτην οὔτε Σκενδέρμπεην ὡς οἱ λοιποί.

Ἐντεῦθεν προδηλότατον γίνεται πρῶτον μὲν ὅτι ὁ ἥρωας τῆς Ἀλβανίας ἦν γνωστός παρὰ τοῖς συγχρόνοις Ἰταλοῖς ἡγεμόσιν, οἵτινες ἐν στενωτάταις σχέσεσι διετέλουν πρὸς αὐτὸν, ὡς καθαρώτατος Ἀλβανὸς ὁμόφυλος τῶν ὑπὲρ ὧν καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἐθυσίασε, δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ἐλαχίστη ὑπόνοια περὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ ἂν ὑπῆρχε, ταύτην πρόπαντιὸς ἄλλου μεταγενεστέρου ἔπρεπε να γινώσκωσιν οἱ σύγχρονοι, μεθ' ὧν ἐν σχέσεσι διετέλει, καὶ να μὴ ἀποκρύψωσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τρίτον ὅτι ἐὰν πάντες οἱ ἄλλοι ἀπέκρυπτον αὐτήν, ὁ Ταραντῖνος ὁμῶς ἡγεμῶν Ἰωάννης Ἀντώνιος δυσμενέστατα διακείμενος πρὸς αὐτὸν καὶ ὡς εὐγενῆς Ἰταλὸς ὑπερφρονῶν ἐξ ἅπαντος ἤθελε περιφρονητικῶς προσφωνήσει αὐτὸν οὐχὶ «Albano» ἀλλὰ «Serniano» κατὰ τὸν Μουσακὴν καὶ Σπανδουγῖνον, ὧν ἡ χρονογραφία κατὰ μίαν σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα μεταγενεστέρα ἐστίν, τῆς ὁποίας ἡ ἀξιοπιστία καὶ τὸ κῦρος κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν δύναται ποτε να παραβληθῆ καὶ ἰσοφαρίσῃ πρὸς τὴν σύγχρονον καὶ ἐπισημοτάτην ταύτην διαβεβαίωσιν τοῦ Ἰταλοῦ ἡγεμόνος, ὅστις προῖων ἐν τῇ ἐπιστολῇ καὶ κομπάζων καὶ ἀπειλῶν τὸν ἥρωα λέγει ὅτι ἄλλους εὐρήσεις ἐνταῦθα ἀνδρας, ὧν, καίπερ ἀνεχομένων τὴν φοβερὰν παρουσίαν σου, οὐδεὶς ὁμῶς θέλει ἀποφύγῃ τὸ πρόσωπόν σου, ἀλλὰ μάλιστα εἰς μάχην προσκαλέσουσί σε οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται, οὐδὲ θὰ φοβηθῆ τὸ Ἰταλικὸν αἷμα τὸ πρόσωπον τοῦ Ἀλβανοῦ «*Meo Faciem Albanam timebit Italicus sanguis*». Καὶ ταῦτα μὲν ἀτομικῶς καὶ κατὰ πρόσωπον ἀποτείνονται πρὸς τὸν ἥρωα ὡς

Ἄλβανὸν περιφρονητικῶς· ἀκολούθως δὲ καθ' ὄλου τοῦ Ἄλβανικοῦ ἔθνους ἐπιπίπτουσι τὰ βέλη τοῦ Ταραντίνου πρίγκιπος μετὰ πικρίας ἐπιφέροντος ὅτι ἔγνωμεν ἤδη τὸ ὑμέτερον γένος καὶ ὡς πρόβατα θεωροῦμεν τοὺς Ἄλβανούς «*Novimus genus vestrum, quasi pecora aestimamus Albanos.*»

Ἐκ τοῦ πικροῦ καὶ δηκτικοῦ τούτου ὕφους τοῦ εὐγενοῦς Ἰταλοῦ παροξυνθεὶς, ὡς εἰκὸς, ὁ Σκενδέρμπεης, ἀποκρινόμενος πρῶτον μὲν ἐξηγεῖ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν μετέβη εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ φίλου του Φερδινάνδου, εἶτα ἐξ ἐπισημῶν χαρακτηρίζει τὸν Ταραντῖνον ἡγεμόνα οἷος πράγματι ἦν καὶ τελευταῖον ἀναγκαζόμενος νὰ ἀποτρίψῃ τὰς ἀτομικὰς καὶ ἐθνικὰς ὕβρεις, μόνος μονώτατος ἔρχεται νὰ ἀποκαλύψῃ ἡμῖν τὸ περὶ τῆς ἐθνικότητος καὶ καταγωγῆς αὐτοῦ μυστήριον καὶ ἐπισήμως σαφέστατα νὰ ὁμολογήσῃ τί πραγματικῶς ἦν αὐτός. Ὅθεν λέγει ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Ταραντῖνον πρίγκιπα, καταφρονεῖς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους καὶ ὡς πρόβατα θεωρεῖς τοὺς Ἄλβανούς, ὕβριστικῶς ὁμιλεῖς περὶ ἡμῶν καὶ ἀποφαίνεσαι ὅτι οὐδόλως γινώσκεις τὴν ἀρχὴν καὶ καταγωγὴν τοῦ ἡμετέρου γένους. Προπάτορες ἡμῶν ὑπῆρξαν οἱ Ἑπειρῶται, ἐξ ὧν ὁ Πύρρος ἐκεῖνος προῆλθε τοῦ ὁποίου τὴν ὄρμην μόνις οἱ Ῥωμαῖοι ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρούσωσι καὶ ὅστις τὸν Τάραντα καὶ πολλὰς ἄλλας τῆς Ἰταλίας πόλεις κατέκτησε «*Despicis deinde gentem nostram, et quasi pecora ducis Albanos; more tuo contumeliose loqueris, nec nostri generis originem nosse videris. Majores nostri Epirotae fuerunt, ex quibus ille Pyrrhus*

prodiit, cujus vix fere impetum Romani potuerunt, et qui Tarantum et alia multa loca armis occupavit» Ὅσον πικροὶ καὶ ἀδικοὶ εἰσιν ἐξ ἑνὸς οἱ προπηλακισμοὶ τοῦ εὐγενοῦς Ἰταλοῦ, ἐξαναγκασθέντος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἐθνικότητα τοῦ Γεωργίου Καστριώτου, τοσοῦτον χρήσιμοι καὶ συντελεστικοὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπέβησαν εἰς τὴν ὀλοσχερῇ τοῦ ζητήματος λύσιν ἐξερεθίσαντες καὶ παροξύναντες τὸν Σκενδέρμπεην νὰ ἐκδηλώσῃ τρανότατα τὴν ἐθνικότητα αὐτοῦ, δι' ἔλλειψιν ἐνδόξου παρελθόντος τῶν ὁμοφύλων παρακολουθήσαντος τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ἡ Ἀλβανία καὶ λοιπὴ Ἑλληνικὴ Ἰλλυρία ἐκαλεῖτο πρότερον Ἡπειρος (νέα) καὶ σεμνυνομένου ἐπὶ προγονικῇ εὐκλείᾳ τῶν κατοίκων τῆς γειτονικῆς ἀρχαίας Ἡπείρου, ἐξ ἧς ὁ μνημονευόμενος Πύρρος κατήγετο.

Οὐ μὴν ἀλλὰ ἔτι μᾶλλον θέλων νὰ ἐξάρῃ τὴν δόξαν τοῦ Ἀλβανικοῦ ἔθνους ἀναμιμνήσκειται καὶ τὴν γεωγραφικὴν τῆς χώρας παράδοσιν, καθ' ἣν ὡς ἀλλαχοῦ εἴρηται, καὶ ἡ Ἰλλυρία ἀποτελέσασα μέρος τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους Μακεδονία ἐκαλεῖτο, ἐν ἧ καὶ ἡ τοῦ Βαρλετίου Ἡμαθία περιείχετο, καὶ κατὰ ταύτην τοὺς Μακεδόνας θεωρῶν ὡς προγόνους, ἔτι εὐγενεστέρους ἐπιδείκνυται τοὺς ὁμοφύλους Ἀλβανούς λέγων «Si-dixeris Macedoniae partem esse Albaniam longe nobiliores concedis avos, qui sub Alexandro usque in Indiam penetravere... Ex illis ortum habent hi homines, quos tu pecora vocas. Si sumus pecora, et non est mutata rerum natura, cur fugitis hominos ante pecora?» Ἐνώπιον τῆς ἐπισήμου καὶ πολλαπλῆς ταύτης ὁμολογίας ἀμφοτέρων τῶν ἡγεμόνων περὶ τῆς Ἀλβα-

νικῆς τοῦ ἥρωος καταγωγῆς τίς δικαιοῦται νὰ ἀμφιβάλλῃ περαιτέρω; οὐδεὶς ἀναντιβρόχως λογικῶς σκεπτόμενος. Ἄλλ' καὶ ἂν προβάλλῃ τις ἔνστασιν τινα περὶ τῆς γνησιότητος αὐτῶν ὡς ὁ Βιέμμης ἔπραξε καὶ ἀνεσκευάσθη, καὶ ὑποθέσῃ ὅτι ἐννεάκισ καὶ ἐννενήκοντα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι γνήσια, ἅπαξ ὅμως δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι δὲν εἶναι τοιαῦται, καὶ ἐντοιαύτῃ λέγω μοναδικῇ περιπτώσει πάλιν οὐ μικρὸν τὸ κέρδος ἐστίν, τὸ ἐκ τῆς ἐπισήμου ταύτης μαρτυρίας προκύπτον, σὺν τῇ διαφορᾷ ὅτι αὕτη ἐστὶ προῖόν οὐχὶ τῆς συγχρόνου ἑκατονταετηρίδος, ἀλλὰ τῆς ἐπομένης καὶ οὐχὶ μεταγενεστέρας καθ' ὅσον συμπεριελήφθησαν αἱ ἐπιστολαὶ ἐν βιβλίοις τυπωθεῖσιν τῇ ιζ'. καὶ ιη'. ἑκατονταετηρίδι ὑπὸ Farlati, Gobellino, Summonte καὶ ἄλλων. Ἐὰν ὅμως τὴν ὑπόνοιαν ταύτην τῆς μοναδικῆς περιπτώσεως ἀποδεχθῇ τις ὡς ἀληθῆ, τότε ὀφείλει νὰ ἐπεκτείνῃ αὐτὴν καὶ ἐπὶ πασῶν τῶν λοιπῶν ἐπιστολῶν καὶ διπλωματικῶν ἐγγράφων τοῦ Ἄλβανοῦ ἡγεμόνος, ὧν τινα μὲν ἐξετυπώθησαν, τινὰ δὲ καὶ ἀτύπωτα μένουσιν ἐν ταῖς διαφόροις βιβλιοθήκαις τῆς Ἰταλίας κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φαλλμεράυερ καὶ Ami Boné, ὅπερ ἀτοπώτατον πάντων ἂν εἴη. Πάντων δὲ τούτων συγγραφεὺς ὑπῆρξεν ὁ προμνημονευθεὶς Παῦλος Ἄγγελος ἐκ Δριβάστου τῆς Ἀλβανίας ἀρχιεπίσκοπος Δυρράχίου καὶ μυστικοσύμβουλος καὶ γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη.

Τοιαῦτά εἰσι καὶ τὰ ἡγεμονικὰ μαρτύρια περὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη προστι-

θέμενα ὡς ἐπίμετρον καὶ τελικόν συμπέρασμα πάντων τῶν μέχρι τοῦδε ἀναγεγραμμένων ἤδη συμπερασμάτων τοῦ ὅλου ζητήματος. Ἐὰν δὲ νῦν εἰς πάντα ταῦτα ἀποβλέψωμεν ἐξ ἑνός καὶ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἐξ ἑτέρου τὴν παντελῆ ἀδιαφορίαν, ἀσύγγνωστον ὀλιγωρίαν καὶ παράδοξον ἀφοσίωσιν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ Κ. Κ. Παπαρρήγοπούλου εἰς τὴν παράτολμον ἀπόφασιν τοῦ μὴ εἰδικοῦ καὶ ἀρμοδίου κριτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐθνολογικοῦ τούτου ζητήματος Χόπφ, ἄκοντες περιερχόμεθα εἰς τὸ λυπηρότατον συμπέρασμα ὅτι ὁ σοφὸς ἱστορικός μήτε τὰς ἀρχαίας καὶ συγχρόνους πηγὰς ἐρευνήσας, μήτε τὴν ζῶσαν ἐγχώριον παράδοσιν ἐξετάσας, μήτε τῆς ἀρνητικῆς Σλαβικῆς παραδόσεως γνῶσιν νὰ λάβῃ θελήσας, μήτε εἰς τὰ εἰδικὰ καὶ γενικὰ βοηθήματα τὴν προσήκουσαν σημασίαν ἀποδοῦς, μήτε εἰς τὰ ἡγεμονικά ταῦτα μαρτύρια τὴν προσοχὴν ἐπιστήσας ἀλλὰ πάντα δι' ἑνός γενναίου ραπίσματος καὶ λακτίσματος, δι' ἑνός Ἑρακλείου ἄλματος ὑπερπηδήσας καὶ τὰ πάντα ὡς μυθεύματα καὶ μυθάρια κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Χόπφ ἀνακηρύξας ἀναντιρρήτως ἀντεπιστημονικῶς ἔλυσε τὸ ζήτημα, τῆς ἐπιστήμης ἐρευναν τῶν πάντων καὶ τῶν ἐλαχίστων ἀπαιτούσης πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τούτου καὶ ἀντεθνικῶς. *So schreibt man eine Geschichte und zwar eine National-Geschichte!*

AUDIATUR ET ALTERA PARS.

Εἰ καὶ μετὰ τὴν ἐκτενῆ ταύτην καὶ μακρὰν κατ' ἀνάγκην ἀποβάσαν ἔρευναν πάντων τῶν εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος ἀφορώντων θεωρῶ ἀποπερατωμένην ἤδη τὴν συζήτησιν καὶ τὸ ζήτημα ἐντελῶς λελυμένον καὶ ἐξηγητημένον καθ' ἃ ἐν τῇ διαθέσει μου εἶχον μέσα καὶ βοηθήματα, καὶ μάλιστα ἀνεπίδεκτον πάσης ἄλλης διεξόδου καὶ λύσεως, ὡς ἀλλαχοῦ προεἶπον, οὐχ ἦττον ὁμως ἐπόμενος τῇ αὐστηρᾷ καὶ ἀδυσωπήτῳ τῆς ἐπιστήμης ἀξιώσει, τὰ πάντα ζητούσης νὰ ἐρευνηθῶσι καὶ νὰ ἐξετασθῶσιν ὑπὸ τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς, ἐν συντόμῳ ἐπιχειρῶ νὰ διεξέλθω καὶ τὰ ἀντιστρατευόμενα εἰς τὴν οὕτως ἀκοπερατωθεῖσαν ἤδη λύσιν τοῦ ζητήματος, καὶ ἐπειδὴ τούτων βάσις καὶ ὀρμητήριόν ἐστὶν τὸ ἀρτίως ὑπὸ τοῦ Πορτὶ ἀνακαλυφθὲν χρονικὸν χειρόγραφον τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ καὶ Θεοδώρου Σπανδουγίνου, ἀνάγκη νὰ λεχθῶσι τὰ δέοντα πρῶτον μὲν περὶ τῆς ποιότητος τοῦ πατρὸς τῆς χρονογραφίας Ἰωάννου Μουσακῆ, ὃν τοσοῦτον ἐξύμνησεν ὁ σοφὸς καθηγητῆς ὡς ἀκριβέστατον ἱστορικόν, εἶτα δὲ περὶ τῆς ποιότητος τῆς ἱστορίας αὐτοῦ καὶ ἀκολούθως περὶ τοῦ Σπανδουγίνου.

Ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ τῶν Τούρκων τριάκοντα καὶ πέντε ἐτῶν περίπου ὧν ἔφυγεν εἰς τὴν Νεάπολιν τῆς Ἰταλίας τῷ 1476, ἐνθα μετὰ παρέλευσιν 34 ἐτῶν, διαδοθείσης φήμης ὅτι ἔμελλε νὰ γίνῃ σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων ἀνεπτερώθησαν αἱ ἐλπίδες τῶν ἐν Νεὶ ἀπόλει Ἀλβανῶν περὶ ἐπανόδου εἰς τὴν πατρίδα, καὶ τότε ἐπιθυμῶν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ ἡγεμονικὰ δικαιώματα τῆς οἰκογενείας εἰς τοὺς υἱοὺς καὶ ἀπογόνους αὐτοῦ ἔγραψε τὴν λεγομένην ἱστορίαν τῷ 1510 ἧτις

κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Χάν πάντοτε ἐκ ταύτης τῆς ἀπόψεως πρέπει νὰ κρίνηται «Die Arbeit muss daher auch stets von diesem Standpunkte beurtheilt werden». Ὅτι μὲν αὐτὸς ἠγνόει τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν μόνος ὁμολογεῖ κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Χάν «Er sagt von sich, dass er bei seiner Ankunft in Italien dieser Sprache nicht mächtig war» οὐδόλως δὲ ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐν ἀρχῇ λατινιστὶ προταχθέντων παραμυθητικῶν γνωμικῶν ὅτι ἐγίνωσκε τοῦλάχιστον τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἐν ἧ γεγραμμένα εἰσὶν ἐκεῖνα. Οὕτω τοίνυν ἐβδομηκοντούτης τὴν ἡλικίαν, ἄπειρος τῆς Λατινικῆς, ἄπειρος τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης καὶ ἐπομένως ἀμαθὴς καὶ ἀγράμματος Ἀλβανὸς πρὸ 35 ἐτῶν φυγὼν ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ Ἀλβανίας ὑπηγόρευσε ἐν Νεαπόλει νὰ μεταφρασθῶσιν εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν οὐχὶ πλέον ἱστορία καὶ χρονογραφία, ἀλλὰ γεροντικὰ ἀπομνημονεύοντα! Πόσῃν δὲ μεγάλῃν ἀξίαν καὶ ἀκρίθειαν δύναται νὰ ἔχῃ τὰ τοιαῦτα, ἕκαστος εὐκόλως δύναται νὰ κατανοήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ· ὡς τοιαῦτα δὲ καὶ ἐπεγράφησαν «Breve Memoria degli discedenti della casa Masachi di Don Giovanni Mousachi, despoto d' Epiro, ai suoi figlioli Don Theodoro, Don Adriano e Don Constantino, dequel poco che lui si ricorda, et son nell' anno 1510. Cuncta sub sole vana.» Καὶ ὁμῶς ὁ σοφὸς ἱστορικός τὸν γέροντα ἀπομνημονευματογράφον ἐξαίρων ὡς ἱστορικὸν γράψαντα τὴν ἱστορίαν τοῦ οἴκου τῶν Μουσακιδῶν ἵνα διὰ τῆς γνώμης καὶ καινοτομίας αὐτοῦ μεταβάλῃ τὸν Ἀλβανὸν Σκενδέρμπεην εἰς Σλαῦον μετὰ παραδόξου θαυμασμοῦ ὁμιλεῖ περὶ αὐτοῦ «Ὁ Ἰωάννης Μουσα-

κῆς λοιπόν ἦτο ἄνθρωπος κάλλιστα δυνάμενος νὰ γνωρίζῃ τὰ πράγματα, ἢ δὲ μαρτυρία αὐτοῦ δὲν εἶνε δυνατὸν εἰμὴ νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλεστάτῃ καὶ ὁμολογουμένως ἀσφαλεστέρα τοῦ Βαρλετίου.» Ἀλλὰ τίς ἄλλος λογικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς σκεπτόμενος, καὶ ἐξ ἑνὸς μὲν λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἀμαθῆ καὶ ἀγράμματον ἡγεμόνα Ἰωάννην Μουσακὴν ἐβδομηκοντούτῃ γράψαντα ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ὑπαγορεύσαντα πρὸς μετάφρασιν γεροντικὰ ἀπομνημονεύματα, ἐξ ἑτέρου δὲ τὸν λόγιον ἱερέα τῆς Σκόδρας τὴν τε Λατινικὴν καὶ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καλῶς γινώσκοντα καὶ ἱστορίαν συστηματικὴν γράψαντα, ἠδύνατο νὰ ἐκφέρῃ τοιαύτην βλάβημον κρίσιν ἐξαίρων μὲν τὸν ἀμαθῆ ἡγεμόνα, καταδικάζων δὲ τὸν λόγιον ἱερέα καὶ συγγραφέα; οὐ μὴν ἀλλὰ ἐπιπροσθέτει ὁ σοφὸς καθηγητὴς ὅτι ὁ Ι. Μουσακὴς ὑπῆρξεν συναγωνιστὴς τοῦ ἥρωος. Ἀλλὰ μήπως ὁ Παῦλος Ἄγγελος δὲν ὑπῆρξε μυστικοσύμβουλος, ὑπουργός, γραμματεὺς καὶ ἀναπόσπαστος σύντροφος τοῦ ἥρωος τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ συγγράψας, καὶ ὡς τοιοῦτος ἦν δυνατὸν ποτε νὰ ἀγνοῇ τί ἦν ὁ Σκευδέμπεης καὶ νὰ θεωρῇ αὐτὸν ὁμόφυλον Ἀλβανὸν εἰμὴ πραγματικὸς ἦν, ἀλλὰ μόνος ἐκ πάντων τῶν συγχρόνων νὰ γινώσκῃ τὸ μυστήριον τῆς ἐθνικότητος τοῦ ἥρωος ὁ Ἰωάννης Μουσακὴς ὁ ἀμαθὴς ἡγεμὼν τῆς ὁμωνύμου χώρας; Ἀληθῶς ἀκατάληπτον τὸ μυστήριον τοῦτο φαίνεται μοι καὶ παραδοξοτάτῃ ἢ περὶ αὐτοῦ κρίσις τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ. Καὶ εἰ μὲν ἢ « Ἐφημερίς » συγκαταβατικῶς καὶ κατὰ χάριν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ φίλου ἀπεκάλεσεν « ἄ-

σημον ιστορικόν τόν Ι. Μουσακῆν, ἀνάγκη νῦν νά διαγράψῃ αὐτόν ἐκ τῆς χορείας τῶν ιστορικῶν καί νά χαρακτηρίσῃ ὡς γέροντα ἀπομνημονευματογράφον, οἷος πραγματικῶς ἦν, οὐδέν ἄλλο οὔτε γράψας οὔτε ὑπαγορεύσας πρὸς γραφήν. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς ποιότητος τοῦ καταχρηστικῶς ἐπικληθέντος ιστορικοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ.

Μετὰ παρέλευσιν δὲ πεντήκοντα περίπου ἐτῶν καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μουσακῆς τὸν πατέρα ἀπομιμούμενος καὶ συγγραφικὴν ζηλῶν δόξαν προσέθηκε τοῖς πατρικοῖς ἀπομνημονεύμασιν ἄλλα τοιαῦτα περιέχοντα γενεαλογικὰς εἰδήσεις, ἃς ἔπεμψεν αὐτῷ ὁ ἐν Βενετία ζῶν καὶ διαβεβημένος ἐπὶ νοθείᾳ χειρογοάφων Ἰωάννης Ἀνδρέας Ἄγγελος Φλάβιος Κομνηνός, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ μὲν Χὰν παρὰ Δουκαγγίου ἀρυόμενος λέγει « Ioannes Andreas Angelus Flavius Comnenus als Urkundenfälscher bekannt, aus dem Hause der Angeli von Drivasti » ὁ δὲ Χόπφ « Fameux auteur de genealogies fausses, ἐπέγραψε δὲ ὡς ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς τὰ ἀπομνημονεύματά του « Breve memoria di li discendenti di nostra casa Musachia » ἐξ ὧν πρόδηλον ἤδη γίνεται πόσῃν πίστιν πρέπει νά ἔχη τις πρὸς τοὺς γράψαντας οἰκογενειακὰ ἀπομνημονεύματα ἀμαθεῖς ἀνθρώπους, τὰ ὁποῖα μόνον ὡς ὕλη ἀκατέργαστος δύνανται νά χρησιμεύσωσιν τοῖς δυναμένοις νά ἐπωφεληθῶσιν καλῶς ἐξ αὐτῶν πρὸς ἀναπλήρωσιν ιστορικῶν ἐλλείψεων καὶ οὐχὶ νά ὑποβάλλωνται ὡς ἐπίσημος αὐθεντία (autorité) πρὸς λύσιν σπουδαίων ζητημάτων, ὡς τὸ ἡμέτερον, καὶ μάλιστα ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν ἔχομεν πολλῶν

σπουδαιοτέρας συγχρόνους πηγὰς καὶ ζώσας ἔτι παραδόσεις, ἀπέναντι τῆς αὐθεντίας τῶν ὁποίων, πᾶν τοῦναντίον μαρτυρουσῶν καὶ διαβεβαιουσῶν, δὲν δυνάμεθα ἐπιστημονικῶς νὰ προτιμήσωμεν τὴν μαρτυρίαν καὶ ἀξιοπιστίαν γεροντικῶν ἀπομνημονευμάτων. Μόνον ἐν περιπτώσει, καθ' ἣν οὐδεμίαν ἀλλαχόθεν πληροφορίαν καὶ μαρτυρίαν εἶχομεν, ἄκοντες ἠδυνάμεθα κλείσαντες τοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν διαβεβαίωσιν τῶν ἀπομνημονευμάτων ὡς ἀληθῆ καὶ ἱστορικῆν.

Εἰ καὶ ἐκ τῶν περὶ τῆς ποιότητος τῶν γραψάντων τὰ προειρημένα ἀπομνημονεύματα πατρός τε καὶ υἱοῦ λεχθέντων ἱκανῶς ὑποδηλοῦται καὶ ἡ ποιότης τῶν οὕτως ἀπομνημονευθέντων καὶ προβαλλομένων ἡμῖν ὡς ἱστορικῆ αὐθεντία περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ πάντῃ περιττὸν ἀποβαίνει νὰ γίνῃ λόγος ἰδιαιτέρος καὶ σπουδαῖος περὶ αὐτῶν, οὐχ ἤττον ὅμως καὶ ταῦτα διὰ βραχέων ἐξεταστέα μοι φαίνονται ἵνα μὴ παρεξηγηθῆ ἢ παντελῆς ἀποσιώπησις αὐτῶν. Ἀλλὰ πρὸ τούτου θὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ, νομίζω, ὁ σοφὸς καθηγητῆς νὰ προτάξω μίαν παρατήρησιν, ἐνταῦθα ἀνήκουσαν, καὶ ἐξελέγξω μίαν τολμηρὰν ἀπόφασιν ὑπὲρ τοῦ Χόπχ, ὃν πέραν τοῦ δέοντος ἐξαίρει πολλαχοῦ, περιεχομένην ἐν τῇ ἐπικρίσει τοῦ κ. Μηλιαράκη, ἐνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις πολλοῖς περὶ αὐτοῦ λέγει. «Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τὴν τεχνικὴν ἐκτίμησιν τῶν χειρογράφων, τίς ἐξ ἡμῶν δύναται ν' ἀντιμετρηθῆ πρὸς ἄνδρα ἀνευρόντα καὶ διεξεληθόντα ἑκατοντάδας χειρογράφων μαρτυριῶν περὶ

τοῦ ἀγνωστοτάτου τῆς πατρίου ἡμῶν ἱστορίας μέ-
 ρους; » Λίαν παράδοξον φαίνεται μοι πῶς τοσοῦτον
 ταχέως ἐξεῤῥύη τῆς εὐρείας μνήμης τοῦ σοφοῦ ἱστο-
 ρικοῦ ὅτι, ἐν ᾧ πρό τινων ἐτῶν οἱ παρ' ἡμῖν ἀρχαιο-
 λογοῦντες καλῶς διέγνωσαν καὶ ἐξήλεγξαν τὴν κι-
 βδηλείαν καὶ νοθείαν τῶν Σιμωνιδίων χειρογράφων
 οἱ ἐν Βερολίῳ σοφώτεροι καὶ διαπρεπέστεροι τῶν
 λογίων ἐξηπατήθησαν ἐν τῇ διαγνώσει καὶ ἐξελέγ-
 ξει αὐτῶν, περὶ ὧν καὶ αὐτὸς ὁ Χόπφ ἀλλαχόθεν
 ἀφορμὴν λαμβάνων ἐπιφέρει. « Ἄρα γε καὶ ἐνταῦθα
 ὀλοσχερῆς κιβδηλεία ἀντὶ γνησίων πηγῶν, δι' ὧν ἀ-
 φαιρεῖται πᾶσα τῶν Βυζαντινῶν ἀντιλογία, αὐτὸ εἶ-
 ναι λίαν παράδοξον! Εἴ τις Σιμωνίδης ἐδημοσίευσεν
 τὴν αὐτοῦ Συμαίδα, δηλαδὴ ἱστορίαν τῆς ἐν Σύμῃ
 φιλοσοφικῆς σχολῆς, ἣτις οὐδέποτε ὑπῆρξεν, ἐν τι-
 νι μικρᾷ νήσῳ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 ἐξώρυξεν ὕμνους τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τελευταῖον
 διὰ τοῦ αὐτοῦ Οὐρανίου ἠπάτησε καὶ τινὰς τῶν ἡ-
 μετέρων Αἰγυπτιολόγων, ἀδύνατον νὰ ἐννοήσω πῶς
 τοιοῦτος καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Παρισίοις ἀ-
 πὸ πολλοῦ ἐξεληλεγμένος πλαστογράφος ἔτυ-
 χεν εἰσέτι πίστεως ἐν Γερμανίᾳ. Ἄλλ' ὅμως καὶ
 τοῦτο συνέβη.» Μήπως ὁ σοφὸς ἱστορικὸς πιστεύει
 ὅτι ὁ νεαρὸς καὶ πρωτόπειρος Χόπφ ὑπῆρξεν εἰς
 τὴν διάγνωσιν, ἐξέλέγξιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς γνησι-
 ὄτητος καὶ ἀξίας τῶν χειρογράφων ἐμπειρότερος
 καὶ δεινότερος τῶν ἐν Βερολίῳ ἡρώων τῆς φιλολο-
 γίας Lepsius, Boeckh καὶ λοιπῶν; Καὶ ὅμως ἐξηπα-
 τήθησαν καὶ οὗτοι οὐχὶ βεβαίως ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου
 ὡς οὐκ ὀρθῶς διατείνεται ὁ Χόπφ, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν

τῶν χειρογράφων, τὰ ὅποια ἀντὶ τοῦ Σιμωνίδου καὶ ἀπλοῦς τις χωρικός ἠδύνατο νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν ἐξέλεξιν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει τὸ πεπερασμένον τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δι' ἣν οὐκ ἐστὶν ἀναμάρτητος ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐπομένως οὐδὲ ὁ τοσοῦτον ἐξυμνούμενος Χόπφ.

Ἄλλὰ μὴ ἔχων ὑπ' ὄφιν τὰ χειρόγραφα ἵνα κρίνω περὶ τῆς καταστάσεως αὐτῶν καὶ παραδεχόμενος ὅτι ὁ Χόπφ πράγματι δὲν ἐξηπατήθη εἰς τὴν διάγνωσιν καὶ ὀρθὴν ἐκτίμησιν αὐτῶν, περιορίζομαι εἰς τὴν ἔρευναν μερῶν τινῶν τοῦ περιεχομένου πρὸς ἐξέλεξιν τῆς ποιότητος καὶ ἀξιοπιστίας αὐτῶν. Ὅτι μὲν ἐν τῇ συντάξει τοῦ πρώτου χειρογράφου, ὅπερ καὶ ὁ Χὰν θεωρεῖ ὡς τὸν μαργαρίτην τῆς ὅλης συλλογῆς περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων καὶ ὁ Χόπφ ὑπολαμβάνει ὡς σπουδαῖον καὶ μέλλον νὰ ἀποτελῇ τὴν βάσιν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτῶν, οὐδεμίαν πηγὴν εἶχεν ὑπ' ὄφιν ὁ Δεσπότης τῆς Ἡπείρου Ἰωάννης Μουσακῆς, ἐξ ἐνὸς μὲν διότι πάντα τὰ χρονικά εἶχον ἤδη ἀπολεσθῆ, ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ διότι ἀγράμματος ὢν δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ χρῆσιν τοιούτων καὶ ἂν ὑπῆρχον, ἀλλὰ μόνον ὡς διαθήκην τῶν υἱῶν καὶ ὡς αὐτοβιογραφίαν αὐτοῦ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χόπφ «Gewissermassen als sein Testament hinterliess.. eingefügt ist in diese Autobiographie eine ausführlichere Nachricht über seinen Vetter Skanderbeg») συνέταξεν ἐπὶ μόνῃς τῆς μνήμης αὐτοῦ ἐρειδόμενος, περὶ τούτου διαρρήδην μαρτυρεῖ ἀνὴρ λέξιν πρὸς λέξιν ἐπισταμένως ἀναγνοῦς ὅλον τὸ χειρόγραφον ὁ προμνη-

μνησθεὶς Χάν, τοῦ ὁποίου τὴν κρίσιν ἀσφαλεστέραν
 καὶ ὀρθοτέραν θεωρῶ καὶ τῆς τοῦ εὐρέτου αὐτῶν Χόμφ.
 ἔχει δ' αὕτη οὕτως « Nach den Redeformen des Despoten
 zu schliessen, bildet die mündliche Ueberlieferung d.h. sein
 eigenes Gedächtniss die einzige Quelle seiner Aufzeichnungen;
 auch gibt er an dass alle Chroniken des Landes verloren
 gegangen seien» Τὸ δὲ τούτῳ προστεθὲν δεύτερον μέ-
 ρος τοῦ χειρογράφου ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντί-
 νου Μουσακῆ, τοσοῦτον μυθῶδες, ἀντιφατικὸν καὶ ἀ-
 νάξιον λόγου ἐφάνη τῷ Χάν, ὥστε μάταιον ἐθεώρη-
 σε καὶ ἐλάχιστον λόγον νὰ κάμῃ περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ
 ἀναλύσει τοῦ χειρογράφου « daher er es für gerathener
 hielt, dieselbe in der folgenden Darstellung unberücksichtig
 zu lassen». Ἄλλως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Χόμφ κατακρίνει
 αὐτὸ ὡς ἐντελῶς ἀνάξιον λόγου. Ἐὰν δὲ πρὸς τού-
 τοις λάβῃ τις πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὸ ἐλατῆριον, ὑφ' οὗ
 ὀρμώμενος ὁ Ἰωάννης Μουσακῆς ἐπεχείρησε τὴν ἀ-
 ναγραφὴν ταύτην, καὶ τὸν τελικὸν σκοπὸν, δι' ὃν
 συνετελέσθη αὕτη, εὐκόλως πείθεται ὅτι εἰ μὲν
 ἐν τοῖς λοιποῖς τοῦ περιεχομένου μέρεσιν ἔχει μικρὰν
 τινὰ ἀξίαν τὸ τμήμα τοῦτο δι' ἔλλειψιν ἄλλων ἱστο-
 ρικῶν καὶ χρονογραφικῶν εἰδήσεων πρὸς συμπλήρω-
 σιν αὐτῶν, ἐν τῷ ἡμετέρῳ ὅμως ἐθνολογικῷ ζητήμα-
 τι δύναται νὰ θεωρηθῇ λίαν ὑποπτος ἢ μαρτυρία αὐ-
 τοῦ καὶ ὡς τοιαύτη πρέπει νὰ τεθῇ ὑπὸ κάθαρσιν τὸ
 «de natura Serviano» Διότι ἐλατῆριον μὲν, ὅπερ ἐκί-
 νησε τὸν Δεσπότην εἰς τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης
 καὶ αὐτοβιογραφίας ταύτης, ὑπῆρξεν οὐχὲ συναίσθη-
 σις παιδείας καὶ συγγραφικῆς δυνάμεως ἢ ἀγάπη
 πρὸς παράστασιν τῆς ἀληθείας ἀλλὰ μόνον ἡ ἀφε-
 λῆς αὐτοῦ πίστις ἐπὶ τῆς διαδοθείσης φήμης ὅτι ἡ

Εὐρώπη θὰ ἐπιχειρήσῃ σταυροφορίαν κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς ἐξέλασιν αὐτῶν ἐκ τῆς Ἀλβανίας, καὶ ἡ σταθερὰ πεποίθησις ἐπὶ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἀνακτήσεως αὐτῆς. Τελικὸς δὲ σκοπὸς τῆς ἀναγραφῆς ἦν ἰδιοτέλεια καὶ ἀποκλειστικὸν τῆς οἰκογενείας συμφέρον, χάριν τοῦ ὁποίου τὴν ἀλήθειαν θυσιάζων κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χάν «Soweit Familien - Interesse nicht in Frage kommt» προὐνόησεν, ἵνα μὴ τὰ οἰκογενειακὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας ἐπισκιασθῶσιν ὑπὸ τῆς ἐνδόξου τῶν Καστριωτῶν οἰκογενείας, νὰ παραστήσῃ τὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνικότητα ταύτης ὡς Σλαυϊκὴν καὶ διὰ τούτου καθιστῶν ὑποπτον παρὰ τοῖς ὑπερηφάνοις ὁμοφύλοις Ἀλβανοῖς αὐτὴν νὰ ἐξασφαλίσῃ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀλβανίας. Ἐκ τούτων βλέπει τις ὅτι ὁ ἐβδομηκοντούτης γέρων πρῶην Δεσπότης τῆς Ἡπείρου ἐπὶ ἄμμου ὠκοδόμει τὸ οἰκοδόμημα αὐτοῦ. πρῶτον μὲν Εὐρωπαϊκὴν σταυροφορίαν ἀνειρευόμενος γερροντικῶς, δεύτερον δὲ ἀφελῶς πιστεύων ταύτην ὡς ἤδη ἐπιτελεσθεῖσαν, τρίτον δὲ ὡς ἀπελευθερωθεῖσαν καὶ ἀνακτηθεῖσαν τὴν Ἀλβανίαν γηθοσύνης ὑποτιθέμενος καὶ τέταρτον καὶ τελευταῖον στερεῶς ἐξασφαλίζων τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἐπὶ τῶν υἱῶν καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἐν ἄλλαις λέξεσι ἔκαμνε τὸν λογαριασμὸν ἄνευ τοῦ ξενοδόχου κατὰ τὴν δημῶδη παροιμίαν καὶ ἀντὶ πάντα ταῦτα τὰ ἀγαθὰ νὰ ὑπολογίσῃ ἐπὶ τοῦ μακροῦ γερροντικοῦ καὶ Δεσποτικοῦ κομβολογίου, ἀνέγραψεν ἐν τῷ συναξαρίῳ αὐτοῦ. Τοιοῦτος μὲν ἐστὶν ὁ Ἀλβανὸς ἱστορικὸς τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ὅστις ἐκ τῆς βαθείας καὶ σοφῆς ἐρεῦνης ὁρμώ-

μενος δὲν ἐδίστασε νὰ ἀνακηρύξῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ τοιούτου ἀσφαλεστάτην καὶ ὁμολογουμένως ἀσφαλεστέραν τῆς τοῦ Βαρλετίου. Πόσον μεγάλη καὶ ὑψηλὰ τῆς σοφίας τὰ διδάγματα καὶ συμπεράσματα! Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ ἱστορία αὐτοῦ, ἣτις καὶ τοιοῦτον φέρει τίτλον «*Historia e genealogia della casa Musachia scritta da D. Giovanni Musachio Despoto dell' Epiro*». Ἀνάγκη ἄρά γε νὰ χωρήσω παραιτέρω πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ποιότητος τοῦτε Συναξαρίου καὶ τοῦ Συναξαριστοῦ; μάλιστα ἠδύνατό τις νὰ ὑποκρούσῃ.

Τὸ δὲ παραδοξότατον πάντων ἐστὶν ὅτι ἐν ᾧ ὁ Δεσπότης ἐπὶ τῷ προειρημένῳ σκοπῷ ῥαδίως μεταποιεῖ τοὺς Καστριώτας καὶ τὸν Σκενδέρμπεην ὡς Σλαύους «*per natura Serviano*,» ὡς ἐκ θαύματος κατάγει ἑαυτὸν καὶ τὸ οἰκογενειακὸν αὐτοῦ ὄνομα Μουσακὴ ἐκ τῶν ἀρχαίων Μολοσσῶν τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου! ὅπερ διαβεβαιῶν ὁ Χόπφ ἐπιπροσθέτει ὅτι αὕτη ἢ τότε ἐπικρατοῦσα φιλοδοξία δὲν εἶναι ἀσυνήθης καὶ παρὰ ταῖς νῦν Ἑλληνικαῖς οἰκογενείαις ὡς π. χ. παρὰ τῇ πρὸ τῆς 15. ἑκατονταετηρίδος ὅλως ἀγνώστῳ οἰκογενείᾳ τῶν Ὑψηλαντῶν «*dass er den Familiennamen Musachi von den alten Molossern (Molossachi) herleitet ein damals und selbst bei den heutigen griechischen Familien, Z. B. den vor dem 17 Jahrhundert ganz unkenntnen Fürsten Ypsilanti nicht ungewöhlicher Wahn.*» Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ πατὴρ τοιαύτην ἐπιδείκνυται ἀρχαίαν καταγωγὴν τῆς οἰκογενείας, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος οἶονεὶ διαμαρτυρόμενος κατὰ τῆς ψευδολογίας τοῦ πατρὸς καὶ μὴ ἀποδεχόμενος ταύτην ἀναγράφει ἐν τῷ Συναξαρίῳ

ὅτι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ κατάγεται ἀπὸ τοῦ Μάρκου Βριταννίου εὐθέως ἀπογόνου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ πατρὸς τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ, βασιλέως τῆς Σερβίας! κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ Χόφφ «Laut denselben stammt sie von Marcus Britannius, directem Nachkommen Konstantin's des grossen und Vater des Giovanni Masacchi, Königs von Serbien. ab.».

Νῦν δὲ ἐρωτῶ ἐπὶ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου τραγελάφου τίνοι πιστευτεῦον τῷ πατρὶ ἢ τῷ υἱῷ; πότερος ἀλήθειαν λέγει περὶ τῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας αὐτῶν ὁ πατήρ ἢ ὁ υἱός; οὐδέτερος δυστυχῶς μεθ' ὅλην τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ὅτι ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ ἀσφαλεστάτη καὶ ἀσφαλεστέρα τῆς τοῦ Βαρλετίου. Ἄλλ' ἐὰν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἐκ προσέσεως μᾶλλον ἢ ἀγνοίας ψευδολογῶσι καὶ ἐν τοῖς οἰκείοις πονηρεύωνται σκοπίμως, εἶναι δυνατόν ποτε νὰ ἀληθεύωσιν ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις καὶ νὰ μὴ πονηρεύωνται πλειότερον; ὁ γὰρ ἐπὶ τὰ οἰκεῖα πονηρὸς, πονηρότερος ἐπὶ τὰ ἀλλότριά ἐστιν, ἀρχαῖος διδάσκει λόγος. Ἄφ' οὗ δὲ οὕτω ψευδόμενοι πρὸς ἐξευγενισμόν καὶ πρὸς ἀνύψωσιν τῆς ἑαυτῶν οἰκογενείας ἀνέδραμον εἰς τοὺς ἀρχαίους Μολοσσοὺς καὶ εἰς τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, διὰ τὸ δὲν ἐπραξάν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὴν οἰκογένειαν τῶν Καστριωτῶν καὶ τὸν ἥρωα Σκενδέρμπεην καὶ δὲν ἀνήγαγον αὐτὸν τοῦλάχιστον, ἀντάξιον πάσης δόξης καὶ τιμῆς ἀναδειχθέντα, εἰς ἀρχαῖόν τι καὶ ἐπίσημον γένος ἢ τὸ τοῦ Πύρρου ἢ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου, πρὸς οὗς ἄλλοι παρέβαλον τὸν ἥρωα, ἀλλὰ πρὸς ἐξευτελισμόν καὶ μεῶσιν τῆς δόξης τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν ἐπενόησαν τὸ «per natura

Σεργίου; Ἐνταῦθα δὴ κεῖται τὸ μυστήριον τῆς πο-
 νηρίας αὐτῶν, ὁ σκοπὸς τοῦ ὁποίου προηγουμένως
 ἐξηγήθη ἤδη καὶ περιττὴ ἀποβαίνει πᾶσα περαιτέρω
 ἐξήγησις καὶ ἀνάπτυξις. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς κα-
 ταγωγῆς τῆς ἰδίας οἰκογενείας ἱστοροῦσιν ὁ Ἰωάννης
 καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Μουσακῆς. Ὁ δὲ Χάν
 καὶ ὁ Χόπφ, ὡς προεῖρηται, διαβεβαιοῦσιν ὅτι ὁ μὲν
 πρῶτος μόνον ἐπὶ τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ οἰκογενεια-
 κὰ συμφέροντα δὲν εἶναι φιλαλήθης καὶ ἐπομένως
 ψευδολογεῖ, ὁ δὲ δεύτερος ἐπὶ πάντων κατακρίνεται
 ὡς ἀναγράφων μυθώδη καὶ ἀντιφατικὰ πράγματα
 (fabelhaften Notizen.... die... im Widerspruche stehen). Ση-
 μειωτέον δὲ ὅτι ἡ κρίσις τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ πρῶ-
 του δὲν εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἀληθῆς, διότι ἐν πολ-
 λοῖς ἀνακαλύπτονται καὶ μυθολογήματα καὶ ἱστορι-
 κὰ καὶ χρονολογικὰ καὶ γεωγραφικὰ ἀμαρτήματα,
 τὰ ὅποια δικαίως κλονίζουσι τὴν πεποίθησιν τοῦ ἐ-
 ρευνητοῦ πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τῶν ὑπὸ τοῦ Δεσπό-
 του ἀναγραφομένων καὶ ἐπὶ τῶν μὴ ἐφαπτομένων τῶν
 οἰκογενειακῶν πραγμάτων καὶ ἐντεῦθεν δικαιοῦταί
 τις νὰ εἴπη ὅτι ἡ Historia αὐτοῦ οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰ
 μὴ ὕλη ἀκατέργαστος, ἧς ἡ χρῆσις μεγάλην ἀπαιτεῖ
 προσοχὴν καὶ κρίσιν παρὰ τοῦ ἀναγκαζομένου ἐν ἐλ-
 λείψει ἄλλων εἰδήσεων νὰ μεταχειρισθῇ αὐτήν. Πρὸς
 πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων μοι ἀρκοῦμαι ἀνὰ ἓν καὶ
 μόνον παράδειγμα ἐκάστου τῶν προειρημένων τμη-
 μάτων νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα, ἐξ ὧν δύναται τις νὰ
 σχηματίσῃ τὴν προσήκουσαν κρίσιν περὶ τῆς ποιό-
 τητος τοῦ ὅλου Συναξαρίου ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν τῆς
 διαθήκης καὶ αὐτοβιογραφίας τοῦ Θεοσεβεστάτου

Δεσπότης τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ κατὰ κρι-
 βεστάτου ἱστορικοῦ κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικόν.

Ὁ Χάν ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς περιλήψεως τοῦ χειρο-
 γράφου ἀρχόμενος λέγει «Der Despot beginnt mit der
 Angabe, dass zwar von einem Regno di Apollonia die Rede gehe» τοῦ ὁποίου βασιλεὺς ἦν ὁ Βρι-
 τάνιος· ἀλλὰ τι σημαίνει τὸ μυθολογικὸν τοῦτο αἴ-
 νιγμα, οὔτε ὁ Χάν ἐπεχείρησε νὰ ἐρμηνεύσῃ, οὔτε ὁ
 Χόπφ λέγει τι περὶ αὐτοῦ. Ὅτι δὲ δὲν δύναται νὰ ἐν-
 νοηθῇ οὔτε ἡ Ἀπολλωνία, οὔτε πάλιν ἡ Πόλα τῆς
 μακρὰν κειμένης Δαλματίας ἐξάγεται πρῶτον μὲν ἐκ
 τῆς γραφῆς τοῦ ὀνόματος «Apollonia» δεύτερον δὲ διότι
 ἡ Ἀπολλωνία καὶ ἡ Πόλα ἰδιαιτέρως μνημονεύονται
 πολλαχοῦ ἐν τῷ χειρογράφῳ κατὰ τύχην ὀρθῶς γε-
 γραμμέναι, καὶ τρίτον ὅτι οὐδέποτε ὑπῆρξεν βασιλεια-
 ὦν τοιοῦτον ὥστε ἡ ἐρμηνεία αὐτοῦ Κάλχαντος δεῖ-
 ται ἐρμηνευτοῦ. Δεύτερον δὲ ὁ Δεσπότης ἀναγράφει
 ὅτι ὁ ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ Ἀνδρέας Β΄.
 κατέκτησε τὴν Μακεδονικὴν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν Κασ-
 τορίαν καὶ διετήρησεν αὐτὴν ἢ τῶν Μουσακιδῶν οἰ-
 κογένεια μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακτῆσεως
 (1386) ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἀληθὲς καθ' ὅσον βεβαιότατον
 θεωρεῖται καὶ ἀποδείκνυται ὅτι ἡ κυριαρχία τῶν Μου-
 σακιδῶν οὐδέποτε ἐξετάθη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ
 πολὺ ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἐπαρχίαν καὶ πόλιν Καστο-
 ρίαν. Πρὸ τούτου δὲ ἀφηγεῖται ὁ Δεσπότης ὅτι ὁ
 Ἀνδρέας Β΄. κατεπολέμησε τὸν βασιλέα τῶν Βουλ-
 γάρων Βούκατζην περὶ τὴν πηγὴν Δόβριδα κειμένην
 εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἀλβανίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ὅτι
 δῆθεν συνέλαβεν αὐτὸν αἰχμάλωτον. Ἀλλὰ καὶ ὁ μῦ-
 θος οὗτος ἀνυπόστατός ἐστιν καὶ ἐκ τοῦ ἀέρος εἰλημη-

μένος καθ' ὅσον μάλιστα ὁ Χάν ζητῶν νὰ ὀρίσῃ τὴν Δόβριδα ἐσφαλμένως τοποθετεῖ αὐτὴν πλησίον τῶν Βιτωλίων περὶ τὸ Διαβατὸν ὅπου διατείνεται ὅτι ἦσαν τὰ ὅρια τῆς Ἀλβανίας καὶ Βουλγαρίας καὶ οὐκ ὀρθῶς ταυτίζων τὴν Ἰλλυρίδα καὶ Μακεδονίαν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ Ἀλβανίαν ἢ εἰδικώτερον τὴν Μακεδονίαν τῇ Βουλγαρίᾳ ἐπικαλεῖται εἰς μαρτυρίαν χωρίον τοῦ Στράβωνος «διὰ Πυλῶνος τόπου ὀρίζοντος ἐν τῇ ὁδῷ τὴν τε Ἰλλυρίδα καὶ τὴν Μακεδονίαν» ἐκ τοῦ ὁποίου πᾶν τούναντίον ἐξάγεται ἤτοι ὅτι ἐν τῷ Πυλῶνι ἦσαν τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας καὶ οὐχὶ τῆς Βουλγαρίας, ἣν ὡς πολὺ μεταγενεστέραν κατὰ φυσικὸν λόγον ἠγνῶει ὁ Στράβων. Ἐπὶ τέλους ὁμῶς ὀμολογεῖ ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐπεσκέπτετο τὸ Διαβατὸν, τοιαύτη κακοκαιρία ἦν ὥστε σύγχυσις ἐπῆλθεν αὐτῷ μᾶλλον ἢ διασάφησις τῶν ἀρχαίων καὶ νέων ὀρίων «Leider war hier das Wetter so schlecht, dass wir darüber nach der alten neuen grenze zu vergassens».

Ἀλλὰ μήπως μόνα ταῦτά εἰσι τὰ ἀμαρτήματα τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ; Οὐχὶ βεβαίως. Διότι ταῦτα ὑπερβαίνοντα τοῦ μνημονικοῦ τὰ ὅρια μικρά εἰσι παραβαλλόμενα πρὸς ἄλλα τὰ ὁποῖα ὡς συμβάντα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς φυγῆς ἐκ τῆς Ἀλβανίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ οὐχὶ πολὺ πρὸ αὐτοῦ ὡς τὰ προειρημένα, ἔπρεπε μετὰ πλείονος ἀκριβείας νὰ ἀναγράψῃ ἵνα μὴ παράσχη εὐλόγον ἀφορμὴν δυσπιστίας περὶ πάντων τῶν ἀναγραφομένων, καὶ νὰ μὴ προσκρούσῃ εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ἐν δὲ τῶν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀναγομένων παραδειγμάτων ἐστὶν ὅτι, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ὁ Χαλκοκον-

θύλης ὁ τὸς αὐτὸν περιφρονήσας τὸν ἥρωα ἐν τῇ ζωῇ ἀκριβῶς ὀρίζει τὸν χρόνον τοῦ θανάτου, ὁ θεοσεβέστατος Δεσπότης, ὁ συναγωνιστὴς τοῦ ἥρωος καὶ ὁ κατὰ τὸν θάνατον ἴσως παραστάς, δεικνύων ὅτι γινώσκει καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου ἀποδεικνύει ὅτι ἀγνοεῖ καὶ τὸ ἔτος αὐτοῦ, διότι λέγει ὅτι δῆθεν ἀπέθανε τῇ 4 Δεκεμβρίου 1466, «Il Signor Scanderbeg morse nell' anno 1466 alli quattro de dacembre, » ἐν ᾧ ἀληθῶς ὁ ἥρωος ἐτελεύτησεν ἐν Λισσῶ τῇ 17 Ἰανουαρίου 1468. Τί δὲ νὰ εἶπη τις περὶ τῆς συγχύσεως τῆς γεωγραφίας καὶ τῆς διαστρεβλώσεως πλείστων γεωγραφικῶν ὀνομάτων, ἐξ ὧν ἀπεδείκνυται ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὔτε ἱστορίαν ἐγίνωσκεν οὔτε πάλιν γεωγραφίαν καὶ περ μνημονεύων ἐνιαυτοῦ Στράβωνα καὶ Λίβιον, ἀλλ' ἐντελῶς ἀγράμματος τὴν περὶ ταῦτα, διότι τὴν Ὀχριδα π.χ. ὑπὸ τρεῖς διαφόρους ἀλλοκότους γραφὰς πολλαχοῦ ἀναφέρει ἤτοι *Aleria*, *Delcristia* καὶ *Elcristia*, τὸ ὄνομα τοῦ ἐν τῇ νήσῳ τῆς Πρέσπης σωζομένου μοναστηρίου καὶ ναοῦ τοῦ Ἀχιλλέως μεταβάλλει εἰς Ἀρχέλαον *deve c' è uuo monasterio che c' è il corpo de santo Archelao* καὶ ἄλλα ἔτι χείρονα τούτων, ὧν ἡ ἐξέλεξις οὐ τοῦ παρόντος.

Ἐν γένει δὲ τοσαύτη ἀσάφεια, σύγχυσις, πολυλογία, ταυτολογία καὶ παλλιλογία γεροντικὴ ἐν τῇ διαθήκῃ καὶ αὐτοβιογραφίᾳ τοῦ θεοσεβεστάτου Δεσπότη τοῦ τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ ἐπικρατεῖ, ὥστε ἐν ᾧ ὁ Χάν ἀρχόμενος τῆς ἐκθέσεως περιλήψεως αὐτῆς ἐχαρακτήρησεν ὡς τὸν μαργαρίτην τῆς περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων συλλογῆς τοῦ Χόφφ

«Die Perle seiner albanesischen Sammlungen», ἀκολούθως προΐων καὶ διπλασίας τοῦ κειμένου ὑποσημειώσεις ἀναγκαζόμενος νὰ ὑποσυνάπτῃ, ἀηδίασε διασαφηνίζων, ἐπανορθῶν, ἀνασκευάζων, ἐρωτῶν καὶ ἀπορῶν ἐν πολλοῖς πρὸς κατάληψιν, καὶ οὕτως ὁ ἐν ἀρχῇ φανείς αὐτῷ θησαυρὸς, ἐν τῇ βασάνῳ παρέστη ὡς «*amateria*!» ἵνα μὴ τις εἴπῃ ὡς ἄνθρακες μεθ' ὅλην τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ ἀπείρου τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων Χόπφ ὅτι αὐταὶ αἱ πληροφορίες τοῦ πρώτου μέρους τοῦ ὅλου χειρογράφου θὰ ἀποτελῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι τὸν πυρῆνα τῶν ἡμετέρων γνώσεων περὶ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ἀλβανῶν ἀπὸ τοῦ 1200 — 1477 καὶ ὅτι τοῦτο τὸ μέρος τῆς συλλογῆς ταύτης τὸ ἐπισημότερόν ἐστιν «*La partie la plus importante de ce recueil à laquelle est jointe une notice fabuleuse sur les armoiries de la famille*»

Ὅτι μὲν ὁ Χόπφ, ὡς πᾶς ἐπιστήμων, ὑπὸ διαπύρου ἐπιστημονικοῦ ζήλου φλεγόμενος κρὸς ἀνακάλυψιν νέου τινὸς καὶ τέως ἀγνώστου τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐκ τοιαύτης προκαταλήψεως ὑπολαμβάνων ὅτι τὸ εὐρεθὲν μεγάλην ἔχει ἀξίαν καὶ τιμὴν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀσφαλῆς καὶ ἀρμόδιος κριτῆς (*compétent*) ἐπὶ τῆς περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων συλλογῆς καὶ ὅτι τοιαύτην ἐξενεγκῶν κρίσιν ἀναντιρρήτως ἐξηπατήθη εἰς τὴν ὑπερτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ εὐρήματος αὐτοῦ, πρόδηλον γίνεται ἐκ τῶν ἐπομένων περιστατικῶν. Ὁ Χόπφ ἀνακαλύψας τὸ χειρόγραφον καὶ ἀναγνοὺς αὐτὸ, ἔγραψε πρῶτον μὲν ἐκ Νεαπόλεως, εἶτα δὲ ἐκ Μελίτης ἐν εἴδει ἐπιτολῶν σκιαγραφίαν περὶ τοῦ τρόπου, τόπου τῆς

εὐρέσεως καὶ τοῦ περιεχομένου καὶ ἐδημοσίευσεν
 αὐτήν, μόλις δύο φύλλα περιλαμβάνουσιν, ἐν τῷ
 «*Monatsberichte der königl. Preuss. Akademie der Wis-
 senschaften zu Berlin. 1864.*» Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ ὀ-
 λίγιστα κατεσπευσμένως ἐγράφησαν ἴσως μόνον
 πρὸς ἀγγελίαν τοῦ ἀνακαλυφθέντος θησαυροῦ, ἀκο-
 λούθως δὲ ἐπεφυλάσσετο ὁ ἀνακαλύψας αὐτὸν, ὡς
 πᾶς τις ἤλπιζε καὶ ἀνέμενε, ἐν τῇ ἐκδόσει καὶ δη-
 μοσιεύσει τοῦ χειρογράφου νὰ δημοσιεύσῃ μετὰ τῆς
 προσηκούσης ἀναλύσεως, κρίσεως καὶ ὀρθῆς ἐκτιμῆ-
 σεως τῆς ποιότητος τοῦ περιεχομένου ἵνα φωτίσῃ
 τὸν κόσμον περὶ τῆς ἀξιοπιστίας καὶ αὐθεντίας αὐ-
 τοῦ· δυστυχῶς ὅμως ὁ σοφὸς διέψευσε τὰς ἐλπίδας
 καὶ προσδοκίας τῶν τοιοῦτόν τι ἀναμενόντων· διότι
 καὶ μετὰ παρέλευσιν ἐννέα ἐτῶν τῷ 1873 ἐκδοὺς
 τὰ ἀνέκδοτα χρονικά ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Chroni-
 ques Gréco-romaines*» οὐδὲ δύο ὀλοκλήρους
 σελίδας ἀφιέρωσεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ὀγκώδους
 τόμου ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον
 τὸ κείμενον ἐδημοσίευσεν ἀπὸ τῆς σελίδος 281—340
 χωρὶς μηδεμίαν νὰ ὑποσυνάψῃ σημείωσιν κριτικὴν ἢ
 ἐπικριτικὴν, ὅπερ τρανῶς μαρτυρεῖ ὅτι ὁ Horf ἐστε-
 ρεῖτο τῆς ἀπαιτουμένης εἰδικότητος καὶ τῶν πρὸς
 τὸν εἰρημένον σκοπὸν ἀπαιτουμένων γνώσεων ἐπὶ τοῦ
 περιεχομένου τοῦ δημοσιευθέντος, ἐν ᾧ ὁ Χάν τα-
 κτικὴν ἀνάλυσιν καὶ περίληψιν μόνον τοῦ ὅλου δη-
 μοσιεύσας ἐν σελίσι 35 μεγάλου τετάρτου ἀπὸ τῆς
 284—319 συνώδευσεν αὐτὴν ἐν ὑποσημειώσεσιν,
 πλείονα τοῦ κειμένου χῶρον κατεχούσαις, ἐν πάσῃ
 σχεδὸν σελίδι μετὰ διασαφήσεων, κρίσεων ἐπανορθώ-

σεων καὶ ἀνασκευῶν καὶ ἀπέδειξε πράγματι ὅτι οὐ μόνον ἀνέγνω, ὡς ὁ Χόπφ, ἀλλὰ καὶ ἐμελέτησεν ἐπισταμένως καὶ ἔγνω καλῶς τὴν ὕλην καὶ μετέφρασεν ἐν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ καταπλουτίσας τὸ ἔργον μετὰ τῆς περιουσίας τῶν γνώσεων ὡς ὄντως εἰδικὸς Ἀλβανολόγος καὶ οὐχὶ ἐπιπόλαιος ἀναγνώστης καὶ χειρογράφων εὐρετής.

Γοιοῦτον μὲν ἐστὶν τὸ πολυθρύλητον χειρόγραφον ἢ ἄμεινον εἰπεῖν ἢ διαθήκη καὶ αὐτοβιογραφία τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ, τοῦ ὁποίου τὴν μαρτυρίαν ἀνεκήρυξεν ὡς ἀκριβεστάτην καὶ ἀσφαλεστάτην ὁ σοφὸς ἱστορικὸς συγκαταλέξας αὐτὸν ἐν τοῖς ἱστορικοῖς! καὶ ἐκτιμήσας μόνον ἐκ τοῦ καταχρηστικοῦ τίτλου «Historia . . .», ὃν κατ' ἄγνοιαν τῆς ἀξίας τοῦ περιεχομένου ἐπέθηκέ τις κατὰ τὴν 15. ἑκατονταετηρίδα, καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ποιότητος τοῦ Συναξαρίου ἢ μᾶλλον προκαταληφθεὶς καὶ παρατυρωθεὶς ἐκ τῆς ἐπισφαλοῦς κρίσεως τοῦ Χόπφ περὶ τοῦ εὐρήματος αὐτοῦ. Κατὰ πόσον δὲ, πάντα τὰ εἰρημένα περὶ αὐτοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν τιθέμενός τις, δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπὶ τοιαύτης σαθρᾶς βάσεως καὶ νὰ ἀποδεχθῇ ἀνεπιφυλάκτως, ὡς ἔπραξεν ὁ Χόπφ καὶ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, τὴν μονομερῆ καὶ ἀντιστρατευομένην πρὸς τὰς συγχρόνους πηγὰς καὶ τὰς ἐθνικὰς παραδόσεις μαρτυρίαν περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη ὡς ἔχουσαν ἐλαχίστην ἀληθείας ἱστορικῆς ὑπόστασιν, περὶ τούτου πάντα περαιτέρω λόγον περιττὸν ὑπολαμβάνω. Μετὰ δὲ τὴν ἐξέλεγχσιν τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ πατρὸς, ἅπερ ἐθεωρήθησαν ὡς ἀποτελοῦντα τὸ ὑγειέστερον τοῦ ὄλου χειρο-

γράφου μέρος, καὶ τῶν τοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου, τὰ ὅποια κατεκρίθησαν ὡς μυθώδη καὶ μηδαμινὰ, ὑπολείπεται ὀλίγα μόνον νὰ προσθέσω περὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἑλληνοσ Θεωδώρου Σπανδουγίνου Καντακουζηνοῦ καὶ περὶ τῆς ἀξιοπιστίας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ζητήματος. Ἐν πρώτοις παρατηρητέον ὅτι ὁ Σπανδουγῖνος, ὃς κατὰ τινὰς μὲν μυναχὸς, κατ' ἄλλους δὲ ὀρθότερον εὐγενὴς Βυζάντιος, ἔφυγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀναντιρρήτως πολὺ ὑποδεέστερος καὶ ἀφανέστερος ἦν τοῦ προηγουμένως χαρακτηρισθέντος Χαλκοκονδύλου καὶ Φραντζῆ καὶ ἐπομένως ὡς τοιοῦτος ἥττονος πίστεως ἄξιος παρίσταται ἡμῖν ἐν τῷ περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων ζητήματι καθόλου καὶ ἐν τῷ περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη ἰδίᾳ. Πρῶτον μὲν ἀκμάσας ἕνα ὀλόκληρον αἰῶνα μετὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν τοῦ ἥρωος (ἤκμαζε κατὰ Ζαβίρα τῷ 1583) ἔγραψεν οὐχὶ *Historia* ἢ *memoria* ἰδίως περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ὑπομνήματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν ἐθίμων τῶν Τούρκων, τὰ ὅποια μεταφρασθέντα ἐν τῇ Ἰταλικῇ γλώσσῃ ἐξεδόθησαν ἐν Φλωρεντίᾳ τῷ 1551 ὑπὸ τὸν ἐξῆς τίτλον «*I Com-
mentari di Theodoro Spandugino Canticusino, gentilhuomo
Constantinopolitano, dell' origine de Principi Turchi, et de
Costumi di quella natione. Firenze 1551*», καὶ ἐν τούτοις ἀκροθιγῶς ἀπτόμενος τῶν Ἀλβανικῶν συσχετιζομένων μετὰ τῶν Τουρκικῶν παρεμβάλλει ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν «*per natione Serbiano*» κύριος οἶδε πόθεν μαθῶν καὶ παραλαβῶν, ὅτε ἐν Ἰταλίᾳ διατρέψων ἕνα

φεν. Εἶτα δὲ ἡ πραγματεία, ἣν ἔπεμψε τῷ 1535 πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ Κωνσταντῖνον εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν *Teodoro Spandolito Trattato della cassa d' Ottomano,*» μετρίαν ἔχει ἀξίαν κατὰ τὴν κρίσιν καὶ αὐτοῦ τοῦ Χόπφ, θεωροῦντος αὐτὴν πολλῶ ὑποδεεστέραν καὶ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Δεσπότη τοῦ Ἰωάννου Μουσακῆ ὡς πρὸς τὰ Ἀλβανικὰ πράγματα καὶ ἐπομένως ἐλαχίστης πίστεως ἀξία πρέπει νὰ θεωρηθῆ. Ὡς τοιαύτην δὲ ὁ Χάν ἀπέκλεισεν ἐντελῶς τῆς ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως, ὡς ἔπραξε καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου Μουσακῆ μυθώδους καὶ ἀντιφατικῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πραγματεία αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον συμφωνεῖ πρὸς τὰ περὶ τῶν Τούρκων προμνημονευθέντα ἀπομνημονεύματα τοῦ Σπανδουγίνου, ὅστις ἐνταῦθα παρεμορφώθη εἰς *Spandolito*, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν καὶ μαρτυρίαν τοῦ Χόπφ «*Traité qui consent pour une grande partie avec l'histoire du même publiée dans la collection de Sansovino*» καὶ ἐν τῷ *Monatsberichte* «*Dieselbe ist indess nur eine von der gewöhnlichen abweichende Redaction der Osmanischen Geschichte des Teodoro Spanlogino dessen Name hier verstümmelt ist,*» ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι πάλιν ἐπαναλαμβάνεται ἡ αὐτὴ φράσις «*per natura Serviano*» περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐκ ταύτης τοίνυν τῆς διπλῆς καὶ συνωνύμου φράσεως τοῦ Βυζαντίου Σπανδουγίνου ὀρμηθεὶς ὁ Χόπφ καὶ ἐπὶ ταύτης ὡς ἐπὶ στερεᾶς κρηπίδος ἐρεισθεὶς, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ, πηγὰς, παραδόσεις καὶ βοηθήματα, ἅπερ ἐν ἄλλοις εἰδικῶς ἀσχολούμενος οὔτε εἶδεν, οὔτε ἠρέυνησεν, οὔτε ἐμελέτησεν ἵνα ἐν ἐπιγνώσει τοῦ κρινομένου ἀσ-

φαλή κρίσιν ἐξενέγκη, εἰς οὐδέν λογισάμενος, καὶ ὡς παντελῶς ἀνύπαρκτα ὑπολαβὼν, ὡς ἐκ τρίποδος ἀπεφήνατο ὅτι ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦν Σλαῦος καὶ οὐδέν πλεόν.

Ὁ δὲ σοφὸς καθηγητὴς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς κ. Κ. Παπαρρήγόπουλος ἀβασανίστως καὶ ἀκόπως ἀφαρπάσας τὸ ἔρμαιον τοῦτο τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ ἐπιδεικνύμενος ἐν αὐτῷ, ἐπανειλημμένως δημοσίᾳ ὡς φόβητρον ἐπέσεισε κατὰ πάντων τῶν ἀντιφρονούντων καὶ ἀντιδοξούντων, πρῶτον μὲν κατὰ τοῦ κ. Πετρίδου «τὸ χωρίον τοῦτο ἀποτελεῖ μέρος ἐνὸς τοῦ προειρημένου χειρογράφου τμήματος, ὅπερ συνετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνοσ Θεοδώρου Σπανδουγίνου Καντακουζηνοῦ. Καθὼς βλέπετε (ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς συντάκτας τῆς «Ὡρας») ὁ Σπανδουγῖνος, ὅσῳ Ἑλληναὶ καὶ ἂν ἦτο, δὲν ἐδίστασεν ἀπὸ τῆς 16 ἑκατονταετηρίδος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ εἴπῃ διαρρήδη ὅτι ὁ Σκενδέρμπεϋς ἦτο Σλαῦος τὴν καταγωγὴν». Εἶτα δὲ κατὰ τοῦ κ. Α. Μηλιαράκη προτρεπτικῶς τε καὶ διδακτικῶς «Ἀλλὰ τὸν παρακαλοῦμεν ν' ἀναγνώσῃ αὐθις τὴν γνωστὴν ἐκείνην ἱστορίαν τοῦ Σπανδουγίνου Ἀλλ' ὁ δόκιμος ἐκεῖνος τῶν τοιούτων γνώστης, οὕτως ἔκρινε τὰς περιλιπομένας 50 περίπου σελίδας, ὥστε δὲν ἐδίστασεν ἕνεκα αὐτῶν νὰ ὀνομάσῃ τὸ χειρόγραφον πολῦτιμον (precieux)». Ὁντως ἀπορεῖ τις τί πρῶτον τί δ' ὕστατον νὰ θαυμάσῃ ἐν τούτοις· μεγάλη ἢ σοφία καὶ βαθεῖα ἢ κρίσις, ἐνώπιον τῆς ὁποίας ἱλιγγιᾶ καὶ ὁ σοφώτατος τοῦ ἀνθρώπου νοῦς! Ἀλλὰ πρὸς Θεοῦ ποία λογικὴ καὶ ὑ-

γειαίνουσα κριτική ἐπιτρέπει ποτὲ νὰ ἀποδεχθῶμεν
 ὡς ἀληθὲς καὶ ἀναμάρτητον καὶ αὐθεντικὸν ὅτι ὁ ὑπὸ
 ἱστορικὴν ἐποψίν ἐντελῶς ἄτημος καὶ ἀφανὴς δια-
 τρίβων ὡς φυγὰς ἐντινι πόλει ἢ γωνίᾳ τῆς Ἰταλίας
 Θεόδωρος Σπανδουγίνος ὁ Βυζάντιος μετὰ μίαν πε-
 ρίπου ἑκατονταετηρίδα ἐγίνωσκε περὶ τῆς ἐθνικότη-
 τος τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας θετικώτερα καὶ ἀκρι-
 βέστερα πάντων τῶν ὁμοφύλων, συγχρόνων καὶ συ-
 ναγωνιστῶν, οἵτινες συνέγραψαν εἴτε τὴν βιογραφί-
 αν αὐτοῦ εἴτε ἱστορίαν περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγ-
 μάτων, καὶ πάντων τῶν μεταγενεστέρων ὁμοφύλων
 τε καὶ ἀλλοφύλων, οἵτινες ἠρύσθησαν ἐκ τῶν περι-
 σωθεισῶν καὶ μὴ σωζομένων νῦν πηγῶν ἐκείνων; Ἡ
 τίς δικαιοῦται ἱστορικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς, πάντων
 τούτων καταφρονήσας ὡς ἐντελῶς ἀνυπάρκτων καὶ
 τὴν πατροπαράδοτον ἐγχώριον παράδοσιν καὶ νῦν ἐτι-
 ζῶσαν ἐν τῇ μνήμῃ καὶ τοῖς στόματι τῶν ὁμοφύλων
 ἐκείνου ἀπογόνων ὁμοδόξων τε Χριστιανῶν καὶ ἑ-
 τεροθρήσκων Μωαμεθανῶν ἀπολακτίσας, καθὼς καὶ
 τὴν ἀρνητικὴν παράδοσιν τῶν ἑτεροφύλων Σλαύων
 μηδόλως λαβῶν ὑπ' ὄψιν, τίς λέγω δικαιοῦται καὶ
 ἐλλόγως δύναται πάντα τὰ ἀντεπιστημονικῶς εἰς
 οὐδὲν λογισάμενος, κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς νὰ πι-
 στεύσῃ τῇ μονομερεῖ καὶ ἀκροσφαλεῖ μαρτυρίᾳ τοῦ
 ἀπλᾶ ὑπομνήματα περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν ἐθί-
 μων τῶν Τούρκων γράψαντος μακρὰν τῆς Ἀλβανίας
 ἐν Ἰταλίᾳ Θεοδώρου Σπανδουγίνου καὶ ἐν παρόδῳ
 παρεμβαλόντος τὴν αὐτὴν φράσιν «per natura Serviano
 καὶ per natione Serviano» ἅπαξ μόνον ἐν τε τοῖς ὑπο-
 μνήμασι καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμοίᾳ τούτοις

χειρογράφῳ πραγματείᾳ τῇ δωρηθείσῃ τῷ Κωνσταντίνῳ Μουσακῇ; Ἡ τίς πιστεύσας αὐτῇ ἀθαιρέτως καὶ αὐτογνωμόνως ὡς ἔπραξαν ὁ Χόπφ καὶ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς τολμᾷ νὰ προτιμήσῃ αὐτὴν τῆς μαρτυρίας καὶ αὐθεντίας πάντων τῶν προμνημονευθέντων μνημείων γραπτῶν τε καὶ ζώντων; ἀναντιρρήτως οἱ μὴ λαβόντες τὸν κόπον νὰ ἐρευνήσωσι καὶ μελετήσωσιν αὐτὰ Χόπφ καὶ κ. Παπαρρηγόπουλος, πρὸς οὓς δικαίως ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὀφείλει καὶ ἀναγκάζεται τις νὰ παρωδήσῃ τὸ τοῦ Θουκυδίδου «οὕτως ἀταλαίπωρος τοῖς πολλοῖς ἡ ζήτησις τῆς ἀληθείας καὶ ἐπὶ τὰ ἑτοῖμα μᾶλλον τρέπονται.»

Ὅτι δὲ τοῦ Σπανδουγίνου ἡ μαρτυρία τοῦ ὁποίου ὁ κλασικὸς Ἑλληνισμὸς ἀνθαμιλλᾶται πρὸς τὸν τοῦ προηγουμένως χαρακτηρισθέντος Ἀθηναίου Χαλκονδύλου οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη ἀληθείας ὑπόστασιν, ἐρειδομένης ἐπὶ στερεᾷ καὶ ἀσφαλοῦς βάσειως καὶ δυναμένης νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πηγὴ ἱστορικῆ, ἀποχρώντως μαρτυρεῖ ἡ ῥητὴ διαβεβαίωσις τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ, τοῦ ὁποίου τὴν μαρτυρίαν ὡς ἀσφαλεστάτην αὐτὸς ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἀνεκήρυξεν ἤδη ὡς προεῖρηται, πιστοποιοῦντος ὅτι ἐν τῇ ἐποχῇ του, καθ' ἣν περίπου ἔγραψεν καὶ ὁ Σπανδουγῖνος τὰ ἀπομνημονεύματα, πάντα τὰ χρονικά τῆς χώρας εἶχον ἤδη ἀπολεσθῆ, κατὰ τὴν μετὰ φρασιν καὶ πιστοποίησιν τοῦ Χάιν «Auch giebt er an, dass alle Chroniken des Landes verloren gegangen seien.» Τοιοῦτόν ἐστιν τὸ ἰσχυρὸν ἔρεισμα, ἐφ' οὗ στηριχθεὶς ὁ σοφὸς καὶ ἔθνικὸς ἱστορικὸς κατέβριψε μὲν ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸ ἀρχαῖον

ον οἰκοδόμημα ὡς παλαιὸν καὶ σαθρὸν, ἀνίδρυσε δὲ ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ τὸ νέον καὶ περικαλλῆς τῆς καινοτομίας οἰκοδόμημα καὶ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἔλυσε τὸ ζήτημα ἐπιστημονικῶς καὶ ἐθνικῶς! καὶ οὐχὶ «ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀντεθνικῶς ὡς ἐχαρακτήρισα τὴν τοιάνδε λύσιν ἐγὼ καὶ ἀπέδειξα διὰ μακρῶν ὅτι οὕτω δυστυχῶς ἐγένετο καὶ οὐχὶ ὡς ἔδει γενέσθαι· κατὰ πόσον δὲ δίκαιον εἶχε νὰ ἀποκαλέσῃ τὸν χαρακτηρισμὸν «ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀντεθνικῶς» ὕβρεις καὶ προπηλακισμοὺς καὶ συκοφαντῶν με νὰ ἀνακηρύξῃ δημοσίᾳ ὅτι ἐγὼ χάριν ὕβρεων καὶ προπηλακισμῶν ἐπεχείρησα τὴν ἔρευναν καὶ κρίσιν τοῦ ζητήματος, περὶ τούτου ἀρμόδιοί εἰσι νὰ κρίνωσιν οἱ ἀναγνώσται καὶ μάλιστα οἱ λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες, ὁμογενεῖς τε καὶ ἄλλογενεῖς. C'est ainsi qu'on écrit l'histoire et surtout l'histoire nationale!

Ἐπειδὴ δὲ πρὶν ἢ συγκεντρώσει πᾶσαν τὴν ἱστορικὴν δύναμιν ἐπὶ ταύτης τῆς ἐπισφαλοῦς καὶ ὑπόπτου μαρτυρίας καὶ αὐθεντίας τοῦ ἀσήμου καὶ ἀφανοῦς ὑπερνηματογράφου Σπανδουγίνου ὁ σοφὸς ἱστορικὸς καὶ ἄλλας ἐποιήσατο ἐκδρομὰς καὶ περιπλανήσεις κατὰ γῆν τε καὶ θάλατταν πρὸς θήραν καὶ ἄγραν μαρτυρίων οἰωνδήποτε, ἀξιοπίστων τε καὶ μὴ, ἵνα διὰ τῶν τοιούτων τοῦλάχιστον δυνηθῇ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν τελικὸν σκοπὸν ἤτοι εἰς τὸν παντελεῆ εὐκσλαυϊσμὸν τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος καὶ δρέψῃ τοὺς καρπούς τοῦ κατορθώματος, ἀνάγκη καὶ ταῦτα νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν βάσανον τῆς κριτικῆς ἵνα καταφανῇ κατὰ πόσον ἠϋστόχησε καὶ ἐν τῇ

ἀποπείρα ταύτη πρὸς εὐρεσιν τοιούτων, εἰ καὶ ἐντινι-
 τῶν παρεμβάσεων καὶ ἐπιδρομῶν συναισθηθείς, ὡς
 φαίνεται, τὸ ἀνυπόστατον τῶν οὕτω θηρευθέντων
 καὶ ἀγρευθέντων, διεκήρυξεν ὅτι παραιτεῖται τούτων
 καὶ ἀπρίξ ἔχεται τῆς αὐθεντικῆς καὶ πανσθενοῦς μαρ-
 τυρίας τοῦ Βυζαντινοῦ Ἑλληνοῦ καὶ κλασικοῦ ἱστο-
 ρικοῦ Σπανδουγίνου, ὃς δι' ἔλλειψιν ἄλλης ἀρχαίας
 καὶ κλασικῆς ὕλης, ἐν ἧ μετὰ θερμότητος ζήλου ἡ-
 σχολοῦντο πάντες οἱ λοιποὶ φυγάδες Ἑλληνες ὡς
 πράγματι λόγιοι καὶ ἐπιστήμονες ἄνδρες, καὶ διὰ ζή-
 λον τῶν Τούρκων, τῶν ὀλετήρων τῆς πατρίδος του,
 περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ τῶν ἐθίμων τῶν βαρβάρων
 τούτων ἔγραψεν! Ἄξιός ἐστι μισθός του καὶ πολὺς ἐν
 τοῖς οὐρανοῖς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γῇ δόξαν αἰεί-
 μνηστον κατέλιπεν ἐκπλαύσας τὸν Σκενδέρμπεην καὶ
 ζήλωθεις ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ καὶ
 πατρὸς τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἱστορίας.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μουσακῆ καὶ Σπανδουγί-
 νου διατείνεται ὁ σοφὸς καθηγητής. Πρὸ τούτων ὁ-
 μως, ὡς προεῖρηται, ἀπαντῶν εἰς τὸν κύριον Πετρί-
 δην ἀνέδραμεν εἰς τὸν ἐκπλαύτιστον τοῦ πάππου καὶ
 τοῦ πατρὸς ἵνα διὰ τούτου ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρα-
 σμα ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἦν Σλαβός, ἀποφηνάμενος
 μετὰ τῆς συνήθους ἱστορικῆς ἀμελειᾶς ὡς ἔξῃς
 «Ἄλλ' ἔλθωμεν εἰς τὰ πράγματα· ὁ ἀρχηγέτης τοῦ
 οἴκου τῶν Καστριωτῶν ἐκαλεῖτο Βρανίλο, ὃπερ εἶ-
 ναι ὄνομα προδήλως Σερβικόν· ὁ δὲ πατὴρ τοῦ Σκεν-
 δέρμπευ ὠνομάζετο Ιβάν· τοῦτο δὲν τὸ λέγουσιν
 οὔτε ὁ Μουσακῆς, οὔτε ὁ Χάμμερ, οὔτε ὁ Χόπφ, οἵ-
 τινες πάντοτε ἀποκαλοῦσι τὸν πατέρα τοῦ ἤρω

Ἰωάννην Καστριώτην. Τὸ λέγει ὅμως ἐπανειλημμένως ἄνθρωπος τοῦ ὁποίου τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀκρίβειαν οὐδεὶς βεβαίως θέλει ἀμνησθῆναι, ὁ Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.» Πρὸ παντὸς ἄλλου παρατηρητέον ἐνταῦθα ὅτι τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ὄνομα Branilo ἵνα μὴ φανῆται τοιοῦτον ἐγγράφῃ ξενικοῖς γράμμασι, τὸ δὲ Σκυθικὸν Ἰβάν τοῦμπάλιν πρὸς πλείονα ἔμφασιν ἑλληνικοῖς, καὶ τοῦτο κατ' οἰκονομίαν ἱστορικὴν ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν Χαλκοκονδυλικήν. Κακεῖνος γὰρ καίπερ ἑλλην-Ἀθηναῖος καὶ Χριστιανὸς ὀρθόδοξος ὢν, τὸ μὲν τοῦ πατρὸς ὄνομα Ἰωάννης Σκυθιστὶ καὶ βαρβαριστὶ ἔγραψεν Ἰβάν, τὸ δὲ τοῦ υἱοῦ Μωαμεθανιστὶ καὶ βαρβαριστὶ Σκεντέρης. Ἀλλὰ γράφων ὁ ἐθνικὸς ἱστορικὸς ἵνα πείσῃ τὸν κ. Πετρίδην καὶ πάντας τοὺς ἐνδιαφερομένους ἀναγνώστας δὲν ὤφειλεν ἄρα γε νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Branilo πράγματι ἦν Σέρβος καὶ νὰ μὴ δογματίσῃ ἀναποδείκτως ὅτι τὸ ὄνομα ἐκεῖνο προδήλως ἦν Σερβιακόν; Πόθεν λοιπὸν τὸ προδήλως ἐξάγεται, ἢ πόθεν προέρχεται, ἐξ ἄρχτου ἢ ἐκ μεσημβρίας; Ἡ τίς ἀνευ ἐρμηνείας καὶ ἀποδείξεως δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα καὶ οὐχὶ ἄλλως ἢ ἀντιστρόφως ὅσηνδὴποτε καὶ ἀιτθάνεται ὅτι ἔχει σοφίαν ὁ γράφων καὶ ὅσηνδὴποτε ἀθηνετίαν καὶ ἂν ὑποθέτῃ ὅτι οἱ λόγοι αὐτοῦ ἔχουσιν; οὐδεὶς βεβαίως ἴσως δὲ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος περὶ τούτου διατάξῃ ὅπερ ἀξιοῖ νὰ πιστεύσωσιν οἱ ἄλλοι ἀδιστακτως. Καὶ τὸ περίεργόν ἐστίν ὅτι ἐν ᾧ περὶ τοῦ Ἰβάνεω λέγει τι, ἔττω καὶ ἀνυπόστατον, περὶ τοῦ Branilo οὐδὲ γρῦ. Παράδοξον μυστήριον καὶ

Σφιγγὸς αἰνίγμα ! Ἄλλως δὲ ἀμφοτέρωθε θεωρῶν Σλαβικά, ὤφειλε ἢ περὶ ἀμφοτέρων νὰ εἶπη τι ἢ περὶ ἀμφοτέρων νὰ σιγήσῃ ὑποθέτων γνωστὰ τοῖς ἀναγνώσταις.

Ἄλλ' οὐχ' οὕτως ἔχουσι δυστυχῶς ἢ εὐτυχῶς τὰ πράγματα καὶ τούτου ἔνεκα ἐπίτηδες ἀπέφυγε νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα ὁ σοφὸς καθηγητὴς, καὶ τότε προτιμότερον ἦν καθόλου νὰ μὴ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα αὐτό. Διότι καὶ γνήσια ἂν ὑποτεθῶσιν αὐτὰ τὰ χαρτιά, τὰ ὁποῖα ἀνεκάλυψεν ὁ Χόπφ καὶ τόσῃν μελάνῃ καὶ χάρτην κατηνάλωσεν ἵνα τυπώσῃ αὐτὰ, δὲν συμφωνοῦσι πρὸς ἄλληλα περὶ τοῦ πάππου τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἡ ἀσυμφωνία αὕτη ἐπὶ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς δυναστείας τῶν Καστριωτῶν ὑποσκάπτουσα τὰ θεμέλια τῆς ἀξιοπιστίας, παρέχει καὶ ὑπονοίας περὶ τῆς γνησιότητος τῶν χαρτιῶν ἐκείνων, πρὸς ἐξέλεγχον τῆς ὁποίας μὴ ἔχων πρόχειρα τὰ μέσα, καταλείπω ἄλλοις νὰ ἀποφανθῶσι περὶ τούτου, ὡς ἐν μέρει ἔπραξεν ὁ κ. Μηλιαράκης. Διότι ὁ μὲν Δεσπότης τῆς Ἠπείρου Ἰωάννης Μουσακῆς ἀναγράφει ἐν τῇ χρονογραφίᾳ ὅτι πάππος τοῦ Σκενδέρμπεη ἦν ὁ Παῦλος καὶ ὅτι οὗτος κατεῖχε δύο χωρία ἐν τῇ Ἠμαθίᾳ (Ματία) τοῦ Βαρλετίου ἦτοι τὸ Γάρδι καὶ Σίνια, τῆν θέσιν τῶν ὁποίων μετὰ παρηλλαγμένων ὀλίγων τῶν ὀνομάτων ὁ Χάν διισχυρίζεται ὅτι ἀνεῦρε κατὰ τὴν περιοδείαν του καὶ σὺν τούτοις τὴν ἀμφισβητούμενην κοιτίδα καὶ ἀρχικὴν ἐστίαν τοῦ Σκενδέρμπεη. Ὁ δὲ Χόπφ ἐν ἄλλοις χειρογράφοις εὔρεν ὅτι ὁ πάππος τοῦ Σκενδέρμπεη ὠνομάζετο Κωνσταντῖνος ἄρχων τῆς Σερίνης φέρων τὸν τίτλον Πρωτοβεστιά-

ριος καὶ τοῦτον κατ' εἰκασίαν ταυτίζει τῷ Κωνσταντίνῳ υἱῷ τοῦ Βρανίλου Καστριώτου, διοικητοῦ τοῦ ἡγεμόνος τῶν Κανίνων Ἀλεξάνδρου Γιώριτζ κατὰ τὸ 1379 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χάν «Die von Hopf gefundenen Urkunden nennen Skanderbeg's Grossvater Constantinus Kastriota dominus Serinae . . . Die Aufzeichnungen des Despoten dagegen nennen ihn Paul.» Hopf hält Constantin Skanderbeg's Grossvater für eins mit Konstantin Kastriota, Sohn des Brawilo Kastriota, Statthalters des Alexander Gioritsch in Kamina» ἐνθα ἐπισυνάπτει ἐπὶ τῆς ἀπλῆς εἰκασίας τοῦ Χόπφ στηριζόμενος ὅτι ἐὰν τοῦτο ἀληθεύῃ, τότε πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι εὑρέθη τὸ ὄνομα τοῦ προπάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη. ἀλλὰ τὸ ἐὰν τοῦτο κατὰ τὴν δημώδη παροιμίαν «πόσο πολὺ νερὸ σηκώνει» πᾶς τις δύναται νὰ ἐννοήσῃ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλην εἰκασίαν τοῦ Χόπφ ἐξελέγχει ὁ Χάν, καθ' ἣν ταυτίζει τὸ ὄνομα Καστριώτης τῷ ἐν τοῖς Ἡπειρωτικοῖς ἀποσπάσμασιν εὑρισκομένῳ Γαστεριτζιώτης, ἐπισπροσθέτων «Was uns jedoch weiterer Bestätigung zu bedürfen scheint»: σημειωτέον ὅμως ὅτι ὁ Χόπφ ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι πάππον μὲν ὑπολαμβάνει τὸν Παῦλον, θεῖον δὲ τὸν Κωνσταντῖνον· πότερος ἀληθεύει ἢ ψεύδεται ἀγνοῶ. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν δύο πάππους ἔχει ὁ Σκενδέρμπεης, τὸν Παῦλον καὶ Κωνσταντῖνον καὶ δύο προπάτορας τὸν Κάρολον Θόπιαν καὶ τὸν Βρανίλον. Ἀλλὰ ποτέρῳ τούτων πιστευτέον, τῷ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου Ἰωάννη Μουσακῆ, τοῦ ὁποίου ἡ μαρτυρία κατὰ τὸν σοφὸν ἱστορικὸν ἀσφαλεστάτη ἐστίν, ἢ τῷ Χόπφ, τοῦ ὁποίου τὴν κρίσιν ἐπὶ τοσοῦτον λατρεύει καὶ σέ-

βεται ὁ πατήρ τῆς ἱστορίας, πρὸς εὐρεσιν τῆς ἀληθείας, ἢν ἡ ἱστορία ἀδυσωπήτως ἀπαιτεῖ; Ἡ ἀπόκρισις τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ἀπόκειται τῷ κ. Κ. Παπαρρήγοπούλῳ. Ὁ δὲ Φαλλμεράϋερ μὴ ἔχων ταῦτα ὑπ' ὄψιν ἀποφαίνεται ἱστορικῶς καὶ δὴ αὐθεντικῶς ὅτι τὸ ὄνομα Καστριώτης κατὰ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῷ 1421 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χαλκοκονδύλου, καὶ οὐχὶ ὡς διατείνονται οὗτοι τῷ 1379 «Der Name 'Kastriot' wird um die Zeit der Thronbesteigung Murat II (J. 1421) zum erstenmal genannt.» Καὶ τελευταῖον ὁ Χάν μήτε τοῦ Χόπφ τὴν εἰκασίαν μήτε τοῦ Μουσακῆ τὴν δοξασίαν ἀποδεχόμενος ἀρχηγέτην τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν ἀναγράφει ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι τὸν Κάρολον Θόπιαν τῷ 1378 ἀποθανόντα καὶ τούτου υἱοῦς τὸν Γεώργιον καὶ Βρανίλον καὶ τούτου πάλιν υἱὸν τὸν Κωνσταντῖνον, ἐν ᾧ ὁ Χόπφ τὸν Βρανίλον ὡς τοιοῦτον ὑπολαμβάνει, ὃν ὁ Μουσακῆς οὐδὲν ὡς μνημονεύει. Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων βλέπει τις ὁποῖα σίγχυσις καὶ ὀπόση αὐθαιρεσία ὑπάρχει εἰς τὸν προσδιορισμὸν τοῦ ἀρχηγέτου τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ὥστε δίκαιον εἶχεν ὁ Φαλλμεράϋερ λέγων ὅτι ματαιοπονία ἐστὶν ἢ ἐπιμονὴ εἰς τὸν γενεαλογικὸν προσδιορισμὸν μιᾶς ἐπισήμου Ἀλβανικῆς οἰκογενείας.

Ταῦτα ὄφειλε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ μελετήσῃ ὁ σοφὸς ἱστορικὸς καὶ νὰ μὴ ἀποφαίνηται τοσοῦτον αὐθεντικῶς ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν ἀνυποστάτων εἰκασιῶν καὶ αὐθαιρεσιῶν τοῦ Χόπφ, ἀβασανίστως πάντα τὰ ἐν τοῖς ἱερογράφοις ἀναφερόμενα καὶ περιεχόμενα ὡς ἱστορικὴν καὶ ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν ἀποδεξαμένου

Ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τίνα τῶν δύο προμνημονευθέντων πάππων τοῦ ἥρωος πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικόν, τὸν τοῦ Μουσακῆ καὶ τοῦ Χόπφ Πιϋλόν ἢ τὸν τοῦ Χάν Κωνσταντῖνον υἱὸν τοῦ Βρανίλου. Τοσοῦτον φαίνονται μοι συγκεχυμένα καὶ περιπεπλεγμένα τὰ πράγματα ἐν τῇ χειρογραφικῇ τούτῃ ὕλῃ, ὥστε ἀδύνατόν ἐστι νὰ πεισθῆ τις ἐν συνειδήσει ὅτι μίαν ἐκ τῶν εἰκοτολογιῶν τούτων ὀφείλει νὰ ἀπαρθῆ ὡς ἀληθῆ πρὸς πλήρωσιν τοῦ κεινοῦ, ὅπερ καταλείπει ἡμῖν ἡ ἔλλειψις θετικῆς καὶ ἱστορικῆς πληροφορίας καὶ διαβεβαιώσεως καὶ κατὰ τοῦτο προτιμωτέρα φαίνεται ἡ προμνημονευθεῖσα κρίσις τοῦ εἰδικοῦ Ἀλβανολόγου Φαλλμεράυερ, καθ' ἣν ματαιοπονία ἐστὶ δ' ἔλλειψιν ἀσφαλῶν εἰδήσεων ἢ ζήτησις τοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ γενεαλογικοῦ στελέχους τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας Σκενδέρμπεη.

Ἄλλ' ἐὰν τοσαύτη διαφωνία καὶ ἀβεβαιότης ὑπάρχει ἐν τῷ προσδιορισμῷ τοῦ πάππου τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τοῦ ἀρχηγέτου τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, τίς δύναται οὐ μόνον νὰ ὑποθέσῃ ἀλλὰ καὶ νὰ φαντασθῆ ὅτι δυνατόν ἐστὶ ποτε νὰ ὀρισθῆ ἀκριβῶς καὶ νὰ βεβαιωθῆ ἱστορικῶς ἡ ἐθνικότης τοῦ οὕτως ἀορίστου, ἀβεβαίου καὶ ἀναποδείκτου πάππου τοῦ Σκενδέρμπεη ἢ ἀρχηγέτου τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν; Τοιαύτην ἀξίωσιν μόνον ὁ Χόπφ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ καὶ ὁ τὰς εἰκασίας αὐτοῦ ὡς ἱστορικὴν ἀλήθειαν σεβόμενος σοφὸς καθηγητῆς. Οὗτος γὰρ ἄνευ τινὸς ἐπιφυλάξεως καὶ ἄνευ ἐλαχίστου δισταγμοῦ οἶονεὶ ἐπὶ τοῦ Θουκυδίδου ἢ ἄλλου τινὸς κλασικοῦ συγγραφέως στηριζόμενος πομπωδέστατα ἀνε-

κήρουξεν ὅτι ὁ ἀρχηγέτης καὶ προπάτωρ τοῦ Σκεν-
 δέρμπεη Βρανίλος ἦν Σλαῦος, ἦν Σέρβος καὶ οὐχὶ
 Ἀλβανός, πρῶτον μὲν ἐν τῇ «Ἐστία» «ὁ ἀρχαιότα-
 τος γνωστός αὐτοῦ προπάτωρ ἀνατρέχει εἰς τα μέ-
 σα τῆς ἰδ' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἔφερε τὸ Σλαυ-
 ἰκὸν ὄνομα τοῦ Βρανίλου. Τούτου δὲ ἔγγονος ἦ-
 το ὁ πατὴρ τοῦ ἡμετέρου ἥρωος Ἰωάννης.» δεύτε-
 ρον δὲ ἐν τῇ «Ἐρημερίδι» «ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου
 τῶν Καστριωτῶν ἐκαλεῖτο Βρανίλο, ὅπερ εἶναι πρ ο-
 δήλως Σερβικόν» Ἀλλὰ τὸ προδήλως
 τοῦτο πόθεν ἐξάγεται, ἀπέφυγε νὰ ἐρμηνεύσῃ ὁ σο-
 φὸς ἱστορικὸς ἵνα πείσῃ τὸν ἀγνοοῦντα τοῦτο ἀνα-
 γνώστην, ἵτως δὲ ὑπέθεσεν ὅτι ἐγνώσθη ἤδη ἐκ τῆς
 πρώτης ἱστορικῆς ἀποφάνσεως αὐτοῦ.

Ὅτι μὲν ἡ τολμηρὰ αὕτη ἀπόφρασις τοῦ πατρὸς
 τῆς ἱστορίας ἀνυπόστατός ἐστι, ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ-
 το οἶν εἶναι οὔτε Σλαυικόν, οὔτε Σερβικόν καὶ ὅτι
 ἐκ προθέσεως ὁ σοφὸς ἱστορικὸς ἐξεσλαύισε τὸ Ἑλ-
 ληνικὸν ὄνομα τοῦ ἀρχηγέτου ἵνα εὐκολώτερον ἐκ-
 σλαύισῃ ὅλην τὴν οἰκογένειαν τῶν Καστριωτῶν καὶ
 αὐτὸν τὸν Σκενδέρμπεην, ἐν μέρει μὲν ἀποδείκνυται
 ἔκτινος ὀρθῆς ἐνστάσεως αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ἦν οὐκ
 οἶδ' ὅπως ἐξέφερον ἐν τῷ ἐ. τόμῳ τῆς ἱστορίας (σελ.
 381), ἐνθα προκειμένου λόγου περὶ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ
 Σκενδέρμπεη Χάμζα ἐπιφέρει «ὁ δὲ ἀνεψιὸς τοῦ Χάμ-
 ζας, βαπτισθεὶς τῇ 25 Δεκεμβρίου 1443, ὠνομάσθη
 Βρανῆλος ἢ Βρανᾶς. Τὸ ὄνομα Βρανῆλος ἦτο ἴσως
 Σερβικόν καὶ ἀπαντᾷται ἀνεκαθ' ἑν, ὡς λέγει ὁ Χόπφ,
 ἐν τῇ οἰκογενεῖα ταύτῃ. Ἀλλ' ὁ ἕτερος τοῦ ὀνόμα-

τος τούτου τύπος, ὃν ἀναφέρει αὐτὸς οὗτος ὁ ἱστορικός ὡς ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Χάμζαν, λέγων ὅτι ὁ ἀνεψιὸς οὗτος τοῦ Σκενδέρμπεη μετωνομάσθη Βρανῆλος ἢ Βρανᾶς ἐπιμαρτυρεῖ τὴν ἀνωτέρω ἤδη γενομένην παρατήρησιν, ὅτι οἱ πρόμαχοι τῆς Ἀλβανίας οἵασι δὴ ποτε καταγωγῆς καὶ ἂν ἦται ἐφιλοτιμοῦντο πάντοτε νὰ ἐξελληνίζωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν, διότι Βρανᾶ δ α ς ἀναφέρει πολλοὺς ἢ Βυζαντινὴ ἱστορία.» Τίς γράμματα ἐπιστάμενος Ἑλληνικὰ καὶ ἀναγινώσκων ταῦτα δὲν βλέπει ὅτι ὁ κ. Κ. Παπαρρηγόπουλος ὁμολογῶν ὅτι τὸ Βρανᾶς καὶ τὸ ἐξ οὗ Βρανῆλός εἰσιν Ἑλληνικά, Βιζαντινά, δὲν ἀνασκευάζει τὸν κ. Κ. Παπαρρηγόπουλον ἀδιστακτικῶς λέγοντα ὅτι ὁ προπάτωρ ἔφερε τὸ Σλαυϊκὸν ὄνομα τοῦ Βρανίλου καὶ ὅτι ὁ ἀρχηγέτης τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν Branilo, ὅπερ εἶναι προδήλως Σερβικόν;» ὅποια ἱστορικὴ ἀντίφασις! ἢ προσθετέον ὅτι καὶ το «οἱ πρόμαχοι τῆς Ἀλβανίας πάντοτε ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἐξελληνίζωσι τὰ ὀνόματα αὐτῶν» ψευδὴς ἐστὶ. Καθ' ὅσον ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι σπανιώτατα ἔκτινος περιστάσεως ἐγένετο τοῦτο καὶ οὐχὶ πάντοτε καὶ ὅτι ἐπομένως ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν ὀνομάτων τῶν Ἀλβανῶν καὶ Σλαύων ἡγεμόνων ἐξάγεται ὅτι οὐδὲ τὸ ἐν δέκατον οὐτῶν φέρουσιν Ἑλληνικά ὀνόματα, ἀλλ' Ἀλβανικά καὶ Σλαυϊκά. Ἐν μέρει δὲ καὶ ἐξ ὧν ἔγραψε περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου ὁ ἐλλογιμώτατος σχολάρχης Καλαμῶν κ. Πετρίδης. «Τὸ ὄνομα τοῦτο τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν, ἔστω βέβαιος ὁ κ. Παπαρρηγόπουλος ὅτι δὲν εἶναι « Σερ-

βικόν » εἶναι « Ἑλληνικόν » σύνηθες παρὰ τοῖς Ἠπειρώταις καὶ ἄλλοις ἑλληνικοῖς λαοῖς κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὑπὸ τὸν τυπὸν « Βραναῖς » καὶ « Βράνος » καὶ ὑποκοριστικὸν Βρανίλος » ἐξελέγχεται ὁ τοῦ ὀνόματος ἑλληνισμὸς καὶ ἐκδιώκεται ὁ Σλαυῖσμός. Πόσον σοφώτερος ἂν ἦν ὁ σοφὸς ἱστορικὸς, εἰ ἤττον μὲν τῷ ἀπείρῳ Ἀλβανολόγῳ, μᾶλλον δὲ τῷ περὶ τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν ἀσχοληθέντι Χόπφ προσδεδεμένῳ ἢ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, ὅτε ἀναμφιβόλως ἤθελεν ἀπὸ φύγῃ τὸ ἐθνολογικὸν τοῦτο ναυάγιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύναται τις νὰ παρωδήσῃ καὶ τὸ φιλοσοφικὸν « νῦν ἠὲ πλοήκαμεν ὅτε νεναυαγήκαμεν ». Ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχουσι, πᾶς ἄλλος λόγος περὶ τὸς ἀποβαίνει. Διαμαρτύρεται ὁμῶς ὁ Χάν, κατὰ τῆς παραδοχῆς τοῦ Βρανίλου ὡς ἀρχηγέτου τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν καὶ προπάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἀποδέχεται ὡς τοιοῦτον τὸν Κάρολον Θόπια, περὶ τῆς ἐθνικότητος τοῦ ὁποίου ὡς Ἀλβανοῦ οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφισβήτησις.

Οὕτως τὸν ἀποδειχθέντος ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ Χόπφ προπάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη Βρανίλου δὲν εἶναι Σλαβικόν, ἀλλ' ἑλληνικόν καὶ τὸ τοῦ κατὰ Χάν Καρόλου Θόπια ὡσαύτως, ὑπολείπεται νὰ ἴδωμεν μήπως τὰ ὀνόματα τῶν δύο πάππων τοῦ Σκενδέρμπεη Παύλου μὲν κατὰ τὸν Δεσπότην καὶ Χόπφ, Κωνσταντίνου δὲ Καστριώτου κατὰ τὸν Χάν ὄζουσι Σλαυῖσμοῦ, δυναμένου νὰ μεταβιβάσθῃ τῷ Σκενδέρμπεη. Ἐπειδὴ δὲ εὐτυχῶς καὶ ταῦτα ἀπηλλαγμένα εἰσὶ παντὸς τοιοῦτου περικοσμήματος καὶ οὐδεμία ἐνστασις κατ' αὐτῶν ὑπάρχει, ἔπεται ἡ ἔρευνα καὶ ἐ-

ξέτασις τοῦ πατρικοῦ ὀνόματος τοῦ ἥρωος Ἰωάννου καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ Καστριώτου, καθόσον περὶ τούτων ἠγέρθησαν ὑπόνοιαί τινες ἀνυπόστατοι. Ὅτι μὲν τὸ τελευταῖον ὄνομα Καστριώτης Ἑλληνικόν, Ἑλληνικώτατόν ἐστιν κατὰ τε τὴν ρίζαν καὶ τὴν κατάληξιν, οὐδεὶς δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ διαφιλονεικήσῃ, πλὴν τοῦ Χάν, μὴ ἀποδεχομένου τὴν κατάληξιν ἰώτης μήτε ὡς Ἀλβανικὴν μήτε ὡς νεοελληνικὴν ἐν ταῖς ἐκ τῆς λέξεως κάστρον συνθέτοις λέξεσιν, ἀλλὰ μήτε πάλιν ὡς Σλαβικὴν τολμῶντος νὰ ἀνακηρύξῃ αὐτήν. Ὅτι δὲ ἡ λέξις κάστρον ὡς κύριον μὲν ὄνομα πόλεων καὶ τόπων ὄχυρῶν ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησὶ τε καὶ Ῥωμαίοις μαρτυρεῖ Στράβων, Βιργίλιος, Σέρβιος, Πλίνιος καὶ ἄλλοι, ὡς προσηγορικὸν δὲ ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ σημαίνουσα τεῖχος, ἀκρόπολιν καὶ τετειχισμένην πόλιν. Τὸ δε οἰκογενειακὸν ὄνομα Καστριώτης παρήχθη κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν ἐκ τοῦ προσηγορικοῦ κάστρον, ἀναφερομένου εἰς τὴν ὄχυρὰν πρωτεύουσαν Κρόϊαν πατρίδα τοῦ Σκενδέρμπεη, καὶ ἐκ τούτου καστριώτης ὁ καταγόμενος ἐξ αὐτῆς κατ' ἀναλογίαν πρὸς ἄλλα παραγόμενα ἐκ προσηγορικῶν καὶ δηλοῦντα τόπον, οἷον πατρίς πατριώτης, πατριώτισσα, φανάριον, φαναριώτης, φαναριώτισσα, μοναστήριον, μοναστηριώτης καὶ τὰ θηλυκὰ χρυσοκαστριώτισσα, χρυσοσπηλιώτισσα, ὧν τὰ ἀρσενικὰ χρυσοκαστριώτης καὶ χρυσοσπηλιώτης κατ' ἀναλογίαν τῶν προηγουμένων.

Ἄλλὰ τί δεῖ πλείω λέγειν πρὸς ἀνάρεσιν καὶ ἀνασκευὴν τῆς ἐσφαλμένης δοξασίας τοῦ Χάν, διίσχυρι-

ζομένου ὅτι οὐδεμία λέξις ἐν τῇ νεοελληνικῇ γλώσσῃ εὔρηται λήγουσα εἰς ἰώτης καὶ ἔχουσα ρίζαν τὴν λέξιν κάττρον, ἀφ' οὗ αὐτὴ αὐτὴ ἢ λέξις Καστριώτης ἐν χρήσει ἐστὶ καὶ νῦν ἔτι παρ' ἡμῖν πρὸς δήλωσιν οἰκογενειακοῦ ὀνόματος, ὅπερ οὔτε ὁ κ. Πετρίδης γράψας, οὔτε ὁ κ. Μηλιαράκης ἐκτενέστερον περὶ τούτου πραγματευθεὶς, ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακαλύψωσι πρὸς ὑποστήριξιν τῶν λεγομένων καὶ ἐξέλεγξιν τῶν εἰκοτολογιῶν τοῦ Χάν. Ἐγνων δὲ τοῦτο τυχαίως ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐφημερίσι δημοσιευομένων ἀγγελιῶν καὶ εἰδήσεων περὶ ἀφίξεων καὶ ἀναχωρήσεων οὕτω π. χ. ἐν τῇ «Αὐγῇ» τῆς 3 Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύθη «Ἀφίκετο ἐκ Σπετσῶν ὁ τελειόφοιτος τῆς Φαρμακευτικῆς κ. Κ. Ν. Καστριώτης» καὶ μετὰ ἕνα περίπου μῆνα ἀνηγγέλθη δια τῆς αὐτῆς ἐφημερίδος ὅτι «ἡ κ. Μάρθα Ι. Καστριώτου ἐκ Σπετσῶν συνεζεύχθη τῷ Ι. Σωτηροπούλῳ ἐκ Ναυπλίου.» Μήπως καὶ ἐν ἄλλαις τῆς Ἑλλάδος πόλεσι δὲν ὑπάρχει ἐν χρήσει τὸ ἐπώνυμον τῆς περιωνύμου τῶν Καστριωτῶν οἰκογενείας ὡς ἀλάνθαστον μαρτύριον τῆς ἑλληνικότητος αὐτοῦ;

Ταῦτα μὲν τὰ ὀλίγα ἱκανά εἰσι πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι τὸ ὄνομα Καστριώτης, ὅπερ ἔφερεν ἢ οἰκογένεια τοῦ Σκινδέρμπεη ἑλληνικώτατόν ἐστι κατὰ τὴν ρίζαν, τὴν σημασίαν καὶ τὴν κατάληξιν. Δύσκολον ὅμως ἐστὶ νὰ εὔρεθῇ καὶ ἐξακριβωθῇ ποῖον μέλος τῆς οἰκογενείας ἔλαβεν αὐτό πρῶτον· διότι ὁ μὲν Χάν ἐν τῷ γενεαλογικῷ πίνακι ἀρχηγέτην τοῦ οἴκου τῶν Καστριωτῶν θεωρῶν, ὡς προεῖρηται, τὸν Κάρολον Θόπιαν, Καστριώτην ὀνομάζει τὸν Βρα-

νίλον χωρίς νὰ ἀναφέρῃ ποῦ στηριζόμενος διίσχυ-
 σχυρίζεται τοῦτο, ὁ δὲ Χόπφ ἐν τῷ γενεαλογικῷ πί-
 νακι ὡς ἀρχηγέτην τοῦ οἴκου ἀναγράφων τὸν Βρανί-
 λον, οὐδόλως ὀνομάζει αὐτὸν Καστριώτην, ἀλλὰ προ-
 σθέτει τῷ ὀνόματι τὸ «d' origine Serbe» βασιζόμενος
 φαίνεται ἐπὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Σπανδουγίνου «*n-
 natura Serviana*» καὶ ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν ἔχων
 νὰ ἐκσλαύισῃ τὴν οἰκογένειαν τῶν Καστριωτῶν, ὅ-
 στις εἴτε ἐξ ἀγνοίας, εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας καὶ τὸν πε-
 ριώνυμον ἀρχιεπίσκοπον Βουλγαρίας Θεοφύλακτον
 τὸν Εὐβοέα μετεποίησεν εἰς Βούλγαρον κατὰ τὴν με-
 τάφρασιν τῆς πραγματείας «οἱ Σλαύβοι ἐν Ἑλλάδι»
 ὑπὸ Φ Ζαμβάλδῃ, ἐνθα (σελ. 18.) λέγεται «κατὰ
 τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βουλγάρου ἀρχιεπισκόπου Θεο-
 φυλάκτου» καὶ κατωτέρω «ἦν μνημονεύει ὁ Βούλγα-
 ρος ἀρχιεπίσκοπος». Ἄν δε οὕτως ἀκρίτως καὶ ἀ-
 περισκέπτως ἄγδρα ἐλληνικώτατον μετέβαλεν εἰς
 Βούλγαρον, τὸν ἐλληνισμόν τοῦ ὁποίου μόνος ὁ Ἑλ-
 λην μεταφραστὴς τῆς πραγματείας ἠγνόει καὶ ἄ-
 νευ ἐξελέγξῃως τοῦ ἀλλογενοῦς πρωτοτύπου κατέ-
 λιπε, τί πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι συνέβη ἐν τῇ δια-
 γνώσει τῆς ἀξίας τῶν περὶ τῶν Ἀλβανικῶν πραγμά-
 των πραγματευομένων χειρογράφων, ὧν τὴν ἀξιο-
 πιστίαν ἐξ ἑνὸς μὲν κατ' ἀγνοίαν τοῦ κρινομένου,
 ἐξ ἑτέρου δὲ καὶ ἐξ ἐπιστημονικοῦ πόθου καινοτομί-
 ας ὑπερετίμησε καὶ ἀπένειμεν σημασίαν ἱστορικὴν
 αὐτοῖς ;

Ἐν τοιαύτῃ τοίνυν περιπτώσει ἀβεβαιότητος
 καὶ εἰκοτολογίας προτιμητέα φαίνεται μοι ἡ προμνη-
 μονευθεῖσα κρίσις τοῦ Φαλλμεράϋερ, ἐπὶ ἱστορικῆς

μαρτυρίας ἐρειδομένη, καθ' ἣν τὸ ὄνομα Καστριώτης κατὰ πρῶτον ἐμφανίζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐπὶ τοῦ πατρὸς τοῦ Σκενδέρμπεη Ἰωάννου καὶ ἡ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης στηριζομένη ἀκράδαντος πεποίθησις μου ὅτι πρῶτος ὁ Ἰωάννης ἔλαβε τὸ ὄνομα ἐκ τῆς φύσει καὶ θέσει ὀχυρᾶς πρωτεύουσης πόλεως τῆς Ἀλβανίας κατὰ τὴν ἰε' ἑκατονταετηρίδα Κροίας, ἣτις ἐπὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ὑπῆρξεν ἡ παλαιστρατῶν Ἀλβανῶν κατὰ τῶν δύο ἰσχυροτάτων αὐτοκρατόρων τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ἡ κλείς πάσης τῆς Ἀλβανίας, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας τῆς ὁποίας τοσοῦτον ἡρωικῶς ἠγωνίσθη ἐπὶ εἴκοσι καὶ τέσσαρα ἔτη ὁ ἀθάνατος ἦρως αὐτῆς. Περὶ τούτου δὲ διαρρήδην μαρτυρεῖ καὶ τὸ κατωτέρω ἐπισυναπτόμενον δ.ά.ταγμα τῆς Βενετίας ἀναγγέλλον τῷ Κωνσταντίνῳ ὅτι πέμπεται ἀπεσταλμένος γινώσκων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἵνα διαπραγματευθῇ περὶ τῆς Κροίας· ἐν τούτῳ δὲ ἀπλῶς λέγεται Κωνσταντῖνος καὶ οὐχὶ Καστριώτης «ad Constantinum qui accepit castrium Croye» ἐν ᾧ ἄλλως ἂν εἶχε τὸ πρᾶγμα, ἔπρεπεν ἐξ ἅπαντος νὰ μνημονευθῇ καὶ τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα «ad Constantinum Castriolam, ἐκ δὲ τῆς ἐπομένης λέξεως Castrium Croye ἐδόθη ἀκολούθως τῷ ὄνομα τῷ Ἰωάννῃ πατρὶ τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ καθιερώθη τοῖς ἀπογόνοις τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἀνάγκη ἄρα γε νὰ ὑποβληθῇ εἰς ἐξέτασιν καὶ τὸ κύριον τοῦ πατρὸς ὄνομα Ἰωάννης, ὅπερ κατὰ κακὴν μοῖραν τοῦ ἦρωος ὁ μὲν Ἀθηναῖος Χαλκοκονδύλης ἐξεβαρβάρωσεν ἤδη εἰς Ἰβάνην μεταποιήσας, ὁ δὲ σοφὸς ἱστορι-

κός τοῦ ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ἐκβαρβαρωθέντος στηριχθεῖς, περιῆλθεν εἰς τὸ σοφώτατον συμπέρασμα ὅτι καὶ ἐκ τούτου πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ θεωρηθῇ Σλαῦος ὁ υἱὸς αὐτοῦ Γεώργιος Καστριώτης καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀλάνθαστον τεκμήριον καὶ ἀκαταμάχητον ἐπιχείρημα τοῦ Σλαυϊσμοῦ τοῦ Σκενδέρμπεη, διότι λέγει ὁ σοφὸς καθηγητῆς, «τοῦτο δὲν τὸ λέγουσιν οὔτε ὁ Μουσακῆς, οὔτε ὁ Χάμμερ, οὔτε ὁ Χόπφ, οἵτινες πάντοτε ἀποκαλοῦσι τὸν πατέρα τοῦ ἥρωος Ἰωάννην Καστριώτην. Το λέγει ὁμῶς ἐπανειλημμένως ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὸν Ἑλληνισμόν καὶ τὴν ἀκρίθειαν ΟΥΔΕΙΣ βεβαίως θέλει ἀμφισβητήσῃ, ὁ Ἀθηναῖος Λαόνικος Χαλκοκονδύλης.» Ἐπειδὴ δὲ περὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀκριθείας τοῦ Χαλκοκονδύλου ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι εἶπον τὰ δέοντα προηγουμένως, πᾶσαν ἐπανάληψιν αὐτῶν ὑπολαμβάνω ὀχληρὰν ἐνταῦθα, ἐπιπροσθέτων ὅτι τὸ ὄνομα Ἰβάνης ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Ἰωάννης, ὧπερ ἐχρήσατο ὁ Χαλκοκονδύλης ἐπὶ τὸ Σχυθικώτερον, οὐδόλως συντελεῖ εἰς ἀπόδειξιν ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης, ὡς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ἰωάννης ἦσαν Σλαῦοι καὶ οὐχὶ Ἀλβανοί.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἀποδειχθέντος ὅτι οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ προπάτορος καὶ πάππου Βρανίλος, οὔτ' τὸ οἰκογενειακὸν ὄνομα Καστριώτης ἦταν Σλαυϊκὰ, ἀλλὰ καθαρῶς ἑλληνικὰ, ἑλληνικώτατα, ἔπεται ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἀπόψεως οὐδεμίᾳ ὑπόνοια δύναται νὰ σχηματισθῇ περὶ τῆς Σλαυϊκῆς καταγωγῆς τοῦ Σκενδέρμπεη, ὡς ἐν μέρει μὲν ἐκ τῶν μέ-

χρι τοῦδε εἰρημένων ἐδηλώθη, ἐν μέρει δὲ καὶ ἐκ τῶν
 ἐπομένων δηλωθήσεται. Ὁμολογουμένου ὄντος ἐκ
 τῆς ἱστορίας ὅτι ἡ Ἀλβανία ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας
 διετέλεσεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Βυζαντινῶν αὐ-
 τοκρατόρων καὶ ὅτι ἐπὶ τινα χρόνον ὑπέκυψεν εἰς
 τὴν Σερβοκρατίαν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Καστρι-
 ωτῶν, ἀναμφισβήτητόν ἐστιν ὅτι ὅπως ὁ Βυζαντινὸς
 Ἑλληνισμὸς ἐπεδράσεν ἐπὶ τῶν κατείκων τῆς χώρας
 καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν ἐπιστημοτέρων οἰκογενειῶν, ἐν
 αἷς καὶ ἡ τῶν Καστριωτῶν, ὡς μαρτυροῦσιν αἱ καὶ
 νῦν ἔτι σωζόμεναι Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαὶ, ἐν μιᾷ τῶν
 ὁποίων ἀναφέρεται καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ Χάν προ-
 πάτορος τοῦ Σκενδέρμπεη Καρόλου Θόπια καὶ τὸ ὑ-
 πὸ τοῦ κ. Μηλιαράκη δημοσιευθὲν διάταγμα τῆς Βε-
 νετίας (τῆ 14 Φεβρουαρίου 1395) πρὸς τὸν Κων-
 σταντῖνον, κατὰ μὲν τὸν Χάν πάππον τοῦ Σκενδέρ-
 μπεη, κατὰ δὲ τὸν Χόφφ θεῖον αὐτοῦ «Mittatis nun-
 cius qui sciat linguam graecam ad Constantinum, qui acceperit
 Castrum Croye de potestate Marco Barbatigo, qui ipsum
 nostro nomine possidebat, ad procurandum, ut restituat hoc
 Castrum Venetis, pro securitate Durachii et districtis.»
 οὕτω καὶ ἡ Σλαβοκρατία κατέλιπε ἵχνη ἀνεξάλει-
 πτα οὐ μόνον ἐν Ἀλβανίᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ
 Θράκῃ, Ἠπείρῳ, Θεσσαλίᾳ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ Πε-
 λοποννήσῳ, ἐν αἷς καὶ νῦν ἔτι μετα παρέλευσιν το-
 σούτων αἰῶνων σώζονται πανταχοῦ κύρια ὀνόματα
 ἀνθρώπων, πόλεων, χωρίων, ποταμῶν, ὀρέων καὶ λι-
 μνῶν ὡς ἀναμφισβήτητα μαρτύρια τῆς βαρβαροκρα-
 τίας ἐκείνης καὶ κατὰ τὴν ἀλάγθαστον ταύτην ἀρ-

χὴν, δυναμένην νὰ ἐφαρμοσθῆ πανταχοῦ, δπου ἐγένοντο τοιαῦται ἀλληλοδιάδοχοι κατακτήσεις, ἀποχρώντως ἐξηγεῖται ἤδη πῶς καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ μνημονεύονται ἑλληνικὰ ὀνόματα ὡς τὸ Βρανίλος καὶ Καστριώτης καὶ πῶς ὑπὸ τοῦ Χαλκοκονδύλου ἀναφέρεται ὁ Ἰωάννης μετὰ τοῦ ὀνόματος Ἰβάνης, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκάλουν οἱ εἰς οἵανδήποτε σχέσιν διατελοῦντες Σλαῦοι γείτονες, μεθ' ὧν καὶ δι' ἐπιγαμιῶν συνεδέετο ὁ οἶκος τῶν Καστριωτῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὀνόματα ὀρέων, ποταμῶν καὶ χωρίων, ὡς προεῖρηται, καὶ νῦν ἔτι διατηροῦνται οἷον Φούρκα, Κράβα, Μπάμπιε καὶ τόσα ἄλλα.

Ἐὰν δὲ νῦν ἀνατρέψαντες τὴν ἐθνολογικὴν ταύτην ἀρχὴν, ἀποδεχθῶμεν τὴν σαθρὰν καὶ παράλογον ἀρχὴν τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ, καθ' ἣν, διότι ὁ Χαλκοκονδύλης ἐκάλεσε τὸν Ἰωάννην τῷ Σκυθικῷ ὀνόματι Ἰβάνην, ἔπεται ὅτι ὁ φέρων αὐτὸ ἦν Σέρβος καὶ οὐχὶ Ἀλβανὸς ἢ διότι ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ ἔφερε τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα Καστριῶται, ἦν Ἑλληνικὴ, ἔλαστος δύναται νὰ ἐννοήσῃ εἰς ποῖον παραλογισμὸν δυνάμεθα νὰ περιπέσωμεν, ὁποῖα ἐθνολογικὴ ἀναστάσις δύναται νὰ συμβῆ παρὰ πᾶσι μὲν τοῖς ἔθνεσιν ἐν γένει, μάλιστα δὲ παρ' ἡμῖν τοῖς Ἑλλησιν, ὧν ἡ χώρα εἰς τοσαύτας ξενικὰς κατακτήσεις ἀλληλοδιαδόχως ὑπέπεσε καὶ τοσαῦτα ὑπέστη δεινοπαθήματα. Κατὰ ταύτην τὴν ἀντεπιστημονικὴν ἀρχὴν τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ πάντες οἱ ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἄλλαις νήτοις ἀδελφοὶ ἡμῶν οἱ ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων φέροντες φραγκικὰ ὀνόματα πρέπει νὰ διαγραφῶσιν ἐκ τῶν ἀρχείων τοῦ Ἑλληνισμοῦ! καὶ νὰ θε-

ωρηθῶσιν ἐθνολογικῶς φράγχοι καὶ οὐχὶ Ἕλληνες ὁμογενεῖς, ἔτι δὲ οἱ ἐν μικρᾷ Ἀσίᾳ οἰκοῦντες ὁμογενεῖς, ὧν οἱ πλεῖστοι φέρουσι οὐχὶ Φραγκικά, ἀλλὰ Τουρκικά ὀνόματα οἷον Μουράτ ὀγλοῦ, Ταχρήτζ ὀγλοῦ, Ἐλές ὀγλοῦ, Κατάπ ὀγλοῦ, Χασάν ὀγλοῦ καὶ ἄλλα μυρία, πρέπει νὰ θεωρηθῶσι Τοῦρκοι καὶ οὐχὶ Ἕλληνες, οὐδὲ Χριστιανοί. Ὅποια ἐθνικὴ βλασφημία! Ὅποια ἀνθελληνικὴ καὶ ἀντιχριστιανικὴ ἐθνολογία! εἰς τὴν ὁποίαν περιέπεσεν ὁ σοφὸς καθηγητῆς καὶ ἐθνικὸς ἱστορικὸς μόνον καὶ μόνον ἵνα ἐκσλαύισῃ τὸν οἶκον τῶν Καστριωτῶν καὶ τὸν Σκενδέρμπεην. Ταύτην τὴν ἀντεπιστημονικὴν ἀρχὴν ἐπικρίνων ὁ κ. Μηλιαράκης καὶ ἀνασκευάζων τὰ περὶ Βρανίλου καὶ Ἰθάνεω δίκαιον εἶχε νὰ ἐπισυνάβῃ τὸ «Λυπούμεθα διότι ἐπιχειροῦμεν νὰ ἀνασκευάσωμεν τοιοῦτον ἐπιχείρημα.»

Τοιοῦτος τοίνυν ἀποδεχθεὶς ἐκ τῶν εἰρημένων ὁ Σκενδέρμπεης ἄσπιλος, ἀμόλυντος καὶ ἐντελῶς ἀπηλλαγμένος παντός Σλαυϊσμοῦ ἐκ προπάτορος πάππου, πατρὸς καὶ οἰκογενειακοῦ ὀνόματος, ὀφείλει νῦν νὰ ἐξετασθῇ ἐκ μητρὸς κατὰ τὴν σοφὴν ἀξίωσιν τοῦ ἐθνικοῦ ἱστορικοῦ, ὅστις καὶ τοῦτο δὲν ἐδίστασε νὰ προτείνῃ ὡς ἰσχυρόν ἐπιχείρημα πρὸς ἐκσλαυϊσμόν τοῦ ἥρωος, λέγων ὅτι, ἐπειδὴ ἡ μήτηρ του Βαϊσαύα ἦν Σερβικῆς καταγωγῆς θυγάτηρ Σέρβου τινὸς ἡγεμόνος, ἄρα καὶ ὁ υἱὸς αὐτῆς Γεώργιος Καστριώτης ἦν Σερβικῆς καταγωγῆς, Σέρβος, ἐξ οὗ φαίνεται καὶ ὁ Βυζαντινὸς Σπανδογιῖνος ἐξήγαγε τὸ συμπέοασμα αὐτοῦ ἀναγράφας τὸ «per natura Ser-

νίανο? Τωόντι Ἀριστοτελικὸς συλλογισμὸς καὶ ἀξιοθαύμαστον συμπέρασμα!

Τοῦτο κατὰ Βαρλέτιον γινωσκόντων πάντων, μηδὲ τοῦ Φαλλμεράϋερ ἐξαιρουμένου, οὐδεὶς ἐφαντάσθη νὰ προτείνῃ ὡς δυνάμενον καὶ ἐπ' ἐλάχιστον νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ πράγματος. ἄλλως τε δὲ πρῶτος ὁ Φαλλμεράϋερ, εἰ ἐθεώρει καὶ τὴν ἐλαχίστην ἔχον συμασίαν ἐν τῷ ζητήματι, ἀφαρπάτας ἐκ τοῦ Βαρλετίου ἤθελεν ἀνακηρύξει πολὺ πρὸ τοῦ σοφοῦ ἱστορικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης διὰ τοῦτο ἦν Σλαῦος καὶ οὐχὶ Ἀλβανός καὶ δὲν ἤθελεν ἀφήσει τὴν δόξαν τῆς ἀνακαλύψεως ταύτης τῷ ἑλληνικῷ ἱστορικῷ, λίαν ἀφελῶς πιστεύοντι ὅτι ἐν τούτῳ εὑρετὴν ζητουμένην ἀλήθειαν. Ἐπειδὴ ὅμως πᾶσα ἀπόπειρα ἐρεύνης καὶ περαιτέρω ἐξετάσεως τοῦ τοιοῦτου καὶ ἢ διὰ μυρίων ἐθνολογικῶν παραδειγμάτων ἀπόδειξις τῆς πλημμελείας τοῦ συλλογισμοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ παρά τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὡς καθαρὸς παραλογισμὸς, χαίρειν ἐῷ τοῦτο καὶ καταλείπω ὡς περιουσίαν ἀποδεικτικὴν καὶ ἱστορικὴν τῷ ἐθνικῷ ἡμῶν ἱστορικῷ, ἐπὶ τοιαύτης ὕλης ζηλωσαντι νὰ στηρίξῃ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτοῦ.

Ὅθεν ἀδιστακτῶς πιστεύων ὅτι ἡ ἐθνικότης τῆς μητρὸς οὐδεμίαν ἔχει ἰσχύν ἐπὶ τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς ἐθνικότητος τῶν τέκνων, δημιουργὸς γὰρ ὁ πατήρ αὐτῶν καὶ οὐχὶ ἡ μήτηρ οἵα σδὴ ποτε ἐθνικότητος καὶ ἂν ἦ αὕτη, ἐν ἀκραδάντῳ πεποιθήσει ὁμολογῶ ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης οὐδὲ ὅλως ἐνεχόμενος τῇ ἐθνικότητι τῆς μητρὸς, εἰσελθούσης εἰς Ἀλβανικὴν οἰκογένειαν καὶ ἐξαλβανισθείσης οὐχὶ δὲ ἐκσλαυϊσά-

σης αὐτὴν, ἣν καθαρὸς καὶ γνήσιος Γέγας ἢ κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Φαλλμεράυερ heißt Uheghas. Ἐκ δὲ τῶν μέχρι τοῦδε ἐρευνηθέντων καὶ ἐξετασθέντων ἀπεδείχθη ἤδη ὅτι οὐδὲν ἄλλο ἀντιστρατεύεται εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος τοῦ Σκενδέρμπεη εἰ μὴ μόνη ἡ μαρτυρία τοῦ Βυζαντινοῦ Σπανδουγίνου «*per natura Serviano*» περὶ τῆς ἀξίας καὶ ἀξιοπιστίας τῆς ὁποίας ἱκανὰ προηγουμένως εἰπὼν, ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ προσθέσω τινὰ ἀφορῶντα εἰς τὰ ἐκ τῆς δοξασίας ταύτης ἐξαχθέντα βεβιατμένα καὶ ἐπισφαλῆ συμπεράσματα τοῦ Χάν, ὅστις, ὡς προεῖρηται, μεταφράσας ἐν τῇ Γερμανικῇ γλώσσῃ καὶ δημοσιεύσας ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περίληψιν τοῦ χειρογράφου Μουσακῆ, μετὰ πολλῶν συνώδευσε παρατηρήσεων, κρίσεων καὶ ἐπικρίσεων, ἐν αἷς ἐνιαχοῦ μὲν ἀποδεχόμενος τὰ ἀναγραφόμενα, ἀλλαχοῦ δὲ διαφορῶν, ἀλλαχοῦ ἀπορῶν καὶ διστάζων καὶ ἀλλαχοῦ εἰκάζων καὶ ἐρωτῶν περιέπεσε καὶ εἰς γεροντικὰς τινὰς ἀντιφάσεις· πρῶτον μὲν γὰρ ἐν ᾧ ἐν ἀρχῇ χαρακτηρίζων τὸ δεῦτερον τμήμα τοῦ χειρογράφου τὸ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου Μουσακῆ προσαρτηθὲν κατὰ τὸ 1560 θεωρεῖ αὐτὸ ὡς ἀνάξιον λόγου συμφώνως τῇ κρίσει τοῦ Χόπφ καὶ ἀποκλείει τῆς συζητήσεως καὶ δημοσιεύσεως «*Soweit der Verfasser dierem Anhang beurtheilen konnte, erschien er ihm von weit geringeren... Wissenschaftlichen We the, daher er es für gerathener hielt, dieselbe in der folgenden Darstellung unberücksichtig zu lassen*» μετὰ δώδεκα περίπου φύλλα ἐπιλήσμων τῶν προειρημένων γενόμενος, παραδόξως καὶ ἀντιφάσκων ἑαυτῷ ἀποφαίνεται ὅτι ἐκ τῶν ἀναγραφῶν

τοῦ δεσπότη τοῦ τῆς Ἠπείρου Ἰωάννου Μουσακῆ ἢ
 σπουδαιότητι κεῖται ἐν τῇ ἀγγελίᾳ τοῦ Κωνσταν-
 τίνου Μουσακῆ, ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης δὲν ἀνήκεν εἰς
 ἀρχαῖον Ἀλβανικὸν γένος, ἀλλὰ εἰς Σερβικὸν τινὰ
 οἶκον μεταναστεύσαντα εἰς τὴν Ἀλβανίαν « Von die-
 sen scheint uns der wichtigste in der Angabe Constantinus
 Musaki zu liegen, dass Skanderbeg kein n uralbanisches,
 sonder einem Serbischen und mithin e n gewanlerten Ge-
 schlechte angehört habe. » Ὅποια ἀντίφασις καὶ εἰχοτο-
 λογία τοῦ σοφοῦ Ἀλβανολόγου· διότι ὁ Χόπφ ἐν μὲν
 τῷ Chroniques graeco romanes (pg. X X X V) χαρακτη-
 ρίζει αὐτὸν ὡς ἑξῆς « Après cela Constantino reproduit
 (pg. 304—314) les renseignements tout-à-fait confus et
 inventés qu' il a dûs au soi-disant prince Andrea Angelo Com-
 meno, fameux auteur de généalogies fausses » ἐν δὲ τῷ
 Monatsberichte (1854 p. 195) « Constantino . . . hat diese
 durchaus fabelhaften Notizen zusammengestellt . . . die me-
 ist mit jenen geradezu im Widerspruche stehen· dies der
 eine, unwichtigste, aber auch sehr kurze Theil. » Ἐκ τού-
 των ἐπίτηδες αὐτολεξεῖ παράτεθέντων εὐκόλως δύ-
 νατὰ· νὰ κρίνη ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης περὶ τῆς
 ἀξιοπιστίας τῶν ἱστορουμένων καὶ νὰ ἀποφανθῆ περὶ
 τῆς σημασίας αὐτῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ζητηματι· εἶσα
 δὲ προβαίνων εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν ἀρχικῶν
 χωρῶν τῶν Καστριωτῶν, ὀρθῶς μὲν ἱστορεῖ ὁ Χάν ὅ-
 τι αὐταῖ· ἔκειντο οὐχὶ ἐπὶ Σλαβικοῦ, ἀλλ' ἐπὶ καθα-
 θαρῶς Ἀλβανικοῦ ἐδάφους καθόσον καὶ νῦν ἔτι ἐν
 τοῖς πέριξ τῆς πόλεως τοῦ Σκενδέρμπεη καὶ τῶν δύο
 χωρίων Σίνια καλῶς καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ
 Δρίνου ὁμιλεῖται οὐχὶ ἡ Βουλγαρική, ἀλλ' ἡ Ἀλβ-
 νική γλῶσσα, ἀκολούθως ὁμως περιπίπτει εἰς ἀντι-

φατικὴν εἰκοτολογίαν, μηδὲ τὴν ἐλαχίστην ὑπόστασιν καὶ διαβεβαίωσιν ἔχουσαν, διατεινόμενος ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ἐξ εὐγενοῦς Σερβικῆς οἰκογενείας κατήγετο, εἰς τὴν ὁποίαν ἐν καιρῷ τῆς Σερβοκρατίας ἐχαρίσθησαν αἱ προμνημονευθεῖσαι χῶραι «Es liegt somit die Uermuthung nahe, dass Skanderbeg aus einer Serbischen Adelsfamilie stamme, die zur Zeit der Serbischen gewaltherrschaft mit den vorgenannten Landchaften belehnt war. «Ὅτι μὲν ταῦτα ἐκ τοῦ ἀέρος εἰλημένα εἰσὶν ἢ ὡς λέγουσιν οἱ Γερμανοὶ aus der Luft gegossen sind, ἐξ ἐνὸς μὲν ἀρκούντως μαρτυρεῖ ἡ ἔλλειψις παραπομπῆς καὶ ἀναφορᾶς πρὸς τινὰ, ἐξ ἐτέρου δὲ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας καθίστησιν ἡ φράσις «die Uermuthung nahe», καὶ ἐπομένως τίς δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς τοιαύτας ἀνυποστάτους εἰκοτολογίας ἐν ζητήματι ἀπαιτοῦντι σαφεῖς, ἀξιοπίστους καὶ ἀκριβεῖς μαρτυρίας πρὸς λύσιν αὐτοῦ καὶ εὐρεσιν τῆς ἀληθείας; μόνος ὁ τοιαῦτα διίσχυριζόμενος. Ὅτι δὲ αἱ τοιαῦται ἀντιφάσεις καὶ ἀποπλανήσεις ἐλαττοῦσι τὴν βαρύτητα τοῦ ἀνδρὸς ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ, οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν.

Ἄλλ' ὡς εἰ μὴ ἦρχουν ταῦτα, ἐπέρχονται καὶ ἄλλα τοῖς τε προειρημένοις ἀντιφάσκοντα καὶ πρὸς ἄλληλα καὶ τινὰς ὀρθὰς ἐνστάσεις περιέχοντα. Διότι ἐν ᾧ προηγουμένως ὁ Χάν ὀρθῶς ὥρισεν ὅτι αἱ χῶραι τῶν Καστριωτῶν ἐκείντο ἐπὶ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους ἐνταῦθα παρά πᾶσαν προσδοκίαν καὶ πάλιν εἰκοτολογῶν καὶ ὑποθέτων λέγει «ὅτι εἰάν αἱ ἀρχικαὶ χῶραι τῶν Καστριωτῶν ἐκείντο ἐν τοῖς μεθωρίοις ὄρεσι μεταξὺ τῆς Δρίδας καὶ Ματίας καὶ εἰάν αὐτοὶ ἦσαν

Σλαυϊκῆς καταγωγῆς, ἀποχρώντως ἐξηγεῖ ἡ Σερβί-
κῆ καταγωγὴ τοῦ Σκειδέρμπεη ἐξ ἑνὸς μὲν τὴν με-
γάλην ἐπιρροήν, ἣν αὐτὸς κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ
Βαρλατίου ἐξήτηκυσεν ἐπὶ τῶν Σλαυϊστὶ λαλούντων
κατοίκων τῆς ἀνω Δίβρας, ἐξ ἑτέρου ὁμοίως δυσκολω-
τάτη ἀποβαίνει ἢ ἀπόκρισις εἰς τὴν ἐρώτησιν «πῶς
ἦν δυνατόν νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὑπερηφάνων,
εὐγενῶν καὶ ἀρχαίων γενῶν τῆς μέτης Ἀλβανίας;»

Ἐνταῦθα ὁμοίως παρατηρητέον ὅτι ἐκ τῶν ἐπανει-
λημμένων ὑποθετικῶν «ἐὰν καὶ ἐὰν» δύναται τις μυ-
ρία ἄλλα συμπεράσματα νὰ ἐξαγάγῃ παρ' ὅσα κατ'
εἰκασίαν καὶ φαντασίαν ὑπολαμβάνει· ὁ Χάν ὅτι δυ-
νατόν ἐστι νὰ ἐξαχθῶσιν, ἅπερ ὡς τοιαῦτα οὐδεμίαν
ἱστορικὴν σημασίαν ἔχουσι νὰ ἔχωσιν ἐν τῷ ἡμε-
τέρῳ ζητήματι, προβληματώδη ἐξελεγχόμενα καὶ
ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπισυναπτομένης ἐρωτήσεως αὐτοῦ
«Sie erschwert aber andertheils die Antwort auf die Fra-
ge, wie es ihm gelingen konnte sich an die Spitze der al-
stolzen Urgeschlechter von Mittel-Albanien zu Zwingen, in
nicht geringen Grade.» Λίαν ἀπορον φαίνεται μοι ὅτι ὁ
Χάν πολλαχοῦ ἐνιστάμενος κατὰ τῆς ἀξιοπιστίας
τῶν εὐρημάτων τοῦ Χόπφ καὶ ἐξελέγχων καὶ ἀνα-
σκευάζων αὐτὰ, ἐνιαχοῦ λεληθότως πως παρακο-
λουθεῖ αὐτόν καὶ ἐν τοῖς ἀβεβαίοις καὶ ἱστορικῆς πι-
στοποιήσεως δεσμένοις, ὡς ἐνταῦθα ἐπὶ τῆς ἐκείνου
προτεινομένης ἀποκρίσεως πρὸς ἐρμηνείαν τῆς ἐρω-
τήσεως, καθ' ἣν καίπερ ἐνδοιάζων καὶ τὴν βεβαιότη-
τητα κολάζων διὰ τῶν λέξεων «ein gewisses ermiög-
licht» λ. γει ὅτι κατὰ τινα τρόπον εὐκολύνεται ἢ προ-
ταθεῖσθαι ἀπορία διὰ τῆς εἰκασίας τοῦ Χόπφ, διίσχυρι-

ζομένου ὅτι ὁ Σκενδέρμπεης ὡς ἔγκονος Ἑλένης
 τῆς κληρονόμου θυγατρὸς τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἀρχαίου
 οἴκου Θοπια Κομνηνοῦ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ξένος
 παρα τοῖς Ἀλβανοῖς. Ἀλλὰ ἡ ἐπι τοῦ «κατὰ τινα
 τρόπον εὐκολύνεται» στηριζομένη ἀπόφανσις τοῦ
 σοφοῦ Ἀλβανολόγου δύναται ἄρα γε νὰ θεωρηθῇ
 ὡς ἀλήθεια ἱστορικὴ, ἧς ἀνάγκην ἔχομεν ἀπόλυτον
 πρὸς διασάφησιν τοῦ ζητήματος; περὶ τούτου νομί-
 ζω ὅτι οὐδ' αὐτὸς ἐπεισθῆ ἐν συνειδήσει, οὐδ' ἄλλος
 τις ἀμερολήπτως κρίνων δύναται νὰ πεισθῇ· διότι τὸ
 «κατὰ τινα τρόπον εὐκολύνεται» ὑποθέτει ὅτι κατ'
 ἄλλον τινὰ τρόπον ἀποβαίνει δύσκολον νὰ παραδεχ-
 θῇ τις τὴν εἰκασίαν ἐκείνην ὡς ἀληθῆ. Εἶτα δέ λαμ-
 βάνων τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν εὐτελεῆ λέσιν τῶν γυ-
 ναικῶν παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς, ὡς παρὰ τοῖς ἀρχαίαις
 Ἑλλησι, δύναται νὰ φαντασθῇ ὅτι οἱ ἥρωες Ἀλβα-
 νοὶ χάριν γυναικίου πρὸ δεκαετηρίδων τεθνηκότος καὶ
 μηδεμίαν καταλιπόντος μνήμην, ἤθελον ἀναγνωρίσει
 ξένον ἑτερόφυλον ὡς ἀρχηγὸν πάντων καὶ ἐμπιστευ-
 θῇ εἰς τοιοῦτον τὴν διεξαγωγὴν ἀγῶνος ὑπὲρ τοῦ
 πολυτιμοτάτου κτήματος τῆς ἐλευθερίας, πίστεως
 καὶ πατρίδος; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· μόνον ὁ μὴ γινώ-
 σκων τὸν ἥρωϊκὸν χαρακτῆρα τῶν ὀρειτρόφων καὶ
 ἀρειμανίων Ἀλβανῶν, ἰδίᾳ ἐξ τῶν Μυρδιτῶν, τῶν ἀ-
 πογόνων τοῦ ἥρωος, δύναται νὰ ἐξαπατηθῇ εἰς τὴν
 παραδοχὴν τοιούτων εἰκασιῶν καὶ ὑποθέσεων πρὸς
 ἀποδοχὴν τῆς Σλαυικῆς ἐθνικότητος αὐτοῦ. Οἱ ἀπό-
 γονοὶ τοῦ ἀθανάτου ἥρωος καὶ ὑποκίψαντες εἰς τὴν
 ὑπεροχὴν τῶν δυνάμεων τοῦ τυράννου μετὰ τὸν θά-
 νατον αὐτοῦ πρῶτον μὲν ἀπαραμείωτον τῆς ἐλευθε-
 ρίας τὸ αἰσθητὸν ὡς ἀσβεστον πῦρ ἐν ταῖς καρδίαις
 αὐτῶν διετήρησαν, δεύτερον δὲ ἐν λιτότητι καὶ σκλη

ραγωγία, ὡς οἱ Σπαρτιᾶται, πατριαρχικῶς ἐπὶ τῶν ὑ-
 ψικόμων τῆς Ἀλβανίας ὄρεων ζῶντες, διεφύλαξαν
 προνόμια τῆς ἐλευθερίας καὶ τρίτον ὑπὸ ὀμοφίλου
 ἀρχηγοῦ διοικοῦνται καὶ νῦν ἔτι κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ
 Σκενδέρμπεη (Kanuni Skenderbeu) μόνον ἐπὶ φιλοῦ
 ὀνόματι ἀγνοοῦντες τὴν ὑψηλὴν κυριαρχίαν τῆς
 Ὀθωμανικῆς ἀτοκρατορίας, ἣτις τὸν ἔσχατον περὶ
 ζωῆς καὶ θανάτου διατρέχουσα κίνδυνον καὶ στίρη ἀ-
 γρια καὶ θάρσος ἐξ Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς πρὸς σω-
 τηρίαν αὐτῆς συμφορήτατα ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέ-
 μου, μόνους τοὺς γνησίους τοῦ ἥρωος ἀπογόνους
 δὲν ἠδυνήθη νὰ μετακινήτη ἐκ τῆς φωλεᾶς αὐτῶν καὶ
 ἀντιπραταξῆ κατὰ τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγωνιζομέ-
 νων πρὸς δικιῶσιν τῆς τυραννίας. Εἰ δὲ ἀληθὴς ἐσ-
 τιν ἡ σημερινὴ τηλεγραφικὴ εἰδησις τῆς ἐφημερίδος
 τῆς Αὐγούστου, ἀνεκηρύχθη ἤδη ὁ Πρίγκιψ τῶν
 Μυρδιτῶν, τῶν ἀπογόνων τοῦ Σκενδέρμπεη, κατὰ κλη-
 ρονομίαν ἡγεμὼν τῆς ἀνω Ἀλβανίας a der Fürst der
 Miriditen wurde (von ven) zu n erblichen Fürsten von
 Nord-Albanien ernannt. « Ὁ δὲ περιώριστος Ἀλβανολό-
 γος Φιλλμεράερ χαρακτηρίζων αὐτοὺς λέγει, ὅτι
 ἡ Συνωμοσία, ἐπιπλάττει καὶ ἀντίστασις κατὰ παν-
 τὸς ξένου ζυγοῦ ἐμρυτὰ εἶσι τοῖς Ἀλβανοῖς καὶ ἡ ἀ-
 κατάχρητος αὐτῆ ἐπινομία τῆς ἐλευθερίας δύναται
 νὰ ἐξελιρῆ καὶ καταστραφῆ μόνον μετὰ τῆς κα-
 τατροφῆς τοῦ ἔθνους αὐτοῦ. « Ὁ Ἀλβανὸς κατασ-
 τρέπεται, ἀλλὰ δὲν ὑπέχει εἰς ξένον ἐφ' ὅσον δύνα-
 ται νὰ ἀμυνθῆ. Der Albanese geht unter, gehorcht aber
 einem Fremden nicht so lange er sich wehren kann. »

Τιοῦτόν ἐστιν ὁ χαρακτηρ τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες
 οὔτε ἠνέχθητάν ποτε, οὔτε νῦν ἀνέχονται, οὐδὲ δυνα-
 τόν ἐστι νὰ ἀνεχθῶσι ξένον ἑτερόφυλον ἐπὶ κεφαλῆς,

οὐχὶ γυναίου τινὸς χάριν πρὸ πολλοῦ τεθνηκότος,
 κατὰ τὴν ἀμρίθολον πεποιθήσιν τοῦ ἐπὶ τῆς ἀνυπο-
 στάτου δοξασίας τοῦ Χόπρ ἐρειδομένου Χάν, ἀλλὰ
 καὶ χάριν ἡρώος τινος ἀλλοῦ, τὰ ὑβριστικὰ ἐπαγγελ-
 λομένου αὐτοῖς ἀρχαί. Μετὰ τὴν παρατήρησιν καὶ
 διατάρησιν ταύτην τῆς τελευταίας ἐπιτάξεως τοῦ
 Χάν, ἀποπειραθέντες διὰ τοιοῦτου τολμοῦ ἐπιχειρή-
 ματος ἐξ ἑνὸς μὲν νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Σλαβισμόν τοῦ
 Σκενδέρμπεη, ἐξ ἑτέρου δὲ εἰκαστικῶς νὰ διαβεβαιώ-
 σῃ τὴν ὑπὸ τῶν ὑπερηρόων, Ἀλβανῶν, περὶ τὴν
 ἑτεροφύλου Σέρβου ἀρχηγοῦ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἐν
 τῷ ἱερωτάτῳ ὑπὲρ πίστεως, πατριῶς καὶ ἐλευθερίας
 ἀγῶνι, ὅπερ λογικῶς τε καὶ ἐθιολογικῶς ἀδύνατόν
 ἔστι νὰ ἐξηγηθῇ τὸ ἀλλόχριστον ἐπὶ τῶν Ἀλβανῶν,
 πάντη περιττόν ὑπολαμβάνω νὰ ἐπιμηκύνω τὸν πε-
 ρὶ τούτου λόγον ἀρκουμένοις νὰ προσλέσω ὅτι ἡ διὰ
 τῶν κυρίων ὀνομάτων ἀπόπειρα πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ
 Σλαβισμοῦ τῆς οἰκογενείας τῶν Καστριωτῶν καὶ τοῦ
 Σκενδέρμπεη ἀποχρωστικῆ ἔστιν, ὑποδηλοῦσα παντε-
 λῆ ἄλλοις ἀποχρωστικῶν ἱστορικῶν τεκμηρίων καὶ
 μαρτυρίων πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ εἰρημένου σκοποῦ.

ΤΕΛΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

Κατὰ ταῦτα τοίνυν ἐξίγεται ὅτι
 ὁ Γεώργιος Καστριώτης ὁ Σκενδέρ-
 μπεης, ὁ ἥρωος τῆς Ἀλβανίας, ἦν
 Ἀλβανὸς Ἡπειρώτης.

Πρῶτον μὲν ἐκ τῶν συγχρόνων
 ἐγγωρίων πηγῶν.

Δεύτερον δὲ ἐκ τῶν ἀδείτως ἐκ

τούτων ἀρυσθεισῶν μεταγενεστέρων πηγῶν.

Τρίτον δὲ ἔκ τε τῆς ἐγχωρίου καὶ ἔκ τῆς γενικῆς πατροπαράδοτου παραδόσεως.

Τέταρτον ἔκ τῆς ἀρνήτικῆς παραδόσεως τῶν Σλαυοσερβοβουλγάρων.

Πέμπτον δὲ ἔκ τῆς ὁμολογίας αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ἐκ τῆς τοῦ Ταραντίνου πρίγκιπος Ἰωάννου.

Καὶ ἕκτον ἔκ πάντων τῶν ἐπισήμων βοηθημάτων.

Ἐπὶ πάντων δὲ τούτων ἐρειδόμενος, ἀδιστακτικῶς πιστεύω ὅτι ἡ μονομερεστάτη μαρτυρία τοῦ ἀπομνημονευματογράφου Μουσακῆ καὶ τοῦ ὑπομνηματογράφου Σπανίου *regnuma Serviano* καὶ *regnatione Serviano* δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτούμενην ἱστορικὴν ἀξίαν, σημασίαν καὶ αὐθεντίαν πρὸς ἀνατροπὴν καὶ ἐκμηδένισιν τοῦ κύρους τῶν ἐναντίων μαρτυριῶν καὶ ὅτι τὸ ζήτημα οὐδεμίαν ἀλλήν λύσιν ἐπιδέχεται οὔτε ἐκ τῶν προτέρων οὔτε ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 8 Ἰανουαρίου 1877.

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ

ΒΛΕΨΟΝ

ΤΟΥ ΥΠΟ

ΚΕΙΠΕΡΤΟΥ

ΕΚΔΟΘΕΝΤΟΣ

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΠΙΝΑΚΟΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Ο ΣΟΦΟΣ ΠΙΝΑΚΟΓΡΑΦΟΣ ΚΕΪΠΕΡΤΟΣ ΚΑΙ

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ.

« Ἑλλάς ἐστὶ καὶ ἡ Μακεδονία » ἀνεβόα πρὸ ἐνεακαίδεκα αἰῶνων ὁ κορυφαῖος τῆς ἀρχαιότητος γεωγράφος Στράβων, τῆς ἀκρίβειαν καὶ τὸ κῦρος τοῦ ὁποίου οὔτε οἱ ἀρχαῖοι ἐτόλμησαν νὰ διαμφισβητήσωσιν οὔτε τοῖς νεωτέροις ἐπιτρέπεται νὰ διαφιλονεικήσωσι. Διότι καὶ οἱ νῦν ἔτι πανταχοῦ τῆς Μακεδονίας ὑπολειπόμενοι καὶ εὕρισκόμενοι ἄψυχοι καὶ ἄφωνοι ψυχροὶ λίθοι μονονουχὶ φωνῆν ἀφιέντες περίτρανα λαλοῦσιν Ἑλληνικὰ καὶ τὴν αὐθεντίαν τοῦ σοφοῦ γεωγράφου ἀνακηρύττουσι τοῖς ὀφθαλμοῦς βλέπειν καὶ ὠτὰ ἀκούειν ἔχουσι ὅτι « Ἑλλάς ἐστὶ καὶ ἡ Μακεδονία ». Ἡ δὲ σοφὴ διδάτκαλος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἱστορία, ἀναγράφουσα τὰς ἡρωϊκὰς πράξεις Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τὰ ἀθάνατα πνευματικὰ ἔργα τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους, δικαίως ἐξαίρει τὴν Μακεδονίαν, ὅτι μήτηρ τοιούτων ἐγένετο τέκνων, ὧν τὸ κλέος καὶ ἡ δόξα παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις θρυλεῖται καὶ ὑπὸ πάντων τῶν αἰῶνων ἐξυμνεῖται.

Τούτου τεθέντος, λίαν παράδοξον καὶ ὅλως ἀνεξήγητον φαίνεται, ὅτι ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος σεμνυνόμενος ἐπὶ ἀκριβείᾳ πινακογραφικῆς καὶ ἀ-

ξιώσεις ἔχων ἐπιστημονικῆς αὐθεντίας, παρεγνώρισε τὴν ὁμολογουμένην ταύτην γεωγραφικὴν καὶ ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ τοῦτο ποιήσας προφανέστατα ἐπλανήθη εἴθ' ἔκων εἴτε ἄκων ἐν τῇ δικαίᾳ ἐκτιμῆσει τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς χώρας καὶ παραλόγως ἠδίκησε τὴν μὲν ἀρχαίαν Μακεδονίαν γεωγραφικῶς καὶ ἱστορικῶς, τὴν δὲ νέαν ἐθνογραφικῶς. Καὶ γεωγραφικῶς μὲν καὶ ἱστορικῶς ἠδίκησε τὴν Μακεδονίαν, διότι τῷ 1869 ἐκδόυς τὸ δεύτερον μέγιστον χάρτην τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, μῆκος μὲν 1/1)2 μέτρου, πλάτος δὲ 2 περιπόου μέτρων ἔχοντα, πρὸς χρήσιν τῶν σχολείων καὶ ἐπιδιωρθωμένον (*Græciæ antiquæ Tabula in usum scholarum descripta ab Henrico Kiepert, editio altera emendata. Berlin. 1869. D. Reimer*) δυστυχῶς ἀπέκλεισεν ἐξ αὐτοῦ τὸ ἡμισυ βόρρειον νῆς Μακεδονίας μέρος καὶ οὕτως ἀνηλεῶς ἀκρωτηριάσας αὐτὴν παρέστησεν ἀκέφαλον καὶ ἄχειρα τὴν γιγάντειον καὶ πελώριον Μακεδονίαν, ἀφείλε τὰ ὄρη Σκάρδον, Ὀρβηλον, Σκόμιον καὶ Αἴμον, ἐξ ὧν καὶ οἱ διαβρέχοντες αὐτὴν μεγάλοι ποταμοὶ πηγάζουσιν Ἀξιὸς, Στρυμών καὶ Νέστος, τὰ φύσει ἠνωμένα καὶ ἀχώριστα διέσπασε καὶ ἀπεχώρισε, ὀλοκλήρους ἐπαρχίας ἐκ τῆς ἀρχικῆς αὐτῶν θέσεως μετεκίνησε καὶ ἀλλαγῶν ἐξεσφενδότισεν, οἷον τὴν ἀπὸ Φιλίππου Μακεδονικὴν ἐπαρχίαν Δασσαρήτιδα, ἧς πρωτεύουσα ἡ Λυχνηδὸς (Ἀχρίς), εἰς τὴν Ἰλλυρίαν ἐν τῇ θέσει ἄλλης χώρας ἐτοποθέτησε καὶ τὸ ὄνομα τῆς παναρχαιοτάτης καὶ ἐπισημοτάτης ἐπαρχίας Πελαγονίας, ὅπερ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν διατηρεῖται καὶ νῦν ἔτι, ἐξήλειψε καὶ ἐντελῶς διέγραψεν ἐκ τοῦ κλα-

στικοῦ γεωγραφικοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας ‘Ἑλλάδος’ καὶ τοῦτο ἔπαθεν ἡ ταλαίπωρος καὶ μάτην διαμαρτυρομένη κατὰ τῆς γεωγραφικῆς ταύτης ἀϋθαιρεσίας γηραιὰ Πελαγονία κατὰ νέαν τινὰ ἀνακάλυψιν τοῦ σοφοῦ πινακογράφου. Οὐ μὴν ἀλλὰ ὀλιγίστας τῶν γνωστῶν τοῖς ἀρχαίοις πόλεων τῆς βορρείου καὶ μεσογείου Μακεδονίας σημειοῖ ἐν τῇ *tabula in usum scholarum descripta*. editio altera emendata, μετέβαλε τὴν Μακεδονίαν εἰς ἔρημον Σαχάραν καὶ διὰ τῆς τοιαύτης ἀϋθαιρεσίας ἐμπράκτως ἀπέδειξεν ὁ Κείπερτος ὅτι ἐξ ἐνός μὲν ἤττον τοῦ δέοντος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας γεωγραφίας τῆς Μακεδονίας, ἐξ ἑτέρου δὲ παρεγνώρισε τὴν ἐπιστημονικὴν ἀρχὴν ὅτι μέγα κέρδος καὶ ὄφελός ἐστι τῇ γεωγραφικῇ ἐπιστήμῃ ἢ κατὰ τὰς περισωθείσας ἡμῖν ἀρχαίας πηγὰς ὅσον οἷόν τε ἀκριβῆς περιγραφὴ καὶ παράστασις οἰασθήποτε χώρας, ἐνδοξὸν ἐχούσης παρελθόν καὶ μάλιστα τῆς εὐκλεεστάτης Μακεδονίας, ἧς τὸ ἡμισυ ὡς *terram incognitam* θεωρήσας ὁ σοφὸς πινακογράφος ἐντελῶς ἀπέκλεισε τῆς ‘Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Ὁ Κείπερτος ἀξιῶν ὅτι ὁ δοκιμώτερος τῶν πινακογράφων τῆς καθ’ ἡμᾶς ἐποχῆς ἐστὶν ὤφειλε δυοῖν θᾶτερον νὰ πράξῃ ἢ ὀλόκληρον τὴν ἀρχαίαν ‘Ἑλλάδα μετὰ τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης μέχρι τῶν φυσικῶν ὁρίων αὐτῆς, τοῦ Αἴμου, νὰ ἀπεικονίσῃ κατὰ τὰς ἀρχαίας πηγὰς ἐν χάρτῃ προωρισμένῳ πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων, ἢ μὴ δυνάμενος κατὰ τὴν ἀξίωσιν τῆς γεωγραφικῆς ἐπιστήμης νὰ πραγματώσῃ τοῦτο δι’ οὗς αὐτὸς καὶ μόνος οἶδε λόγους νὰ περιορίσῃ τὴν ἀρχαίαν ‘Ἑλλάδα μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς

Ἡπείρου, ὅτε γέλωτα τοῖς σοφοῖς ἤθελεν ὀφλισκάνη ὡς ἔπραξεν ὁ Bursian.

Τοιαύτην ἐννοῶν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ ἐπιγράφων αὐτὴν « Graecia antiquae tabula » διότι ὡς γνωστὸν ἀπὸ Φιλίππου ἢ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἱστορία συνεκεντρώθη εἰς χεῖρας τῆς Μακεδονίας, ἥτις διὰ τοῦ μεγαλουργοῦ αὐτῆς τέκνου Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ καὶ τὸ ἥρωϊκὸν πρόσωπον τῆς δευτέρας τοῦ ἑλληνισμοῦ περιόδου παρέστησε· ὥστε καὶ ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν ἐποψίν ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἄνευ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, κατὰ μέγα μέρος κατακτηθείσης ὑπὸ τῆς Μακεδονίας, οὐ μόνον ἀκατάληπτός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ φύσει ἀδύνατον ν' ἀποσπασθῇ ἀπ' αὐτῆς ἡ Μακεδονία καὶ ἐπιστημονικῶς νὰ παρασταθῇ ἡ Ἑλληνικὴ χερσόνησος, ἥς τὸ κέντρον καὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς ἀποτελεῖ ἡ Μακεδονία, ἄνευ αὐτῆς.

Ταύτας δὲ καὶ πολλὰς ἄλλας ἐλλείψεις τοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐξελέγξας ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ τῶν Μακεδονικῶν μου ἐπιγραφομένῳ « Ἐλεγχος τῶν Κειπέρτῳ ἡμαρτημένων » προὔκალεσα δριμεῖαν ἐν μέρει ἀντεπίκρισιν τοῦ σοφοῦ πινακογράφου, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον τοῦ υἱοῦ του ὄνομα δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ Ἰεναίᾳ φιλολογικῇ ἐφημερίδι. ἐξ ἑνὸς μὲν δικαιολογουμένου ὅτι τινὰ τῶν ὑποδειχθέντων ἡμαρτημάτων ἐπηνώρθωσεν ἐν τῷ ἀρτίως ἐκδοθέντι ἄτλαντι, ἐξ ἑτέρου δὲ πικρῶς παραπονουμένου ὅτι κεκλεισμένοις ὀφθαλμοῖς δὲν παρηκολούθησα τὸν χάρτην του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξελέγξω αὐτὸν ἐτόλμησα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀντεπίκρισις αὐτοῦ ἠγγέλθη διὰ τῆς

«Ἐφημερίδος», οὐδόλως ὠκνησα διὰ τῆς αὐτῆς νὰ ἀναγγεῖλω ἐν ὀλίγαις λέξεσιν ὅτι παρέσχε μοι ὕλην καὶ ἀφορμὴν καὶ δεύτερον ἔλεγχον νὰ δημοσιεύσω ἐν οἰκείῳ τόπῳ καὶ χρόνῳ. Ἐπισυνάπτω δὲ ἐνταῦθα τὰς ὀλίγας ἐκεῖνας λέξεις ὡς ἀναφερομένας ἐν τῷ προκειμένῳ ζητήματι. «ὁ περιώνυμος πινακογράφος Κεῖπερτος πιστεύων ὅτι εἶναι ἀλάθητος *autogile* ἐν τε τῇ πινακογραφίᾳ καὶ ἐν τῇ γεωγραφίᾳ καθόλου καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἰδὼν ὅτι ἐν ἰδιαιτέρῳ κεφαλαίῳ τῶν Μακεδονικῶν μου, ἐπιγραφομένῳ «ἔλεγχος τῶν Κεϊπέρτῳ ἡμαρτημένων» διὰ πολυαρίθμων καὶ σαφεστάτων μαρτυριῶν ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων ἐξηλέγχθη ἐν τισιν ὡς μὴ τοιοῦτος, σφόδρα ἐχολώθη τῷ εὐθαρσεῖ ἐπικριτῇ καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ χόλου συντάξας τὴν ἐν μέρει μὲν δυσμενῇ, ἐν μέρει δὲ εὐμεμενῇ κρίσιν, ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἀλλαχόθεν ἀγνώστου μοι υἱοῦ του ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Ἰεναίᾳ βιβλιογραφικῇ ἔφημερίδι, ἐν ἣ ὅμως δυστυχῶς καὶ πάλιν εἰς ἀσύγγνωστα περιέπεσεν ἀμαρτήματα, ὧν καὶ δεύτερος ἔλεγχος ἐν οἰκείῳ τόπῳ τε καὶ χρόνῳ γενήσεται πρὸς τελευταίαν τοῦ πινακογράφου ἱκανοποίησιν. Ἐντεῦθεν δὲ ὀρμώμενος ἄκων ἀναγκάζομαι νὰ ἐπισυνάψω μίαν ἀπχθῆ ἐπιστημονικὴν κρίσιν ἀνδρὸς εἰδικοῦ περὶ τὰ Μακεδονικὰ δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ ἐγκρίτῳ περιοδικῷ «Revue Archéologique» (Nouvelle série vol-XXX. p. 369 καὶ XXX p. 163) περὶ τοῦ πρώτου μέρους τῶν Μακεδονικῶν μου. «Il aura beaucoup à profiter de la lecture de son ouvrage qui contient une étude sérieuse des recherches personnelles pleines d'intérêt. C'ert

un travail qui fait honneur à l'érudition de la Grèce moderne. . . Je n'en connais pas où les sources anciennes sont plus complètement étudiées... et je parle uniquement ainsi, à cause de l'intérêt que m'inspire son savant travail.»

Ἄλλ' οὕτως ἀποκόψας τὸ βόρρειον ἡμισυ τῆς Μακεδονίας, ἀκρωτηριάσας τὸ ὄλον, τῶν ἐπαρχιῶν τὴν μὲν ἀναστατώσας, τὴν δὲ διαγράψας καὶ κατὰ πολλὰς πόλεις ἐρημώσας τὴν ἀρχαίαν Μακεδονίαν καὶ ὑπὸ τοιαύτην δυσδιάγνωστον ὄψιν παραστήσας καὶ ἐν χιλιάσιν ἀντιτύπων ἀπεικονίσας ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεΐπερτος, οὐδόλως ἀπαλάσσειται τῆς ἐντεῦθεν προσγινομένης μομφῆς διὰ τῆς ἀσθενοῦς δικαιολογίας ὅτι τινὰ τῶν ἡμαρτημένων ἐπηνώρθωσεν ἐν τῷ μετὰ ταῦτα ἐκδοθέντι ἄτλαντι «Jene Fehler Kieperths, λέγει ὁ υἱὸς die er stets «in dessen neuester grosser, Karte von Altgriechenland' gefunden hat, bestehen in Wahrheit... die der Neue Atlas von Hellas' längst berichtet oder nachgetragen hat» διότι ὁ μὲν χάρτης τῆς Ἑλλάδος εὐωνοῦς ὢν καὶ εὐπρόσιτος πρὸς χρῆσιν τῶν σχολείων προωρισμένος, εἰς εὐρύτατον διεδοθη κύκλον ἡμαρτημένος, ὁ δὲ ἄτλας ἐνεκα τοῦ ὄγκου καὶ τῆς μεγάλης ἀξίας δύσωνος ὢν καὶ ὀλίγοις προσιτὸς ἐν στενωπῶν διαμένει κύκλῳ περιωρισμένος καὶ δὲν θεραπεύει ἀντικειμενικῶς καθ' ὁλοκληρίαν τὰς ἐλλείψεις τοῦ διδακτικοῦ χάρτου, ἐξ ὧν γεωγραφικῶς ἠδικῆται ἡ ἀρχαία Μακεδονία (1), πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ὁποίας ἀνάγκη νὰ διακηρύξη διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ γνω-

1] Ὅρα περὶ τούτου τὰ ἐν σελ. τηβ'—υβ' τοῦ Β' μέρους τῶν Μακεδονικῶν μου εἰρημένα.

στοποιήση πᾶσι τοῖς πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσι τὸν χάρτην ἐκεῖνον ὅτι τὰ περὶ Μακεδονίας γεωγραφηθέντα νοσοῦσι καὶ ἠμαρτημένα εἰσὶ καὶ ἐπομένως διορθώσεως καὶ θεραπείας χρήζουσι, γενησομένης ἐν τρίτῃ ἐκδόσει τοῦ αὐτοῦ χάρτου τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Τοῦτό ἐστιν ἐπιστημονικὸν καὶ προοδου ἀλάνθαστον τεκμήριον.

Ἐκ δὲ τῶν περὶ τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας ἐν συντόμῳ εἰρημενων εὐκόλως δύναται νὰ μαντεύσῃ ὁ προσεκτικὸς ἀναγνώστης ἐκ τῶν προτέρων καὶ τὴν τύχην τῆς νέας Μακεδονίας, ὡς μέρος τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἀποτελούσης, ὑπὸ ἐθνολογικὴν ἔποψιν, κατὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ σοφοῦ πινακογράφου. Ἄλλ' εἰ μὲν ἡ ἀρχαία Μακεδονία ἠδίκηθη ὑπὸ τοῦ Κεϊπέрту δι' ὀλιγορίαν τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ δι' ἔλλειψιν εἰδικῶν περὶ Μακεδονίας γνώσεων, ὅστις ἀσχολούμενος εἰς τὴν πινακογραφίαν οὐχὶ μιᾶς ἢ δύο ἡπείρων μόνον, ἀλλὰ συμπάσης τῆς οἰκουμένης καὶ ὅλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου, κατὰ φυσικὸν λόγον δὲν δύναται νὰ ἔχῃ ἀκριβεῖς καὶ εἰδικὰς γνώσεις περὶ ἐκάστης χώρας τοῦ ἀρχαίου καὶ νέου κόσμου— τοῦτο γὰρ ὑπεράνθρωπον—, ἀλλὰ μόνον γενικὰς διὰ πολυχρονίου σπουδῆς, μελέτης καὶ εἰδικότητός τινος κεκτημένας, οὐδὲ δύναται νὰ δυσχυρισθῇ ὁ Κεϊπερτος ὅτι ἐπιστημονικῶς ἐν πᾶσι τοῖς πινακογραφουμένοις εἰδικός ἐστι καὶ ἀναμάρτητος.

Ἄλλως ὅμως δυστυχῶς ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐν τῷ χαρακτηρισμῷ τῶν ἐθνολογικῶν σχέσεων καὶ τῆς στατιστικῆς ἀναλογίας τῶν κατοικούντων ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ διαφόρων φυλῶν καὶ ἐθνῶν καὶ ἰδί-

ως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ὧν οἱ προσβόρρειοι καὶ τοιοῦτοι ἀείποτε διετέλεσαν ἄγρυπνοι φρουροὶ καὶ φύλακες τοῦ ἐξ ἄρκτου ἐπαπειλουμένου καὶ κινδυνεύοντος νοτίου ἑλληνισμοῦ. Διότι ὁ Κεῖπερτος διὰ διαφόρων χρωμάτων ἀπεικονίζων τὰς διαφόρους φυλάς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ πέντε τοιαύτας διακρίνων, τοὺς Τούρκους, τοὺς Σλαύους, τοὺς Ρουμούνους, τοὺς Ἑλληνας καὶ Ἀλβανούς, τὴν μὲν Θράκην Βουλγάρων καὶ Τούρκων, πλὴν τῆς παραλίας ταινίας τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἦν κατὰ μεγάλην συγκατάβασιν καὶ ἐπιείκειαν παρεχώρησε ὀλίγοις Ἑλλησιν. ἐπλήρωσε, τὴν δὲ ταλαίπωρον Μακεδονίαν πλείστων μὲν Βουλγάρων, ὀλίγων δὲ Τούρκων καὶ ὀλιγίστων Ἑλλήνων ἀποκεκλεισμένων ἐν τῇ Χαλκιδικῇ καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ οὕτως ἀδίκως ἐξεσκύθισε ἀμφοτέρας τὰς περιουσίους Ἑλληνικὰς ἐπαρχίας, Μακεδονίαν τε καὶ Θράκην, τὸ μὲν παρελθὸν αὐτῶν οὐδόλως πρὸ ὀφθαλμῶν θέμενος, τὸ δὲ ἐνεστῶς ἐκ σαθρᾶς ὕλης οἰκοδομήσας καὶ ἐπὶ σαθρῶν στηρίξας βάσεων καὶ τὸ μέλλον προκαταδικάσας.

Τοιοῦτον μὲν τὸ νεώτατον ἔργον τοῦ σοφοῦ πινακογράφου. Ἐὰν ὁμως θελήσῃ τις νὰ ζητήσῃ τὰ αἷτια, τὰ ὁποῖα παρώρμησαν τὸν Κεῖπερτον εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ἐν ταῖς παρούσαις μάλιστα κρισιμωτάταις περιστάσεσι τῆς Τουρκίας καὶ οὐχὶ πρότερόν ποτε, κατὰ φυσικὸν λόγον ὁ τοιοῦτος περιέρχεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι πρότερον μὲν ἔλειπον τὰ ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ πράγματος, νῦν δὲ ὑπάρχουσιν ἄφθονα τὰ τοιαῦτα καὶ ἐπομένως τὸ μόνον ἐλαττήριον τῆς ἐπιχει-

ρήσεώς ἐστὶ σκοπὸς ἐπιστημονικὸς ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ ἐνδεχόμενον τοῦτε συμπέρασμα αὐτὸς ὁ πινακογράφος ἐξελέγχει ψευδὲς καὶ ἀνυπόστατον εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῶν προτασσομένων σημειώσεων ὑποδεικνύων τὴν ἔλλειψιν ἀκριβοῦς στατιστικῆς τῶν κατοικοῦντων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Τουρκίας ἐθνῶν «Sondern selbst für die Ermittlung der blossen allgemeinen Bevölkerungsziffern fehlte diesen Namen vertienende Statistik den noch direkter den osmanischen Misverwaltung stehenden Provinzen Gänzlich» καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει αὐτοδικαίως ἀναφέρεται τὸ ζήτημα, πρὸς τὴν τοσαύτην σπουδὴν τοῦ Κεϊπέρτου πρὸς σύνταξιν ἔργου, μὴ δυναμένου νὰ ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐπιστήμης, ἀκρίβειαν καὶ ἀλήθειαν ἐν πᾶσιν ἀπαιτούσης; Ἐνταῦθα κεῖται τὸ μυστήριον, ὅπερ ἐγὼ μὲν δὲν ἠδυνήθην νὰ ἀνακαλύψω καὶ ἐξηγήσω, ὁ δὲ καθ' ἡμᾶς τύπος διορατικώτερος καὶ ὀξυδερκέστερος ἀνεκάλυψεν αὐτὸ καὶ ἐπανειλημμένως ἐδημοσίευσεν ὅτι ὁ ἐθνογραφικὸς χάρτης τῆς Τουρκίας, ὁ ὑπὸ τοῦ Κεϊπέρτου ἀρτίως ἐκδοθεὶς, ἐγένετο καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Πανσλαυισμοῦ πρὸς ἐκσλαυισμόν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ ὅτι τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ σοφοῦ πινακογράφου ἀργυρώνητόν ἐστι, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας ἢ ἀμεινον εἰπεῖν τῆς κατηγορίας ταύτης προσέθηκεν ὅτι ὁ στρατηγὸς Ἰγνατιέφ, προκειμένου λόγου ἐν ταῖς συνδιασκέψεσι τῆς Κων)πόλεως περὶ τοῦ ὀρισμοῦ τῶν ὀρίων τῆς Βουλγαρίας, τοῦτον ὑπὸ μάλης ἔχων ἐξετύλιξε καὶ κατέθεσεν ἐν τῇ τραπέζῃ ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων καὶ ὅτι τὸ

κῦρος τοῦ σοφοῦ πινακογράφου ἐν τῇ ὀποθέσει ταύ-
 τη ἔβλαψε τὰ μάλιστα τὸν ἑλληνισμόν· βαρεῖα ἢ μομ-
 φή καὶ τολμηρὰ ἀλλ' οὐχὶ ἄλογος καὶ ἐντελῶς ἀνυ-
 πόστατος. Διότι ὁ Κεῖπερτος τρόφιμος τοῦ ἑλληνι-
 σμοῦ ὅσον ὀλίγοι καὶ μέγα μέρος τῆς σοφίας αὐτοῦ
 τῷ ἑλληνισμῷ ὀφείλων ὡς πάντες οἱ ἐπιστήμονες,
 ἀναντιρρήτως οὐδέποτε ἔπρεπε τοιαῦτα νὰ κατενέγκη
 τραύματα κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ οὐδὲ νὰ θυσιάσῃ τὴν
 ἐπιστήμην διὰ τὴν ὕλην, ὄργανον γενόμενος τῶν κα-
 ταχθονίων πανσλαυϊστικῶν σχεδίων καὶ κινδυνεύων
 νὰ ἀπολέσῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἀξιοπιστίαν, ἣν ἀπο-
 λαμβάνουσι τὰ λοιπὰ αὐτοῦ ἔργα ἐν τῷ ἐπιστημονι-
 κῷ κόσμῳ. Ἡ δὲ πιθανότης καὶ βεβαιότης τῆς ὑπο-
 νοίας ταύτης ἐξελέγχεται πρῶτον μὲν ἐκ τῆς ποιό-
 τητος τῶν πηγῶν, ὧν χρῆσιν ποιησάμενος ἐν τῇ συν-
 τάξει τοῦ ἔργου ἀναγράφει ἐν ταῖς προταχθείσαις
 σημειώσεσιν, ἔνθα μετὰ λύπης βλέπει τις ὅτι τὰ δύο
 τρίτα αὐτῶν εἰσὶν ἔργα φανατικῶν Σλαυϊστῶν οἷον
 τοῦ Schifarik, Bradaschka, Kanitz, Jakschitz, Czornig καὶ
 Jirecek, πανταχοῦ Σλαύους, πανταχοῦ Βουλγάρους
 βλεπόντων τε καὶ ὀνειρευομένων καὶ πᾶν Ἑλληνικὸν
 παντοιοτρόπως εἰς Σλαυϊκὸν ἀγωνιζομένων νὰ μετα-
 βάλωσιν ἵνα διὰ τοιούτων μέσων ἐπαυξήσωσι μὲν τὰ
 μέλη τῆς μεγάλης Σλαυϊκῆς οἰκογενείας καὶ ὀμοφυ-
 λίας, μεταποιήσωσι δὲ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην
 εἰς μίαν μεγάλην Βουλγαρίαν. Ἴνα μὴ φανῇ δὲ ὅτι
 ἀποκλειστικῶς μόνον ἐπὶ Σλαυϊκῶν πηγῶν ἴδρυσε τὸ
 οἰκοδόμημα παρεμβάλλει καὶ δύο τρεῖς μὴ Σλαυϊκὰς,
 οἷον τὸν Ami Boué, τὸν Lejean, τοῦ ὁποίου αἱ στατι-
 στικαὶ πληροφορίαι ἐπισφαλέςταταί εἰσιν, τὸν Barth,

τὸν Hahn περὶ Ἀλβανῶν καὶ τὸ Συναξάριον τοῦ ἡμε-
τέρου Ἀραβαντινοῦ περὶ τῆς στατιστικῆς τῆς Ἠπεί-
ρου καὶ ἐπιπροσθέτει ὅτι κατὰ τὸ 1870 προὔτιθετο
νὰ περιοδεύσῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ ἰδίως τὴν Χαλκι-
δικὴν ἵνα ἰδίως ὡπὶ καὶ ὀφθαλμοῖς ἴδῃ καὶ ἀκούσῃ
μήπως καὶ ἐκεῖ Σλαῦοί εἰσιν οἱ κάτοικοι καὶ οὐχὶ Ἑλ-
ληνες ὡς πάντες οἱ περιηγηταὶ ἀφηγοῦνται, εἰ μὴ
ἐκωλύετο ὑπὸ τοῦ ἐκραγέντος Γαλλο-Γερμανικοῦ πο-
λέμου. Ἐντεῦθεν εἰκάζεται ὅτι ρεῦμα Σλαυϊσμοῦ εἰ-
σέδυσεν εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ Γερμα-
νοῦ πινακογράφου, ὅτε οὗτος χρώματι Σκυθικῶ τὴν
γραφίδα ἐμβάψας σύμπασαν σχεδὸν κατεσπίλου τὴν
Μακεδονίαν καὶ Θράκην μηδὲ τῶν γενεθλίων τόπων
τοῦ βασιλέως Ἀλεξάνδρου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ φι-
λοσόφου Ἀριστοτέλους φεισάμενος, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ
Ἰστρου μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, Σερραῶν, Δρά-
μας, Βοδενῶν, Βιτωλίων, Ἀχρίδος, Καστορίας, καὶ
Κοριτσᾶς ἀνηλεῶς τὸν Βουλγαρισμὸν κατατείνας,
ὅπερ οὐδ' αὐτὸς ὁ Φαλλμεράϋερ, εἰ ἔζη, ἔχων ὑπ' ὄψιν
τὴν παροῦσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν, ἤθελεν
ἀποτολμήσει, καὶ τὸν ἑλληνισμὸν ἀμφοτέρων τῶν
Ἑλληνίδων ἐπαρχιῶν ὑπὸ τὴν σκιάν τῆς ἐπιστήμης
ἀπανθρώπως δολοφονήσας.

Δεύτερον δὲ ἡ προφανεστάτη αὕτη ἀδικία καὶ ἡ ἀ-
λήθεια τῆς προὑποδειχθείσης ὑπονοίας τρανότατα
ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως τοῦ μετὰ το-
σαύτης σπουδῆς καὶ ἐπὶ τοιούτων πηγῶν καὶ βάσεων
φιλοπονηθέντος χάρτου τοῦ Κειπέρτου πρὸς ἄλλον
ὁμοειδῆ ἔθνομολογικὸν χάρτην τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρ-
κίας καὶ Ἑλλάδος, μετὰ τῶν ἀναγκαίων ἐξηγήσεων

καὶ στατιστικῶν πινάκων τοῦ πληθυσμοῦ ἀρτίως ἐκδοθέντα ἐν Λονδίῳ ὑπὸ τοῦ διασήμου Ἕλλητου γεωγράφου Edward Stanford, ἐξ οὗ καταφανῆς γίνεται ἡ μεγίστη διαφορὰ καὶ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο ὁμοειδῶν γεωγραφικῶν ἐργῶν. Διότι ἐν ᾧ ὁ Κεΐπερτος ἐναντίον πάσης γεωγραφικῆς, ἱστορικῆς καὶ ἐθνογραφικῆς παραδόσεως ἐπεξέτεινε τὸν Σλαυϊσμὸν ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου μέχρι τῆς Λυχνίτιδος λίμνης (Ἀχρίδος) καὶ τὸ χεῖριστον πάντων ἀσυνειδήτως ἐξήλειψε τὸ ὄνομα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ αὐτὸ τὸ τῆς Ρουμυλίας, ὅπερ οὐδεὶς τῶν γεωγραφούντων καὶ πινακογραφούντων μέχρι τοῦδε ἔπραξεν, οὐδὲ δύναται τις νὰ εὕρη χάρτην ἄνευ τῶν ὀνομάτων τούτων, καὶ ἀντὶ τούτων ἐξαπλώσας τὸ προσφιλέστατον αὐτῷ γενόμενον ὄνομα Βουλγαρία, ἐμπράκτως ἀπέδειξεν ὅτι κατ' ἐντολὴν ἀλλοτρίαν καὶ ἀντὶ πολλῶν χρημάτων ἐγένετο καθαρὸν ὄργανον τοῦ Σλαυϊσμοῦ, ἐν ᾧ λέγω, οὕτως ἀντεπιστημονικῶς καὶ ἀνθελληνικῶς ἐπώλησε τὸ κῦρος τῆς ἐπιστήμης ὁ Κεΐπερτος, ὁ Ἕλλητος γεωγράφος τὸν ἀντίον τὴν εὐθείαν πορευόμενος ὁδὸν, ἀμερόληπτος, φιλαλήθης καὶ ἀπροκατάληπτος συμφώνως τῇ γεωγραφικῇ, ἱστορικῇ καὶ ἐθνολογικῇ παραδόσει τὴν μὲν Βουλγαρίαν ἐτοποθέτησεν ἐντὸς τῶν ἀληθῶν ὀρίων αὐτῆς μεταξὺ τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ καὶ τοῦ ὄρους Αἴμου, τὰ δὲ ὑπὸ καθαρῶν καὶ ἀμίκτων Βουλγάρων οἰκούμενα μέρη καὶ χωρία τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας ἰδιαιτέρῳ ἐσημείωσε χρώματι. Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς λοιποῖς μέρεσι τοῖς μὴ διὰ

τιούτου χρώματος σημειωθείσι μικτός ἐστὶν ὁ πληθυσμὸς, ἐν ᾧ πρὸς νότον πλειονοψηφεῖ τὸ ἐλληνικὸν στοιχεῖον, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἀληθὴς τῶν πραγμάτων κατάστασις, ἣν ὀρθῶς ἀπεικονίζει ὁ ἐθνογραφικὸς χάρτης τοῦ Edward Stanford.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτου κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ τύπου δημοσιευθέντα, τοῦ ὁποίου ἀντίτυπον ζητήσας ἐκ τῶν παρ' ἡμῖν βιβλιοπωλείων δὲν ἠδυνήθην νὰ εὔρω ἵνα περαιτέρω ἐξετάσω καὶ κρίνω τὰ περὶ αὐτοῦ κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς ὃν ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν τοῦ Κεϊπέρτου Βουλγαρικὸν ἢ ὀρθότερον εἶπειν Ῥωσικόν.

Ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεϊπερτος πάντας σχεδὸν τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἀσπλάγχχνως ἐξοντώσας καὶ ἀντ' αὐτῶν πανταχοῦ Βουλγάρους δημιουργήσας, πάσας τὰς λοιπὰς χώρας τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους διὰ τῶν προσηκόντων γεωγραφικῶν καὶ ἱστορικῶν ὀνομάτων ὀνομάσας καὶ μόνον τὰ ὀνόματα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ Ρουμυλίας ὡς ἀπαίσια καὶ ἀποτρόπαια ἐν τῇ διανοίᾳ του καταστάντα ἀποδιοπομπησάμενος καὶ ἐξορίσας ἐκ τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου, παρεγνώρισε τὴν γεωγραφίαν καὶ ἱστορίαν, παρεμόρφωσε καὶ διέστρεψε τὴν ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐγαργάλισε τὴν φιλοκτημοσύνην ἐκείνων μόνον, οἵτινες ἀφελῶς ἐπίστευσαν ὅτι διὰ τοῦ κύρους αὐτοῦ ἦν δυνατὸν ποτε νὰ μεταβάλωσι τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην εἰς Βουλγαρίαν καὶ νὰ πείσωσι τὸν κόσμον περὶ τούτου. Ἀλλὰ τούτοις μὲν, διὰ παντοίων μέσων, θεμιτῶν τε καὶ ἀθεμίτων, ἐπιδιώκουσι νὰ σφετερισθῶ.

ειν ἀλλότρια, ἔξεστι πλανᾶν καὶ πλανᾶσθαι καὶ ἐν
 ὁδῷ σκολιᾶ πορεύεσθαι πρὸς ἐπίτευξιν τῶν φαντασι-
 σκοπημάτων, τῷ Κειπέρτῳ ὅμως, ἐφ' ὑψηλῆς ἰστα-
 μένῳ περιωπῆς ἐπιστημονικῶς, ἐπετρέπετο ἄρα γε
 ἐν γνώσει καταστήσαι τὴν ἐπιστήμην ὄργανον τῶν
 τοιούτων; πολλοῦ γε καὶ δεῖ· διότι οὐδεὶς μέχρι
 τοῦδε γεωγράφος ἢ πινακογράφος ἐν χάρτῃ τῆς Εὐ-
 ρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐτόλμησε νὰ διαγράψῃ καὶ ἀφαι-
 ρέσῃ τὸ ὄνομα τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἀλλὰ
 μόνος ὁ Κεϊπερτος ἀναγράψας τὰ γεωγραφικὰ ὀνό-
 ματα τῶν ἄλλων χωρῶν Bosnien, Servien, Rumanien
 Bulgarien καὶ Albanien, ἀφείλε τὸ Macedonien, Thracien καὶ
 Roumelien, μόνον ἐκ τούτου τοῦ διπλωματικοῦ χάρτου,
 ἐν ᾧ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις τοῖς προεκδομένοις «Car-
 te générale de l' Empire ottoman» ὑπάρχουσι καὶ τὰ
 τρία ὀνόματα Macédoine, Roumelie καὶ Thrace. Τί τρέ-
 χει ἐνταῦθα; αὐτὸς καὶ μόνος οἶδεν ὀφείλων νὰ ἐρ-
 μηνεύσῃ καὶ τοῖς ἄλλοις τὸ μυστήριον τοῦτο πρὸς
 δικαιολογίαν αὐτοῦ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ὄντως
 ἐπιστημονικὰ εἰσι ταῦτα τὰ πράγματα, τὰ ὅποια νῦν
 τὸ πρῶτον παρίστανται ἐν τῇ γεωγραφικῇ ἐπιστή-
 μῃ. Πλὴν δὲ τούτου τὸ ἔργον τοῦ Κεϊπέρτου ὑπο-
 κρύπτει καὶ ἄλλην οὐσιωδεστάτην ἔλλειψιν, προερ-
 χομένην οὐχὶ ἐξ ἀγνοίας ἀλλ' ἐκ προθέσεως, τὴν ἐ-
 ξῆς. Γνωστοῦ ὄντος ὅτι παντὸς ἐθνολογικοῦ χάρ-
 του, σκοποῦντος νὰ ὀρίσῃ ἀκριβῶς τὰς ἐθνολογικὰς
 καὶ φυλέτικὰς σχέσεις τῶν κατοίκων οἵασδήποτε χώ-
 ρας ἢ κράτους, βάσις ὑπόκειται ἡ στατιστικὴ ἢτοι
 ὁ προσδιορισμὸς τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν, ἄνευ τοῦ ὁ-
 ποίου ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ συνταχθῇ ἐπιστημονι-

κῶς ἐθνολογικὸς χάρτης. Ὁ δὲ Κεῖπερτος ἀξιῶν εἶ-
 τοιοῦτον συνέταξε, σκοπίμως καὶ τεχνηέντως ἀπέ-
 φυγε νὰ ἀναφέρῃ ἀριθμὸν τινα ἐν ταῖς ἐξ ὀκτῶ μι-
 κρῶν σελίδων συνισταμέναις σημειώσεσιν, ἃς προέ-
 ταξε τοῦ χάρτου, καὶ νὰ ὀρίσῃ τὸν πληθυσμὸν τῶν
 ἐθνῶν καὶ τῶν φυλῶν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ
 ἰδίᾳ τῶν Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων ἵνα διὰ τῶν ἀριθ-
 μῶν δικαιολογήσῃ τὴν ἐπέκτασιν τῶν πρώτων ἀπὸ
 τοῦ Δουνάβεως μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν
 πανωλεθρίαν τῶν ταλαιπώρων Ἑλλήνων καὶ τῆς
 Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τοὺς κατοίκους τῆς ὀ-
 ποίας ἅπαντας ἀνεξαιρέτως ὡς διὰ μαγικῆς ράβδου
 μετέβαλεν εἰς Βουλγάρους ὁ σοφὸς χαρτογράφος
 Κεῖπερτος καὶ ἀπηνῶς τέλεον διαγράψας τὰ ὀνόμα-
 τα τῶν χωρῶν, κατεσπίλωσε τὴν Μακεδονίαν καὶ
 Θράκην διὰ τοῦ πολυτίμου ἀποβάντος αὐτῷ
 Β ο υ λ γ α ρ ι κ ο ῦ χ ρ ῶ μ α τ ο ς.

Διότι εἰ ἐπεχείρει, ὡς ὄφειλε καὶ πάντες οἱ πινα-
 κογράφοι ποιοῦσιν, νὰ ὑπολογίσῃ στατιστικῶς τοὺς
 Βουλγάρους καὶ Ἑλληνας καὶ ἀπονείμῃ αὐτοῖς τὸν
 ἀνάλογον τῷ πληθυσμῷ χῶρον πρὸς κατοικίαν, ἐξ
 ἅπαντος ἤθελεν εὐρεθῆ ἔμπερδευμένος ἐν τῷ ὑπολο-
 γισμῷ, εἴτε τὸν τῶν πανσλαυϊστῶν ἐξωγκωμένον καὶ
 ἰδανικὸν ἀριθμὸν τῶν Βουλγάρων λαμβάνων πρὸ ὀ-
 φθαλμῶν, ὅτε καὶ καταγέλαστος ἤθελε γίνῃ, εἴτε
 τὸν πραγματικὸν, καὶ δὲν ἤθελε δυνηθῆ νὰ δικαιολο-
 γήσῃ τὴν αὐθαιρεσίαν, δυνάμει τῆς ὀποίας τοὺς μὲν
 Βουλγάρους ἐξήπλωσε μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης,
 τοὺς δὲ Ἑλληνας ἐξώντωσεν ἐκ τῆς Μακεδονίας καὶ
 Θράκης. Ἐὰν δὲ γῶν χωροῦντες περαιτέρω, πρὸς στιγ-

μην ἀποδεχθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Κειπέρτου πράγματι οἱ Βουλγάροι πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην μέχρι καὶ τῆς Θεσσαλονίκης πληροῦσι, περιερχόμεθα εἰς τὸ ἀτοπώτατον συμπέρασμα ὅτι αἱ χῶραι αὗται ἢ παντελῶς ἔρημοι κατοίκων ἦσαν καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ Βούλγαροι ἐκ τῶν παρά τὸν Δούναβιν χωρῶν προερχόμενοι κατήλθον εἰς τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐταῖς, ἢ ὅτι μετὰ ταῦτα συνέβη φοβερά τις πανωλεθρία τῶν Ἑλλήνων Θρακῶν τε καὶ Μακεδόνων κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ μόνοι οἱ ἐπήλυδες Βούλγαροι ὡς ἐκ θαύματος περιεσώθησαν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ τούτου κατακλυσμοῦ καὶ τῆς πανωλεθρίας.

Ἄλλ' ἐπειδὴ εὐτυχῶς εὐδέτερον τούτων γινώσκει οὔτε ἡ γεωγραφία οὔτε ἡ ἱστορία, ἐντεῦθεν ἔπεται καὶ ἀναμφισβήτητον καθίσταται, ὅτι τὸ ἐθνογραφικὸν τοῦ Κειπέρτου οἰκοδόμημα ἐπὶ τῆς ἄμμου στηρίζεται εἴτε ἐν γνώσει εἴτε καὶ ἐν ἀγνοίᾳ αὐτοῦ, ἐν ἑκατέρᾳ τῇ περιπτώσει ἐπιστημονικῶς ἐπιβαρυνόμενου. Τῶν δὲ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐγκατασταθέντων Βουλγάρων πλειόνων μὲν πρὸς βορρᾶν μεινάντων, ὀλιγωτέρων δὲ πρὸς νότον προχωρησάντων, τὸ ἀτελὲς γλωσσάριον πριόντος τοῦ χρόνου κατὰ τὴν σόσταςιν καὶ ὀλιγοχρόνιον διάρκειαν τοῦ Βουλγαρικοῦ βασιλείου, τοῦ ἰποίου πρωτεύουσα ὑπῆξεν ἡ Ἀχρίς (Λυχνηδὸς), ἐπεκράτησε καὶ παρά τοῖς ὀλιγωτέροις αὐτόχθοι Μακεδόσι καὶ Θραξι καὶ προσλαβὸν πλείστας ἑλληνικὰς λέξεις διετήρησεν αὐτὰς καὶ μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν ὡς ἀείμνηστα καὶ ζῶν-

τα μαρτύρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν προσβορρείων ἐ-
 κείνων μερῶν. Τοιαῦται δὲ λέξεις τῶν ἐν Θράκη Βουλ-
 γαροφώνων κατοίκων πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐδημοσι-
 εύθησαν ἐν τῷ «Νεολόγῳ Ἀθηνῶν» ἐρανισθεῖσαι ἐκ
 τῆς Βορρείου Γερμανικῆς Ἑφημερίδος, ἐν ἣ ἀξιόλο-
 γον ἄρθρον περὶ τοῦ πράγματος ἐδημοσίευσεν ὁ πρῶ-
 τὴν μὲν διευθυντῆς τῆς ἐν Φιλιπποπόλει ἐλληνικῆς
 σχολῆς, νῦν δὲ σπουδάζων ἐν Λειψία Βλάσιος Σχορ-
 δέλτης. Τινὰς δὲ ἔχων προχείρους ἐν τῇ μνήμῃ ἐκ τοῦ
 ἐν Μακεδονίᾳ παρὰ τοῖς ἀγραμμάτοις καὶ χωρικοῖς
 ἐν χρήσει ὄντος γλωσσαρίου παρατίθεμαι ἐνταῦθα
 πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων μοι τὰς
 ἀκολουθούς. Δῶμα=οἶκος καὶ οἰκία, μάνδαλον=μάν-
 δαλος, μοχλὸς, δι' οὗ κλείουσι τὴν θύραν, κρεμνός
 =κρημνός, γεροκόμειε = γηροκομεῖον, πάντανασσ
 =παντάνασσα, ἐκκλησία, τῆς Παναγίας, πλιτοκό-
 πειε = πλινθοκοπεῖον, περὶ οὗ ὁ Χάν παρατηρεῖ Bis-
 sie die äussersten Häuser, der ersten Vorstadt erreicht,
 deren att'hellenischer Name Plinthokopeion (Ziegelei) mer-
 kwürdigerweise die ganze Bulgarenzeit überdauert hat. Ochri-
 da hat sich also seinen Kerameikos erhalten, während Athen
 den seinigen vergessen hat», κεραμιδνίτσα = κεραμιδο-
 ποιεῖον, κεραμεικός, πατερίτσα = περιοχὴ εὐκάρπων
 καὶ πολυχάρπων ἀμπέλων καθὼς καὶ ἡ δεσποτικὴ καὶ
 ποιμαντορικὴ βακτηρία, μεσόκαστρον = ἀντὶ τοῦ ὀρ-
 θοῦ ἐξώκαστρον, λέγεται περιοχὴ τῆς πόλεως Ἀχρί-
 δος ἐκτὸς τοῦ κάστρου κειμένη, πέλιστερ ἀντὶ πέρι-
 στερ = περιστέρι, ὄνομα ὄρους πρὸς δυσμὰς τῶν Βι-
 τωλίων κείμενον, διάβατο = διαβατόν, τόπος μεταξὺ
 Βιτωλίων καὶ Ῥέσνης κείμενος, πέτρινο = πετρίνα ἢ

πέτρινον τὸ μεταξὺ Βιτωλίων καὶ Ἀχρίδος ἀνυψούμενον ὄρος, ὅπερ οἱ Βυζαντινοὶ Πηρηναῖα καλοῦσι, μόναστηρ=μοναστήριον, ἣν καὶ οἱ Τοῦρκοι παραλαβόντες καλοῦσι τὴν πόλιν Βιτώλια Μόναστηρ ἐκ παρακειμένων τῇ πόλει μοναστηρίων, πέτραχιλ=ἐπιτραχήλιον, λίδαδα=λιβάδιον, πότηρ=ποτήριον, στάτηρα=στατήρ, στόμνα=στάμνος, στάμνα, μητροπόλια=μητρόπολις, κρόμμου=κρούμμου, ρέπα=ρεϊκάνιον, κόστενι=κάστανα, μουσμίλα=μέσπιλα τζέρεσνι=κεράσια, ὄρυζ=ὄρύζιον, ρίγανι=ὀρίγανον, σάπουν=σάπων σαποῦνι, πίπερ=πεπερι, τράνταφυλλ=τριαντάφυλλον, κρέβετ=κρεβάτιον καὶ ἄλλας πολυαριθμούς ἑλληνικὰς λέξεις διαφόρους τούτων καὶ τῶν προδημοσιευθεισῶν δυνατὰ νὰ συλλέξῃ ἐκ τοῦ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς χωρικοῖς καὶ ἀγραμμάτοις γλωσσολογοῦ ὁ βουλούμενος νὰ ἐξαγάγῃ ἀσφαλῆ συμπεράσματα περὶ τῆς ἐθνολογικῆς σχέσεως τῶν ἐν τῇ βορείῳ Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ κατοικούντων Βουλγαροφώνων Ἑλλήνων.

Οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς τὴν πρώτην τῶν ὁποίων ἀνήκουσιν οἱ καθαρὸι καὶ ἄμικτοι Μακεδόνες καὶ Θράκες Ἑλληνες κατοικοῦντες ἐν χωρίοις καὶ πόλεσι τοῦ ἡμίσεως νοτίου μέρους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν παραλίαν αὐτῶν, εἰς δὲ τὴν δευτέραν ἀνήκουσιν οἱ Βουλγαρόφωνοι Ἑλληνες ἀνάμικτοι μετὰ Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν ἢ τοὶ Ἑλληνόβλαχοι καὶ Ἑλληναλβανοὶ, ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ἄμικτοι κατοικοῦντες ἐν χωρίοις καὶ πόλεσι πρὸς βορρᾶν τῆς ὑπὸ τῶν πρώτων ὀρισθει-

σης γραμμῆς καὶ λαλοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Βλαχικὴν, τὴν Ἀλβανικὴν γλῶσσαν καὶ τὸ μετὰ πλείστων ἑλληνικῶν λέξεων μικτὸν Ἑλληνοβουλγαρικὸν γλωσσάριον, καὶ εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν ἀνάγονται οἱ καθαροὶ Βούλγαροι κατοικοῦντες ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐν χωρίοις τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Αἴμου καὶ Σκάρδου λαλοῦντες τὴν Βουλγαρικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς ἄμετον συνάφειαν καὶ ἐπιμιξίαν διατελοῦντες πρὸς τοὺς ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Αἴμου καὶ τοῦ Δουνάβεως κυρίως Βουλγαρία οἰκοῦντας Βουλγάρους.

Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἐνεστῶτα ἐθνολογικὴ σχέσις καὶ κατάστασις τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, κατὰ μὲν τὰ τρία τέταρτα Ἑλλήνων τε ὄντων καὶ Ἑλληνιζόντων, κατὰ δὲ τὸ ἐν τέταρτον Βουλγάρων τε καὶ Βουλγαριζόντων, ὑπὸ καθαρῶς γλωσσολογικὴν ἔποψιν, τὴν ὁποίαν ὁ σοφὸς πιακογράφος Κεϊπερτος οὐδόλως ἔλαβε πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ περ γενικῶς καὶ ἀορίστως βραχὺν καὶ ἐπιπόλαιον ποιούμενος λόγον ἐν ταῖς προταχθείσαις σημειώτεσι περὶ γλωσσολογικῶν, ἐθνολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν σχέσεων τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, οὐδὲ προὔτιθετο νὰ εὕρη τὴν ἀλήθειαν διὰ συντηνωτέρας ἐρεῦνης καὶ ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ὅσον οἷόν τ' ἦν ἀλλὰ μᾶλλον νὰ συγκαλύψῃ αὐτὴν καὶ διατρέψῃ, ἐρειδόμενος ἐπὶ τῶν Σλαβικῶν πηγῶν ἐπὶ βλάβῃ μὲν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐπ' ὠφελείᾳ δὲ τοῦ πανσλαβισμού, χάριν τοῦ ὁποίου καὶ ἐγένετο ὁ διπλωματικὸς καὶ ἀντεπιστημονικὸς αὐτοῦ χάρτης. Ἄλλως τε δὲ γνωστόν ἐστὶν ὅτι πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐθνικότητος τῶν

κατοίκων χώρας τινός, δὲν ἀρκῆ νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν μόνον τὸ γλωσσάριον αὐτῶν, διότι κατὰ ταύτην τὴν ἀρχὴν πάντας τοὺς κατοικοῦντας ἐν τοῖς μεσογειοῖς μέρεσι τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας Ἑλληνας Χριστιανούς, οἵτινες ἔνεκα τῶν καιρικῶν περιστάσεων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν δεσπεζόντων Τούρκων οὐ μόνον τὴν γλώτταν αὐτῶν ἄκοντες ἀπεδέχθησαν, ἀλλὰ καὶ Τουρκικὰ ὀνόματα φέρουσιν οἱ πλείστοι αὐτῶν, οἷον Μουράτ ὀγλοῦς, Ἀρσλάν ὀγλοῦς, Κασάπ ὀγλοῦς κτλ. πάντας τοότους τοὺς ὁμογενεῖς ἀδελφοὺς ἡμῶν, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν οὐ μόνον Τούρκους τὴν ἐθνικότητά, ἀλλὰ καὶ Μωαμεθανούς τὸ θρήσκευμα ὡς ὁμιλοῦντας ἀντὶ τῆς προγονικῆς ἐλληνικῆς τὴν τουρκικὴν γλώτταν καὶ φέροντας ἀντὶ χριστιανικῶν Ἑλληνικῶν ὀνομάτων Τουρκικὰ, ὅπερ ἀτοπώτατον καὶ παραλογώτατον πάντων ἂν εἶη.

Ἄλλὰ πρὸς τῆ ἐρεύνη τῆς ποιότητος καὶ τῶν συστατικῶν τοῦ γλωσσαρίου τῶν κατοίκων ἀπαραιτήτως ἀναγκασίαν ἐστὶ πρὸς ἀκριβῆ ὀρισμὸν τῆς ἐθνικότητος νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ἡ γεωγραφικὴ τῆς χώρας θέσις, ἡ ἱστορικὴ παράδοσις αὐτῆς, ἡ ἐθνολογικὴ σχέσις καὶ συγγένεια τῶν κατοίκων, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, ἡ πατροπαράδοτος παράδοσις καὶ αὐτὰ τὰ ζῶντα αἰσθήματα τῶν ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ καὶ περιπτώσει στεντορεῖα τῆ φωνῆ κραυγαζόντων κατοίκων ὅτι Ἑλληνας Μακεδόνες καὶ Θράκες ἐσμεν καὶ οὐ Βούλγαροι Σκύθαι καὶ αἰείποτε διαμαρτυρομένων καὶ γενναίως ἀγωνιζομένων κατὰ τῶν τὰ ἐθνικὰ αὐτῶν πράγματα ἦτοι ἐκκλησίας καὶ σχολεῖα ἀποπειρωμένων νὰ σφετερισθῶσιν ἐπιδρομέων Πανσλαβιστῶν, εὐπ

αριθμούς τῶν Βουλγαροφώνων διὰ πολλῶν ὑποσχέσεων καὶ ἐπαγγελιῶν ἀποπλανησάντων καὶ διὰ τούτων σύμπασαν τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην νὰ ἀναστατώσωσιν ἐπιζητούντων.

Πάντα τοίνυν ταῦτα κατὰ μέρος τε καὶ καθόλου ἐξεταζόμενα τρανότατα ἀποδεικνύουσιν ὅτι οἱ πλείους τῶν Βουλγαροφώνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης διαφέρουσι κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τῶν κυρίως Βουλγάρων τῶν κατοικούντων ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ Αἰμνιδίως Βουγαρία καὶ τῶν εἰς ἄμεσον συνάφειαν καὶ ἐπιμιξίαν τούτοις διατελούντων καὶ κατοικούντων ἐν τῇ βορρείῳ γραμμῇ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης παρὰ τῷ Αἰμῷ καὶ Σκάρῳ. Ἐντεῦθεν εὐκόλως ἐξηγεῖται ἡ αἰτία, δι' ἣν, ἐσχάτως διαδοθέντος ὅτι καὶ τὸ πλεῖστον τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης μέρος θὰ συμπεριληφθῆ κατὰ τὸν χάρτην τοῦ σοφοῦ πινακογράφου Κειπέρτου μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Φιλιππουπόλεως εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐξηγέρθησαν ὁμοφώνως πάντες οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων καὶ κωμολέων καὶ δι' ἀναφορῶν ἑλληνιστὶ καὶ Βουλγαριστὶ συντεταγμένων διεκήρυξαν ὅτι οὐδέποτε θὰ ἀνεχθῶσι νὰ μεταποιηθῆ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη εἰς Βουλγαρίαν καὶ ὅτι εἰσὶ πρόθυμοι νὰ χύσωσι καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματος πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρὰ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν βαρβαρικὸν ζυγὸν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους περιφρονοῦντες **χ ο ν ὄ ρ ο κ ε φ ἄ λ ο υ ς** ἀποκαλοῦσιν ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ κ. Α. Δουμόνη διευθυντῆς τῆς ἐνταῦθα Γαλλικῆς σχολῆς ἐν

τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι «*Le Balkan et l'Adriatique*» «*Les Grecs ont remarqué la grosseur de son crâne et l'appellent par moquerie Kouδρο Κέρηλι, grosse tête vide*» ὅστις κάλλιστα χαρακτηρίζει τὸν Ἑλληνισμὸν καὶ Βουλγαρισμὸν ἐν αὐτῷ· δικαίως δὲ καὶ ὀρθῶς παρετήρησέ ποτε καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Ἀλῆ πασιᾶς ὅτε μετὰ τὴν πρὸ εἰκοσαετίας περίπου διὰ τοῦ Ὁμ'ρ πασιᾶ γενομένην καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Μαυροβουνίων, πρέσβεὺς τινος συνηγοροῦντος ὑπὲρ τῶν τελευταίων, τοὺς ἀξιωματημονεύτους ἐκείνους λόγους εἶπεν αὐτῷ «*Ἄν μὲ ὠμιλεῖτε περὶ τῆς πατρίδος τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοτέλους, ἐννοοῦσα τί μὲ λέγετε καὶ ἤθελον εὐρεθῆ εἰς θέσιν δύσκολον νᾶ σᾶς ἀποκριθῶ, νᾶ ἐπιμένητε ὅμως τόσον ὑπὲρ ἀνθρώπων ἡμιαγρίων δὲν σᾶς καταλαμβάνω.*» Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενομένου περὶ τοῦ ἀειμνήστου πρωθυπουργοῦ τῆς Τουρκίας παρεμβλητέαι μοι φαίνονται παρεκβατικῶς δύο εὐστοχοὶ ἀπαντήσεις τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του καὶ ἐνθέρμου συνηγόρου τῆς Τουρκίας, τοῦ περιωνύμου διπλωμάτου Prokesch Osten τοῦ ἐπὶ ἑπτακαίδεκα ἔτη ἐμπείρως δευθ' ἄντος τὴν Αὐστριακὴν πολιτικὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρὸς τὸν τέως πατοδύναμον αὐτοκράτορα τῆς Γαλλίας Ναπολέοντα γ'. ὅτε οὗτος μετὰ τὸ 1856 θέλων νᾶ καταπλήξῃ τὸν Prokesch εἶπε αὐτῷ «*n'avez vous que je ne vous comprends pas à Vienne!*» ὁ δὲ Prokesch διὰ τῆς συνήθους ἐτοιμότητος

νᾶ ἀπλοχῶ ἀντιπᾶσαι τὴν ἀπάντησίν μου

αὐτοῦ ἀποτόμως καὶ δηκτικῶς ἀπεκρίθη αὐτῷ «C'est la même chose Stre qui nous arrive avec Vous! ὅτε καὶ ἄκων ἐγέλασεν ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ αὖθις μετὰ παρέλευσιν δέκα ἐτῶν τῷ 1866 ἐν τινι αὐτοκρατορικῷ δεῖπνῳ ὁ Ναπολέων, προχειμένου τοῦ λόγου περὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἀποβλέψας πρὸς τὸν Αὐστριακὸν διπλωμάτην εἶπεν αὐτῷ δηκτικῶς «Mais la Turquie, c'est un homme bien malade» ὅτε καὶ πάλιν καταλλήλως ἀπεκρίθη ὁ Prokesch «Si elle l'est, il faut la laisser dormir pour ne pas la tuer» καὶ ταύτην ἀκούσασα τῆν ἀπόκρισιν ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία ἐξεκαρδίσθη γελῶσα καὶ πρὸς τὸν Ναπολέοντα στραφεῖσα εἶπεν «οὗτος πάντοτε ἔχει πρόχειρον μίαν ἀπάντησιν διὰ τοὺς λόγους σου».

Ἐὰν ἔζη ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἐν ταῖς παρούσαις περιστάσεσι τῆς Τουρκίας, ἀναντιρρήτως ἤθελε δώσει τὴν αὐτὴν τῇ προμνημονευθείσῃ ἀπάντησιν εἰς τὸ Συνέδριον τῆς Συνδιασκέψεως ἐπιμόνως καὶ ἀποκλειστικῶς ζητοῦν νὰ ἐκβιάσῃ παρὰ τῆς Πύλης προνόμια, αὐτονομίαν καὶ ἐλευθερίαν ὑπὲρ τῶν βαρβάρων κατοίκων τῆς Ἑρζεγοβίνης, Βοσνίας καὶ Βουλγαρίας καὶ ἀπανθρώπως ἀποστρεφόμενόν τε καὶ κωφεῦον εἰς τὰς δικαίας καὶ ἐλλόγους παρακλήσεις, δεήσεις, ἱκεσίας καὶ ἐγγράφους παραστάσεις τῶν κατοικούντων τὴν πατρίδα τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀριστοτέλους, τοῦ Ὀρφέως καὶ Χαμύριδος, καὶ ἤθελεν οἰκτεῖρη τὸν σοφὸν πιναχογράφον Κεῖπερτον ἐπὶ τῇ ἀσυγγνώστῳ αὐθαιρεσίᾳ καὶ ἀντεπιστημονικῇ πρωτοβουλίᾳ νὰ διαγρφάψῃ ἐκ τοῦ χάρτου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας

τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὰς διὰ τοῦ ὠχροῦ χρώματος τῶν Βουλγάρων, ὅπερ οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ἐτόλμησε νὰ πράξῃ σεβόμενος τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπιστήμην.

Τοιοῦτόν ἐστὶ τὸ ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως, ἱστορικῆς παραδόσεως καὶ τῆς γλωσσικῆς ἐρεύνης προκύπτον συμπέρασμα περὶ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἐχόντων ἥθη καὶ ἔθιμα κοινὰ καὶ ὅμοια πρὸς πάντας τοὺς Ἕλληνας, περὶ τῶν ὁποίων ὀλόκληρον πραγματείαν ἠδύνατό τις νὰ συντάξῃ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀλάνθαστον, ἀκριβέστατον καὶ σπουδαιότατον πάντων τῶν τεκμηρίων τοῦ ἑλληνισμοῦ τῶν πλείστων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης κατοίκων ἐστὶν ὁ θερμὸς καὶ διάπυρος ζῆλος πρὸς τὴν πάτριον Ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν, τοῦ ὁποίου ἐμφοροῦνται οἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐγκατεστημένοι Ἕλληνες, καὶ ἡ μοναδικὴ προθυμία πρὸς ἴδρυσιν, σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐκπαιδευτηρίων παντὸς βαθμοῦ καὶ ἑκατέρου τοῦ φύλου, ἐκ τούτων ἐξάγεται καὶ ἀναμφισβήτητον καθίσταται ὅτι οὐδεμίᾳ ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους δύναται νὰ ἐπιδείξῃ περισσότερα ἐκπαιδευτήρια, πλείονους διδασκάλους καὶ καθηγητάς, πλείονας μαθηθῆτάς καὶ μαθητρίας, πλείονας συλλόγους καὶ πλείονα φιλεκπαιδευτικὰ σωματεῖα παρ' ὅσα ἐνυπάρχουσιν ἀνθοῦντα καὶ ἀκμάζοντα ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ, ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κωμοπόλεσι τῶν ὁποίων τοσοῦτον διαδεδομένη ἐστὶν ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις ὥστε πάντα τὰ ἐμπορικὰ καὶ τῆς δοσοληψίας τὰ βιβλία ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐμπόρου μέχρι τοῦ παντοπώλου

οὐ μόνον παρὰ τοῖς Βουλγαροφώνοις ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς Βουλγαρίζουσι διατηροῦνται ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ καὶ σπανιώτατα δύναται τις νὰ εὔρη μεταξὺ ὀλοκλήρου πόλεως ἢ κωμοπόλεως νέον τινὰ πάροικον ἐκ Σερβίας ἢ τῆς κυρίως Βουλγαρίας δυνάμενον νὰ γράφῃ καὶ νὰ ἀναγινώσκῃ Βουλγαριστί. Πρὸς πίστωσιν δὲ τῶν λεγομένων μοι ἀναφέρω ἐν καὶ μόνον παράδειγμα τὸ ἐξῆς. Τῷ 1862 ἐν Βιτωλίαις, ἦν ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεΐπερτος ὡς καθαρῶς Βουλγαρικὴν πόλιν θεωρήσας κατεσπίλωσε διὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ χρώματος, τῶν κατοίκων τις λαβὼν ἐκ Σερβίας ἐπιστολήν, Σλαυϊκὴν φέρουσαν ἐπιγραφὴν, ἄνθρωπον ἐζήτει περιφερόμενος ἀπὸ ἐργαστηρίου εἰς ἐργαστήριον πρὸς ἀνάγνωσιν αὐτῆς καὶ μὴ δυνάμενος τοιοῦτο νὰ εὔρη προσῆλθέ μοι, καθημένῳ ἐν τινι φαρμακείῳ καὶ ἐρίζοντι πρὸς δύο ἰατροὺς συνηγοροῦντας ὑπὲρ τοῦ τότε ἀναφυέντος Βουλγαρικοῦ ζητήματος, καὶ παρεκάλει με νὰ ἀναγνώσω τὴν ἐπιγραφὴν αὐτῆς. Ἀλλὰ μὴ δυνάμενος νὰ ἐκπληρώσω τὴν παράκλησιν αὐτοῦ, ἄσμενος παρέδωκα αὐτὴν τοῖς ὑπὲρ τοῦ Βουλγαριζμοῦ συνηγοροῦσιν Ἀσκληπιάδαις, δυστυχῶς τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου διδάκτορι, πρὸς εὖς μὴ δυναμένους νὰ ἀναγνώσωσιν αὐτὴν ἠναγκάσθην νὰ ἐπέιπω ὅτι ὡς Βούλγαροι μὲν μία νούλα εἰσὶν, μήτε ἀναγινώσκουσιν, μήτε γράφουσιν ἐπιστάμενοι, ὡς Ἕλληνες δὲ ἄνθρωποι εἰσιν, χρήσιμοι ἐν τῷ κόσμῳ ἵνα πολλοὺς προώρως εἰς τὸν ἄδην πέμπωσι.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις αὕτη, τὴν ὁποίαν οἱ μὲν Τοῦρκοι καὶ Φράγκοι Μοναστήρ, οἱ δὲ Ἕλληνες Βιτώλια

καλοῦσι, κειμένη πλησίον τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας Μακεδονικῆς πόλεως Ἡρακλείας, ἐν οἷς πρὸ πολλῶν ἐτῶν καὶ ἡ προτομὴ τοῦ ῥήτορος Αἰσχίνου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «Αἰσχίνης» εὑρεθεῖσα ἀπήχθη εἰς Λονδῖνον ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ Λήκ, ἡ λαμπροτέρα πασῶν τῶν πόλεων τῆς Μακεδονίας ἐστὶ καὶ δευτερεύουσα μετὰ τὴν Θεσσαλονίκην κατὰ τὸν πληθυσμὸν ἔχουσα 60,000 κατοίκων, ὧν τὸ μὲν 1)3 Τούρκοι καὶ Ἰουδαῖοι, πλείους μὲν οἱ πρῶτοι, ὀλιγώτεροι δὲ οἱ δεῦτεροι, τὰ δὲ 2)3 Ἕλληνες Μακεδόνες, Ἕλληνοβλαχοὶ, Ἕλληναλβανοὶ καὶ Βουλγαρόφωνοι Μακεδόνες, καὶ διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεως ἔδρα τοῦ στρατηγείου τῆς Ρωμυλίας διατελοῦσα, ταύτην ἔνεκα τῶν πολλαπλῶν φυσικῶν καὶ τεχνικῶν πλεονεκτημάτων πρότινων ἐτῶν ἐποφθαλμιῶν ὁ πανσλαυϊσμὸς κατάρθωσε νὰ συστηθῆ ἡ προξ. ῥωσσικὸν, μηδενὸς ὑπάρχοντος Ρώσου ὑπὸ κήρους, ἵνα διὰ τούτου, ὡς ἰσχυροτάτου στηρίγματος, ἐκτυλιχθῶσι καὶ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τὰ κρύφια τοῦ πανσλαυϊσμοῦ κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ σχέδια πρὸς ἐκπλαυϊσμὸν τῆς ἐπαρχίας Πελαγονίας, καὶ διὰ τῶν γνωστῶν καὶ συνήθων μέσων εὐαρίθμους τῶν ἀπλουστέρων Βουλγαροφώνων ἀπεπλάνησε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, καὶ ἐμπνεύσας αὐτοῖς τὸ αἶσθημα τοῦ Βουλγαρισμοῦ ὑπεκίνησε μὲν αὐτοὺς νὰ σφετερισθῶσι τὴν τε μεγίστην καὶ μόνην ἐκκλησίαν καὶ τὰ σχολεῖα, ἀλλ' εὐτυχῶς, ὡς ἦν ἐπόμενον, ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἐντελῶς ἐναυάγησε διὰ τὸ εὐαρίθμον τῶν ἀποπλανηθέντων ἀπαιτητῶν, καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ τῆς

ἀποτυχίας τῶν ἀρχικῶν σχεδίων ἐχορηγήθησαν χρήματα πρὸς οἰκοδομὴν ἐκκλησίας τε καὶ σχολείου Βουλγαρικοῦ ἵνα διὰ τούτων δελεάσῃ καὶ ἄλλους εἰς τὸν ἐθνικὸν προσηλυτισμὸν, ἐψεύσθη ὁμῶς τῶν ἐλπίδων τοῦ ὀπανσλαυϊσμοῦ συντελέσας εἰς τὴν στέρωσιν τῆς εἰς τὰ πάτρια πεποιθήσεως καὶ εἰς τὴν κραταίωσιν τοῦ ἐλληνικοῦ φρονήματος τῶν χριστιανῶν κατοίκων τῆς πόλεως.

Ταύτην λοιπὸν τὴν πόλιν οἰκουμένην ὑπὸ δύο μὴ χριστιανικῶν στοιχείων, τῶν Τούρκων καὶ Ἰουδαίων, ὑπὸ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων τε καὶ ἐλληνίζόντων Βλάχων καὶ Ἀλβανῶν καὶ Βουλγαροφώνων καὶ ἔχουσαν ἀκμάζοντα ἐλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἤτοι μέγαν νηπιαγωγεῖον, μέγαν παρθεναγωγεῖον, τέσσαρα μεγάλα δημοτικὰ σχολεῖα, ἐλληνικὸν σχολεῖον καὶ γυμνάσιον, ἐν οἷς φοιτῶσι χίλιοι καὶ διακόσιοι μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι, ἐν ᾧ τὸ βουλγαρικὸν σχολεῖον εἰ ἔτι ὑφίσταται μόλις 20—30 μαθητὰς ἀριθμεῖ, ταύτην λέγω τὴν πόλιν τὴν ἐλληνικὴν καὶ ἐλληνικῶς κατηρητισμένην συμπεριέλαβεν ἐν τῇ νεοδημιουργηθείσῃ Βουλγαρίᾳ ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεϊπερτος καὶ ὡς νοτιοδυτικὸν μεθόριον αὐτῆς ἔθηκεν ἡ Σλαυϊκὴ διπλωματικὰ ἐρειδομένη ἐπὶ τοῦ κύρους τοῦ ἐπιστημονικοῦ χάρτου τοῦ Κεϊπέρτου. Ἀλλὰ τίς δύναται νὰ φαντασθῇ μόνον ὅτι τα τέσσαρα πέμπτα τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης, ἀποτροπιαζόμενοι τὸν Σλαυϊσμὸν, θὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ ἐνὸς βαρβαρίζοντος πέμπτου; Εἰ μὲν ὁ πανσλαυϊσμὸς πολλὰ καὶ μεγάλα ὄνειροπολῶν, τέρπεται πιστεύων ὅτι εὐκατόρθωτόν ἐστι νὰ ὑποβάλλῃ ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἄλλοι.

γενή στοιχεῖα, δυναταί τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἡ διπλωματία τοσοῦτον μύωψ καὶ ἐπιπόλαιός ἐστίν ὥστε ν' ἀποδεχθῇ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐκ τῶν ὑστέρων θὰ ἀποδειχθῶσι τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατα καὶ ἐντελῶς ἀπραγματοποιήτα; Τοῦτο, νομίζω, γελοῖόν ἐστι καὶ νὰ ὑποθέσῃ τις, οὐχὶ δέ καὶ νὰ πιστεύσῃ, μεθ' ὅλα τὰ διαδιδόμενα περὶ τῆς πραγματοποιήσεως αὐτοῦ· διότι τοιοῦτόν τι εἶναι μόνον ἀνακηρυχθῆ ὡς βέβαιον, θὰ προκαλέσῃ πόλεμον φοβερόν ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς Μακεδονίας μεταξὺ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ ἀσθενεστάτου ἐνταῦθα βουλγαρισμοῦ, δυνάμενον νὰ λάβῃ εὐρείας διαστάσεις εἰς τὸ ἡμισυ βόρειον τῆς Μακεδονίας μέρος μεταξὺ τῶν ἀνταγωνιζομένων στοιχείων, πρό κατάπυξιν τοῦ ὁποίου θὰ ἀναγκασθῇ καὶ πάλιν ἡ διπλωματία νὰ συνταράσσῃται καὶ νὰ ἐπέμβῃ.

Ἄλλὰ μήπως ὁ ἄπληστος πλεονέκτης καὶ φιλοκτῆμων Πανσλαβισμὸς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ θεράπαινα τούτου γενομένη, ἡ χαρτογραφία (Kartographie) τοῦ Κεϊπέρτου ἤρξασθῃσαν εἰς τὸν ἐκσλαβισμόν μόνης ταύτης τῆς κεντρικῆς πόλεως τῆς Μακεδονίας; βεβαίως οὐχί· διότι πρὸς ἀνατολὰς μὲν ἐπ' εὐθείας οὔτε τῆς ἀρχαίας πρωτεύουσῃς τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους Ἐδέσσης (Βοδενῶν) ἐφείσθησαν, οὔδὲ τὸν γενέθλιον τόπον τοῦ ἀθανάτου ἥρωος τῆς Μακεδονίας, αὐτὴν τὴν νέαν πρωτεύουσαν αὐτῆς Πέλλαν (Γιανιτσα) ἐσεβάσθησαν οἱ ἀσεβέστατοι χριστιανοὶ, οὔδὲν ὅσιον θεωροῦντες πρὸς ἐπιτυχίαν καὶ πραγμάτων τῶν καταχθονίων σχεδίων, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς νεωτέρας πρωτεύουσῃς τῆς Μακεδονίας Θεσσαλονίκης ἀγαιδέ-

στατα ἔκρουσαν τὰς πύλας, ἧτις ἄλλοτε τοσοῦτους
σλαυϊκοὺς ἀγῶνας καρτερικῶς ὑπέστη καὶ γενναίως
ἀπέκρουσε τοὺς βαρβάρους ἐπιδρομεῖς, πρὸς δυσμὰς
δὲ συμπεριέλαβον ἐν τῇ νέᾳ Βουλγαρίᾳ καὶ τὴν ἀρ-
χαιοτάτην καὶ Ἑλληνικωτάτην πόλιν Λυχνηδὸν
(Ἀχρίδα), ἣν Φοῖνιξ Κάδμος ἔδειμε πόλιν κατὰ τὴν
μαρτυρίαν τῆς ἱστορίας, ἵνα ἐν ταύτῃ, ἀπὸ τῆς ἐπο-
χῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστιανοῦ μέχρι τοῦ 1767
ἔχούσῃ αὐτοκέφαλον ἑλληνικὴν, καὶ οὐχὶ βουλγαρικὴν
ὡς ψευδῶς διατεινονται ἀρχιεπισκοπὴν, στήσωσι τὴν
ἐδραν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ ἐξαρχίας καὶ ἀ-
ναγορεύσωσι τὸν μέλλοντα! βασιλέα τῆς νέας ταύ-
της μακεδονικῆς καὶ θρακικῆς Βουλγαρίας, ὡς παρα-
σκευάζονται ἤδη καὶ οἱ τῆς παλαιᾶς Βουλγαρίας κά-
τοιχοι τὸν μέγαν δοῦκα Νικόλαον ἅμα εἰσβαλόντα
εἰς τὴν χώραν νὰ ἀναγορεύσωσι βασιλέα καὶ ὅπως
πρὸ ὀλίγων ἔτι μηνῶν οἱ Σέρβοι ἀνηγόρευσαν τὸν ἡγε-
μόνα αὐτῶν Μιλάνον βασιλέα· ὅπόσον φιλοβασιλαιοὶ
εἰσιν οἱ ἀγαθοὶ Σλαῦοι! φωνασκοῦσι καὶ κραυγάζου-
σὶ τινες τῶν ἐγκρίτων τῆς Εὐρώπης ἐφημερίδων ὅτι
φθονοῦμεν καὶ ζηλεύομεν τοὺς Βουλγαροσλαύους ἐπὶ
τῇ ἀποκλειστικῇ προστασίᾳ τῆς διπλωματίας· οὐδένα
ζηλεύομεν, οὐδένα φθονοῦμεν, ἀλλὰ μάλιστα εὐχό-
μεθα ἵνα πάντες οἱ τυραννούμενοι καὶ ὑπὲρ τῆς ἐλευ-
θερίας ἀγωνιζόμενοι ἀπολαύσωσι πάντων τῶν ἀγα-
θῶν, οἱ δὲ Σλαῦοι γίνωσιν οἱ εὐδαιμονέστατοι καὶ ὀλ-
βιώτατοι τῶν ἀνθρώπων τοῦ κόσμου ἐντὸς τῆς ἀρχι-
κῆς κατοικίας αὐτῶν, μισοῦμεν ὅμως ἀληθῶς καὶ ἀ-
πεχθανόμεθα τοὺς Βουλγάρους καὶ τὸν πανσλαυϊσμόν,
διότι ἐπιβουλεύονται τὸν Ἑλληνισμόν, διότι διὰ παν-

τριων μέσων θεμιτῶν τε καὶ ἀθεμίτων ζητοῦσι νὰ
 σφετεριθῶσι χώραν γεωγραφικῶς, ἱστορικῶς καὶ ἔ-
 θνολογικῶς κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνήκουσαν εἰς αὐτὸν καὶ
 νὰ διαρπασῶσι τὰ ἱερώτερα πράγματα ἡμῶν ἐκκλησί-
 ας καὶ σχολεῖα, ὡς πολλαχοῦ ἀπεπειράθησαν νὰ δια-
 πράξωσι τοῦτο· δικαίως δὲ ἀγανακτοῦμεν καὶ κατὰ
 τῆς διπλωματίας, διότι ὑπέικουσα εἰς τὸ κράτος τοῦ
 ἰσχυροτέρου καὶ φοβουμένη μήπως ἐντεῦθεν παρασυρ-
 θῶσι καὶ ἄλλαι δυνάμεις εἰς πόλεμον πρὸς λύσιν τοῦ
 ἀνατολικοῦ ζητήματος, δύο μέτρα καὶ σταθμὰ κρατεῖ
 εἰς χεῖρας πρὸς διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ὑπὸ μὲν
 τῶν βαρβάρων Σλαυοβουλγάρων Ἑρζεγοβινίων, Βο-
 σνίων καὶ Βουλγάρων ἀδυσωπήτως ἀπαιτοῦσα νὰ ἐκ-
 διάσῃ παρὰ τῆς Πύλης προνόμια, αὐτονομίαν καὶ ἔ-
 λευθερίαν ἐπὶ τῇ ἀδικαιολογήτῳ προφάσει ὅτι αὐτοὶ
 ἀποδυθέντες εἰς τὸν ἀγῶνα ἢ ὀρθότερον εἰπεῖν ὠθι-
 σθέντες ἔχυσαν αἷμα καὶ ἐγένοντο ἄξιοι τῆς προστα-
 σίας, τοὺς δὲ νοημονεστάτους Ἑλληνας κατοίκους
 τῆς Θράκης, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ἠπείρου, καὶ
 πασῶν τῶν ἐλληνικῶν νήσων καθῶς καὶ τοὺς Ἀλβα-
 νοὺς περιφρονήσασα καὶ μὴ θεωρήσασα ὡς ἴσους τοῦ
 λάχιστον πρὸς ἐκείνους, ἀπανθρώπως ἐγκαταλειμπά-
 νει εἰς τὴν τύχην αὐτῶν, καὶ περ παρακαλούντων, ἰ-
 κετευόντων καὶ διαμαρτυρομένων κατὰ τῆς ἀδικίας
 ταύτης καὶ κραυγαζόντων ὅτι ἡμεῖς πρὸ τῶν Σλαυο-
 βουλγάρων ἠγωνίσθημεν ἐπὶ τρία ἔτη, ἔδαπανήσα-
 μεν κατὰ τὴν δημῶδη παρρημίαν τὰ μαλλοκέφα-
 λά μας, ἐχύσαμεν τὸ αἷμα ἡμῶν ἐν Ἠπείρῳ, ἐν

Θεσσαλία καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐπομένως ἔχομεν τὸ δικαίωμα τῆς προτεραιότητος καὶ τῆς προτιμήσεως τῶν ἐπὶ τινὰς μόνον μῆνας ἀρτίως ἀγωνισθέντων Σλαυοβουλγάρων· μάτην ὅμως τὰ πάντα, κωφεύει ἢ διπλωματία, δικαιοσύνη δὲν ὑπάρχει διὰ τοὺς ὑπομένοντας καὶ ἀναξιοπαθοῦντας, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μεγίστην ἀδικίαν παρασκευάζει προτιθεμένη νὰ ἐπιβάλη τὸν βαρβαρισμὸν ἐπὶ τοῦ τραχήλου τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ μηδόλως λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὴν ἀρχαίαν φιλοσοφικὴν ῥήτραν, ἣν καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Μακεδονίας φιλόσοφος Ἀριστοτέλης διετράνωσεν «Ἕλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἄρχειν» ὅπερ μεθερμηνευόμενον δηλοῖ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ ὅτι οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι, οἱ νοημονέστεροι καὶ οἱ μᾶλλον προηγμένοι ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πρέπει νὰ ἄρχωσι τῶν βαρβάρων καὶ τοιοῦτοι παρὰ πάντων ἤδη ὁμολογοῦνται ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰσι μεταξὺ τῶν λοιπῶν στοιχείων τῆς Ἀνατολῆς ἐν γένει καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἰδίᾳ, καὶ ὅτι οὗτοι καὶ μόνοι εἰσὶν οἱ πάντων τῶν ἀπαραιτήτως ἀναγκαίων προσόντων εὐμοιροῦντες ἵνα ὡς ἐμπειρότατοι μεσιταὶ χρησιμεύσωσι πρὸς διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολὴν διὰ τοῦ κατὰ μέγα μέρος διαδεδομένου ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣτις ἐχρημάτισε καὶ τὸ πρωτότυπον ὄργανον τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ βάσις πάσης ἀνθρωπίνης παιδεύσεως ἦν, ἐστὶ καὶ ἔσται εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα κατὰ τὰς ἀνεξερευνήτους βουλάς τῆς Θεῆς Προνοίας. Τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Μακεδονικοῦ κράτους πολυά-

ριθμα βαρβαρικά ἔθνη φύλα καὶ στίφη οἷον οἱ Δάρ-
 δανοὶ, Σκορδῖσκοι, Δαλμάται, Βαστάρναι, Γότθοι, Οὐ-
 νοὶ, Ἄβαροι, Βούλγαροι, Σλαῦοι, Ἄνται, Σαρακηνοὶ,
 Νορμαννοὶ, Σέρβοι, Βενετοὶ, Λατῖνοι σταυροφόροι
 καὶ Τοῦρκοι πολλαχόθεν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰσ-
 βαλόντες ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ πεντεκαίδεκα αἰῶνας
 πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐλυμήναντο καὶ ἐκακοποι-
 ησαν, πολλάκις ἐν τῷ μεγάλῳ τούτῳ διαστήματι ἐνέ-
 σκηψαν ἐν αὐταῖς λιμοὶ, λοιμοὶ καὶ σειμοὶ καὶ πολλὰ
 ἐπήνεγκαν δυστυχήματα· ἐκ πάντων ὁμως τούτων
 τῶν δεινοπαθημάτων κατὰ θείαν εὐδοκίαν καὶ πρόνοιαν
 ἀμφότεραι αἱ χῶραι περιεσώθησαν μετὰ τῶν Ἑλ-
 λήνων κατοίκων αὐτῶν καὶ ὁ ἑλληνισμὸς διετηρήθη
 ἐξαιρουμένου μόνου τοῦ βορρείου μέρους αὐτῶν,
 ἐνθα αὐτοὶ οὗτοι οἱ Βούλγαροι συγκεντρωθέντες
 ἀγνὸν διατηροῦσι τὸν Ἀσιατικὸν βαρβαρισμὸν παν-
 τοιοτρόπως ἀγωνιζόμενοι νὰ ἐπεκτείνωσιν αὐτὸν
 πρὸς νότον καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς Μακεδονίας καὶ
 Θράκης μέρη καὶ εἰσαγάγωσιν αὐτὸν εἰς τὴν θέσιν
 τοῦ ἑλληνισμοῦ ἵνα δι' αὐτοῦ ἐκπολιτίσωσι καὶ τοὺς
 Ἑλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης !!

Προηγουμένως εἴρηται ὅτι ἂν ὁ σοφὸς πινακογρά-
 φος Κεΐπερτος, ἐπιχειρήσας νὰ πινακογραφήσῃ τὴν
 ἐνεστῶσαν ἐθνογραφικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρωπαϊ-
 κῆς Τουρκίας καὶ νὰ καταπλουτίσῃ τὴν γεωγραφι-
 κὴν ἐπιστήμην δι' ἐνὸς νέου ἐθνογραφικοῦ χάρτου,
 ἤθελε κατ' ἀκρίβειαν καὶ ἀλήθειαν νὰ ἀπεικονίσῃ ἐν
 αὐτῷ τὰς διαφόρους φυλάς δι' ἰδιαιτέρων χρωμάτων,
 ἀναντιρρήτως ὤφειλε πρότερον νὰ συλλέξῃ ἐκ τῶν
 ἐνόγων τὰς δεούσας πληροφορίας περὶ τοῦ πληθυ-

σμοῦ ἐκάστης αὐτῶν τοῦλάχιστον κατὰ προσέγγισιν, εἰμὴ δυνατόν ἦν κατὰ πληρεστάτην ἀκρίβειαν, καὶ περὶ τῆς θέσεως καὶ κατοικίας αὐτῶν, ἵνα ἐπὶ τῇ ἀσφαλεστάτῃ βάσει τῶν ἀριθμῶν, οἵτινες ὡς οἱ συμπατριῶται αὐτοῦ λέγουσιν «Die Zahlen regieren die Welt» βασιλεύουσι τοῦ κόσμου, ἐποικοδομήσῃ τὸ ἐθνογραφικὸν οἰκοδόμημα, προτάσσων ἐν ταῖς σημειώσεσιν ἢ ὑποσυνάπτων ἐν τῷ πίνακι καὶ στατιστικὴν τῶν φυλῶν, ὡς ποιοῦσι πάντες οἱ πινακογραφοῦντες.

Ἐν ἐναντία δὲ περιπτώσει, εἰμὴ ἐνόμιζεν ὅτι ἱκανὰ καὶ ἀποχρῶντά εἰσι τὰ μέχρι τοῦδε γνωστὰ διδόμενα τῆς στατιστικῆς, ἔπρεπε τέλειον νὰ ἀποστῆ τῆς ἐπιχειρήσεως ἔργου, στερουμένου τῶν ἀπαιτουμένων βάσεων, ἵνα μὴ παράσχη δικαίας ἀφορμᾶς ὑπονοίας καὶ παραπόνων ὡς πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν αὐτοῦ καὶ νὰ μὴ παρεξηγηθῶσι τὰ προκαλέσαντα ἐλατήρια. Νῦν δὲ δίκαιον ἔχουσιν οἱ Ἕλληνες Μακεδόνες καὶ Θράκες νὰ διαμαρτύρωνται κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας αὐτοῦ κραυγάζοντες « Σοφὲ πινακογράφε Κείπερτε, διὰ τὴν ἠδίκησας ἡμᾶς, διὰ τὴν ἔβλαψας, διὰ τὴν δίκην κτηνῶν καὶ ἀνδραπόδων σου ἐξεποίησας ἡμᾶς τῷ Σλαυισμῷ, διὰ τὴν κατέστησας τὴν ἐπιστήμην θεραπείαν τοῦ βαρβαρισμοῦ, διὰ τὴν διέγραψας τὰ ὀνόματα τῶν ἡμετέρων πατρίδων, Μακεδονίας τε καὶ Θράκης, ἐκ τοῦ ἐθνογραφικοῦ πίνακος καὶ ἀντικατέστησας αὐτὰ διὰ τοῦ ὀνόματος καὶ βαρβαρικοῦ χρώματος «Bulgarien» διὰ τὴν ἐξήλειψας ἡμᾶς ἐκ τοῦ προσώπου τῆς γῆς; Τί σοι κακὸν ἐποιήσαμεν; τὴν ἡμετέραν πατρίδα Μακεδονίαν καὶ Θράκην ἀγαπῶμεν καὶ λατρεύομεν, ὡς σὺ τὴν Γερμανίαν σου, καὶ τὴν

ζωὴν ἡμῶν αὐτῇ ὀφείλοντες ἐπιφυλασσόμεθα, καιροῦ καὶ κινδύνου ἐπιστάντος, νὰ θύσωμεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αὐτῆς, προτιμῶντες τὸν ἔνδοξον ὑπὲρ αὐτῆς θάνατον τοῦ ἀτίμου καὶ ἐπονειδίστου βίου ὑπὸ τὸν Σλαυϊκὸν ζυγὸν συμφώνως πρὸς τὴν ἐντολὴν τῶν ἡμετέρων προγόνων «Ἑλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἄρχειν» διότι τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἱστορίαν καὶ καταγωγὴν ἀπαρνούμενοι, ἡμᾶς αὐτοὺς ἀπαρνούμεθα».

Ταῦτα καὶ δριμύτερα τούτων ἤθελεν εἶπη ὁ τε σοφὸς Κεῖπερτος καὶ πᾶς ὁμόφυλος συμπατριώτης αὐτοῦ, εἴτις τῶν ἡμετέρων λογίων πινακογραφῶν π. χ. τὴν Αὐστρίαν, ὀλοκλήρους ἐπαρχίας αὐτῆς ὑπὸ Γερμανῶν οἰκουμένας, ἐχαρακτήριζεν ὡς Σλαυϊκὰς καὶ διαγράψας τὰ Γερμανικὰ αὐτῶν ὀνόματα ἀπεικόνιζε διὰ Σλαυϊκῶν ὀνομάτων τε καὶ χρωμάτων καὶ τοιοῦτον ἐξέδιδεν εἰς χιλιάδας ἀντιτύπων ἐθνογραφικὸν τῆς Αὐστρίας χάρτην, ὑποτιθεμένου ὅτι καὶ αἱ Γερμανικαὶ αὐτῆς χῶραι ἐπηπειλοῦντο νὰ ἀπορροφηθῶσιν ὑπὸ τῶν Σλαύων καὶ ὁ ἡμέτερος λόγιος εἶχε κῦρος ἐπίσημον, ὡς ὁ Κεῖπερτος, ἵνα ληφθῆ ὡς βάσις ὁ χάρτης αὐτοῦ ὑπὸ Εὐρωπαϊκοῦ συνεδρίου, ὠρισμένου νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τῶν οὕτω χαρακτηρισθεισῶν Γερμανικῶν ἐπαρχιῶν ὡς Σλαυϊκῶν· πικρὰ μὲν ἡ ἀλήθεια, τύραννος ὅμως ἀδυσώπητός ἐστιν ἡ ἐπιστήμη, ἐπιμόνως παρά παντός θεράποντος αὐτῆς ἀπαιτοῦσα νὰ ζητήσῃ, νὰ εὕρῃ καὶ νὰ παραστήσῃ αὐτὴν τὴν πικρὰν ἀλήθειαν καὶ νὰ καταπολεμῆ τὸ ψεῦδος, τὴν ἀπάτην καὶ τὴν πλάνην ὅποιδήποτε καὶ ἂν εὕρῃ καὶ ἀνακαλύψῃ αὐτὰ ὁ τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην αὐτὴν ἐπιζητῶν, ὁ δὲ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος ἂν

πράγματι ἤθελε ταύτην νὰ ζητήσῃ, νὰ εὔρη καὶ παραστήσῃ, ἠδύνατο καὶ μάλιστα ὤφειλεν, ὡς ἐζήτησε καὶ εὔρε περὶ τοῦ ἀναμφισβητήτου ἑλληνισμοῦ τῆς Ἑπείρου τὴν χρονογραφίαν τοῦ Ἀραβαντινοῦ, οὕτω καὶ περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, πληθυσμοῦ καὶ τῶν ἐθνολογικῶν σχέσεων τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ οἰκούντων νὰ ζητήσῃ καὶ εὔρη βοηθήματα καὶ πηγὰς, ἀφ' οὗ μάλιστα τοιαῦτα ὑπάρχουσι, κυριώτερα τῶν ὁποίων εἰσὶν πλήν πολλῶν Εὐρωπαϊκῶν ἢ γνωστῆ περιήγησις τοῦ ἡμετέρου Νικολαΐδου καὶ τὰ Μακεδονικὰ μου, ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὁποίων παρίσταται ἡ Μακεδονία ἐν τῇ νεωτέρᾳ καταστάσει καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν διαφόρων φυλῶν καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀπεικονίζεται ἡ Μακεδονία ἀπὸ τῶν παναρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἡμερῶν καὶ διεξοδικῶς ἐκτίθεται ἡ ἱστορία καὶ γεωγραφία πασῶν τῶν πόλεων αὐτῆς μέχρι τοῦ ἐνεστῶτος, καὶ ἐκ μὲν τοῦ πρώτου ἠθέλεν ἐξαγάγῃ τὸ περὶ τοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων συμπέρασμα, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἠθέλεν ἰδῆ τὸν ἑλληνισμὸν ἐκάστης πόλεως ἀπεικονιζόμενον· οὐ μόνον δὲ τοῦτο παρημέλησεν, ἢ ἄμεινον εἶπεῖν, σκοπίμως δὲν ἠθέλησε νὰ πράξῃ, ὡς ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀπήτει, ἀλλὰ πᾶν τὸναντίον προτιθέμενος νὰ καλύψῃ δηλαδὴ καὶ διαστρέψῃ τὴν ἀλήθειαν, ἐστήριξε τὸ ἐθνογραφικὸν οἰκοδόμημα ἐπὶ τῶν πηγῶν τῶν σφόδρα Σλαυϊτῶν, ὧν μνεΐα προηγουμένως ἐγένετο, καὶ οἱ ὁποῖοι πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου διεκήρυξαν ὅτι καὶ ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Θράκη εἰσὶ Βουλγαρία· καὶ εἰς τὰ φαντασιοκοπήματα τούτων ὑπέικων διέγραψε τὰ πανάρχαια ὀνόματα ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν

καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὰ διὰ τοῦ Bulgarien τῶν παν-
 σλαυιστῶν· δόξα καὶ τιμὴ τῇ ἐπιστήμῃ, ἢ ὀρθότερον
 εἶπεῖν τῷ ἐπιστήμονι ἐκείνῳ, ὅστις τοιαῦτα θαύματα
 ποιεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν πρὸς καταστροφὴν τοῦ
 Ἑλληνισμοῦ καὶ πρὸς ἐπέκτασιν καὶ ἐπαύξησιν τοῦ
 Σλαυισμοῦ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ! τῶν ὁποίων οἱ
 κάτοικοι ἐν τῷ πρώτῳ ἀκούσματι ἐκπλαγέντες, ἐντο-
 νώτατα διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας, ἀδι-
 κίας, θρασύτητος καὶ ἀσεβείας ταύτης, ἐπιφυλασσό-
 μενοι, ἐὰν ἡ σοφὴ διπλωματία κωφεύουσα εἰς τὰς
 ἐγγράφους ταύτας παραστάσεις αὐτῶν, ἀπερισκέπτως
 ἐπιμείνῃ εἰς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ παγσλαυιστικοῦ
 καὶ μισελληνικοῦ προγράμματος τοῦ παντελοῦς ἐκ-
 σλαυισμοῦ τῶν δύο Ἑλληνίδων χωρῶν, καὶ δι' ἔργων
 νὰ ἐπιτελέσωσι τὸ πρὸς τὴν γεννήσασαν, θρέψασαν
 καὶ παιδεύσασαν ὀφειλόμενον καθῆκον· διότι ἐν τῇ
 καθ' ἡμᾶς ἐποχῇ οἱ λαοὶ καὶ οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμέ-
 νοι ἄνθρωποι δίκην κτηνῶν καὶ ἀνδραπόδων εὐκόλως
 δὲν ἀπεμπολῶνται διὰ μιᾶς ἀργυρωνήτου πινακογρα-
 φίας καὶ δι' ἑνὸς καταναγκαστικοῦ διπλωματικοῦ πρω-
 τοκόλλου, οὐδὲ ὑποβάλλονται ἀναιμωτὶ ὑπὸ τὸν ζυ-
 γὸν βαρβάρων ἐπηλύδων οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς
 Μακεδονίας καὶ Θράκης ἀείποτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχον-
 τες τὴν ἀρχαίαν προγονικὴν ῥήτραν «Ἕλληνας εἰκὸς
 βαρβάρων ἄρχειν». Ὅτι δὲ βάρβαροι, συβόται, γεωργοὶ
 καὶ ποιμένες οἱ μεταξὺ τοῦ Ἰστρου καὶ Αἴμου ἐν τῇ
 ἰδίῳς Βουλγαρίᾳ οἰκοῦντες Βούλγαροι τρανότατα
 ἀποδείκνυσιν ἢ ἀντιπαράθεσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Μα-
 κεδόνας καὶ Θράκας Ἕλληνας τε καὶ ἑλληνοφώνους
 κατοίκους κατὰ τὴν νοημοσύνην, διαγοητικὴν ἀγάπτu-

ξιν, ἐμπορικὴν ἐμπειρίαν καὶ δραστηριότητα ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τοῦ ἀνθρωπίνου βίου οἱ Ἕλληνες κατὰ μέγιστον βαθμὸν ὑπερέχουσι τῶν Βουλγάρων περιῶν λέγει ὁ κ. Α. Δουμόν. D' ordinaire ils le cultivent pour le compte de quelque riche propriétaire grec ou armenien.... Le grec tient une grande place: Les Grecs ont donné aux Bulgares le peu de connaissances qu' ils ont eues jusqu' ici.. Ce peuple n' a ni traditions personnelles, ni chroniques de quelque valeur, ; il ignore son passé: pour s' en instruire, il est réduit à consulter les Byzantins»

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος οὕτως ἀπανθρώπως ἐξωλόθρευσε, τοῦλάχιστον γραφικῶς εἰμὴ πραγματικῶς τοὺς πλείστους Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης καὶ ἀσυνειδήτως διέγραψεν ἐκ τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου τὰ προαιώνια τῶν χωρῶν ὀνόματα, λίαν παράδοξον φαίνεται μοι ὅτι ἐναντίον τῆς πινακογραφικῆς σοφίας καὶ αὐθεντίας αὐτοῦ νεώτατοι Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ εὐρόντες Ἕλληνας Μακεδόνας καὶ Θράκας κατοίκους περισωθέντας ἐκ τῆς πινακογραφικῆς πανωλεθρίας τοῦ Κεϊπέρτου πολὺν ποιοῦνται λόγον περὶ αὐτῶν οἷον ὁ μὲν Γάλλος μηχανικὸς Αὐγουστος Σουαζὺ ἐπὶ πολὺν διατρίψας χρόνον ἐν Τουρκίᾳ καὶ περιοδεύσας εἰς αὐτὴν γράφει ἐν τῇ ἀρτίως δημοσιευθείσῃ περιηγήσει αὐτοῦ· « Ὁ Τοῦρκος ἐπὶ αἰῶνας ὄλους κρατεῖ ὑποδούλους τοὺς Ἕλληνας καὶ ὅμως οἱ ἐνταῦθα Ἕλληνες εἶνα ἠθικῶς ἀληθῆς πανομοιότυπον τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, ἐξ ὧν κατάγονται, ἐμβριθεῖς, πρακτικοί, ὀλίγον παχύνοες ὡς ἐκεῖνοι, πιστεύοντες ἀκραδάντῶς ὅτι ἡ τουρκικὴ κατάστασις κατ' οὐδὲν ἠλλοίωσε τοὺς κοι

νωνικούς αὐτῶν θεσμούς». Μεγίστην δὲ ἐντύπωσιν ἐνεποίησαν αὐτῶ οἱ ἐν Μακεδονίᾳ Σύλλογοι, περὶ ὧν ἐπιφέρει «ἐργαζόμενοι μετ' ἀξιοθαυμάστου ἐπιτυχίας καὶ διατηροῦντες ἀκμαῖον τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα καὶ τὰν πρὸς τὰ γράμματα ζῆλον,» ὁ δὲ προμνημονευθεὶς κ. Δουμὸν ἀφηγεῖται ἐν τῇ περιηγήσει του ὅτι οἱ Ἕλλη- νες τῆς Θράκης διίσχυρίζονται ὅτι οἱ πατέρες αὐτῶν μόνοι κατῶκουν τὴν Θράκην πρὸ τῆς ἐλεύσεως τῶν Βουλγάρων, οἵτινες παντοιοτρόπως ἀγωνιζόμενοι νὰ παραστήσωσιν αὐτὴν ὡς χώραν Σλαυικὴν, ἀφελέσ- τατα πιστεύουσι καὶ ἀναιδέστατα διαδίδουσι ἐπὶ τῷ εἰρημένῳ σκοπῷ ὅτι οἱ Θράκες τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Ξενοφῶντος οὐδὲν ἄλλο ἦσαν εἰμὴ Σλαῦοι καὶ ὅτι ἐν ταῖς φλεψὶν αὐτῶν αἷμα Σλαυικὸν κυκλοφορεῖ.

Ταύτην φαίνεται παρακολουθῶν τὴν ἱστορικὴν πα- ράδοσιν καὶ ἀξιοπιστίαν τῶν Βουλγάρων, ἀξιούντων ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Θράκες καὶ Μακεδόνες ἦσαν Βούλγα- ροι, ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος πᾶσαν τὴν Θράκην πλὴν τῆς παραλίας ταινίας κατεσπίλωσε διὰ τοῦ κιτρίνου Βουλγαρικοῦ χρώματος καὶ οὕτω μετε- ποίησε τοὺς μὲν Ἕλληνας κατοίκους εἰς Βουλγά- ρους, τὴν δὲ χώραν εἰς Bulgarien. Ἄλλως δὲ γνωστόν ἐστιν ὅτι οἱ Πανσλαυισταὶ καὶ Βουλγαρισταὶ ἀγανα- κτοῦντες καὶ βαρέως φέροντες ὅτι ἡ Ἱστορία κατάγει τοὺς Σλαῦους καὶ Βουλγάρους ἐκ τῆς παρὰ τὸν Βόλ- γαν χώρας τῆς Ἀσίας, αὐτοὶ μόνοι γίνονται ἑαυτοῖς ἱστορία καὶ ἀναπλάττοντες διὰ τῆς φαντασίας εἰκο- τολογοῦσιν ὅτι εἰσὶν ἀπόγονοι ὅτε μὲν τῶν Ἰλλυριῶν, ὅτε δὲ τῶν Θρακῶν, ὅτε τῶν Βενετῶν, ὅτε τῶν Γετῶν, ὅτε τῶν Δακῶν, ὅτε τῶν Βένδων, ὅτε τῶν Σαρμα-

τῶν, ὅτε τῶν Μακεδόνων καὶ ἄλλοτε ἄλλων, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς καὶ παντοιοτρόπως προσπαθοῦσι νὰ ὑποκρυφθῶσιν ὑφ' οἰονδήποτε τῶν ἀρχαίων ἐθνῶν καὶ ἐθναρίων ἵνα ἱστορικῶς νομιμοποιήσωσι τὸν σφετερισμὸν οἴασδῆποτε τῶν χωρῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου. Ἡ ἱστορία ὅμως μὴ ἀποδεχομένη τοιαῦτα φαντασιοκοπήματα παραπέμπει αὐτοὺς ὅθεν ἦλθον, καθ' ἣν ἱστορῶν καὶ ὁ κ. Δουμὸν λέγει «*Les Bulgares ou Bulgares. avant le sixième siècle, habitaient les rives du Volga . . . Chassés par des invasions succesives, les Bulgares s' avancèrent sur le Danube ; vers l' année 680, ils franchirent ce fleuve, puis l' Hémus se répandirent dans la vallée supérieure de la Maritza, s' emparèrent des plateaux du Rhodope et des frontières de la Macédoine Aujourd' hui encore ils occupent toutes ces contrées*».

Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ταύτην παράδοσιν καὶ τὴν ἀληθῆ ἐθνογραφικὴν σχέσιν τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης δικαίως συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ τὰ δοκιμώτερα ὄργανα τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Ῥωτικοῦ, ἐν ᾧ ἄνδρες μὴ προκατειλημμένοι ὑπὸ τοῦ Πανλαυϊστικοῦ φανατισμοῦ καὶ παραλογισμοῦ κατακρίνουσι τὰς φαντασιώδεις ἀξιώσεις τῶν πανσλαυϊστῶν πρὸς ἐκλαυϊσμὸν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, τῶν ὁποίων ἡ μὲν ἐν Μόσχᾳ ἐκδιδομένη ἐφημερίς «*Αἱ Σύγχρονοι Εἰδήσεις*» ἀρτίως ἔγραψε τὰ ἀκόλουθα «*Δίκαιον ἄρά γε μετὰ τὰ εἰρημένα, οὔτε τῶν ἐθνογραφικῶν οὔτε τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν, νὰ διίσχυρίζωνται τινες τολῶ*»

μηρῶς καὶ ἀκρίτως ὅτι ἅπασα ἡ Μακεδονία, ἡ Ῥω-
 μυλία καὶ ἡ Θράκη μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως
 ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Βουλγάρους; Ἄς ὑποθέσωμεν
 ἐν τούτοις ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν μνημονευθεισῶν ἐ-
 παρχιῶν δὲν θὰ ἐρωτηθῶσιν εἰς τίνα ἐπιθυμοῦσι νὰ
 ἀνήκωσι καὶ ὅτι θὰ προσκολληθῶσι διὰ τῆς βίας τοῖς
 Βουλγάροις. Τίς δὲ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ δυνη-
 θῆ νὰ κατέχῃ ὑπὸ τὴν Βουλγαρικὴν ἐξουσίαν τοὺς
 κατοίκους αὐτῶν Ἑλληνας; Οὐδαμῶς οὐδέποτε θὰ
 δυνηθῶσιν οἱ Βούλγαροι νὰ κατέχωσιν ὑπὸ τὴν ἐαυ-
 τῶν ἐξουσίαν τοὺς κατὰ τὸν ἀριθμὸν καὶ κατὰ πάντα
 καθόλου πολλῶ ἀνωτέρους αὐτῶν Ἑλληνας, οἵτινες
 πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔσονται ῥέποντες πρὸς τὴν ἀνεξάρ-
 τητον Ἑλλάδα. Ἡ δὲ ἀνεξάρτητος Ἑλλάς προσλα-
 βοῦσα τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, θὰ δυνηθῆ
 πάνυ εὐχερῶς νὰ ἀρπάσῃ τὰς ἐπαρχίας ταύτας ἀπὸ
 τῶν Βουλγάρων, οὐδαμῶθεν δυναμένων νὰ προσδο-
 κῶσι συνδρομὴν τινά, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσον καὶ οἱ
 γείτονες αὐτῶν οἱ ὁμόφυλοι δηλαδὴ Σέρβοι διάκειν-
 ται πρὸς αὐτοὺς ἐχθρικώτατα ὡς ἔχοντας ἀξιώσεις
 ἐπὶ τῶν Σερβικῶν ἐπαρχιῶν καὶ σπουδάζοντας ἐκ-
 βουλγαρίσαι διὰ τε τοῦ κλήρου καὶ τῶν διδασκάλων
 τινὰς τῶν Σερβικῶν ἐπαρχιῶν, ἃς κατώρθωσαν νὰ πε-
 ριλάβωσιν ἐν τῇ ἐξαρχίᾳ αὐτῶν ὡς π. χ. τὴν Νύσ-
 σαν. Ἐν πάσῃ περιστάσει εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι αἱ
 ἀξιώσεις τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ὑπερασπιστῶν αὐ-
 τῶν θὰ εὐρωσι μεγάλην καὶ ἐπίμονον ἀντίστασιν πα-
 ρὰ τε τοῖς Ἑλλησι καὶ τοῖς Σέρβοις.» Ἐπὶ τῇ βιά-
 σει δὲ τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου τοῦ Κειπέρτου ἐρει-
 δομένου, ὡς προεῖρηται, ἐπὶ τῶν ἀξιώσεων τῶν πα ν

λαυϊστῶν καὶ τῶν πανσλαυϊστικῶν κομιτάτων, τὸ ἐν Βουκουρεστίῳ κομιτάτον τῶν Βουλγάρων ἐδημοσί-
ευσεν ἐσχάτως τὸ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν
ὑπουργοὺς τῶν μεγάλων δυνάμεων ἀπευθυνθὲν πρό-
γραμμα, ὅπερ συνέταξαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βουλ-
γαρικῆς μεταναστεύσεως ἔχοντες καὶ τὴν πληρεξου-
σιότητα τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικῶν ζυγὸν ἀδελφῶν αὐ-
τῶν περιλαμβάνον πέντε ἄρθρα, ὧν τὸ μὲν πρῶτον
λέγει «Ἡ ἀνίδρυσις τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους, πε-
ριλαμβάνοντος τὴν ἰδίως Βουλγαρίαν, τὴν Θράκην
καὶ Μακεδονίαν, ἐν αἷς ὁ ἐπικρατῶν πληθυσμὸς εἶναι
ὁ Βουλγαρικὸς» τὸ δὲ τέταρτον περιλαμβάνει τὰδε
«Αἱ λοιπαὶ ἐθνικότητες αἱ διεσπαρμέναι μεταξὺ τοῦ
Βουλγαρικοῦ ἔθνους θέλουσιν ἀπολαύει τῶν αὐτῶν
ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων ὡς οἱ Βούλγα-
ροι». Παρέθηκα δὲ τὰ δύο ταῦτα ἄρθρα ἵνα ἐπιστήσω
τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου ὅτι οἱ Βούλγαροι ἀ-
ναφέροντες «ἐπικρατοῦντα πληθυσμὸν τὸν Βουλ-
γαρικὸν» καὶ «λοιπὰς ἐθνικότητας διεσπαρμένας με-
ταξὺ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους» καὶ ἐντούτοις ἐννο-
οῦντες τοὺς Ἑλληνας καὶ Τούρκους κατοίκους δεί-
κνυνται φιλοδικαιότεροι, εὐσυνειδητότεροι καὶ φι-
λαληθέστεροι τοῦ σοφοῦ πινακογράφου Κειπέρτου,
ὅστις ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης
καὶ τῶν παραλίων ἐντὸς τῆς ἀπεράντου ταύτης ἐκ-
τάσεως, ἐν ἧ περιλαμβάνεται ἡ Μακεδονία καὶ ἡ
Θράκη, οὐδὲ ἐν αἷ Ἑλληνα εὐρενὰ ση-
μειώσῃ διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ χρώματος, ἀλλὰ παν-
ταχοῦ Βουλγάρους καὶ πάλιν Βουλγάρους, ἐν οἷς
πλείονας μὲν πρὸς ἀνατολὰς εὐρε Τούρκους, ὀλιγί-

στους δὲ ἐν τῇ λοιπῇ ἐκτάσει ἔνθεν κάκεισε· παράδοξος καὶ πρωτοφανῆς ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια! ἦν παρὰ παντός ἄλλου ἠδύνατό τις νὰ προσδοκᾷ ἢ παρὰ τοῦ φιλέλληνος Κειπέрту, ὃς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐδείχθη μᾶλλον Βουλγαρόφιλος καὶ αὐτῶν τῶν πανσλαυϊστῶν πρὸς τιμὴν τῆς πινακογραφικῆς ἐπιστήμης. Ὁ δὲ «Χρόνος» (Timpul) τοῦ Βουκουρεστίου, ὁ δημοσιεύσας τὸ πρόγραμμα τοῦ κοιμιτάτου, προσθέτει τὰ ἐπόμενα· «Παρεκλήθημεν νὰ δημοσιεύσωμεν τὸ ἔγγραφον, ὅπερ τὸ κοιμιτάτον τῶν ἀποίκων Βουλγάρων ἀπηύθυνεν εἰς τοὺς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργοὺς τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Δημοσιεύομεν αὐτὸ, ἀλλὰ παρατηροῦμεν ὅτι ὁ πόθος τῶν Βουλγάρων ὅπως συμπεριλάβωσι τὴν Θράκην καὶ Μακεδονίαν εἰς κράτος ἀποκλειστικῶς βουλγαρικόν, εἶναι τοσοῦτον ἄδικος, ὅσον καὶ ἐπικίνδυνος. Ἡ ἐθνικὴ φιλαυτία τῶν Βουλγάρων δὲν πρέπει νὰ ἀποτυφλόνη αὐτοὺς τοσοῦτον, ὥστε νὰ πιστεύωσιν ὅτι ἡ Εὐρώπη θὰ συγκατετίθετο ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν Μακεδόνων καὶ Θρακῶν καὶ Ἀλβανῶν διὰ τῆς τῶν Βουλγάρων. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ μὴ ἐπιστήμων τοῦρκος ὑπουργὸς Σαφὲτ πασσᾶς ἐν τῇ προτελευταίᾳ συνεδριάσει τῆς Συνδιασκέψεως ἀπεφῆνατο ὀρθότερα καὶ ἐπιστημονικώτερα τοῦ Κειπέрту εἰπὼν τοῖς ἀντιπροσώποις « Ἡ πρότασις περὶ σχηματισμοῦ δύο νέων βιλαετίων θ' ἀπολήξῃ πράγματι εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς Βουλγαρίας, καίτοι δὲν πρόκειται νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐπισήμως τὸ ὄνομα αὐτῆς, ἀπὸ Βιδινίου μέχρι Θεσσαλονίκης. Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ

θὰ περιέχωνται πολυάριθμοι Ἕλληνες. ἐπειδὴ δ' οὗτοι δὲν ἔχουσι βεβαίως οἷα οἱ Βούλγαροι συμφέροντα, θὰ ὑπάρχη διηνεκῆς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Μουσουλμάνων, Βουλγάρων, καὶ Ἑλλήνων». Ἐν γένει δὲ ἐν ᾧ πάντες οἱ δημοσιογράφοι καὶ πολιτικοὶ ἄνδρες οἱ λόγον ποιησάμενοι περὶ τῶν τεκταινομένων ἐν σκοτίᾳ κατὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης θερμῶς συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐτῶν, πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες τὴν γεωγραφικὴν θέσιν, τὴν ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ τὴν πνευματικὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν, μόνος, μονώτατος ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος καταδικάσας εἰς τὴν πανωλεθρίαν τοῦς Ἕλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης μήτε βλέπει, μήτε ἀκούει, μήτε ἀναγινώσκει ὅσα πλὴν τῶν σοφῶν Εὐρωπαίων καὶ οἱ μὴ σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες Ῥῶσσοι, καὶ Βλάχοι καὶ Τοῦρκοι γράφουσι καὶ λέγουσι καὶ διδάσκουσιν ὅτι Ἕλληνες κάτοικοι ὑπάρχουσιν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ καὶ ὑπερέχουσι τῶν λοιπῶν, οὐ μόνον κατὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πρακτικὴν ἱκανότητα καὶ δραστηριότητα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀριθμητικὴν ποσότητα, ὅπερ ὑπολείπεται ἤδη νὰ ἀποδεχθῆ καὶ διὰ πραγματικῶν ἀριθμῶν καὶ πνευματικῶν ἔργων, ἐρειδομένων ἐπὶ δεδομένων νεωτάτης στατιστικῆς τῶν κατοικούντων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ἐθνῶν καὶ φυλῶν, περὶ ὧν ὁ ἡμέτερος περιστρέφεται λόγος ὀρμηθεὶς ἐκ τῆς τοσοῦτον ἐπισήμως καὶ αὐθεντικῶς προσγιγνομένης ἐπιστημονικῆς ἀδικίας τῶν καθόλου Ἑλληνισμῶν συ-

νηγορίας καὶ ὑποστηρίξεως δεομένων καὶ οὐχὶ βλάβης καὶ ζημίας ἐν ταῖς παρούσαις κρισίμοις αἰσ περιστασίαις, ὅτε πρόκειται νὰ ἀποφασισθῇ ἡ τύχη καὶ τὸ μέλλον τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἐὰν ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖπερτος τοιοῦτον ἐκδοὺς ἐθνογραφικὸν χάρτην τῆς Τουρκίας ἐπίστευσεν ἐν πεποιθήσει ὅτι καὶ τοῦτο τὸ ἔργον, ὡς τὰ λοιπὰ, ἐπιστημονικόν ἐστι καὶ δύναται νὰ ἔχη τὸ αὐτὸ κύρος, ὡς ἐκεῖνα, καὶ ἐπομένως ὅτι οὐδεὶς προκατειλημμένος ἐκ τῆς περὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἐπικρατούσης αὐθεντίας αὐτοῦ ἤθελε τολμήσῃ νὰ ἐξελέγξῃ τὸ ἐπισφαλές καὶ πλημμελές τοῦ ἔργου καὶ ὑποδείξῃ τὸ σαθρὸν τῶν βάσεων αὐτοῦ, ἀναντιρρήτως ἐξηπατήθη· διότι ἡ ἐπὶ τοσοῦτον βαθμὸν διαστροφή καὶ ἀπάρνησις τῆς ἀληθείας καὶ ἡ ἐντεῦθεν προσγινομένη ἀδικία καὶ ζημία τῶν ἐνδιαφερομένων ἀδύνατον ἦν νὰ μείνῃ ἀπαρ ατήρητος, ἀνεξέλεγκτος καὶ ἀνεπανόρθωτος ὑπὸ τῶν περὶ τὴν γεωγραφικὴν ἐπιστήμην ἀσχολουμένων καὶ ὑπὸ τῶν ἀδικουμένων αὐτῶν. Ὅθεν μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἐθνογραφικοῦ χάρτου ἐδημοσιεύθη ἐν ταῖς Βυζαντιναῖς ἑφημερίσι καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ «Νεολόγῳ» Κωνσταντινουπόλεως στατιστικὸς πίναξ τῶν κατοίκων τοῦ Τουρκικοῦ κράτους κατὰ φυλὰς, καὶ ἐπαρχίας ἑλληνιστί τε καὶ γαλλιστί ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Ἐθνογραφικὸν διάγραμμα τῆς Ἀνατολῆς» στηριζόμενον ἐπὶ νεωτάτης στατιστικῆς ἀπογραφῆς τῶν κατοίκων, ὅπερ παρατίθεμαι ἐνταῦθα πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας τῶν μέχρι τοῦ εἰρημῶν μου.

Πληθυσμὸς τῶν κατοίκων

κατὰ φυλάς.

Ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ Μουσουλμάνοι	4, 200 000
Σλαῦοι	2, 675, 009
Ἑλληνοπελασγοί.	3, 550, 000
Ῥωμάνοι.	250, 000
Διάφοροι.	150, 000
	<hr/>
ἐν ὅλῳ	11, 220, 000

Κατ' ἐπαρχίας καὶ φυλάς

Ἡ Ῥωμανία ἔχει 4, 500, 000 κατοίκους, τῶν ὁποίων 100, 000 Ἑλληνοπελασγοί, 200, 000, Σλαῦοι 3, 700, 000 Ῥωμάνοι καὶ 500, 000 διάφοροι.

Ἡ Σερβία ἔχει 1, 220, 000, τῶν ὁποίων 1, 020, 000 Σλαῦοι, 150, 000 Ῥωμάνοι καὶ 50, 000 διάφοροι. Τὸ Μαυροβούνιον ἔχει 196, 000 Σλαύους.

Ἡ Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνα ἔχουσι 1, 220, 000, τῶν ὁποίων 600, 600 Μουσουλμάνοι καὶ 620, 000 Σλαῦοι. Ἡ Βουλγαρία ἔχει 2, 300, 000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 850, 000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 150, 000 Σλαῦοι 1, 200, 000, Ῥωμάνοι 50, 000 καὶ διάφοροι 50, 000.

Ἡ Θράκη ἔχει 2, 300, 000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 1, 000, 000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 650, 000, Σλαῦοι 350, 000, Ῥωμάνοι 120, 000 καὶ διάφοροι 300, 000.

Ἡ Μακεδονία ἔχει 2, 000, 000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 700, 000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 580, 000, Σλαῦοι 500, 000, Ῥωμάνοι 120, 000 καὶ διάφοροι 100, 000.

Ἡ Ἡπειροθεσσαλία ἔχει 1, 500, 000, τῶν ὁποίων

Μουσουλμάνοι μὲν 500,009, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 920,000 καὶ Ῥωμάνοι 80,000.

Ἡ Ἀλβανία περιέχει 1,000,000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 400,000. Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 600,000

Αἱ νῆσοι ἔχουσιν 800,000, τῶν ὁποίων Μουσουλμάνοι μὲν 150,000, Χριστιανοὶ δὲ 650,000. Ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς ἔχει 1,500,000 κατοίκων.

Τὸ σύνολον τῶν ἀνωτέρω ἐπαρχιῶν ἀναβαίνει εἰς 18, 536,000.

Γεωγραφικῶς δὲ ἡ μὲν βόρειος Ἀνατολή ἔχει πληθυσμὸν 4,500,000, τῶν ὁποίων Ῥωμάνοι μὲν 3,700,000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 100,000, Σλαῦοι 200,000 καὶ διάφοροι 500,000. Ἡ δὲ μέση Ἀνατολή ἔχει πληθυσμὸν 4,936,000, ἥτοι αἱ σλαυικαὶ χῶραι, Σερβία, Μαυροβούνιον, Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη καὶ ἡ μετὰ Δουνάβεως καὶ Αἴμου κυρίως Βουλγαρία. Καὶ ἡ νότιος Ἀνατολή ἥτοι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι Θράκη, Μακεδονία, Ἡπειροθεσσαλία, Ἀλβανία καὶ Ἑλλάς μετὰ τῶν νήσων 9,000,000. Τοιοῦτός ἐστιν ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κατὰ ταύτην τὴν ἀπογραφὴν, ἐξ ἧς ἐξάγεται ὅτι ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ οἰκοῦσι Σλαῦοι μὲν 850,000, Ἑλληνοπελασγοὶ δὲ 1,230,000, ἥτοι τὸ 1)3 περίπου Βούλγαροι καὶ τὰ 2)3 ὡς ἔγγιστα Ἕλληνες καὶ Ἑλληνίζοντες. Τούτων δὲ εἰάν ἀφαιρέσωμεν 300 περίπου χιλιάδας οἰκοῦντας ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Κεϊπέρτου ὠρισμένοις μέρεσι τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ὡς Ἑλληνικοῖς, αἱ ὑπόλοιποι 900,000 Ἑλλήνων ἀνάγκη ἢ νὰ ἐξολοθρευθῶσι κατὰ τὸν σοφὸν πινακογράφον, ἢ νὰ μεταβληθῶσι πάντες εἰς Βουλγάρους! Εἰς τοιαῦτα

ἀτοπήματα φέρει τὸ πινακογραφεῖν ἄνευ τῆς ἀπαραι-
τήτως ἀναγκαίας βάσεως ἥτοι τῆς στατιστικῆς, πε-
ρὶ τῆς ὁποίας ἐκ προθέσεως οὐδόλως ἐφρόντισεν ὁ
Κείπερτος ἵνα οὕτω πως λεληθότως καὶ ἄνευ πατά-
γου ἐκσλαύιση τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην.

Εἰ μὲν τις ὑποθέσει ὅτι οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι οὐκ εἰσι
καθ' ὀλοκληρίαν ἀκριβεῖς, δὲν δύναται ὅμως ν' ἀπαρ-
νηθῇ ὁ τοιαύτην ἐνστασιν προβ' ἄλλων ὅτι εἰ μὴ κατὰ
πληρεστάτην ἀκρίβειαν, κατ' οὐσίαν ὅμως καὶ προσ-
έγγισίν εἰσιν ἀληθέστατοι, δυνάμενοι νὰ διαφέρωσι
κατὰ 100 χιλ. ἢ τὸ πολὺ κατὰ 200 χιλ. καὶ ἡ δια-
φορὰ αὕτη οὐδόλως μεταβάλλει οὐδὲ ἀνατρέπει τὸ
περὶ τῆς ἐθνολογικῆς σχέσεως τῶν κατοίκων τῆς
Μακεδονίας καὶ Θράκης προκῦπτον ἀποτέλεσμα, ὅ-
περ ἀείποτε πρέπει νὰ ἔχη πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ ἐπιστη-
μονικῶς καὶ οὐχὶ αὐτοβούλως καὶ αὐθαιρέτως ἐπ'
ἄλλῳ σκοπῷ ἐπιχειρῶν νὰ πινακογραφήσῃ.

Μετὰ δὲ τὸ ἐθνογραφικὸν τοῦτο διάγραμμα ἐξε-
δόθη ἐν Λονδίνῳ ἄλλος ἐθνολογικὸς χάρτης τῆς
Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος ἐπιγραφόμενος:
• An Ethnological Map of European Turkey and Greece,
with introductory Remarks on the Distribution of Peninsula
and statistical Tables of Population. London, Edward, Stan-
ford, 55, Charing Cross. Price one Schilling and Six-
pence. •

Ὁ χάρτης οὗτος, τοῦ ὁποίου μὴ ἔχων πρὸ ὀφθαλ-
μῶν ἀντίτυπον ἐν ἀρχῇ, ἀπλῶς ἐμνημόνευσα, περι-
έχει εἰσαγωγὴν ἐκ 32 σελίδων συνισταμένην καὶ εἰς
τρία τμήματα διαιρουμένην, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἀπὸ
τῆς 1 — 19 σελίδος πραγματεύεται γεωγραφικῶς

ιστορικῶς καὶ ἐθνολογικῶς περὶ τῆς ἀρχῆς, ἀποκα-
 ταστάσεως, κατοικίας καὶ διαφορᾶς τῶν πολυαρίθ-
 μων ἐντῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ οἰκούντων ἐθνῶν, ἐθνα-
 ρίων καὶ φυλῶν, περὶ ὧν προοιμιαζόμενος ὁ Ἄγγλος
 γεωγράφος λέγει «τὰ διάφορα ἔθνη καὶ αἱ φυλαὶ τῆς
 Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἦτοι
 οἱ Ῥωμάνοι, οἱ Σέρβοι, οἱ Βούλγαροι, οἱ Ἀλβανοὶ
 (Γέγιδες καὶ Τόσκιδες), οἱ Ἑλληνόβλαχοι, οἱ Ἑλ-
 ληνες, οἱ Τοῦρκοι, οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ Ἀθίγγανοι, οἱ Τάρ-
 ταροι καὶ οἱ Κιρκάσιοι διαφέρουσιν κατὰ τὴν κατα-
 γωγὴν, τὴν γλῶσσαν, τὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, τὴν
 πολιτικὴν κατάστασιν καὶ τὴν κοινωνικὴν, τὴν δια-
 νοητικὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν θρησκευτικὴν πεποιθή-
 σιν». Ἐνδιατρίβει δὲ πλεῖον περὶ τῶν Τούρκων, Ἀλ-
 βανῶν, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων παραπέμπων εἰς
 τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα, ἐφ' ὧν ἐρειδόμενος
 συνέταξε τὸν χάρτην, καὶ ἱστορῶν ὅτι οἱ Βουλγαρό-
 φωνοὶ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας διαφέρουσι τὰ μέ-
 γιστα κατὰ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ σώματος καὶ
 κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κυρίως Βουλ-
 γάρων τῆς κάτω Μοισίας (Βουλγαρίας) καλουμένων
 Σόπιδων καὶ χονδροκεφάλων, ὑποσυνάπτει καὶ πο-
 λυαρίθμους λέξεις ἐκ τοῦ γλωσσαρίου τῶν Βουλγα-
 ροφῶνων διαφόρους τῶν ὑπ' ἐμοῦ προηγουμένως ἀ-
 ναγραφεισῶν τὰς ἀκολουθούς «ἀργάτι (ἐργάτης),
 δίκελ (δίκελλα), δροῦμ (δρόμος), ἀγκίστρα (ἄγκι-
 στρον), εὔτινὸ (εὐθυνόν), ἀδρὸ (ἄδρός), ζούνα (ζώνη),
 κάλαμ (κάλαμος), κρόμυτ (κρόμμυον), λάχνα (λάχα-
 να), πέλκα (πέλεκυς), πράσ (πράσον), σύνορ (σύνο-
 ρον), ζεύγαρ (ζεύγος), φύδια (φυτεία), ἀργάζοβαμ

(ἐργάζομαι), διακονίσοβαμ (διακονῶ). καλέσοβαμ, (καλῶ), ὀρτόσοβαμ (ὀρθόνω), τεμελιόσοβαμ (θεμελιῶ), κτλ». καὶ ἐπιπροσθέτει περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ φρονήματος αὐτῶν μαρτυρίαν τοῦ περιηγητοῦ M. Consineri «Les Bulgares se vantent d' être Grecs . . . car ils semblent se croire plus distingués lorsqu'ils ont suivi des écoles grecques, et qu' ils y ont acquis des connaissances que la seule education bulgare ne peut leur donner».

Τελευταῖον δὲ ἐξαίρων τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ Ἑλληνικοῦ στοιχείου προσεπάγεται μαρτυρίαν καὶ ἑτέρου περιηγητοῦ τοῦ Ubicini ἐπιβεβαιουῦντος ὅτι ὅπου παύει τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἢ ἐπιρροῆς, ἐκεῖ ἄρχεται ἡ βαρβαρότης «Cette suprématie (des Grecs) dure encore aujourd' hui au point que partout, en Roumélie et en Bulgarie, les plus riches maisons de commerce, les Khans, le mieux approvisionnés, les meilleures écoles sont possédés et dirigés par des Grecs et c' est une opinion généralement reçue que là où leur influence cesse de se manifester, la barbarie commence».» Ὁ δὲ κ. Δουμόντ περὶ τῶν ἐν Θράκῃ Ἑλλήνων λόγον ποιούμενος ὀρθῶς παρατηρεῖ ὅτι παιδεία καὶ ἐκκλησία ἐστὶν ἡ πρωτίστη μέριμνα τῶν ἀπανταχοῦ ἑλληνικῶν κοινοτήτων καὶ ὅτι ἐπομένως χωρὶον ἑλληνικὸν ἄνευ διδασκάλου λέγει παροιμία τῆς, τοσοῦτον σπάνιόν ἐστὶν ὅσον κοιλὰς ἄνευ ὄρους «L' instruction et l' église sont le grand souci des communautés Grecques. «Un village Grec sans didaskal (sans maître d' école) dit un proverbe, est aussi rare qu' une vallée sans mont agne». Ἀλλὰ τί δεῖ πλείω λέγειν περὶ πράγματος τοῖς πᾶσι γνωστοῦ καὶ ἡλίου φαινοτέρου ὄντος; μόνοι οἱ πανσλαύισταί, οὐχὶ βεβαίως ἐν ἀγνοίᾳ καὶ οὔτοι, ἀλλ' ἐν

γνώσει ἐπιμόνως ζητοῦσι νὰ πείσωσι τὸν κόσμον ὅτι τὸ σκότος ἐστὶ φῶς καὶ τὰνάπαλιν, καὶ ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεΐπερτος ἐπὶ τῶν πανσλαυϊστικῶν φαντασιοκοπημάτων στηριχθεὶς καὶ ἐπιστημονικὸν ὄργανον αὐτῶν γενόμενος ἀπεπειράθη νὰ ἐκσλαύισῃ τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, ἐφ' ᾧ δικαίως κατακρίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ γεωγράφου διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην τοῦ ἑλληνισμοῦ.

Τὸ δεύτερον τμήμα τῆς εἰσαγωγῆς ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς 19—28 σελίδος πραγματεύεται περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πλὴν τῶν αὐτοδιοικήτων ἡγεμονιῶν Βλαχίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, περιλαμβανούσης ἐπὶ τοῦ παρόντος ὀκτῶ νομοὺς (ἐγιαλέτια) τοὺς ἀκολούθους 1) Τὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως (Θράκης), 2) τὸν τοῦ Δουνάβεως (Βουλγαρίας), 3) τὸν τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης, 4) τὸν τοῦ Πρισδρενίου (βορρείου Ἀλβανίας καὶ μέρους τῆς βορρειοδυτικῆς Μακεδονίας), 5) τὸν τῆς Θεσσαλονίκης (Μακεδονίας), 6) τὸν τῶν Ἰωαννίνων (νοτίου Ἀλβανίας, Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας), 7) τὸν τῆς Κρήτης καὶ 8) τὸν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Μετὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν νομῶν ἐπισυνάπτονται διάφορα ἐθνογραφικὰ διαγράμματα τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας κατὰ θρησκείαν, κατὰ φυλὰς καὶ κατ' ἐπαρχίας, δημοσιευθέντα ἐν διαφόροις συγράμμασι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἅπερ ἐπισυνάπτω τὸ μὲν πρὸς γνῶσιν πάντων τῶν ἐνδιαφερομένων ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης τὸ δὲ καὶ πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι, ἐν ᾧ τοσαύτη ἀφθονία

στατιστικῶν ὑπάρχει, ὁ σοφὸς πινακογράφος Κείπερτος ἐν γνώσει αὐτῶν καὶ ἐκ προθέσεως οὐδεμίαν ἠθέλησε νὰ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν ἵνα στηρίξῃ τὸν ἐθνογραφικὸν αὐτοῦ χάρτην ἐπὶ ἐδραίων βάσεων, ἀλλ' ἀπλῶς μόνον περιωρίσθη ἐπὶ τῶν Σλαυικῶν πηγῶν καὶ ἐμπνεύσεων νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ οἰκοδόμημα. Τούτων δὲ πρῶτον μὲν ἐστὶ τοῦ Ἀχμέτ Βεφίχ ἐφένδη περιλαμβάνον πάντας τοὺς κατοίκους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ μόνον ὑπὸ θρησκευτικὴν ἔποψιν ἐξετάζων αὐτοὺς ὡς ἑξῆς

Μουσουλμάνοι	5,910,000
Ὁρθόδοξοι Γραικοὶ μετὰ τῶν Ἀρμενίων	9,950,000
Καθολικοί:	950,000
Ἰουδαῖοι.	60,000
Ἀθίγγανοι.	80,000
	<hr/>
	15,360,000

Ἐν τῷ θρησκευτικῷ τούτῳ διαγγράμματι, συνταχθέντι ὑπὸ Μουσουλμάνου καὶ οὐδόλως συντελοῦντι ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἐθνολογικῷ ζητήματι, παρατηρῶ ὅτι ὁ συντάξας αὐτὸ ἐφ' οἵασδὴποτε βάσεως στηριζόμενος ἐξώγκωσε τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁμοθρήσκων αὐτοῦ κατὰ δύο σχεδὸν ἑκατομμύρια ὡς ἐκ τοῦ πρώτου διαγράμματος καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων γίνεται δῆλον, καὶ ἐκ τῆς ἐξογκώσεως ταύτης ἐπῆλθεν ἐλάττωσις τῶν χριστιανῶν καὶ τῶν Μωαμεθανῶν κατοίκων. Δεύτερον δὲ ἐθνολογικὸν διάγραμμα τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐστὶ τὸ τοῦ M. Ubieini ὀρθότερον μὲν τοῦ πρώτου, ἐλλιπὲς ὅμως ἐν τισὶ καὶ ὑπὸ τριπλῆν ἔποψιν συνταχθέν.

Ἐπὶ τῷ θρησκευτικῷ.

Μουσουλμάνοι.	4,550,000
-----------------------	-----------

Ὁρθόδοξοι γραικοί.	10,000,000
Καθολικοί.	640,000
Ἰουδαῖοι.	70,000
Διάφοροι.	240,000

Κατ' ἐπαρχίας

Θράκη.	1,800,000
Ῥουμελία (Μακεδονία) καὶ Θεσσαλία.	2,700,000
Βουλγαρία.	3,000,000
Ἀλβανία καὶ Ἡπειρος.	1,200,000
Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη.	1,100,000
Βλαχία.	2,000,000
Μολδαβία.	1,400,000
Σερβία.	1,000,000
Νῆσοι.	700,000
	<hr/>
	15,500,000

Κατὰ φυλὰς.

Ὀθωμανοί.	2,100,000
Ἕλληνες.	1,000,000
Ἀρμένιοι.	400,000
Ἰουδαῖοι.	70,000
Σλαῦοι.	6,200,000
Ῥουμάνοι.	4,000,000
Ἀλβανοί.	1,500,000
Τάταροι.	16,000
Ἀθίγγανοι.	214,000
	<hr/>
	15,500,000

Ἐνταῦθα παρατηρῶ πρῶτον μὲν ὅτι ἐν τῷ προηγουμένῳ διαγράμματι τοῦ Ἀχμέτ Βεφίκ Ἐφένδη ὁ καθολικὸς πληθυσμὸς ἀναβιβάζεται εἰς 16,350,000 ἐν ᾧ ἐν τῷ τοῦ Ubicini παρίσταται ἐλάσσων κατὰ

850,000 ἦτοι 15,500,000, δεύτερον δὲ ὅτι καὶ ὁ τῶν Μωαμεθανῶν πληθυσμὸς ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἀναβιβά- ζεται εἰς ἕξ ὡς ἔγγιστα ἑκατομμύρια, ἐν ᾧ ἐν τῷ δευ- τέρῳ μόλις εἰς 4,550,000.

Τρίτον δὲ διάγραμμα ἔστι τὸ τοῦ Henri Mathieu ἀνα- γράφοντος τοὺς κατοίκους τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πλὴν τῶν ὑποτελῶν Ῥουμανίας, Σερβίας καὶ Μαυρο- βουνίου ὑπὸ τριπλῆν ἔποψιν ὡς ἑξῆς.

Κατ' ἐπαρχίας		Κατὰ θρησκείας	
Θράκη	1,900,000		
Βουλγαρία	3,000,000	Ὀρθοδ.Γραικοὶ	5,800,000
Βοσν.καὶ Ἐρζεγ.	960,000	Γρηγορ. Ἀρμέν.	360,000
Μακεδονία	1,460,000	Ρωμ.Καθολικοὶ	280,000
Ἀλβαν.κ. Ἡπειρ.	980,000	Μουσουλμάνοι	2,080,000
Θεσσαλία	350,000	Ἰουδαῖοι	300,000
Εὐρωπ. νῆσοι	250,000	Ἀθίγγανοι	80,000
	<hr/> 8,900,000		<hr/> 8,900,000

Κατὰ φυλὰς			
Τοῦρκοι	1,000,000	Ἀρμένιοι	400,000
Γραικοὶ	2,540,000	Ἰουδαῖοι	300,000
Βούλγαροι	2,800,000	Τάρταροι	30,000
Ἀλβανοὶ	850,000	Ἀθίγγανοι	80,000
Βόσνιοι	840,000	Ἀνατολ.(Λεβαν.)	60,000
			<hr/> 8,900,000

Τέταρτον δὲ μονομερὲς διοικητικὸν διάγραμμα τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἐδημοσίευσε τῷ 1867 ὁ Σαλαχεδίνμπεης ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «La Tur- quie à l' exposition universelle» τὸ ἑξῆς.

Νομὸς Ἀδρι λεως μετὰ τῆς Κ/πόλεως.	3,900,000
» Βουλγαρίας	3,000,000
» Ρωμ. Θεσσαλίας καὶ Πρισοδρενίου	2,087,000
» Βοσνίας	1,100,000
» Ἰωαννίνων καὶ Θεσσαλονίκης	2,700,000
» Κρήτης καὶ τῶν λοιπῶν νήσων	700,000
	<hr/> 13,487,000

Καθολικὴ δὲ ἀναγραφὴ τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ τῶν ὑποτελῶν αὐτῆς χωρῶν Ρουμανίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ἐδημοσιεύθη τῷ 1872 ἐν τῷ «Die Bevölkerung der Erde» ὑπὸ Ε. Behm καὶ Η. Wagner ὡς ἑξῆς

Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία	16,430,000
Ἵποτελεῖς χῶραι Ρουμανία	4,500,000
Σερβία	1,319,283
Μαυροβούνιον	100,000
Ἐν ὅλῳ	22,349,283

Καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος 1873 ὑπὸ Αὐστριακοῦ ἀξιωματικοῦ ἐδημοσιεύθη τὸ διοικητικὸν διάγραμμα.

Κων)πολις	685,000	Νομ. Ἰωαννίνων	4,123,000
Νομ. Α) πόλεως	2,571,000	» Θεσσαλον.	1,237,000
» Σκόδρας	228,000	» Βοσνίας	1,243,000
» Πρισδρενίου	679,088	» Κρήτης	210,000
» Δουνάβεως	1,617,000		
Ἐν ὅλῳ			9,790,000

Κατὰ δὲ τὸ προπαρελθὸν ἤδη ἔτος 1875 ὁ διευθυντῆς τοῦ ἐν Σερβίᾳ στατιστικοῦ τμήματος Βλαδίμηρος ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ τοῦ Petermann τὴν ἐπομένην στατιστικὴν τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, διηρημένων κατὰ νομοὺς εἰς Μουσουλμάνους καὶ μὴ Μουσουλμάνους.

Νομοὶ	Μουσουλμάνοι	Μὴ Μουσουλμάνοι	Ὅλικος πληθυσμὸς
Κ] πόλεως	183,540	144,210	327,750.
Ἰ] πόλεως	523,009	831,538	1,354,567.
Δουνάβεως	819,226	1,175,601	1,994,827.
Θεσσαλον.	429,410	598,731	1,028,141.
Ἰωαννίνων	250,649	460,601	711,520.
Πρισδρεν.	789,934	550,537	1,340,471.
Βοσνίας	492,148	864,836	1,857,948.
Κρήτης	38,000	162,000	200,000.
Ἐν ὅλῳ	3,609,455	4,788,074	8,397,529.

Τούτων δὲ προστιθεμένων, ἀναβιβάζεται ὁ ὅλικός πληθυσμὸς τῶν κατοίκων εἰς 16,795,058.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐπισυνάπτεται τελευταῖον τὸ ἐθνολογικὸν διάγραμμα τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐθνολογικοῦ χάρτου τοῦ Ἐδουάρδου Στανφόρντ κατ' ἐπαρχίας, κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ θρησκείας.

Κατ' ἐπαρχίας		Κατὰ φυλὰς	
Κων]πολις καὶ]		Τοῦρκοι	750,000
Ἄδρι]πολις	2,200,000	Ἕλληνες	2,940,000
Δούναβις	1,900,000	Ἀλβανοὶ	850,000
Βοσνία	1,080,000	Βλαχορουμεῖοι	150,000
Πρισδρένι	1,000,000	Βούλγαροι	2,650,000
Θεσσαλονίκη	1,400,000	Σέρβοι	1,150,000
Ἰωάννινα	1,090,000	Ἀρμένιοι	350,000
Κρήτη	210,000	Ἰουδαῖοι	75,000
Νῆσοι	320,000	Ἀθίγγανοι	150,000
Κύπρος	116,000	Κιρκάσιοι Τάρταρ.	220,000
Σάμος	34,000	Διάφοροι	65,000
ἐν ὅλῳ	<u>9,350,000</u>	ἐν ὅλῳ	<u>9,350,000</u>

Κατὰ θρησκείας.

Ὁρθόδοξοι Ἕλληνες	5,600,000
Ῥωμ. Καθολικοὶ	280,000
Γρηγορ. Ἀρμένιοι	300,000
Διαμαρτυρόμενοι καὶ διάφοροι	45,000
	<hr/>
Ἐν ὅλῳ Χριστιανοὶ	6,225,000
Μωαμεθανοὶ	2,900,000
Ἰουδαῖοι	75,000
Ἀθίγγανοι	150,000
	<hr/>
Ἐν ὅλῳ	<u>9,350,600</u>

Οὗτός μὲν ἐστὶν ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας πλὴν τῶν ὑποτελῶν ἡγεμονιῶν Βλαχίας καὶ Μαυροβουνίου· ἡμαρτημένως ὅμως φαίνεται μοι ὁ τῶν Σέρβων πληθυσμὸς παρεμβληθεὶς

ἐν τῇ κατὰ φυλὰς ἀναγραφῇ, ἔνθα ἀπαριθμοῦνται οἱ Σέρβοι εἰς 1,150,000 καὶ χρήζει ἐπανορθώσεως πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἀληθοῦς ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων. Ταῦτά εἰσι τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ δευτέρῳ τμήματι τῆς εἰσαγωγῆς· πρὶν δὲ ἐπισυνάψω τὰ περὶ τοῦ γ' τμήματος ἐπιπροσθέτω ὅτι νεωστὶ ἐξεδόθη καὶ τρίτος ἐθνολογικὸς χάρτης τῆς Τουρκίας ἐν Κων)πόλει ὑπὸ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Γαλατᾶ Σερὰϊ κ. A. Synvei, τοῦ ὁποίου ἀντίτυπον μὴ ἔχων πρόχειρον ἀναγράφω τὰ περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τουρκίας ἐραυζόμενος αὐτὰ ἐκ τῶν ἐφημερίδων ὡς ἑξῆς. Ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ὑπάρχουσιν Ἑλληνας εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας 3,750,000, τῶν ὁποίων 646,000 ἐν Θράκῃ, 474,000 ἐν Μακεδονίᾳ, 900, 000 ἐν Ἡπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ, 600, 000 ἐν ταῖς νήσοις, 1,045,000 ἐν τῇ Ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ, 50,000 ἐν τῇ Μοισίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ καὶ 35,000 καθολικοὶ Ἑλληνας διεσπαρμένοι. Βούλγαροι δὲ ἐν Θράκῃ μὲν 312,000, ἐν Μακεδονίᾳ δὲ 176,000. Καὶ τελευταῖον τὸ τρίτον τῆς εἰσαγωγῆς τμήμα ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς 28—32 σελίδος πραγματεύεται περὶ τῆς μεγάλης φιλομαθείας, φιλομουσίας καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἐν ταῖς μεγάλαις πόλεσι τῶν ὁποίων ἀπὸ τῆς προπαρελθούσης ἑκατονταετηρίδος συνεστήθησαν ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ ἑλληνικαὶ σχολαὶ ἀκμάζουσαι κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα, αἵτινες ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις προήχθησαν εἰς γυμνάσια καθ' οὓς τοσοῦτος ἀνεπτύχθη ὄργανος παρὰ πᾶσι σχεδὸν τοῖς κατοίκοις τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης Ἑλλησι τε καὶ Βουλγαροφώνοις πρὸς ἴδρυσιν καὶ σύστασιν παντὸς εἴδους ἐκπαιδευτηρίων ἤτοι νηπιαγωγείων, παρθενγωγείων, δημοτικῶν, διδασκαλείων, ἑλληνικῶν σχολείων, γυμνασίων καὶ διαφόρων ἄλλων φιλεκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν σωματείων, ὥστε ἡ ἀκάθεκτος αὕτη πνευματικὴ κίνησις εἰς μέγαν θαυμασμὸν

φέρει πάντα θεατὴν καὶ ἀμερόληπτον κριτὴν, ἀναλογιζόμενον ὅτι, ἐν ᾧ ἡ κυβέρνησις τοσοῦτους καὶ τηλικούτους εἰσπράττουσα φόρους παρὰ πάντων τῶν κατοίκων οὐδ' ὀβολὸν δαπανᾷ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν, αὐθόρμητοι αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τῶν χωρίων καὶ πόλεων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν εἰς τοσαύτας ὑποβάλλονται θυσίας πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν κατοίκων αὐτῶν, καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἀλάνθαστον τεκμήριον τῆς ἑλληνικῆς καταγωγῆς αὐτῶν· διότι, ὡς προεῖρηται, πρῶτιστον μέλημα τοῦ Ἑλληνός ἐστίν, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν κατοικῆ, ὅπουδῆποτε καὶ ἂν ἐγκατασταθῆ, ἐκκλησία καὶ σχολεῖον καὶ καθὼς κοιλὰς ἄνευ ὄρους δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, οὕτω καὶ ἑλληνικὴ κοινότης, ὅσονδῆποτε μικρὰ καὶ ἂν ὑποτεθῆ, ἄνευ σχολείου καὶ ἐκκλησίας δὲν δύναται νὰ ζήσῃ.

Τοιαύτην πνευματικὴν εἰκόνα παριστῶσιν ἀμφοτέραι αἱ ἑλληνίδες ἐπαρχίαι, Μακεδονία τε καὶ Θράκη, τῶν ὁποίων τὴν πρόοδον, ὡς βάσκανός τις δαίμων, ὁ πανσλαυϊσμός φθονήσας, πρὸ τινῶν ἐτῶν ἐστησε τὰ ἰοβόλα βέλη κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ αὐτῶν καὶ διὰ παντοίων μέσων κατορθώσας νὰ ἀποπλανήσῃ εὐαρίθμους τῶν Βουλγαροφώνων καὶ νὰ συνενώσῃ αὐτοὺς μετὰ τῶν κυρίως καὶ καθαρῶν Βουλγάρων τοῦ Αἴμου καὶ Δουνάβεως, ἀπεπειράθη διὰ τοῦ τεχνάσματος τούτου νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν Βουλγαρίαν μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πάντας τοὺς Ἑλληνας κατοίκους τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸν Σλαυϊκὸν ζυγόν. Κατὰ πόσον ὅμως τὰ μηχανορραφήματα καὶ φαντασιοκοπήματα ταῦτα τοῦ πανσλαυϊσμοῦ ἦσαν ἐφικτὰ καὶ κατορθωτὰ ἐν τῇ πραγμα-

τοποιήσει αὐτῶν, ἀρκούντως ἀπέδειξεν ἤδη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη διαλυθείσης Συνδιασκέψεως, περὶ ἧς δικαίως ἀναφωνοῦσιν αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἐφημερίδες «ὠδινεν ὄρος καὶ ἔτεκεν μῦν» καὶ τοῦτο γέγονεν ἔνεκα τῶν ἀποκλειστικῶν καὶ ἀδίκων ἀξιώσεων τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ. Ὅ,τιδῆποτε δὲ καὶ ἂν συμβῆ ἔν τῳ προσεχεῖ καὶ ἀτεκμάρτῳ μέλλοντι, ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀδύνατος ἀποβήσεται ἡ ὑπαγωγή τοῦ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ τὸν Σλαυϊσμὸν ἢ τοι τὸν βαρβαρισμὸν «Ἑλληνας εἰκὸς βαρβάρων ἄρχειν». Θὰ μεταβληθῆ δὲ εἰς πολιτισμὸν ὁ Σλαυϊκὸς βαρβαρισμὸς, ὅταν ποτὲ πραγματωθῆ ἡ προφητεία ἢ ἄμεινον εἰπεῖν ἡ ψευδοπροφητεία περιωνύμου τινὸς πανσλαυϊστοῦ ἀρτίως προειπόντος «ὅτι ὀσονούπω αἱ ἐπιστῆμαι ἐγκαταλιμπάνουσι καὶ Γερμανίαν καὶ Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν καὶ πᾶσαν ἐν γένει τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μεταναστεύουσιν εἰς τὴν Ῥωσσίαν, καὶ μετὰ πολυχρόνιον κατοικίαν καὶ διαμονὴν αὐτῶν ἐν Ῥωσσίᾳ ἐπανακάμπτουσι πάλιν εἰς τὴν ἀρχικὴν ἐστίαν αὐτῶν τὴν Ἑλλάδα.» Ἀλλὰ χαίρειν ἔων τὰ φανταστικά καὶ προφητικά ταῦτα ῥήματα καὶ ληρήματα τοῦ πανσλαυϊστοῦ προφήτου, μεταβαίνω εἰς τὴν δι' ἀριθμῶν ἀπόδειξιν τῆς περιγραφείσης ἤδη πνευματικῆς καταστάσεως τῶν δύο ἑλληνίδων ἐπαρχιῶν, Μακεδονίας τε καὶ Θράκης, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπισυνάπτω τὴν στατιστικὴν τῶν διαφορῶν ἐκπαιδευτηρίων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν καὶ τῶν ἐν αὐταῖς ἐκπαιδευομένων κατὰ τὸν Edward Stanford.

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία.	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προκαταρκτ.	Παρθεναγωγ.	Ἀριθμὸς
Σέρραι καὶ περιοχὴ	1	5		1	1000
85 χωρία		15	14	3	790
Μεγάροβον (1)		1		1	70
Ζαλάχοβον	1			1	56
Τζάταλτζα		1			80
Δράμα					
Σκαρίτσοβα		1			100
Πράβι	1				100
15 χωρία		1	15		270
Μελένικον					
Μελένικον	1	1		1	215
4 χωρία		4			98
Κασσάνδρεια					
Κασσάνδρα	1	1			90
Βάλτι	1	1			67
Στρώμνιτσα					
Στρώμνιτσα	1	1		1	160
12 χωρία		12			187
Θεσσαλονίκη καὶ Ἄθως					
Θεσσαλονίκη	1	3		2	720
Λερίχοβα	1	1			120
Σωχὸς	1	1		1	280
Ἄσβεστοχώρι				1	42
Ἄπανομῆ				1	50
Λαγκαδᾶ		1			35
Κολυνδρόν	1	1		1	68
Καρυαί	1	1			100

(1) Τὸ ὄνομα τοῦτο ἄγνωστόν μοι ἐνταῦθα.

Ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προκαταρκτικ.	Παρθεναγωγ.	Ἀριθμὸς
<i>Πλαταμῶν</i>					
30 χωρία		30			350
Ῥαψάνι	1	1			70
Ἀμπελάκια	1	1			67
Λιτόχωρον	1	1			45
Γρεβενὰ καὶ Καστορία ἐν τῇ περιοχῇ ἀμφοτέρ.	6	10			850
Σισάνιον	1	1			170
Σιάτιστα	1	1			450
ἐν 62 χωρίοις		29	20	3	700
<i>Πελαγονία</i>					
Βιτώλια καὶ πέριξ	1	3	3	1	1200
Περλεπές	1				189
Μεγάροβον	1	1		1	322
Κρούσοβον		1			85
Νιτζόπολις	1	1			102
Βελεσσά (Κιουπουρλί)		1	1		198
Κότζανι	1	1	1		500
<i>Κορυτσά</i>					
Κορυτσά	1	1	1		550
3 χωρία		3			92
Μοσχόπολις	1	1		1	80
<i>Βοδενά</i>					
Πέλλα (Ἰανιτσά)	1	1		1	270
Βοδενά (ἸΒδεσσα.)	1	1	1		307
Γουμέντζα	1	1			
Γεβγελί		1	1		76
ἸΟχριδα	1	1			210
Ἐν ὅλῳ	34	126	57	22	10918

Αὕτη μὲν ἐστὶν ἡ στατιστικὴ τῶν διαφορῶν τῆς Μακεδονίας ἐκπαιδευτηρίων καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευομένων, καθ' ἃς εἶχε πληροφορίας ὁ τὸν ἐθνολογικὸν τοῦτον πίνακα φιλοπονήσας· μετὰ λύπης ὅμως παρατηρῶ ὅτι, εἰ μὲν τῇ ἀπογραφῇ τῶν κατοίκων καὶ ἐν τῇ διανομῇ τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῶν κατ' ἐπαρχίας, κατὰ φυλὰς καὶ κατὰ θρησκείας ἐπέτυχε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἐν τῇ ἀπαριθμῆσει ὅμως τῶν ἐκπαιδευτηρίων ὁ πίναξ αὐτοῦ ἀτελέστατος καὶ ἐλλιπέστατός ἐστι, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀδικουμένην τὰ μέγιστα κατὰ τὴν πνευματικὴν κατάστασιν παραστήσας τὴν Μακεδονίαν ἔβλαψε μᾶλλον ἢ ὠφέλησεν αὐτὴν ἐνώπιον τοῦ κόσμου. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐδεμίαν τοπογραφικὴν σειρὰ καὶ τάξις ὑπάρχει ἐν τῇ κατατάξει τῶν ἐπισκοπικῶν ἐπαρχιῶν οἷον ἐξ ἀνατολῶν γενομένης ἀρχῆς, ἐνθα ὁ Νέστος ποταμὸς ἀποτελεῖ τὰ ὅρια τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, ἀτόπως προετάχθη ἢ παρὰ τὸν Στρυμόνα κειμένη ἐπισκοπὴ Σερρῶν ἀντὶ νὰ προταχθῶσιν αἱ παρὰ τὸν Νέστον ἐπισκοπικαὶ ἐπαρχίαι Δράμας καὶ Μελενίκου, ὅπερ ἐν τῷ χάρτῃ ἐντελῶς λείπει, καὶ μετὰ ταῦτα ἀντὶ νὰ ταχθῇ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν Σερρῶν ἢ συνεχῆς αὐτῇ ἐπισκοπὴ Ἰερισσοῦ καὶ ἁγίου Ὄρους προετάχθη ἢ εἰς τὸ ἀντίθετον νοτιοδυτικὸν ἄκρον κειμένη ἐπισκοπὴ τῆς Κασσανδρείας καὶ οὕτω καθεξῆς· δεύτερον δέ τινές μὲν τῶν ἐπισκοπῶν τῆς Μακεδονίας ἐντελῶς παρελείφθησαν οἷον ἡ ἐπίσημος ἐπισκοπὴ Βερροίας, ἡ Κύτρους, ἡ Ἀνδραμερίων, ἡ Σερβίων καὶ Κοζάνης, ἡ Πέτρας, ἡ Μογλενῶν, ἡ Σκοπίων, ἡ Πρισδρένης, ἡ Πρεσπῶν καὶ Ἀχριδῶν καὶ ἡ

Δεβρῶν, τινές δὲ καὶ ἀτόπως συνεχωνεύθησαν οἷον ἢ Γρεβενῶν καὶ Καστορίας καὶ Σισανίου εἰς μίαν ἀντὶ τριῶν ἰδιαιτέρων ὡς τανῦν ὑφίστανται. Τρίτον δὲ ἐν πολλαῖς τῶν ἀναγεγραμμένων πόλεων ὁ τῶν μαθητῶν ἀριθμὸς παρίσταται ἠλαττωμένος τοῦ ἀληθοῦς καὶ πραγματικοῦ κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ τρίτον· ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν σημειοῦται 720, ἐνῶ πράγματι εἰς τὸ διπλάσιον ἀναβαίνει ἤτοι εἰς 1400· διότι μόνον τὸ νηπιαγωγεῖον καὶ παρθεναγωγεῖον τῆς πόλεως ἀριθμεῖ ἑπτακοσίας περίπου μαθητριάς, δύο δὲ μεγάλα δημοτικά, τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ Γυμνάσιον, τὸ Διδασκαλεῖον καὶ δύο Γραμματοδιδασκαλεῖα περιέχουσι 700 περίπου μαθητὰς, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ κωμοπόλει Κρουσόβου τῆς ἐπαρχίας Ἡρεσπῶν σημειοῦται ἐν μόνον προπαιδευτικὸν σχολεῖον μετὰ 85 μαθητῶν, ἐν ᾧ ἐκεῖ ὑπάρχει μέγα δημοτικὸν σχολεῖον, μέγα παρθεν αγωγεῖον, ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ νηπιαγωγεῖον ἴσως, ἐν οἷς φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 500 μαθητὰς καὶ μαθητριάς, ὡσαύτως καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι καὶ κωμοπόλεσι. Τέταρτον δὲ πολλῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων νηπιαγωγεῖα, παρθεναγωγεῖα καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐντελῶς παρελείφθησαν καὶ ἀντὶ γυμνασίων ὑφισταμένων ἐν ταῖς μεγαλητέραις πόλεσι ἀπλᾶ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐσημειώθησαν. Πέμπτον δὲ καὶ τελευταῖον τὸ καὶ σπουδαιότατον πάντων ἐστὶν ὅτι πολυἀριθμοὶ πόλεις καὶ κωμοπόλεις ἔχουσαι δημοτικά σχολεῖα, νηπιαγωγεῖα παρθεναγωγεῖα καὶ ἑλληνικὰ σχολεῖα τέλεον ἀπεκλείσθησαν ἐκ τῆς πνευματικῆς περιουσίας τῆς Μακεδονίας. Τοιαῦται δ' εἰσὶν ἀρχῆς γενομένης ἐξ ἀνα-

τολῶν ἢ Καβάλα, Ζίχνα, Ἀλιστράτη, Ἰερισσὸς, Πε-
 τρίτσι, Νιγρίτα, Γαλάτιστα, Πολύγυρος, Βασιλικά,
 Δοριάνη, Βέρροια, Νιάουστα, Βελβενδὸς, Καταφυγή,
 Κοζάνη, Σερβία, Κλεισούρα, Μπλάτσι, Βογαζικὸν,
 Ἐξίσουη, Πισοδέρι, Νεβέσκα, Φλώρινα, Τούρναβον,
 Γόπεσι, Πρέσπα, Ῥέσνα, Μαλόβιστα, Δίβρα, Στρού-
 γα, Βελίτσα, Σκόπια καὶ Πρισδρένι ἐν ὅλῳ τριά-
 κοντα καὶ τρεῖς, ὧν τὸ μὲν ἡμισυ πόλεις εἰ-
 σὶν ἔχουσαι δημοτικὰ σχολεῖα, παρθεναγωγεῖα καὶ
 ἑλληνικὰ σχολεῖα, τὸ δ' ὑπόλοιπον ἡμισυ κωμοπό-
 λεις καὶ χωρία μεγάλα ἔχοντα δημοτικὰ σχολεῖα
 καὶ παρθεναγωγεῖα, ἐνιαχοῦ δὲ νηπιαγωγεῖα καὶ ἄλ-
 λαχοῦ ἑλληνικὰ σχολεῖα συνδεδεμένα μετὰ τῶν δη-
 μοτικῶν· καὶ τινὲς μὲν τῶν πόλεων καὶ κωμοπόλεων
 ἀριθμοῦσιν ὑπὲρ τοὺς 300 μαθητὰς καὶ μαθητρίας
 τοῦλάχιστον, τινὲς δ' αὐτῶν ὑπὲρ τοὺς 200 καὶ ἐν τοῖς
 χωρίοις περὶ τοὺς 100, ὥστε 33 πόλεις, κωμοπόλεις
 καὶ μεγάλα χωρία κατὰ μέσον ὄρον ἂν ὑπολογισθῶ-
 σιν ὅτι ἔχουσιν ἀνὰ 200 μαθητὰς καὶ μαθητρίας ἀνα-
 βαίνει ὁ ἀριθμὸς τῶν μὴ ὑπολογισθέντων ἐν τῇ στα-
 τιστικῇ τοῦ χάρτου εἰς 6,600 μαθητὰς καὶ μαθητρί-
 ας, οἷς προσθετέον καὶ 400 μαθητευομένους ἐν χω-
 ρίοις, ἀγνοουμένοις μοι, καὶ διὰ τούτων τὸ ὅλον ἀ-
 νέρχεται εἰς 7,000, εἰς τοὺς ὁποίους προστιθεμένου
 καὶ τοῦ ἐν τῷ πίνακι ἀναγραφέντος ἀριθμοῦ 10,918,
 τὸ σύνολον ἀναβαίνει εἰς τὸν ἀριθμὸν 17, 618. Οὗ-
 τὸς ἐστὶν ὁ ἀληθὴς καὶ πραγματικὸς ἀριθμὸς τῶν ἐν
 τοῖς διαφόροις ἐκπαιδευτηρίοις τῆς Μακεδονίας ἐκ-
 παιδευομένων Ἑλλήνων τε καὶ ἑλληνιζόντων Βουλ-
 γαροφώνων Μακεδόνων ἀδρότατα δαπανώντων εἰς

τὴν ἀληθῆ τῶν ἰδίων τέκνων ἐκπαίδευσιν. Ἐὰν δὲ νῦν ὑπολογίσωμεν τὸ ἐν τρίτον τούτων ἀνήκον εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ πινακογράφου Κειπέрту χαρκτηρισθέντα ὡς Ἑλληνικά μέρη πρὸς νότον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου, τότε τὰ δύο τρίτα ἦτοι 11,000 περίπου Ἑλλήνων μαθητῶν καὶ μαθητριῶν πρέπει ἢ εἰς πανωλεθρίαν νὰ καταδικασθῶσιν ἢ νὰ μεταποιηθῶσιν εἰς Σλαυοβουλγάρους κατὰ τὸν σοφὸν πινακογράφον. Τοιαύτη ἐστὶν ἡ ἐνεστῶσα πνευματικὴ κατάστασις τῶν Ἑλλήνων καὶ Βουλγαροφόνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας, ἧτις πρὸς οἵανδήποτε τῶν λοιπῶν ἐπαρχιῶν τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἂν παραβληθῆ πνευματικῶς κρείττων καὶ ὑπερτέρα ἐστὶν, καθάπερ καὶ φύσει ὑπερέχει αὐτῶν.

Μετὰ τὴν ἐξέλεγξιν ταύτην τῶν περὶ Μακεδονίας ἐπισυνάπτω τὴν στατιστικὴν τῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς Θράκης κατὰ τὸν αὐτὸν πινακογράφον Edward Stanford.

Ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκη.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προκαταρχ.	Παρθεναγ.	Ἀριθμὸς
<i>Δέρκων (40 χωρία)</i>					
Θεραπιά	1	1			255
Βουγιούκδερε	1	1		1	253
Γενιμαχαλά		1		1	100
Μακροχώρι		1			80
16 χωρία		16			737

Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία.	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προπαιδευτ.	Παρθεναγωγ.	Ἀριθμὸς
13 μικρὰ χωρία			13		300
Σηλύβρια					
Σηλύβρια	1	1		1	260
Ἐπιβάται	1	1			190
»	1			1	202
Ἀγχίαλοι	1				35
Οἰκονομικὸν	1		4		40
4 χωρία					110
Γάνος καὶ Χώρα					
Γάνος	1	1			175
Νεοχώρι		1			60
Ἡράκλεια					
Ῥοδοστὸν	1	2			595
Ἐν 9 χωρίοις		7	4		550
Μυριόφυτος	1	1			300
Περίστασις	1	1			300
Ἡρακλίτσα		1			130
Πλάτανος		1			50
Στέρνα		1			90
Καλαμίτσι		1			40
Λουπούδα		1			60
Γενίχιση		1			30

Ἑλληνικά ἐκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία.	Ἑλληνικά	Δημοτικά	Προπαιδευτ.	Παρθεναγωγ.	Ἀριθμὸς
Γιόλτζικ		1			30
Καλλιπολις	1	2		1	470
Μάδυτος	1	1			100
Ἐν 7 χωρίοις			7		380
Ἀδριανούπολις					
Ἀδριανούπολις	1	7		3	1900
Καρά-ἀγάτζ		1			80
Σκεπαστὸς	1	1		1	150
Μέγα Καβακλή		1			60
Γένα	1	1		1	145
Μπουναρ Χισσάρ		1			70
Σκοπ. (οὔσκιουπ)	1	1		1	250
Εὐχάριον		1			60
Μπαμπὰ ἐκκλησί		1			70
Λουλέ Μπουργὰς	1	1			205
Ἐν χωρίοις 5			5		185
Σαράντα Ἐκκλησι.	1	4		1	650
Μουσταφὰ πασιᾶ		1			62
Φιλιππούπολις					
Φιλιππούπολις	1	3		1	680
Στενήμαχος	1	2			350
Βοδεγὰ		1		1	100

Ἑλληνικά εκπαιδευτήρια ἐν Θράκῃ.

Ἐπισκοπαὶ πόλεις καὶ χωρία	Ἑλλ.	Δημ.	Προπ.	Μαρθ.	Ἀριθ.
Τατάρ παζαρτζίκ		1		1	95
Περιστερὰ		1			65
Χάσκιση	1	1		1	100
μικρὰ χωρία Βιζύη		6			215
Βίσα	1	1			180
Μήδεια	1	1			210
Σαμάκοβον	1	1		1	175
Αἶνος (15 χωρία)					
Αἶνος		2		1	374
2 μικρὰ χωρία Μαρώνεια	1	2	2		163
Μαρώνεια	1	1		1	180
Γιουμουρτζίνα	1	1		1	300
Φερραὶ		1			46
Βαλίχιση		1			37
Ξάνθη					
Ξάνθη	1	1		1	205
Μεσοροπή		1		1	52
Γεσίκιση		1		1	39
Σαλή (Σαξαρὶ)		1		1	400
Βουλούστρα		1		1	70
Καραγιάννι		1		1	37
Ποδαγόρια		1		1	42
Ἀγχιάλος					
Ἀγχιάλος	1	1		1	170
Μέτρα (15 χωρία)					
Μέτρα	1	1		1	180
Μπουγιούκ τζεχμεζέ	1	1		1	173
Χωρία τινὰ			7		167
τὸ σύνολον	32	102	42	15	13, 567

Τοσαῦτα μὲν καὶ τοιαῦτά εἰσι τὰ πνευματικὰ ἔργαστήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν ἐν Θράκῃ Ἑλλήνων καὶ Βουλγαροφώνων κατοίκων, ἐν οἷς τοσαῦται χιλιάδες νεαρῶν ἔργατῶν μετὰ ζήλου ἀκαθέκτου τὴν πατριὸν ἐκπαιδεύονται παιδεῖαν καὶ εἰς τὴν πατροπαράδοτον ἀρετὴν τῶν προγόνων καταρτίζονται ὡς γνήσιοι Ἑλλήνων ἀπόγονοι, καὶ οὐχὶ ὡς ἐπηλύδων Σκυθῶν ὀθνεῖα βλαστήματα, ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ προαγόμενοι. Ἐὰν δὲ καὶ ἐν τῇ στατιστικῇ ταύτῃ, ὡς ἐν τῇ τῆς Μακεδονίας, ὑπάρχωσιν ἐλλείψεις καὶ ἀτέλειαι ἐλαπτοῦσαι μᾶλλον ἢ ἐξογκοῦσαι τὴν ποσότητα τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ μαθητῶν, μένει μοι ἄγνωστον, ἄτε στερουμένῳ τῶν περὶ τοῦ πράγματος ἀπαιτουμένων εἰδικῶν γνώσεων πρὸς ἐξέλεγχιν τῆς ἀληθείας, ἥτις ἀπόκειται ἤδη εἰς τινὰ τῶν λογίων τῆς χώρας ἀνδρῶν.

Πρὸς ταύτην τοίνυν τὴν εὐάρεστον πνευματικὴν κατάστασιν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων ἀμφοτέρων τῶν Ἑλληνίδων χωρῶν ἐὰν θελήσῃ τις νὰ παραβάλλῃ τὴν διανοητικὴν πρόοδον εἴτε τῶν ἐν τῇ κυρίως Βουλγαρίᾳ οἰκούντων Βουλγάρων, εἴτε τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ σχίσματος ἀποπλανηθέντων ὑπὸ τῶν πανσλαυιστῶν καὶ ἀποσκιρτησάντων ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ Βουλγαροφώνων, ὧν πολλοὶ ἀναγνωρίσαντες τὴν πλάνην προσῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς Ἑκκλησίας καὶ συναισθανθέντες τὴν ὑπεροχὴν καὶ δύναμιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπεκαλέσθησαν καὶ αὖθις τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῦ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῶν καὶ ἄσμενοι ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἀδελφικὴν συμβίωσιν με-

τὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ πιστῶν διαμεινάντων Βουλγαροφώνων κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης, εἰάν, λέγω, τοῦτο ποιήσῃ τις, εὐκόλως δύναται νὰ κατανοήσῃ τὴν μεγίστην διαφορὰν τῆς διανοητικῆς ἀναπτύξεως μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῶν Πανσλαυϊστῶν πρὸς ἐμφύσησιν ξενικῆς καὶ ἐπεισάκτου στοιχειωδестаύτης Σλαυϊκῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀμείλικτον πόλεμον κηρυξάντων κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ παντὸς ὅ,τι Ἑλληνικὸν καὶ τὴν παντελῆ ἐξόντωσιν αὐτοῦ παντοιοτρόπως ἐπιδιωκόντων· διότι, ἐνῶ τὰ πολλὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ Ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἤτοι δημοτικὰ καὶ προκαταρκτικὰ καὶ Ἑλληνικὰ σχολαὶ ἱστορικῶς ὑφίστανται πρὸ τριῶν, πρὸ δύο καὶ πρὸ μιᾶς ἑκατονταετηρίδος, μόλις τῷ 1845, ὅτε οὐδεμία ἰδέα καὶ συναίσθησις τοῦ Βουλγαρισμοῦ ὑπῆρχε, ῥῶσσός τις πράκτωρ ἐν τῷ Ῥωσικῷ προξενείῳ τῆς Φιλιππουπόλεως ἠνέωξε τὸ πρῶτον Σλαυϊκὸν σχολεῖον πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ὀρθοδόξων Βουλγάρων τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ κ. Α. Δουμόν «En 1845, alors que personne ne songeait au bulgarisme, un géant russe ouvrait à Philipopolis, dans le consulat, la première école pour les Slaves orthodoxes de cette province.» Καὶ τὸ πρῶτον ἐκδοθὲν βιβλίον ἐν τῇ Βουλγαρικῇ γλώσσῃ ἐστὶ μία μετάφρασις τῆς ἀγίας Γραφῆς, τυπωθεῖσα τῷ 1840 κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ αὐτοῦ «Le première ouvrage imprimé en bulgare ne date que de 1810. c'est une traduction de l'Écriture-Sainte par un moine du monastère de Rilla. L'exemple qu'il avait donné resta quelque temps sans imitateurs». Ὁ δὲ ἀρτίως ἐκδοὺς τὴν ἱστορίαν τῶν

Βουλγάρων Βοεμὸς K. I. Jiricè ἱστορεῖ ἐν τέλει αὐ-
 τῆς ὅτι τὸ πρῶτον Βουλγαρικὸν σχολεῖον ἰδρύθη ἐν
 Γαβρόβῳ τῆς Βουλγαρίας τῷ 1835 καὶ ὅτι μετὰ πα-
 ρέλευσιν δέκα ἐτῶν ὑπῆρχον στοιχειώδη σχολεῖα ἐν
 Βουλγαρία μὲν 31, ἐν Θράκῃ δὲ 18 καὶ ἐν τῇ βορει-
 ανατολικῇ Μακεδονίᾳ 4 «Zehn Jahre nach der Grün-
 dung der gabrover Schule (1845) gab es 53 Bulgarische
 Schulen, und zwar in Donau-bulgarien 31, in Thrakien 18.
 in nordöstlichen Makedonien 4 mit den Schulen wnehs auch
 die Zahl der Leser.» Πόσα δὲ ἄλλα ἔκτοτε μέχρι τῆς
 σήμερον ἰδρύθησαν παρὰ τοῖς Βουλγάροις ἐν Βουλ-
 γαρία, Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ οὐδόλως μνημονεύει ὁ
 ἱστοριογράφος. Ἐὰν δὲ νῦν ἀποδεχθῶμεν καὶ ταῦτα
 ὡς ἀληθῆ καὶ πραγματικὰ καὶ ὅτι ἔκτοτε ἐδιπλα-
 σιάσθη ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐν ταῖς τρισὶν ἐπαρχίαις, ἢ
 καὶ ἐτριπλασιάσθη, ἤτοι ἀνέβη εἰς 106 ἢ 159 ἐν
 πληθυσμῷ τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων Βουλγάρων
 καὶ ἐὰν ταῦτα τὰ 159 παραβάλωμεν πρὸς τὰ 500
 περίπου Ἑλληνικὰ ὑφιστάμενα ἐν Θράκῃ καὶ Μακε-
 δονίᾳ παρὰ πληθυσμῷ ἐλάσσονι τοῦ ἡμίσεως, εὐκό-
 λως δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν τὴν οἰκτρὰν πνευ-
 ματικὴν κατάστασιν τῶν Βουλγάρων καὶ τὴν γιγαν-
 τιαίαν πρόοδον καὶ ὑπεροχὴν τῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μα-
 κεδονίᾳ κατοικούντων Ἑλλήνων καὶ Βουλγαροφώ-
 νων, τὴν ὁποίαν μόνος ὁ σοφὸς πινακογράφος Κεῖ-
 περτος τῷ Σλαυϊσμῷ δουλεύων καὶ μηδόλως ὑπ' ὄ-
 ψιν θελήσας νὰ λάβῃ ἐξεβουλγάρισε γραφικῶς τὴν
 Μακεδονίαν καὶ Θράκην ἀπαρνηθεὶς τοὺς Ἑλληνας
 κατοίκους αὐτῶν ἐν πεντακοσίοις περίπου Ἑλληνι-
 κοῖς ἐκπαιδευτηρίοις ἑκατέρου τοῦ φύλου ἐκπαιδευο-

μένους καὶ θαυμασίως προαγομένους ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ. Ἡ δὲ φιλόμουσος Κυβέρνησις ἡμῶν περὶ πολλοῦ ποιουμένη τὴν σοφὴν ταύτην πινακογραφικὴν ἐπιστήμην τοῦ ἐκβουλγαρισμοῦ δύο Ἑλληνίδων ἐπαρχιῶν ἐπαξίως ἀντήμειψε τὸν ἄνδρα δι' ἐθνικοῦ παρασῆμου τιμήσασα αὐτὸν καθ' ἃ εὐηγγελίσαντο αἱ ἀθηναϊκαὶ ἐφημερίδες, αἵτινες ὁμῶς καθῆκον δημοσιογραφικὸν ἐκπληροῦσαι παρέλειψαν νὰ ἐξυμνήσωσι τὴν ἡμετέραν Κυβέρνησιν ἐπὶ τῇ ἀξιεπαίνῳ ταύτῃ πράξει.

Ἐκ πάντων τούτων τῶν μέχρι τοῦδε εἰρημένων ἐξάγεται ὅτι εἰ μὲν περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ὑπάρχουσι διαφωνίαι καὶ διαφοραὶ παρὰ τοῖς στατιστικοῖς τῶν κατοίκων τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ἐκ τῶν ὁποίων δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ ἀποδεχθῆ τὸν μέσον ὄρον μεταξὺ τῶν δύο ἀκροτήτων ὡς παριστῶντα τὴν ἀλήθειαν τοῦ πράγματος, περὶ τῆς ἀριθμητικῆς ὁμῶς ποσότητος καὶ τῆς πραγματικότητος τῶν διαφορῶν ἑλληνικῶν ἐκπαιδευτηρίων ἤτοι νηπιαγωγείων, παρθεναγωγείων, προκαταρκτικῶν, δημοτικῶν τε καὶ ἑλληνικῶν σχολείων, διδασκαλείων καὶ γυμνασίων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευομένων μαθητῶν τε καὶ μαθητριῶν διδασκάλων τε καὶ διδασκαλισῶν, καθὼς καὶ τῶν πολυαρίθμων φιλεκπαιδευτικῶν συλλόγων καὶ φιλανθρωπικῶν σωματείων καὶ ἀδελφότητων ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν αὐδεμία ὑπόνοια καὶ ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ παρὰ παντὶ, ἀπροκαταλήπτως τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνην ἐπιζητοῦντι νὰ εὕρῃ· διότι τοῦτο, ὡς πρὸς τὴν Μακεδονίαν

τούλάχιστον, ἐξ οἰκείας πείρας καὶ ἀντιλήψεως γινώσκων μετὰ πάσης θετικότητος δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ἀδιστακτως πιστεύων ὅτι τὸ αὐτὸ καὶ ἄλλοις τις ἔμπειρος τῶν πραγμάτων τῆς Θράκης δύναται νὰ ἐπικυρώσῃ καὶ ἐπιβεβαιώσῃ.

Ἐκ ταύτης δὲ τῆς ἀλανθάστου καὶ ἀσφαλεστάτης βάσεως ὀρμώμενός τις, καθ' ἣν πεντακόσια περίπου ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια ὑπάρχουσιν ἐν πνευματικῇ ἐνεργείᾳ ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἀδραῖς δαπάναις συντηρούμενα οὐχὶ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἢ ἀλλαχόθεν ποθὲν, ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν τῶν τὴν ἑλληνικὴν καταγωγὴν καὶ ἐθνότητα συναισθανομένων κατοίκων καὶ πεντηχοντακισχίλιοι περίπου μαθηταὶ καὶ μαθήτριαι ἑλληνόπαιδες ἐκπαιδεύονται ἐν αὐτοῖς εἰς τὴν πατριὸν καὶ προγονικὴν παιδείαν, ἀφόβως καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀμφισβητήσεως δύναται νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ δύο τρίτα, εἰμὴ τὰ τρία τέταρτα, τοῦλάχιστον τῶν κατοίκων τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης εἰσὶν Ἑλληνοφρονοῦντες ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων, καὶ οὐχὶ βάρβαροι Σκῦθαι ἐπήλυδες κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα κατασκηνώσαντες καὶ ἐγκατασταθέντες ἐν ἀμφοτέραις χώραις. Ἡ δὲ ἐνδεχομένη ἐνστασις ὅτι καὶ Βουλγάρων παῖδες ἐκπαιδεύονται ἐν αὐτοῖς, ἐντελῶς ἐξαφανίζεται, ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀφ' ἧς ἐποχῆς πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἔξωθεν διὰ τῶν πρακτόρων τοῦ Πανσλαυϊσμοῦ ἐνεπνεύσθη τὸ ἐπάρατον τοῦ Βουλγαρισμοῦ νόσημα καὶ ὡς δίστομος μάχαιρα ἐνεπήχθη ἐν τοῖς κόλποις τῶν τέως ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀδελφικῇ ἀγάπῃ συμβιούντων κατοίκων, ὅπερ ἐπὶ

τέλους καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπήνεγκε σχίσμα, οὐ μόνον οἱ ἔνθεν κάκεισε διεσπαρμένοι καθαροὶ Βούλγαροι ἀλλὰ καὶ οἱ ἀποπλανηθέντες ἐκ τῶν Βουλγαροφώων ἐντελῶς ἀπеспάσθησαν ἀπὸ πάσης συγκοινωνίας μετὰ τῶν Ἑλλήνων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄσπονδον πόλεμον κηρύξαντες κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἀφῆρπασαν ἐνιαχοῦ καὶ σχολεῖα ἑλληνικὰ καὶ ἐκκλησίας ἑλληνικὰς καὶ ἔκτοτε ἐσύστησαν ἐν τισὶ πόλεσι ἀσήμαντα προκαταρκτικὰ σχολεῖα καὶ ἀπὸ τοῦ σχίσματος ἔπηξαν ἐνιαχοῦ καὶ ἐκκλησιδία τινὰ ἀναλώμασιν οὐχὶ ἰδίαις, ἀλλὰ τῶν πανσλαυϊστικῶν κομιτάτων, τὰ ὅποια ἔστησαν δίκτυα καὶ πλεκτάνας πανταχοῦ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Πρὸ δὲ τῆς ἐνσκήψεως τοῦ Βουλγαρικοῦ νοσήματος κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν μαρτυρίαν τοῦ ἱστοριογράφου τῶν Βουλγάρων K. I Јереиό τέσσαρα μὲν σχολεῖα Βουλγαρικὰ ὑπῆρχον ἐν τῇ βορρειοανατολικῇ Μακεδονίᾳ, ὀκτωκαίδεκα δὲ ἐν τῇ βορρείῳ Θράκῃ. Ἐὰν δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι ἔκτοτε μέχρι τοῦδε ἐτριπλασιάσθησαν ἤτοι 12 μὲν ἐν Μακεδονίᾳ ἐγέννητο, 54 δὲ ἐν Θράκῃ, ὅπερ ἀπίστευτον φαίνεται μοι, περιερχόμεθα εἰς τὸσυμπέρασμα ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν μὲν ἐν Μακεδονίᾳ Βουλγαρικῶν μόλις 1)20 ἀποτελεῖ τῶν ἑλληνικῶν ἤτοι 12 πρὸς 210, τῶν δὲ ἐν Θράκῃ, εἰ ἀληθῆς ἐστὶν ὁ προμνημονευθεὶς ἀριθμὸς, τὸ 1)4 τῶν ἑλληνικῶν ἀποτελεῖ ἤτοι 54 πρὸς 220 ἑλληνικὰ καὶ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σχολείων ἀνάλογός ἐστι καὶ ὁ τῶν ἐν αὐτοῖς ἐκπαιδευομένων Βουλγάρων ἀριθμὸς ἤτοι 1)20 μὲν ἐν Μακεδονίᾳ, 1)4 δὲ ἐν Θράκῃ, εἰάν

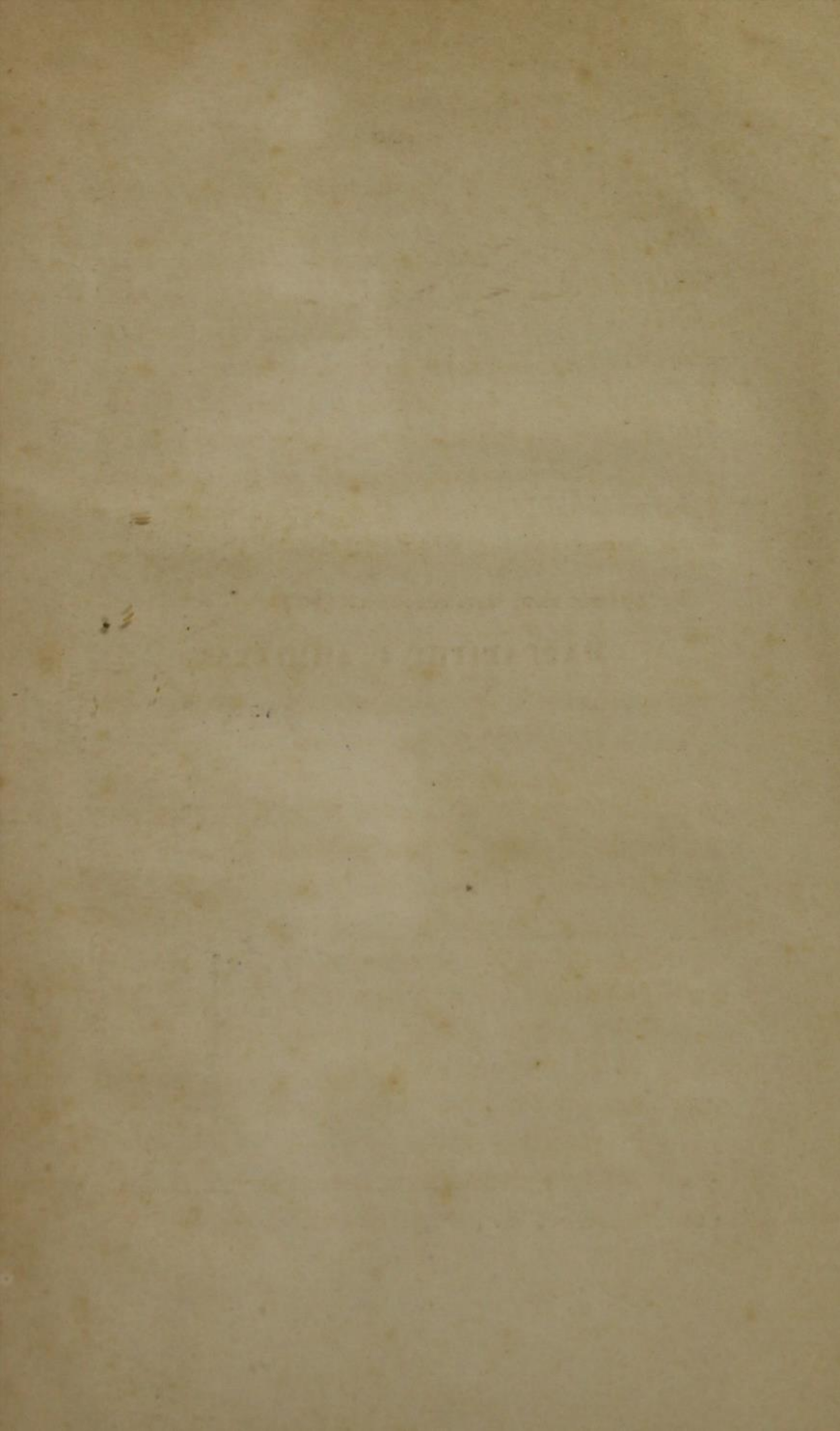
ἀληθείη ὁ ὑποτεθείς τριπλασιασμός τῶν ἐν αὐτῇ σχολείων.

Τοσοῦτος καὶ τοιοῦτός ἐστὶν ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς καὶ ἑλληνισμὸς ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ καθ' ἑαυτὸν τε καὶ κατ' ἀντιπαράθεσιν πρὸς τὸν Βουλγαρικὸν πληθυσμὸν καὶ πρὸς τὸν Βουλγαρισμὸν, ὃν εἰσοῦδὲν λογισάμενος, ἐκμηδενίσας καὶ ἀνηλεῶς ἐξολοθρεύσας πινακογραφικῶς, ἀντικατέστησε καὶ ἀνεπλήρωσε διὰ Βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ καὶ Βουλγαρισμοῦ πρὸς τιμὴν καὶ δόξαν τῆς ἐθνολογικῆς ἐπιστήμης ὁ σοφὸς πινακογράφος **ΚΕΙΠΕΡΤΟΣ**.

Ἐν Ἀθήναις κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1877

ΜΑΡΓΑΡΙΤΗΣ. Γ. ΔΗΜΙΤΣΑΣ.

6

3345

